

แนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ
ของชาวไททรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี
THE BUDDHIST INTERGRATIVE WAYS TO PROMOTE AND CONSERVE
THAI SONGDAM CULTURE IN THAKHAM PHUNPIN
SURAT THANI PROVINCE

พระอธิการศิริพงษ์ ภาทปญฺโณ (ธรรมกุล)

ดุขฎฐินิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุขฎฐินิพนธ์
สาขาวิชาพระพุทธรศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

แนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ
ของชาวไททรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

พระอธิการศิริพงษ์ ภทฺทปญฺโญ (ธรรมกุล)

ดุขฎฐินิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุขฎฐินิพนธ์
สาขาวิชาพระพุทธรศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

The Buddhist Integrative ways to Promote and Conserve
Thai songdum Culture in Thakham Phunpin
Surat Thani Province

Phra Athikan Siripongsa Pattapañño (Thammakul)

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Buddhist studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเรื่อง
“แนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ของชาวไททรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอ
ทუნพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบคุษฎีนิพนธ์

ประธานกรรมการ

(รศ.ดร.สุวิญ รักสัตย์)

กรรมการ

(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

กรรมการ

(รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร)

กรรมการ

(พระราชาปริยัติมุนี, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(ผศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม)

คณะกรรมการควบคุมคุษฎีนิพนธ์

พระราชาปริยัติมุนี, ผศ.ดร.

ประธานกรรมการ

ผศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระอธิการศิริพงษ์ ภัททปญฺโญ)

ชื่อคุณูปนิพนธ์	: แนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ของชาวไทยทรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ ธานี
ผู้วิจัย	: พระอธิการศิริพงษ์ ภาทปญโญ
ปริญญา	: พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมคุณูปนิพนธ์	: พระราชปริยัติมุนี, ผศ.ดร., ป.ธ. ๙, M.A. (Pali & Sanskrit), Ph.D. (Pali) : ผศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม, อ.บ. (อภิธรรมบัณฑิต), บ.ศ. ๙, (บาลีศึกษา ๙ ประโยค) ศศ.บ. (ภาษาไทย), ศศ.บ. (ภาษาอังกฤษ), พธ.ม. (พระพุทธศาสนา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
วันสำเร็จการศึกษา	: ๓ กันยายน ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

คุณูปนิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ๓ ข้อ คือ ๑) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตและบริบททางสังคมของชาวไทยทรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๓) เพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ของชาวไทยทรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในการวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ผลการศึกษาพบว่า ชาวไทยทรงดำมีบริบททางประวัติศาสตร์มายาวนาน ก่อนจะอพยพเข้าสู่ประเทศไทยจากผลของการแพ้สงครามและการถูกต้อนเป็นเชลยศึก ชาวไทยทรงดำในเขตตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ส่วนใหญ่อพยพย้ายถิ่นฐานมาจากจังหวัดเพชรบุรีและใต้สุดของอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี ได้เข้ามาจับจองพื้นที่ในเขตตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานีในช่วงสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ นับเป็นชุมชนที่ยังคงอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมดั้งเดิมและที่เห็นเด่นชัดที่สุด คือ วัฒนธรรมด้านวิถีชีวิตประจำวัน วัฒนธรรมการแต่งกาย วัฒนธรรมการเกิด วัฒนธรรมงานศพ และวัฒนธรรมด้านความเชื่อต่างๆ ซึ่งพิธีกรรมทั้งหมดมักจะมีความเชื่อเรื่อง “ผี” เข้ามาเกี่ยวข้อง ตั้งแต่ผีบรรพบุรุษ ผีบ้าน ผีเรือน ผีไร่ ผีนา โดยมีความเชื่อว่า การบูชาผีที่

ถูกต้อง จะนำมาซึ่งความสุข ความเจริญของครอบครัว และในทางตรงกันข้ามถ้าหากมีการละเว้นไม่ปฏิบัติตามความเชื่อจะนำมาซึ่งความทุกข์ และความเลวร้ายของชีวิต ส่วนวัฒนธรรมด้านภาษาและการสื่อสาร ปรากฏให้เห็นน้อยมากถ้าไม่ได้รับการอนุรักษ์และสืบทอดอาจสูญหายไปไม่ช้า

หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมของชาวไททรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี หลักพุทธธรรมที่พบเด่นชัดและมีปรากฏสอดแทรกอยู่ในทุกวัฒนธรรม คือ (๑) หลักสังคหวัตถุ ๔ คือมีการช่วยเหลือสงเคราะห์กันในชุมชน (๒) หลักทศ ๖ คือมีการปฏิบัติตามสมควรแก่สถานะ (๓) หลักคารวตา ๖ คือมีการให้ความสำคัญต่อการแสดงออกถึงความเคารพ (๔) คือหลักความกตัญญู คือมีการแสดงความกตัญญูต่อบุพพการีบุคคล (๕) หลักสาราณียธรรม คือ มีการปฏิบัติที่เป็นเหตุผูกใจให้ระลึกถึงกัน (๖) หลักอภิราณียธรรม ๗ คือมีการปฏิบัติเพื่อความมั่นคงเข้มแข็งในกลุ่มชาติพันธุ์

โดยมีแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรม ๗ ประการ คือ (๑) การอบรมจากครอบครัว (๒) การสร้างระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ (๓) การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น (๔) การปลูกจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (๕) การส่งเสริมกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น (๖) การเผยแพร่แลกเปลี่ยน (๗) การเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น

Dissertation Title	: The Buddhist Integrative ways to Promote and Conserve Thai songdum Culture in Thakham Phunpin Surat Thani Province
Researcher	: Phra Athikan Siripongsa Pattapañño (Thammakul)
Degree	: Doctor of Philosophy (Buddhist Studies)
Dissertation Supervisory Committee	: Phra Rajapariyattimuni, Asst. Prof. Dr., Pali IX, M.A. (Pali & Sanskrit), Ph.D. (Pali) : Asst. Prof. Dr. Maechee Kritsana Raksachom, Abhidhamma Study, Pali IX, B.A.(English), B.A.(Thai Language), M.A.(Buddhist Studies), Ph.D.(Buddhist Studies)
Date of Graduation	: September 3, 2018

Abstract

This dissertation entitled ‘The Buddhist Integrative ways to Conserve and Promote Thai songdum Culture in Thakham Phunpin Surat Thani Province’ has three objectives: (1) to study the way of life and culture of Thai Song Dam’s in Thakham Punpin Suratthani Province, (2) to study of Dhamma Principles on Thai Song Dam’s conservation and promotion culture in Thakham Punpin Surat thani Province, and (3) to propose the conservation and promotion of the culture of Thai Song Dam Tha Kham, Phunphin, Surat Thani. This is a qualitative research.

Results of the Research were found:

Thais Song Dam in Tha Kham, Phunphin, Surat Thani are Immigrants from Phetchaburi and southern of Pak Tho Ratchaburi Province, they occupied the area in Tha Kham, Phunphin, Surat Thani during World War II, they were strong and outstanding community in the field of conservation and promotion of the most visible culture of life in terms of dressing culture, language and communication, belief culture, all rituals are always observed as they believed that "Ghost" came into being since ancestors, ghost houses, ghost farms, ghosts as they hold that ghost worship is correct. It would bring happiness and prosperity, and on the contrary, if it is ignored, not following the faith, it would bring suffering and bad to life.

The principles of Dharma relating to the conservation and promotion of the culture of Thai Song Dam in Tha Kham, Phunphin, Surat Thani are of : 1) Principle of four bases of social solidarity, 2) Principle of six directions, 3) Principles of Ghāravatā, 4) Principles of gratitude, 5) Principle of Sārāniyadhamma and 6) Principle of seven types of Sappurisadhamma.

The conservation and promotion of Thai Song Dam’s culture are: (1) family training, (2) family relationship building, (3) generation-to-generation education, Cultural Heritage, (5) Promotion of Cultural Activities and Local Wisdom, (6) Exchange of Exchanges, and (7) Strengthening of Local Philosophers.

กิตติกรรมประกาศ

ดุชฎินิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จเรียบร้อยลงได้ด้วยดี จากความเมตตาและความอนุเคราะห์เป็นอย่างยิ่งจาก พระราชปริยัติมุนี (เทียบ สิริธรรมา โณ, ป.ธ.๙, ผศ.ดร.) คณบดีคณะพุทธศาสตร์ ประธานที่ปรึกษา ผู้คอยชี้แนะให้การช่วยเหลือตลอดเป็นกำลังใจ จนนงานวิจัยนี้สำเร็จลงด้วยดี ขอเจริญพรขอบคุณ ผศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณม ที่ได้กรุณาสละเวลาอันมีค่าเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ให้ความเมตตาคอยชี้แนะแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ตลอดจนแนะแนวทางการปรับปรุงแก้ไขในทุกขั้นตอนเป็นอย่างดี จนทำให้ดุชฎินิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้สมความตั้งใจ ผู้วิจัยขอขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพรขอบคุณ คณาจารย์ทุกท่านที่ได้เมตตาให้ความรู้ขณะศึกษาในชั้นเรียน ความรู้ที่ได้จากการศึกษาเสมือนเป็นแนวทางและแสงสว่างแก่ผู้วิจัยจนนำไปสู่การลงมือทำวิจัยในเวลาต่อมา ขอขอบพระคุณท่านอาจารย์พระมหาธรรมา โชติธมโม เจ้าหน้าที่ประจำบัณฑิตวิทยาลัย ผู้คอยอำนวยความสะดวกด้านเอกสารทุกอย่าง ตลอดจนถึงการตรวจรูปแบบ ขอขอบคุณ ดร.ภาณุทัต ยอดแก้ว ผู้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับชื่อเรื่องภาษาอังกฤษ ขอขอบคุณคณะกรรมการตรวจสอบดุชฎินิพนธ์ที่กรุณาให้คำชี้แนะอันทรงคุณค่าเป็นแนวทางในการแก้ไขข้อบกพร่อง และให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยด้วยความเมตตาเป็นอย่างยิ่ง ตลอดจนคณาจารย์ทุกท่านที่ไม่ได้เอ่ยนามในที่นี้ ที่กรุณาให้วิชาความรู้ ให้โอกาส และให้ความหวัง จนผู้วิจัยสามารถทำดุชฎินิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงได้อย่างสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณพระครูโกศลศรัทธาธรรม พระมหาชนบ สหายปญโญ (ป.ธ.๙) ผู้ให้การช่วยเหลือทุกประการจนงานวิจัยสำเร็จโดยสมบูรณ์ พระครูภาวนากิจสุนทร วิ. (ฉัตรชัย อธิปญโญ) นายวรพรต ลือเลิศ นายสุทิน ยลทรัพย์ศิริ รศ.ดร.วนิดา ขำเขียว ผู้ที่คอยช่วยเหลือสนับสนุน และให้กำลังใจอย่างไม่ขาดตกบกพร่อง ขอเจริญพรขอบคุณ ดร.สุมาลัย กาญจนะ ผู้ให้ความอนุเคราะห์ด้านข้อมูล ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ตลอดจนช่วยแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ จนดุชฎินิพนธ์ฉบับนี้สามารถสำเร็จลงด้วยดี

ขอเจริญพรขอบคุณพี่น้องไททรงดำชาววัดดอนมะลิทุกท่าน ที่เสียสละเวลาตอบแบบสัมภาษณ์อันเป็นที่มาของข้อมูลการวิจัยอันทรงคุณค่า สุดท่ายนี้ บุญกุศลใด ๆ ที่เกิดจากทำดุชฎินิพนธ์เล่มนี้ ขออุทิศส่วนกุศลนั้น ๆ แก่เจ้าอธิการบุญมา สนั่นจิตโต พระอุปัชฌาย์ผู้ให้กำเนิดในทางธรรม และขออุทิศแด่คุณบิดา-มารดา ผู้ให้กำเนิดชีวิตในทางโลก ผู้วิจัย ขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้

พระอธิการศิริพงษา ภาทปญโญ (ธรรมกุล)

๓ กันยายน ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ช
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๕
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๓
๑.๘ ประโยชน์ที่จะได้รับ	๑๔
บทที่ ๒ วิธีชีวิตและสภาพทางวัฒนธรรมชาวไททรงดำ เขตตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี	๑๕
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตของไททรงดำในเขตตำบลท่าข้าม	๑๕
๒.๑.๑ ความหมายของวิถีชีวิต	๑๕
๒.๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิต	๑๖
๒.๑.๓ องค์ประกอบของวิถีชีวิต	๑๘
๒.๑.๔ แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวไททรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี	๑๙
๒.๒ บริบททางสังคมของไททรงดำในเขตตำบลท่าข้าม	๓๖
๒.๒.๑ บริบทด้านประวัติศาสตร์	๓๖
๒.๒.๒ บริบทด้านสิ่งแวดล้อม	๔๔
๒.๒.๓ บริบททางด้านกายภาพ	๔๗
๒.๓ รูปแบบและสภาพทางวัฒนธรรมชุมชนของไททรงดำในเขตตำบลท่าข้าม	๔๗

๒.๓.๑	วัฒนธรรมการแต่งกาย	๔๘
๒.๓.๒	วัฒนธรรมทางด้านพิธีกรรมและประเพณีต่าง ๆ	๕๔
๒.๓.๓	วัฒนธรรมทางด้านภาษา	๖๖
๒.๓.๔	วัฒนธรรมเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีขวัญ	๖๘

บทที่ ๓ หลักพุทธธรรมกับการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำ ๙๙

๓.๑	แนวคิดเกี่ยวกับหลักพุทธธรรม	๙๙
๓.๑.๑	หลักการพุทธธรรม	๙๙
๓.๑.๒	ลักษณะทั่วไปของพุทธธรรม	๙๙
๓.๑.๓	ลักษณะสำคัญของหลักพุทธธรรม	๙๑
๓.๑.๔	ลักษณะสำคัญของหลักพุทธธรรม	๑๐๐
๓.๑.๕	ประเภทแห่งพุทธธรรม	๑๐๓
๓.๑.๖	บทสรุป	๑๐๕
๓.๒	แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และส่งเสริมอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม	๑๐๖
๓.๒.๑	แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์	๑๐๖
๓.๒.๒	แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมวัฒนธรรม	๑๐๗
๓.๒.๓	หลักการอยู่ร่วมกันของสังคมพหุวัฒนธรรม	๑๑๗
๓.๒.๔	หลักการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น	๑๑๘
๓.๒.๕	หลักการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมให้คงอยู่	๑๒๑
๓.๒.๖	หลักการถ่ายทอดวัฒนธรรมโดยทฤษฎีการเล่าเรื่อง	๑๒๒
๓.๓	หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรม	๑๒๔
๓.๓.๑	หลักสังคหวัตถุ ๔	๑๒๔
๓.๓.๒	หลักทศ ๖	๑๒๕
๓.๓.๓	หลักคารวตา ๖	๑๒๙
๓.๓.๔	หลักสาราณียธรรม	๑๓๕
๓.๓.๕	หลักอปริหานิยธรรม ๗	๑๓๖
๓.๓.๖	หลักความกตัญญู กตเวที	๑๓๙
๓.๓.๗	สรุป	๑๔๓

บทที่ ๔ แนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการของชาวไทยทรงดำ
ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๑๔๕

๔.๑	แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และการส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชน	๑๔๕
-----	--	-----

๔.๑.๑ แนวคิดและวัฒนธรรมการเกิด	๑๔๕
๔.๑.๒ แนวคิดและวัฒนธรรมการตาย	๑๔๘
๔.๑.๓ แนวคิดและวัฒนธรรมการแต่งงาน	๑๕๓
๔.๑.๔ แนวคิดและวัฒนธรรมการเล่นพื้นเมือง	๑๕๖
๔.๑.๕ แนวคิดและวัฒนธรรมด้านภาษา	๑๕๘
๔.๑.๖ แนวคิดและวัฒนธรรมการแต่งกาย	๑๕๙
๔.๑.๗ แนวคิดและวัฒนธรรมด้านอาหาร	๑๖๒
๔.๑.๘ แนวคิดและวัฒนธรรมความเชื่อด้านผี-ขวัญ	๑๖๔
๔.๒ หลักพุทธธรรมเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของชาวไททรงดำ	๑๖๕
๔.๒.๑ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตโดยทั่วไป	๑๖๕
๔.๒.๒ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการเกิด	๑๖๖
๔.๒.๓ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมงานศพ	๑๖๗
๔.๒.๔ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการแต่งงาน	๑๗๐
๔.๒.๕ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการเล่นพื้นเมือง	๑๗๒
๔.๒.๖ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมภาษา	๑๗๔
๔.๒.๗ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมด้านอาหาร	๑๗๕
๔.๒.๘ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องด้านวัฒนธรรมความเชื่อด้านผี-ขวัญ	๑๗๗
๔.๒.๙ สรุป	๑๘๓
๔.๓ แนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมของชาวไททรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี	๑๘๔
๔.๓.๑ การอบรมจากครอบครัว	๑๘๔
๔.๓.๒ การสร้างระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ	๑๘๔
๔.๓.๓ การถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น	๑๘๕
๔.๓.๔ การสร้างจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม	๑๘๕
๔.๓.๕ ส่งเสริมกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา	๑๘๖
๔.๓.๖ การเผยแพร่แลกเปลี่ยน	๑๘๗
๔.๓.๗ การเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น	๑๘๗
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย และ ข้อเสนอแนะ	๑๘๘
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๘๘
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๙๓
บรรณานุกรม	๑๙๕

	ญ
ภาคผนวก	๒๐๒
หนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย	๒๐๓
แบบสัมภาษณ์	๒๐๖
รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์	๒๐๙
ประวัติผู้วิจัย	๒๑๒

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ โดยมีการใช้คำย่อ ดังนี้

		พระวินัยปิฎก	
วิ.ป.	(ไทย) = วินัยปิฎก	ปรีวารวรรค	(ภาษาไทย)
		พระสุตตันตปิฎก	
ที.ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
สํ.นิ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
สํ.ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉกก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตุกก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
		พระอภิธรรมปิฎก	
อภิ.ก.	(ไทย) = อภิธรรมปิฎก	กถาวัตถุ	(ภาษาไทย)

๒. คำอธิบายคำย่อภาษาไทย

คำอธิบายสัญลักษณ์ และคำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎกที่ใช้ในดัชนีฉบับนี้ อ้างอิงมาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ รูปแบบการอ้างอิงจะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อของคัมภีร์แล้วตามด้วย เล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๘/๑๖๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๒๑๘ หน้า ๑๖๖ เป็นต้น

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ไททรงดำ (Tai Song Dam Ethnic) เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทสาขาหนึ่ง หรือคนทั่วไปเรียกว่า “ลาวโซ่ง” มีถิ่นกำเนิด ณ ดินแดนสิบสองจุไทย^๑ ดินแดนแห่งนี้ตั้งอยู่บริเวณรอยต่อระหว่างประเทศจีนแผ่นดินใหญ่ ประเทศเวียดนามและประเทศลาว ชาวไททรงดำเรียกตัวเองว่า “ผู้ไต” หรือ “ผู้ไตดำ” ชนชาตินี้มีประวัติความเป็นมาอันยาวนานนับพันปี และเจริญรุ่งเรืองด้วยศิลปะ วัฒนธรรมและจารีตประเพณี มีการคิดค้นประดิษฐ์ตัวอักษรและปฏิทินขึ้นใช้เองในชนเผ่า วัฒนธรรมการแต่งกายมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว หญิงและชายจะสวมใส่เสื้อผ้าด้วยสีดำเป็นสีพื้นและมีการปักลวดลายด้วยเส้นไหม สีฉูดฉาดลงบนผืนผ้าพอดูงามตา คติความเชื่อของชาวไททรงดำ จะนับถือและให้ความสำคัญกับผีและเทวดา เพราะเชื่อว่าธรรมชาติที่อยู่รอบตัวเช่น แม่น้ำ ลำคลอง ป่าไม้ ภูเขา จะมีดวงวิญญาณต่าง ๆ สิงสถิตอยู่ และจะให้ความสำคัญสูงสุดกับ “พระยาแถน” ผู้เป็นใหญ่ในจักรวาลและดวงวิญญาณของพ่อแม่ และบรรพชนของตระกูล ในวิถีชีวิตของไททรงดำ จึงมีพิธีกราบไหว้บวงสรวงสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ที่เอื้ออำนวยประโยชน์ในการประกอบอาชีพทางการเกษตรตลอดจนพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับดวงวิญญาณต่าง ๆ ของบรรพชน ซึ่งส่งผลให้สภาพสังคมโดยทั่วไปของชาวไททรงดำ มีกรอบของจารีตประเพณีและวัฒนธรรมช่วยจัดระเบียบสังคม จึงทำให้ชาวไททรงดำในดินแดนสิบสองจุไทยอยู่ร่วมกันและดำรงความเป็นกลุ่ม ชาติพันธุ์มาเนิ่นนานนับพันปี

ชาวไททรงดำได้อพยพเข้ามาสู่ประเทศไทย โดยรู้จักกันในชื่อต่าง ๆ เช่น ไทดำ ลาวทรงดำ ไทโซ่ง ไทโซ่งดำ และลาวโซ่ง ด้วยผลจากสงครามตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ในช่วงรัชกาลที่ ๕ การทำสงครามในหลายครั้งได้มีการต้อนเชลยศึกเข้าสู่สยามประเทศ จังหวัดเพชรบุรีเป็นจังหวัดที่ชาวไททรงดำถูกต้อนมาอยู่มากที่สุด อาจเป็นเพราะมีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่ใกล้เคียงการถิ่นฐานเดิมที่สามารถประกอบอาชีพเดิมได้ ต่อมาในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ. ๒๔๘๔) ชาวไททรงดำจากจังหวัดเพชรบุรีได้อพยพไปสู่ภาคใต้ ซึ่งการอพยพครั้งนี้ได้ปรากฏถิ่นฐานใหม่ของชาวไททรงดำตามจังหวัดต่าง ๆ หลายจังหวัดตั้งแต่ ประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดชุมพร และ

^๑ ดินแดนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม เมืองเดียนเบียนฟู หรือชาวไทสยามรู้จักในชื่อเมืองแถน

จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในส่วนของจังหวัดสุราษฎร์ธานีปรากฏหลักฐานการตั้งถิ่นของชาวไททรงดำใน ๔ อำเภอ คือ อำเภอพุนพิน อำเภอบ้านนาสาร อำเภอบ้านนาเดิม และอำเภอเคียนซา อาจเป็นเพราะในสมัยนั้นจังหวัดสุราษฎร์ธานีมีพื้นที่ว่างเปล่ามาก แต่จำนวนประชากรมีน้อย ประกอบกับชาวไททรงดำต่างแสวงหาพื้นที่ปลูกข้าวเพื่อการดำรงชีพซึ่งถือเป็นอาชีพหลักของชาวไททรงดำ ส่งผลให้ชาวไททรงดำตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรในจังหวัดสุราษฎร์ธานีตั้งแต่นั้นมา

ในส่วนของชุมชนวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ปัจจุบันมีจำนวนประชากรชาวไททรงดำทั้งหมด ๒๙๑ ครัวเรือน แบ่งเป็นชายจำนวน ๓๓๐ คน และเป็นหญิงจำนวน ๔๑๓ คน รวมทั้งสิ้น ๗๔๘ คน^๒ โดยแบ่งเป็นชาวไททรงดำ ในพื้นที่หมู่ที่ ๒ จำนวน ๑๐๖ ครัวเรือน หมู่ ๔ จำนวน ๘๕ ครัวเรือน หมู่ ๗ จำนวน ๑๐๐ ครัวเรือน ซึ่งในแต่ละปีชุมชนดังกล่าวได้มีการฉลองเทศกาลวันขึ้นปีใหม่ไทหรือวันสงกรานต์ ซึ่งเป็นประเพณีที่จัดขึ้นระหว่างวันที่ ๑๓-๑๕ เมษายนของทุกปี และการจัดงานในแต่ละปีของชาวไททรงดำ และเลือกที่จะไม่จัดงานในวันเดียวกันกับชาวไททรงดำ จังหวัดอื่น ๆ เนื่องจากชาวไททรงดำจะเดินทางจากทุกถิ่นในจังหวัดต่าง ๆ อาทิ เพชรบุรี นครปฐม ราชบุรี สุพรรณบุรี ชุมพร และในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ก็จะมีการเข้าร่วมงานกันเป็นประจำ และจะผลัดเปลี่ยนเวียนกันไปพบปะสังสรรค์เยี่ยมเยียนซึ่งกันและกันในทุก ๆ ปีของการจัดงานประเพณีไททรงดำ ชุมชนบ้านไทรงาม ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี จะมีชาวไททรงดำทุกหัวสารทิศมาร่วมพบปะสังสรรค์กว่า ๒,๐๐๐ คน โดยจะสวมชุดประจำชาติของชาวไททรงดำด้วยการ สวมเสื้อผ้าสีดำ เข้าร่วมงานประเพณีที่ “ศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมไททรงดำ” วัดดอนมะลิ บ้านไทรงาม ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมไททรงดำดังกล่าว ชาวไททรงดำได้ร่วมกันสร้าง ด้วยจิตอาสาเพื่อต้องการให้เป็นแหล่งเรียนรู้ วิถีชีวิต การแต่งกาย ภาษา ประเพณีและพิธีกรรม และภูมิปัญญาการทำผ้าทอไททรงดำ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการศึกษาวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นของชาวไททรงดำอีกด้วย การจัดงานประเพณีไททรงดำในแต่ละปีจะจัดขึ้นจำนวน ๒ วัน ๑ คืน และในงานก็จะมีการแสดงการละเล่น เรียกว่า “งานเล่นคอน ฟ้อนแคน” รวมทั้งการเต้นรำในแบบของไททรงดำและในงานนี้เองเจ้าภาพจะต้อนรับผู้มาเยือนด้วยการจับเหล้าก่อนเข้างานอันเป็นประเพณีปฏิบัติตั้งแต่เดิมมา

ความน่าสนใจของสังคมชาวไททรงดำที่สำคัญที่สุด คือ การดำรงความเป็นปึกแผ่นทางสังคม ภายในกรอบจารีตและวัฒนธรรมที่ถูกต้องติงาม ที่มีพื้นฐานมาจากความเชื่อในเรื่อง “ผี” และเรื่อง “ขวัญ” ซึ่งเป็นความเชื่อแบบวิญญานนิยม (Animism) โดยเชื่อว่าสิ่งต่าง ๆ ในโลกอยู่ภายใต้อำนาจของผีและสิ่งเหนือธรรมชาติ และมีอิทธิพลสำคัญต่อวัฒนธรรมประเพณีทั้งที่เป็นรูปธรรม (substantial) และที่เป็นสัญลักษณ์แทนความคิดแบบนามธรรม (abstract) ที่แสดงผ่านพิธีกรรมใน

^๒ แหล่งที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม, ๒๕๕๙.

วิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ดังนั้นชีวิตความเป็นอยู่ของไททรงดำจึงมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับผีประเภทต่าง ๆ ซึ่งการนับถือผีของไททรงดำมีทั้งผีดีและผีร้าย ที่เชื่อว่าสามารถบันดาลให้ชีวิต และครอบครัวเป็นไปตามความพอใจของผี จากความเชื่อเรื่องผีและความเชื่อเรื่องขวัญ จึงได้ก่อให้เกิดพิธีกรรมและจารีตประเพณีต่าง ๆ ในวิถีชีวิตของชาวไททรงดำ ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชนเผ่าที่เด่น ๆ เช่น “พิธีเสนเรือน” “พิธีหนองก้อ” “พิธีป่าดงข้าวใหม่” และพิธีเรียกขวัญต่าง ๆ ซึ่งพิธีกรรมหลายอย่างเป็นเหมือนกับการรักษาโรคด้วยวิธีการทางไสยศาสตร์ (Magic) จากความเชื่อที่ว่าโลกนี้อยู่ภายใต้อำนาจของความพึงพอใจของผี ถ้าพึงพอใจก็สามารถบันดาลให้ชีวิตของผู้คนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีได้ การฝ่าฝืนกฎของสังคมบางอย่างถือว่า “ผิดผี” ที่จะต้องทำการขอขมาต่อผี และถ้าไม่ทำการขอขมาผี ผู้กระทำผิดจะมีเคราะห์ร้ายตามมา

ชาวไททรงดำมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของตนเอง และถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน จนกลายเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมนิยมของชุมชน หรือเป็น แบบอย่างที่นิยมปฏิบัติ เป็นประเพณีที่นิยมประพฤติและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น^๓ แม้เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป แต่ประเพณีหลายอย่างก็ยังคงปฏิบัติสืบทอดกันอยู่ อาจเป็นเพราะเกิดจากความเคยชินหากไม่ทำก็จะรู้สึกไม่สบายใจ^๔ หรือต้องการอนุรักษ์รักษารักษาไว้ก็ตาม ในปัจจุบันแม้ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวไททรงดำดังกล่าว ยังคงปฏิบัติอยู่อย่างต่อเนื่องทุกปี แต่ก็ได้ลดความสำคัญลงมาก สังเกตได้จากวัฒนธรรมบางอย่างที่สืบทอดสู่คนรุ่นใหม่และได้รับการตอบรับที่น้อยมาก โดยเฉพาะวัฒนธรรมด้านภาษาและการแต่งกาย อาจสืบเนื่องมาจากความไม่ภาคภูมิใจและรู้สึกอับอายในชาติพันธุ์ของตน รวมทั้งการผสมผสานกับค่านิยมในวัฒนธรรมท้องถิ่นและเทคโนโลยีใหม่ ๆ ประดังเข้ามาทำให้คนรุ่นใหม่เริ่มมองข้ามวิถีชีวิตและวัฒนธรรมดั้งเดิมไป ดังคำสัมภาษณ์ของนายสมเหี้ยะ สระทองใหม่^๕ ว่า “คนรุ่นใหม่ดูเหมือนว่าจะไม่ค่อยกล้าใช้ภาษาไททรงดำในการสื่อสาร ในปัจจุบันถ้าจะพึงสำเนียงไททรงดำต้องไปคุยกับคนที่อายุในช่วงประมาณ ๖๕ ปีขึ้นไป ซึ่งก็ยังเหลือไม่กี่คนต่างล้มหายตายจากกันไปหมดภาษาการพูดการเขียนของไททรงดำก็คงจะมีเหลือแต่ในตำราเท่านั้น หรือแม้แต่วัฒนธรรมของการแต่งกายก็เช่นกันไม่ค่อยมีใครกล้าแต่ง จะยอมแต่งกันเฉพาะในพิธีกรรมสำคัญที่ทำกันในหมู่บ้านเท่านั้น” จากการสัมภาษณ์ดังกล่าวผู้วิจัยมองว่าวัฒนธรรมเหล่านี้หากไม่ได้รับการอนุรักษ์และส่งเสริมเอาไว้คงยากที่จะสืบทอดให้คงอยู่ต่อไปได้ ดังนั้น ผู้ศึกษาในฐานะที่เป็นพระภิกษุ มีบทบาทในการเผยแผ่พระธรรมทางพระพุทธศาสนา และได้ตระหนักถึงความสำคัญ

^๓ พระยาอนุমানราชชน, วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย, (พระนคร: คลังวิทยา, ๒๕๑๔), หน้า ๑๐.

^๔ อมรรัตน์ เทพกำปนาท, สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๔๙), หน้า ๘.

^๕ สัมภาษณ์ นายสมเหี้ยะ สระทองใหม่, อาชีพทำการเกษตร, ชาวบ้านตำบลท่าสะทอน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ของการอนุรักษ์และส่งเสริมส่งเสริมวัฒนธรรมของชาวไททรงดำ ในเขตตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่ปัจจุบันกำลังจะหายไปให้ยังคงอยู่ พร้อมทั้งมีความประสงค์จะเสนอรูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับวัฒนธรรมประเพณีดังกล่าว เพื่อสามารถนำไปใช้ประโยชน์และสืบทอดต่อคนรุ่นหลังได้อย่างสมบูรณ์

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะทำการศึกษาเฉพาะวิถีชีวิตและหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมชาวไททรงดำ ในเขตตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งการศึกษาวถีชีวิตและวัฒนธรรมดังกล่าว ถือได้ว่าเป็นการสนองต่อความต้องการหรือเจตนาารมณ์ของคนในท้องถิ่นประการหนึ่งด้วย

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาวถีชีวิตและสภาพทางวัฒนธรรมของชาวไททรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมของชาวไททรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ของชาวไททรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ วิถีชีวิตและสภาพทางสังคมของชาวไททรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานีเป็นอย่างไร

๑.๓.๒ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมของชาวไททรงดำ ในเขตตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีอะไรบ้าง

๑.๓.๓ แนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ของชาวไททรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ควรเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการศึกษาวิจัย

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาไว้ คือ ขอบเขตด้านพื้นที่ ขอบเขตด้านเนื้อหา ขอบเขตด้านด้านประชากรกลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกจำกัดพื้นที่เฉพาะในเขตตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งมีประชากรชาวไททรงดำอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากเท่านั้น

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาเนื้อหาของงานเน้นไปที่ วิธีชีวิตภายใต้กรอบการอนุรักษ์และการส่งเสริมวัฒนธรรม ความเชื่อทางด้านศาสนา รวมทั้งสภาวะความเชื่อในพิธีกรรมต่าง ๆ โดยใช้ข้อมูลดังนี้
หลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา จากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิธีชีวิต วัฒนธรรมและประวัติความเป็นมาของชาวไททรงดำ จากเอกสารโบราณคดี สุราษฎร์ธานี ประวัติไททรงดำและรากเหง้าวัฒนธรรมสังคมไทและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

รายงานผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมไททรงดำ ตลอดจนแนวคิดทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากรกลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การเก็บรวบรวมข้อมูลเก็บจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ร่วมกับการสนทนากลุ่มกับประชากรที่เป็นตัวแทนชุมชน โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลัก แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ

กลุ่มผู้นำในการประกอบพิธี จำนวน ๑๕ คน โดยมีเกณฑ์ในการเลือก คือ เป็นปราชญ์ผู้เป็นที่เคารพนับถือของชุมชน และเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม แบ่งออกได้ดังนี้

พ่อมดและแม่มด ^๖	จำนวน ๒ คน
สะ ^๗	จำนวน ๒ คน
เยื้อง ^๘	จำนวน ๒ คน
จางและหมอเสนา ^๙	จำนวน ๒ คน
เขยกก ^{๑๐}	จำนวน ๔ คน
ปราชญ์ชุมชน	จำนวน ๓ คน

กลุ่มชาวไทเชื้อสายไททรงดำจำนวน ๒๔ คน โดยมีเกณฑ์ในการเลือก คือ เป็นผู้มีความเชื่อเกี่ยวกับขวัญและการนับถือผี การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อในวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมของชาวไททรงดำ มีอายุตั้งแต่ ๕๐ ปีขึ้นไป รวมกลุ่มประชากรผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด ๓๙ คน

^๖ พ่อมดแม่มด หมายถึง ผู้มีเวทมนต์มีหน้าที่ประกอบพิธีกรรม โดยเฉพาะพิธีกรรมสำคัญที่ต้องใช้ชีวิตเป็นเดิมพัน

^๗ สะ หมายถึง ผู้ช่วยหมอผู้นำในพิธีกรรมหรือคนที่กำลังฝึกเรียนที่จะเป็นหมอผู้นำ

^๘ เยื้อง หมายถึง หมอดูเสียงทายเพื่อบอกอาการเจ็บป่วยของบุคคลและพิธีการแก้ไขให้ดีขึ้น

^๙ จางและหมอเสนา หมายถึง ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมเสนาเรื่อน เช่น พิธีกรรมเซ่นไหว้ผีเรื่อน

^{๑๐} เขยกก หมายถึง หมายถึง สามีน้องลูกสาวคนแรกของครอบครัว (เขยใหญ่)

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะ

แนวทาง หมายถึง วิธีการที่ได้กำหนดไว้เป็นแนวในการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมของชาวไททรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

การอนุรักษ์ หมายถึง การรักษาวินัยชีวิตทางด้านวัฒนธรรมของชาวไททรงดำ ในตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ให้คงอยู่

การส่งเสริม หมายถึง การสนับสนุนวิถีชีวิตทางด้านวัฒนธรรม ของชาวไททรงดำ ในเขตตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ให้คงอยู่และมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น

วัฒนธรรมชาวไททรงดำ หมายถึง แบบแผนแนวทางปฏิบัติ หรือวิถีชีวิตที่มีการสืบทอดต่อกันมา ทั้งด้านความเชื่อ และพิธีกรรมต่าง ๆ จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ของชาวไททรงดำ ในเขตตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ไททรงดำ หมายถึง ชาวไททรงดำที่อาศัยอยู่ในเขตตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

วิถีชีวิตชาวไททรงดำ หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิตของชาวไททรงดำ ซึ่งมีความโดดเด่นในเรื่อง การแต่งกาย ภาษา ประเพณี และพิธีกรรม ของชาวไททรงดำ ในเขตตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

หลักพุทธธรรม หมายถึง หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมอันได้แก่ หลักสังคหวัตถุ ๔ หลักทศ ๖ หลักการวตา ๖ หลักสาราณียธรรม หลักกอธิพานิยธรรม และหลักกัตถัญญ กตเวที ในงานวิจัยนี้เท่านั้น

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ก) หนังสือและตำรา

บุญญงค์ เกศเทศ ได้กล่าวถึงไททรงดำไว้ในหนังสือชื่อ “ไทดำเมืองแกลง ทรงดำ ถิ่นสยาม จากหนองแสดถึงหนองปราง” สรุปได้ว่า การกวาดต้อนผู้คน “ไท” มาจากแถบอินโดจีนเริ่มตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (พ.ศ.๒๓๒๒) โดยกวาดต้อนมาจากเมืองม่วย (หม่วย) เมืองไล เมืองลา ในอาณาจักรเมืองแกลง ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ. ๒๓๓๕) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ละครั้งได้มีการอพยพพวกกลุ่ม “ไทดำ” จำนวนมากเข้ามาตั้งรกรากทำมาหากิน กระจายอยู่บนผืนแผ่นดินสยาม โดยเฉพาะไทดำจากเมืองทัน เมืองม่วย เมืองไล เมืองเจียน เมืองมน เมืองบาง ในแคว้นสิบสองจุไท และอีกหลายเมืองในอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทร์ โดยให้ไทดำเหล่านี้อาศัยตั้งถิ่นฐานอยู่ในตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรีเป็นแห่งแรก ต่อมากลุ่มชนเหล่านี้ได้

อพยพไปตั้งถิ่นฐาน กระจัดกระจายไปยังหลายจังหวัด ทั้งราชบุรี สุพรรณบุรี นครปฐม กาญจนบุรี ลพบุรี สระบุรี พิจิตร พิษณุโลก สุโขทัย กำแพงเพชร เลย บางกลุ่มอพยพลงใต้ ตั้งชุมชนกันอยู่ในจังหวัดชุมพร สุราษฎร์ธานี^{๑๑}

ยุกติ มุกดาวิจิตร ได้กล่าวถึง “ประวัติศาสตร์ไทดำ รากเหง้าวัฒนธรรม สังคมไทและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” สรุปได้ว่า มีประเด็นข้อถกเถียงว่าด้วยการแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ไทไปไกลถึงขั้นวิพากษ์ว่า ความเป็นไทถูกสร้างขึ้นในรัฐชาติสมัยใหม่และไม่ได้มีเอกลักษณ์ตายตัว ตัวเหมือนกันไปหมดทุกถิ่นฐาน กระนั้นก็ตามในถิ่นที่อยู่บนที่สูงของภาคตะวันออกเฉียงเหนือของเวียดนามปัจจุบัน ดินแดนนี้เคยถูกเรียกว่า “สิบสองจุไท” โดยชาวสยาม คำว่า “จุ” มีที่มาจากคำว่า “จู” หรือ “เจา” หรือ “จิ่ว” ซึ่งเป็นคำในภาษาเวียดนามที่ใช้เรียกเมืองของชาวไทในถิ่นนี้ ส่วนสิบสอง หมายถึงจำนวนเมืองสำคัญ ๆ ซึ่งไม่จำเป็นว่าต้องมีเพียง ๑๒ อาจมีมากกว่าหรือน้อยกว่านั้น แล้วแต่ช่วงเล่าในประวัติศาสตร์ หากยึดตามเอกสารของทางการเวียดนาม ชาวไท ในเวียดนามปัจจุบันถูกนับว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อย ซึ่งมีประชากรเพียง ๑๔ เปอร์เซ็นต์ ของประชากรทั้งประเทศ ในจำนวนกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยนั้น ชาวไทมีประชากร ๑,๔๔๔,๐๐๐ คน นับเป็นอันดับ ๒ รองจากชาวไต หากแบ่งเป็นกลุ่มย่อย ตามภาษาพูดและลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมบางประการ จำนวนประชากรไทขาว (ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือของดินแดนนี้) มีประชากร ๔๙๐,๐๐๐ คน ประชากรไทดำ (ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ทางตอนกลางของดินแดนนี้) มี ๗๖๔,๐๐๐ คน ประชากรไทแดง (ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของดินแดนนี้) มี ๑๙๐,๐๐๐ คน คนไทอาศัยอยู่ร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น อีกลหลายชาติพันธุ์ ชาวเย้า ชาวหมั่ง ชาวขมุ เป็นต้น โดยทั่ว ๆ คนไทมักครองพื้นที่ราบลุ่มในหุบเขา ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์อื่น มักอาศัยอยู่บนที่สูง คนไทส่วนใหญ่จึงนิยมปลูกข้าวด้วยการดำนา ซึ่งได้ผลผลิตสูง และสามารถสะสมส่วนเกินทางเศรษฐกิจได้มากกว่าชนบนที่สูง ทำให้ในอดีต คนไทสามารถสร้างองค์กรทางการเมืองและขยายอำนาจทางการเมืองได้ค่อนข้างมั่นคงกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ^{๑๒}

ณรงค์ อางสมิต ได้กล่าวไว้ในเรื่อง “รัฐชาติ ชาติพันธุ์ และอัตลักษณ์ไทดำ” สรุปได้ว่า เรื่องราวการเล่าขานของการอพยพชาวไทดำมาเป็นข้าทาสของสยาม ยังคงได้รับการ เล่าสืบต่อจากรุ่นสู่รุ่น แม้ว่าในรายละเอียดไม่ปรากฏหลักฐานเส้นทางการอพยพที่ชัดเจน หรือ ให้ภาพความยากลำบากระหว่างการเดินทาง หากแต่เมื่อมาตั้งถิ่นฐานที่ถูกกำหนดให้สร้าง หมู่บ้านบริเวณตำบลท่าแร่ สะพานยี่หนบ่าง วังตะโกบ่าง มีเรื่องเล่าสืบต่ออีกว่า ชาวไทดำ นั้นไม่ชอบภูมิประเทศ เนื่องจากโล่งแจ้งเกินไป ชอบที่จะอยู่ที่ราบลุ่มเชิงเขา กล่าวกันว่าเป็น พื้นที่ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับดินแดนถิ่น

^{๑๑} บุญญงค์ เกศเทศ, “ไทดำ” เมืองแดง “ทรงดำ” ถิ่นสยาม จากหนองแฮด ถึงหนองปรง, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ: อินทนิล, ๒๕๕๔), หน้า ๓๔, ๓๕, ๓๖.

^{๑๒} ยุกติ มุกดาวิจิตร, ประวัติศาสตร์ไทดำ: รากเหง้าวัฒนธรรม สังคมไทและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๕๗), หน้า ๒๗.

ดั้งเดิมของตน จึงขออพยพและได้รับอนุญาตให้ย้ายมาตั้ง บ้านเรือนที่บริเวณเขตอำเภอเขาย้อยในปัจจุบัน การอพยพของชาวไทยดำในยุคต้นรัตนโกสินทร์ ต่างถูกให้มาตั้งถิ่นฐาน ที่บริเวณนี้ทั้งสิ้น จึงทำให้พื้นที่บริเวณเขตอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี เป็นแหล่งของชาวไทยดำ กลุ่มใหญ่ เรื่อยไปในเขตอำเภอเมือง เขตอำเภอท่ายางในปัจจุบัน ก่อนจะมีการโยกย้ายไปตั้ง ถิ่นฐานในเขตจังหวัดอื่นภายหลังจากการยกเลิกระบบไพร่ในสมัยรัชกาลที่ ๕^{๑๓}

สุมิตร ปิติพัฒน์ และ ฮวง เลื่อง ได้กล่าวไว้ใน “คนไทเมืองกว่า: ไทแดงและไทเมืองในประเทศไทยเวียดนาม” สรุปเนื้อหาได้ว่า บริเวณที่คนไทอาศัยอยู่นานแน่น อยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือของเวียดนาม ใกล้กับชายแดนจีนตั้งแต่เขตมณฑลยูนนานใต้ ต่อไปจนถึงชายแดนลาวเขตหัวพันและเชียงขวาง ดินแดนแถบนี้รู้จักกันในนาม “สิบสองจุไท” ซึ่งขึ้นอยู่กับนครหลวงพระบาง และส่งส่วยให้ราชอาณาจักรลาวในอดีต จึงถือว่าเป็นชายแดนของพระราชอาณาจักรสยาม (สมัยที่ลาวยังเป็นประเทศราช) อีกด้วย สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น กองทัพสยามได้ยกกองทัพมากวาดต้อนผู้คนแถบนี้เพื่อไปตั้งถิ่นฐานในแถบภาคกลางของประเทศไทยหรือสยามหลายครั้ง โดยเฉพาะไทดำ หรือที่รู้จักในนามลาวโซ่งในปัจจุบัน ตั้งถิ่นฐานอยู่ในจังหวัดเพชรบุรี ราชบุรี นครปฐม ฯลฯ เนื่องจากแคว้นสิบสองจุไทยอยู่ใกล้จีนและเวียดนาม ผู้นำในท้องถิ่นจึงต้องส่งส่วยให้เวียดนามด้วย ฉะนั้นจึงเป็นเมืองประเภท “สามฝ่ายฟ้า” ต่อมาสยามสูญเสียสิบสองจุไทให้แก่ฝรั่งเศสในปี ค.ศ.๑๘๘๘ สิบสองจุไทจึงกลายเป็นอาณานิคมฝรั่งเศสในเวียดนาม จนกระทั่งฝรั่งเศสแพ้สงครามแก่กองกำลังกู้ชาติเวียดนามที่เดียนเบียนฟู ดินแดนที่คนไทอาศัยอยู่ก็ตกอยู่ภายใต้ระบบการปกครองแบบสังคมนิยมของเวียดนาม จึงเป็นการสิ้นสุดการปกครองท้องถิ่นโดยคนไทยที่สืบทอดมาแต่โบราณอย่างสิ้นเชิง^{๑๔}

ข) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พรพิมล เพชรสุวรรณ ได้วิจัยเรื่อง การส่งเสริมประเพณีไททรงดำบ้านไทรงามขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. ผลการศึกษาพบว่า ชาวไททรงดำบ้านไทรงาม ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา การแต่งกายมีลักษณะโดดเด่นจากสีของเสื้อผ้าที่ใช้สีดำหรือครามเข้มเรียกว่า “เสื่อฮี” เป็นเสื้อประจำตัวของแต่ละคน มีพิธีกรรม ๒ ประเภท คือ พิธีกรรมตามแนวพระพุทธศาสนาและพิธีกรรมตามความเชื่อในการนับถือผีและการบูชาบรรพบุรุษ ประเพณีที่ยังคงอยู่ในปัจจุบันคือ ประเพณีไหว้ศาลประจำหมู่บ้าน การขึ้นบ้านใหม่ เสนเฮือน (ไหว้ผีบรรพบุรุษ) แผ่วเฮือน (ปัดรังควาน) และการละเล่นลูกช่วงซึ่งมีขึ้นในงานประเพณีไททรงดำที่จัดขึ้น ณ ศูนย์เรียนรู้

^{๑๓} ณรงค์ อาจสมิต, “รัฐชาติ ชาติพันธุ์ และอัตลักษณ์ไทดำ”, วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา, ปีที่ ๓๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๕): ๒๕.

^{๑๔} สุมิตร ปิติพัฒน์.รศ. และ ฮวง เลื่อง ดร., คนไทเมืองกว่า: ไทแดงและไทเมืองในประเทศไทยเวียดนาม, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ: บริษัทสองสยามจำกัด, ๒๕๔๓), บทนำ.

วัฒนธรรมไททรงดำปีละครั้ง ในส่วนของผ้าทอไททรงดำเป็นผ้าทอที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ การเย็บปักและซุนผ้าของชาวไททรงดำ เรียกว่า “การทำเอื้อแล้ว” มีการปักลวดลายต่าง ๆ ใช้ลวดลายดั้งเดิมแต่วัสดุจะเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น ลวดลายที่เป็นพื้นฐานคือ “ลายดอกพรม” เป็นลายที่เกิดจากความเชื่อและพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ แต่ในปัจจุบันการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าเริ่มหมดไปสำหรับแนวทางที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้ามควรให้การส่งเสริมและอนุรักษ์ ได้แก่ การส่งเสริมการรวมกลุ่มอาชีพทอผ้าไททรงดำ จัดหาแหล่งจำหน่าย จัดทำสื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ส่งเสริมประเพณีไททรงดำให้เป็นประเพณีของตำบล ศึกษาค้นคว้าวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับประเพณีไททรงดำเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของท้องถิ่น โดยรวบรวมไว้ที่ศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมไททรงดำ วัดดอนมะลิ ส่งเสริมเป็นหลักสูตรท้องถิ่นในอนาคตต่อไป รวมถึงผลักดันศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมไททรงดำวัดดอนมะลิให้เป็นรูปธรรม เพื่อส่งเสริม “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์” คือ การเดินทางที่นำไปสู่ประสบการณ์ที่แท้จริงและมีการเชื่อมโยง ด้วยการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการศึกษาถึงวิถีชีวิตที่ผิดแปลกจากชุมชนอื่น ทำให้เกิดการเชื่อมสัมพันธ์กับผู้คนที่ย้ายอยู่ในพื้นที่ซึ่งเป็นผู้สร้างสรรค์วัฒนธรรมที่ยังมีชีวิตนั้นขึ้นมา^{๑๕}

เสรี นาคสัมพันธ์และคณะ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “โครงการแนวทางสืบทอดภูมิปัญญา เพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตกลุ่มคนไทดำบ้านไทรงาม และบ้านทับชันสามัคคี ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับกลุ่มเยาวชน” ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนบ้านทับชัน ไทรงาม และท่าสะท้อน เกิดจากการย้ายถิ่นฐานของคนไทดำจากทางภาคกลาง เพื่อมาประกอบอาชีพทำไร่ข้าว และหาปลาเลี้ยงชีพ ตามความถนัดเดิมที่สืบทอดกันมา แต่เนื่องจากเกิดปัญหาน้ำท่วมหลายครั้ง และแต่ละครั้งได้ก่อให้เกิดความสูญเสียค่อนข้างมากจึงทำให้มีการปรับเปลี่ยนอาชีพเรื่อยมา ต่อมาได้เกิดการปรับเปลี่ยนใหญ่ขึ้นอีกครั้ง จากการที่ชาวบ้านเห็นว่าในพื้นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำ (ตาปี) มีความอุดมสมบูรณ์พอที่จะปลูกปาล์มน้ำมันได้ จึงได้มีการทดลองปลูกปาล์มน้ำมันแทนอาชีพเดิม คือการเพาะปลูกพืชผักล้มลุก จนกลายเป็นอาชีพหลักของชาวชุมชนในที่สุด สำหรับชุมชนไทดำ ที่มีประวัติศาสตร์การโยกย้ายมาจากตอนเหนือของประเทศเวียดนามที่ยึดถือประเพณี วัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน พร้อมด้วยระบบสังคมแบบดั้งเดิมที่ยึดถือระบบเครือญาติมีการสืบสายตระกูล นับถือบรรพบุรุษร่วมกัน การมีเวลาได้พบปะกันน้อยลง ด้วยวิถีการประกอบอาชีพที่มุ่งหมายไปทางเศรษฐกิจ ย่อมส่งผลโดยตรงต่อความสัมพันธ์สามัคคี การสืบทอดคุณค่า วัฒนธรรมประเพณี ไม่น้อยเลย พร้อมด้วยกระแสการพัฒนา โดยเฉพาะการเคลื่อนตัวของสังคมตามสิ่งที่เรียกขานกันว่า “การกระจายอำนาจ” ไปสู่ท้องถิ่น ที่ทำให้เกิดผู้นำ “สมัยใหม่” ขึ้นมาหลากหลายรูปแบบ กระบวนการนี้ได้ก่อให้เกิดคำถามต่อทิศทางการพัฒนาในรากฐานของภูมิปัญญา เพราะ

^{๑๕} พรพิมล เพชรสุวรรณ, “การส่งเสริมประเพณีไททรงดำบ้านไทรงามขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี”, รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒๒.

โลกทัศน์ของผู้รุ่นใหม่มีแนวโน้มที่จะคล้อยตามสังคมสมัยใหม่ ปฏิบัติตามระบอบราชการซึ่งกำลังก่อให้เกิดปัญหาตามมาอย่างทั่วด้านอีกด้วย^{๑๖}

กิจพัฒน์ อาทร์สิริรัตน์ ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลและชุมชนในการส่งเสริมวัฒนธรรมจารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น: กรณีศึกษา ไททรงดำบ้านหัวเขาจีน หมู่ที่ ๑ ตำบลห้วยยางโทน จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า

๑. บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยยางโทน (๑) บทบาทตามหน้าที่ ที่กฎหมายกำหนดประกอบด้วย บทบาทในการตั้งกลุ่มสตรีทอผ้าไททรงดำบทบาทในการประสานหน่วยราชการ/เอกชน (๒) บทบาทในฐานะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่รับผิดชอบท้องถิ่น และบทบาทที่ไม่ได้กำหนดตามกฎหมาย ประกอบด้วย บทบาทการ-สนับสนุนด้านการเงิน และบทบาทการสนับสนุนด้านทรัพยากรต่าง ๆ บทบาทของชุมชน ประกอบด้วย (๑) บทบาทขององค์กรชุมชนกลุ่มสตรีทอผ้าไททรงดำ บ้านหัวเขาจีน และศูนย์วัฒนธรรมไททรงดำบ้านหัวเขาจีน (๒) บทบาทของคนในชุมชน ที่ยึดมั่นกับวัฒนธรรมไททรงดำ

๒. ปัญหาและอุปสรรคขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยยางโทนในการส่งเสริมวัฒนธรรม จารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นไททรงดำประกอบด้วย ปัญหาบุคลากรไม่เพียงพอ ปัญหางบประมาณไม่เพียงพอ และปัญหากระบวนการบริหารจัดการและการตรวจสอบ ปัญหาอุปสรรคของชุมชน ประกอบด้วย ชุมชนขาดงบประมาณ ปัญหาในการสืบทอด หมอเสนา แม่มด และเขย ปัญหาการถ่ายทอดภาษาพูด และภาษาเขียน ปัญหาการสูญหายของวัฒนธรรมบางอย่าง และปัญหาในการจัดการ ยังขาดระบบการบริหารจัดการที่ดี ขาดการเก็บรวบรวมข้อมูล และการประเมินผลและตรวจสอบ การดำเนินงาน^{๑๗}

กานต์ทิศา สีหมากสุก ได้วิจัยเรื่อง “วิเคราะห์ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของไททรงดำ : กรณีศึกษาเขตตำบลหนองปรัง อำเภอยะโฮง จังหวัดเพชรบุรี” สรุปผลการวิจัยว่า ไททรงดำตำบลหนองปรัง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับเรื่องผีขวัญ ข้อปฏิบัติ ข้อห้าม และความเชื่อเกี่ยวกับมดมนต์ โดยมีบรรพบุรุษเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของไททรงดำมากที่สุด ความเชื่อในพิธีกรรมของไททรงดำตำบลหนองปรัง ในรุ่นปัจจุบัน แบ่งได้เป็น 6 เรื่อง ได้แก่ ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด ความเชื่อในช่วงวัยเด็ก ความเชื่อในช่วงวัยรุ่น ความเชื่อ

^{๑๖} เสรี นาคสัมพันธ์และคณะ, “โครงการแนวทางสืบทอดภูมิปัญญา เพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตกลุ่มคนไทดำบ้านไทรงาม และบ้านทับขันสามัคคี ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับกลุ่มเยาวชน อำเภอยะโฮง จังหวัดสุราษฎร์ธานี”, **รายงานวิจัย**, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายท้องถิ่น, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖๓.

^{๑๗} กิจพัฒน์ อาทร์สิริรัตน์, “บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลและชุมชนในการส่งเสริมวัฒนธรรมจารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น: กรณีศึกษา ไททรงดำบ้านหัวเขาจีน หมู่ที่ ๑ ตำบลห้วยยางโทน จังหวัดราชบุรี”, **วิทยานิพนธ์ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

ในช่วงวัยผู้ใหญ่ ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเจ็บป่วย ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายและหลังการตาย

ปัจจัยที่ทำให้ยังคงดำรงอยู่และเปลี่ยนแปลงไป มีทั้งสาเหตุที่มาจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายในที่ยังคงดำรงอยู่ ได้แก่ ครอบครัว และระบบเศรษฐกิจ ส่วนปัจจัย ภายนอกที่ยังคงดำรงอยู่ ได้แก่ ระบบการปกครองของบ้านเมืองในแต่ละยุคสมัย ระบบการศึกษาในโรงเรียน เทคโนโลยีสื่อสารและการโทรคมนาคม ส่วนปัจจัยภายในที่ทำให้เปลี่ยนแปลง ได้แก่ การปลูกฝังความเชื่อและค่านิยมในครอบครัว สภาพแวดล้อมของชุมชน สภาพแวดล้อมทางสังคม

และเศรษฐกิจ ส่วนปัจจัยภายนอกที่ทำให้เปลี่ยนแปลง ได้แก่ เหตุการณ์บ้านเมืองในแต่ละยุคสมัย ความเจริญทางด้านการศึกษา คติความเชื่อทางพุทธศาสนา ความเจริญทางด้าน การแพทย์ และสาธารณสุข ความเจริญทางเทคโนโลยี ความเจริญทางด้านสังคมและชุมชน^{๑๘}

เกวลิน รัตนาวลีอาภรณ์ ได้วิจัยเรื่อง “ความเชื่อศาสนาของคนไทยทรงดำ” ผลการวิจัยสรุปได้ว่า คนไทยทรงดำมีความเชื่อทางศาสนาในเรื่องของการนับถือผีเป็นอย่างมาก ชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายเกี่ยวข้องกับผีทั้งหมด เพราะมีความเชื่อว่าผีคือเทพยดาที่ให้ความคุ้มครองพิทักษ์รักษาชีวิตหรืออาจลงโทษให้ถึงตายได้ ซึ่งผีที่ชาวไทยทรงดำให้ความสำคัญได้แก่ ผีแกน (ผีฟ้า) ผีบ้านผีเรือน ผีบรรพบุรุษ ผีป่า ผีขวางและผีอื่น ๆ ซึ่งหากคนทำให้ไม่พอใจก็อาจถูกลงโทษให้เจ็บป่วยได้เช่นกัน

นอกจากความเชื่อในเรื่องผีแล้ว ไทยทรงดำยังมีความเชื่อในเรื่องขวัญอีกด้วย โดยเชื่อว่าผีแกนเป็นผู้สร้างให้มนุษย์เกิดขึ้นมาและให้มีขวัญของแต่ละคนติดตามตัวมาอยู่ในร่างกาย รวมทั้งสิ้น ๓๒ ขวัญ ซึ่งเราไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า แต่ขวัญสามารถทำให้ร่างกายเคลื่อนไหวและทำงานได้ ขวัญอาจจะตกหล่นหรือสูญหายได้ ถ้าเราตกใจหรือเจ็บป่วย ขวัญของเราก็ไม่อยู่กับเนื้อกับตัว จึงต้องทำพิธีเรียกขวัญหรือที่เรียกว่า “สูขวัญ” โดยแม่มด(หมอมผี)เป็นผู้ทำพิธีทำหน้าที่ต่ออายุและแก้ไขการกระทำต่าง ๆ ที่ผิดผี เพื่อเรียกให้ขวัญกลับมาอยู่ในร่างกายตามปกติ ในยุคสมัยปัจจุบันคนไทยทรงดำได้ให้ความนับถือพระพุทธรูปศาสนา มีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ประพฤติปฏิบัติตามแนวทางคำสอนของพระพุทธรูปศาสนาเช่นเดียวกับพุทธศาสนิกชนทั่วไป แต่ยังคงให้การนับถือผี โดยเฉพาะการนับถือผีบรรพบุรุษควบคู่ไปด้วย เพราะเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อบุพการีของลูกหลานและเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัวสืบไป^{๑๙}

^{๑๘} กานต์ทิศา สีหมากสุก, “วิเคราะห์ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ: กรณีศึกษาเขตตำบลหนองปรัง อำเภอกาญจนบุรี จังหวัดเพชรบุรี”, *ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๘), บทคัดย่อ.

^{๑๙} เกวลิน รัตนาวลีอาภรณ์, “ความเชื่อศาสนาของคนไทยทรงดำ” *รายงานการวิจัย*, (วิทยาลัยศาสนศึกษา: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๗), บทคัดย่อ.

ธงชัย ลุ่มเพชร ได้วิจัยเรื่อง “วิถีชีวิตชาวไททรงดำ ตำบลบ้านดอน อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี” รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น ด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน พบว่า ผลการศึกษาวิจัยวิถีชีวิตชาวไททรงดำ ตำบลบ้านดอน อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรีจะเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายการอนุรักษ์วิถีชีวิตชนบทรวมประเพณีและวัฒนธรรมของชาวไททรงดำให้อยู่คู่กับชุมชนตำบลบ้านดอน อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรีอย่างยั่งยืนต่อไป^{๒๐}

เพชรตะบอง ไพศุณย์ และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “แนวทางการฟื้นฟูภาษาไทยดำ โดยการพัฒนาเครื่องมือทางภาษาเพื่อการเรียนรู้ภาษาไทยดำอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย” ผลการวิจัยพบว่า การใช้ภาษาไทยดำในบ้านนาป่าหนาด ยังมีมีการใช้พูดอยู่ทุกวันนี้ แต่ส่วนใหญ่จะเป็นการพูดกันในครอบครัว ชาวบ้านส่วนมากจะพูดภาษาไทยดำ ผิดเพี้ยนไปจากเดิมมาก ลูกหลานคิดว่าเป็นภาษาไทยดำที่ถูกต้องจึงได้ใช้ต่อ ๆ กันมา ในบางครั้งมีการพูดแค่สำเนียงไทยดำ แต่คำศัพท์เป็นคำไท ซึ่งในอนาคตมีแนวโน้มว่าคำศัพท์ดั้งเดิม หรือ คำศัพท์เก่าแก่ในภาษาไทยดำอาจจะสูญหายไป และปัจจุบัน มีชาวต่างถิ่นเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน มากขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งการเข้ามาตั้งถิ่นฐาน และการแต่งงานกับกับคนไทดำในหมู่บ้าน ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลงของภาษาไทยดำ มีการนำภาษาต่างถิ่นเข้ามาใช้มากขึ้นโดยไม่ตั้งใจ เพื่อการสื่อสารให้เข้าใจตรงกัน และส่งผลกระทบต่อกรสืบทอดประเพณี พิธีกรรมของไทดำด้วย คือ เขย สะใภ้ ที่เป็นคนจากต่างถิ่นไม่ได้เข้าใจถึงประเพณีและพิธีกรรมของไทดำ แต่ก็ต้องทำให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไป ขั้นตอนพิธีกรรมลดลง บทสวดหรือคำกล่าวในพิธีกรรมผิดเพี้ยนไปจากเดิม การอ่านและเขียนภาษาไทยดำ อักษรไทยดำ ชาวบ้านส่วนใหญ่สามารถอ่านเขียนได้ในคำง่าย ๆ แต่การเขียนนั้นส่วนใหญ่จะเขียนไม่ได้ และการเรียนรู้ด้วยตนเอง ในส่วนของการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาไทยดำ ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นด้วยต่อการฟื้นฟูภาษาไทยดำ ซึ่งเป็นภาษาของบรรพบุรุษ ยินดีให้ความร่วมมือให้ข้อมูล ต้องการให้จัดการเรียนการสอนในโรงเรียน ต้องการเข้ามามีส่วนในการเรียนภาษาไทยดำ และต้องการให้บุตรหลานเรียนภาษาไทยดำระบบโรงเรียน^{๒๑}

เรณู อรรถฐาเมศร์ ได้วิจัยเรื่อง “ประวัติศาสตร์ชุมชนไทใหญ่ท้องถิ่นภาคเหนือ ลุ่มแม่น้ำสาละวิน แม่ลาว และแม่กก” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางในการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนชาวไทใหญ่ว่า

^{๒๐} ธงชัย ลุ่มเพชร, “วิถีชีวิตชาวไททรงดำ ตำบลบ้านดอน อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี”, รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

^{๒๑} เพชรตะบอง ไพศุณย์ และคณะ, “แนวทางการฟื้นฟูภาษาไทยดำ โดยการพัฒนาเครื่องมือทางภาษาเพื่อการเรียนรู้ภาษาไทยดำอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย”, รายงานวิจัย, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายท้องถิ่น, มปท.), หน้า ๘.

ควรจะศึกษาในแง่ของกระบวนการเปลี่ยนผ่านหรือประสบการณ์ของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในประเทศไท ซึ่งพวกไทใหญ่นับเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง เพื่อจะได้ทราบว่าความพยายามคงอยู่ของอัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่ในการจัดการทรัพยากรนั้นเคยเป็นมาอย่างไร หรือจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นการศึกษาการทำมาหากิน โดยการจัดสรรทรัพยากรกับระบบคุณค่าจริยธรรมชุมชนที่เคยมีมาได้แก่ความเป็นเครือข่ายชุมชน การกร่วมแรงร่วมใจ ความมีน้ำใจ เมื่อกระทบกับระบบสังคมอุตสาหกรรม สังคมแห่งการสื่อสารและสังคมยุคหลังสมัยใหม่ในประเทศไทย ชุมชนไทใหญ่จะดำรงอยู่อย่างไร มีการขยายเครือข่ายความร่วมมือกับไทใหญ่ ตลอดจนถึงคนพื้นเมืองภายนอกชุมชน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและศักยภาพในการกำหนดชีวิตของตนเองและชุมชน เพื่อปกป้องเรียกร้องสิทธิความเป็นประชาชนไท ตลอดจนถึงปกป้องสิทธิชุมชนเหนือการจัดการทรัพยากรส่วนรวมได้หรือไม่อย่างไร และพลังนั้นยังคงอยู่อย่างเข้มข้นเพิ่มขึ้น หรืออ่อนล้าลงไปอย่างไร ในเมื่อวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของท้องถิ่นเริ่มหมดความหมายสำหรับคนรุ่นใหม่^{๒๒}

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น ทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำซึ่งอพยพมาจากประเทศเวียดนาม แล้วมาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินกระจายอยู่ในหลายจังหวัดของประเทศไทย รวมถึงทางตอนใต้คือจังหวัดชุมพรและจังหวัดสุราษฎร์ธานี กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ยังคงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มตนไว้อย่างเหนียวแน่น แต่งานวิจัยข้างต้นยังไม่มียงานในแนวการศึกษาหลักพุทธธรรมการอนุรักษ์และการส่งเสริมวัฒนธรรมของไททรงดำแต่อย่างใด

ฉะนั้น ผู้วิจัยในฐานะที่อยู่ในท่ามกลางชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ มองเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมอันมีค่าในการดำรงชีวิตของคนไททรงดำที่สามารถสืบทอดจากอดีตจนถึงปัจจุบัน จึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษาวิจัยถึงหลักพุทธธรรมกับการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมของชาวไททรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่ออนุรักษ์และส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของกลุ่มชาติพันธุ์อันมีชื่อว่า “ไททรงดำ” ให้คงอยู่สืบไป

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยแบ่งการวิจัยออกเป็น ๒ ประเภท คือการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการเก็บข้อมูลแบบสังเกตไม่มีส่วนร่วม มีขั้นตอนการวิจัยดังต่อไปนี้

๑.๗.๑ การเลือกพื้นที่ในการวิจัย ผู้วิจัยเลือกพื้นที่เฉพาะในเขตตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานีเท่านั้น เนื่องจากเป็นพื้นที่ ที่มีชาวไททรงดำอาศัยตั้งรกรากมากที่สุด

^{๒๒} เรณู อรรถธำเมศร์, “ประวัติศาสตร์ชุมชนไทใหญ่ท้องถิ่นภาคเหนือ ลุ่มแม่น้ำสาละวิน แม่ลาว และแม่กก”, รายงานวิจัย, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายท้องถิ่น, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘.

๑.๗.๒ กำหนดวิธีการวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเอกสาร และการศึกษาภาคสนามโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์และการสังเกต

๑.๗.๓ การรวบรวมข้อมูล การรวบรวมข้อมูลแบ่งเป็น ๒ ประเภทคือ (๑) รวบรวมเอกสารชั้นปฐมภูมิ เป็นการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ ที่ได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม การส่งเสริมประเพณี แนวทางในการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณี จากศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมไททรงดำ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่ได้มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร (๒) รวบรวมเอกสารชั้นทุติยภูมิ การศึกษาในครั้งนี้จะทำการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เอกสารโบราณคดีสุราษฎร์ธานี (หนังสือไททรงดำ)

๑.๗.๔ สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ประชากรจำนวน ๓๙ คน

๑.๗.๕ สังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

๑.๗.๖ วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์

๑.๗.๗ สรุป นำเสนอผลการวิจัย และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๘.๑ ทราบถึงวิถีชีวิต บริบททางสังคมและสภาพทางวัฒนธรรมของไททรงดำ ในเขตตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๑.๘.๒ ทราบถึงหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมของชาวไททรงดำในเขตตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๑.๘.๓ ทราบถึงแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการของชาวไททรงดำ จนสามารถนำไปประยุกต์เพื่อเป็นประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชนและสังคมได้

บทที่ ๒

วิถีชีวิตและสภาพทางวัฒนธรรมของชาวไททรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

งานวิจัยเรื่อง ศึกษาหลักพุทธธรรมกับการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมของชาวไททรงดำ ในเขตตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้วิจัยได้วางกรอบการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑. แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวไททรงดำในเขตตำบลท่าข้าม
๒. บริบททางสังคมของชาวไททรงดำในเขตตำบลท่าข้าม
๓. รูปแบบและสภาพวัฒนธรรมชุมชนของชาวไททรงดำในเขตตำบลท่าข้าม

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวไททรงดำในเขตตำบลท่าข้าม

๒.๑.๑ ความหมายของวิถีชีวิต

วิถี ตามความหมายในพจนานุกรม หมายถึง สาย แนว ถนน หรือทางวิถีชีวิต ตามความหมายในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึงทางดำเนินชีวิต เช่น วิถีชีวิตชาวบ้าน วิถีชีวิต จึงหมายถึง การกระทำตามวิธีการและแนวทางอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้มีความสุขและประสบความสำเร็จในชีวิต โดยกระทำอย่างต่อเนื่องจนติดเป็นนิสัย กระทั่งการกระทำนั้นได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต

รัตน์ บัวสนธิ และสมบัติ ท้ายเรือคำ^๑ ได้ให้ความหมายว่า วิถีชีวิต หมายถึง ปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตประกอบด้วยภูมิหลังเกี่ยวกับครอบครัว ชีวิตความเป็นอยู่ที่พักอาศัย การเดินทาง การใช้เวลาว่าง การศึกษาหาความรู้ การใช้จ่าย

อัมพวัลย์ วิศวธีรานนท์ ให้ความหมายวิถีการดำเนินชีวิตว่า หมายถึงแบบแผนการแสดงพฤติกรรมของบุคคลในชีวิตประจำวัน ที่เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพอนามัย การศึกษา การทำงาน การใช้เวลาว่าง ตลอดจนความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและบุคคลอื่น^๒

^๑ รัตน์ บัวสนธิ และ สมบัติ ท้ายเรือคำ, การปกครองท้องถิ่นไทย: หลักการและมิติใหม่ในอนาคต. (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น, ๒๕๔๔), หน้า ๓-๔.

จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า วิถีชีวิต หมายถึง ปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตหรือแบบแผนในการดำรงชีวิตของบุคคลแต่ละคน หรือกลุ่มคนในสังคม ซึ่งแสดงถึงการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการอยู่รอด และเพื่อให้ตัวเองมีความสุขตามที่ตัวเองต้องการ โดยมีปัจจัยภายนอกเป็นตัวกำหนดในการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามสภาพสังคมและสภาพแวดล้อม ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เพื่อการอยู่รอดของชีวิต

๒.๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิต

วิถีชีวิตของคนเรามีความหลากหลาย และเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอจนเป็นกระบวนการปรับตัวเพื่อรักษาดุลยภาพกับสิ่งแวดล้อม ทั้งการปรับตัวในเชิงพฤติกรรมและการปรับในระดับจิตสำนึกซึ่งการปรับตัวอย่างต่อเนื่องและก่อให้เกิดแบบแผนความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและมีการสืบทอดอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน

วิถีชีวิตของชุมชน เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของสมาชิกส่วนใหญ่ในแต่ละชุมชน วิถีชีวิตของแต่ละชุมชนย่อมแตกต่างกัน แต่ที่เหมือนกันคือการทำหน้าที่ของกลไกทางสังคมที่แฝงไปด้วยความเชื่อ ค่านิยม ทศนคติที่พัฒนาขึ้นเป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติ ส่วนข้อห้าม (Taboo) และกฎเกณฑ์ในการปฏิบัติก็กลายเป็นบรรทัดฐาน (Norms) ที่ถ่ายทอดเรียนรู้สืบทอดกันมาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น นิทานปรัมปรา การละเล่น ละคร เพลงพื้นบ้าน ลิเก ลำตัด จั๊ว และอาจมีสัญลักษณ์แทนตัวอักษร แต่สะท้อนความเชื่อหรือข้อห้ามได้ชัดเจน โดยอาจอาศัยความเชื่อเรื่องผี และสิ่งเหนือธรรมชาติมาเป็นกลไกในการควบคุมพฤติกรรม

พวงเพชร สุรัตน์วิกุล^๒ กล่าวว่า วิถีชีวิตชุมชนเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม หมายถึง วัฒนธรรมในทางสังคมศาสตร์นั่นเอง ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมเป็นสิ่งกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย ตั้งแต่ตื่นนอนจนเข้านอน พฤติกรรมต่าง ๆ ที่มนุษย์กระทำไม่ว่าจะเป็นการแปร่งฟัน สวมใส่เสื้อผ้าเครื่องประดับตลอดจนการเล่นกีฬา ดูโทรทัศน์ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องของวัฒนธรรมทั้งสิ้น วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบของครอบครัว เศรษฐกิจ การปกครอง การศึกษา ศาสนา เป็นต้น วัฒนธรรมจะกำหนดว่าสิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดีสิ่งใดถูก สิ่งใดผิด รวมทั้งเป้าหมายในชีวิตว่าควรเป็นอย่างไร ฉะนั้น กิจกรรมทุกอย่างของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นการกิน การดื่ม การพูด การอ่าน การเขียน การคิด

^๒ อัมพัลย์ วิศวธีรานนท์, “วิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่: ศึกษากรณีพฤติกรรมการบริโภคอาหารของวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓.

^๓ พวงเพชร สุรัตน์วิกุล, “วิถีชีวิตชุมชนของเกษตรกรในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรในจังหวัดลำพูน”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒), หน้า ๕๐-๕๑.

การทำงาน การเล่น การติดต่อ สัมพันธ์กัน ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องของวัฒนธรรมทั้งสิ้น วัฒนธรรมจึงเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม

เอกวิทย์ ฌ กลาง^๔ กล่าวถึงวิถีชีวิตชุมชนว่า วิถีชีวิตชุมชนเกิดจากการที่มนุษย์ ต้องเรียนรู้ และปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเพื่อความอยู่รอดและการดำรงเผ่าพันธุ์ กลุ่มคนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในอาณาบริเวณที่มีสภาพภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติแตกต่างกันก็ย่อมมีวิถีชีวิตในลักษณะที่แตกต่างหลากหลาย ในขณะที่เดียวกันโดยธรรมชาติแห่งความเป็นมนุษย์ ธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตก็ทำให้มีลักษณะพื้นฐานร่วมกันด้วยเพราะมนุษย์มีการติดต่อสังสรรค์กันระหว่างกลุ่มชนต่างวัฒนธรรมซึ่งย่อมถ่ายทอดลักษณะคล้ายคลึงกันได้เช่นกันจึงอนุมานได้ว่าวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นหรือในชุมชนต่าง ๆ ย่อมมีทั้งความแตกต่างและคล้ายคลึงกัน

เสนห์ จามริก^๕ กล่าวว่า วิถีชีวิตชุมชนมีความเป็นมายาวนานในประวัติศาสตร์ของมนุษย์ เปรียบเสมือนแผนภาพความเป็นจริงของสัมพันธภาพเชื่อมโยง และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม เป็นความรู้ในลักษณะขององค์รวมที่ค่อย ๆ สะสมประสบการณ์ และก่อร่างสร้างสรรค์กระบวนการเรียนรู้และการคิดร่วมกันขึ้นเป็นแบบแผนความรู้ และสังคมวัฒนธรรมอันหลากหลาย

เบญจมาศ รื่นสวัสดิ์^๖ กล่าวว่าวิถีการดำเนินชีวิต (The way of life) ของคนในสังคม นับตั้งแต่วิถีกิน วิถีอยู่ วิถี แต่งกาย วิถีทำงาน วิถีพักผ่อน วิถีแสดงอารมณ์ วิถีสื่อความโดยแนวทางการแสดงออกถึงวิถีชีวิตนั้นอาจเริ่มมาจาก เอกชนหรือคณะบุคคลทำเป็นตัวอย่างแล้วต่อมาคนส่วนใหญ่ก็ปฏิบัติสืบต่อกันมา

จากแนวคิดสามารถสรุปได้ว่า วิถีชีวิตเป็นแบบแผนของการดำเนินชีวิตของมนุษย์มนุษย์เกิดในสังคมใดก็จะเรียนรู้และซึมซับในวัฒนธรรมของสังคมที่ตนอยู่ ดังนั้น วิถีชีวิต ในแต่ละสังคมจึงแตกต่างกัน โดยมีเอกลักษณ์ซึ่งแสดงถึงอิสรภาพและเสรีภาพในวิถีทางเฉพาะของตนเอง ถึงแม้ปัจจุบันการดำเนินชีวิตของมนุษย์จะมีปัจจัยภายนอกมาเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตดั้งเดิมก็ตาม แต่ความเปลี่ยนแปลงนั้นก็ยังคงสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพวิถีชีวิตที่มีอยู่เดิม

^๔ เอกวิทย์ ฌ กลาง, ภูมิปัญญาชาวบ้านสู่ภูมิภาค วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไททรงดำ, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๐), หน้า ๒๐.

^๕ เสนห์ จามริก, การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน, ศูนย์นโยบายสาธารณะสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศักดิ์โสภาคการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๗๘.

^๖ เบญจมาศ รื่นสวัสดิ์, “รูปแบบวิถีชีวิตชุมชนการทำนาบัวขององค์การบริหารส่วนตำบลบางใหญ่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี”, รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๓), หน้า ๑๑.

๒.๑.๓ องค์ประกอบของวิถีชีวิต

วิถีชีวิตชุมชน เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของสมาชิกในชุมชน ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากบทบาท โครงสร้างหน้าที่ของสมาชิก การกำหนดเงื่อนไขของความสัมพันธ์ และการสร้างกลไกทางสังคม รายละเอียดแห่งวิถีชีวิตของแต่ละชุมชนจึงแตกต่างกัน อาจมีสิ่งที่เหมือนกันคือการทำหน้าที่ของกลไกทางสังคมที่แฝงไปด้วย ความเชื่อ ค่านิยม ทศนคติที่พัฒนาขึ้นเป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติ ส่วนข้อห้าม (Taboo) และกฎเกณฑ์ในการปฏิบัติก็กลายเป็นบรรทัดฐาน (Norms) ที่ถ่ายทอดเรียนรู้สืบทอดกันมาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น นิทานปรัมปรา การละเล่นเพลงพื้นบ้าน หรือสัญลักษณ์แทนตัวอักษร แต่สะท้อนถึงความเชื่อหรือข้อห้ามได้ชัดเจน โดยอาจอาศัยความเชื่อ เรื่อง ผี และสิ่งเหนือธรรมชาติมาเป็นกลไกในการควบคุมพฤติกรรม

ในเมื่อวิถีดำเนินชีวิตของคนทุกคนในสังคม คือ การกระทำสิ่งต่าง ๆ ทุกอย่างทั้งหมดทั้งสิ้น นับตั้งแต่วิถีกิน วิถีอยู่ วิถีแต่งกาย วิถีทำงาน วิถีพักผ่อน วิถีแสดงอารมณ์วิธีสื่อความ วิธีจราจร และขนส่ง วิถีอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ ตลอดจนวิถีแสดงทางความสุขทางใจและหลักเกณฑ์การดำเนินชีวิตทั้ง เครื่องใช้ หรือวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ที่นำมาใช้เพื่อการเหล่านั้น ก็ถือ เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไม่ว่าสิ่งของ เหล่านั้นจะเป็นสิ่งของที่นำมาจากธรรมชาติหรือคิดค้นประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ก็ตาม ดังนั้นองค์ประกอบของวิถีชีวิตจึงพอจะสรุปได้ดังนี้

๑. ด้านที่เป็นวัตถุ หมายถึง เครื่องมือ เครื่องใช้ที่ใช้ในการดำเนินชีวิตทั้งที่ได้จากธรรมชาติ การสืบทอดมาแต่คนยุคก่อน ๆ และ/หรือประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมาใหม่ ซึ่งจะเกิดขึ้นมาได้มนุษย์ต้องอาศัยความรู้ความสามารถและมีมือความชำนาญในการประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมา

๒. ด้านที่ไม่ใช่วัตถุ สามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ด้าน คือ

๒.๑ ด้านที่เป็นระบบความคิด ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยมทางสังคม ซึ่งอยู่เบื้องหลังพฤติกรรมของมนุษย์หรือเป็นระบบคุณค่า คุณธรรมที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสังคม ตลอดจนส่วนที่เป็นผลรวมของความรู้ ลักษณะนิสัยแนวความคิดและสติปัญญา

๒.๒ ด้านที่เป็นเทคนิควิธีการ วิธีการในการดำเนินชีวิต/แบบแผนพฤติกรรมซึ่งหมาย รวมถึง วิถีกิน วิถีอยู่ วิถีแต่งกาย วิถีพักผ่อน วิถีแสดงอารมณ์ วิธีสื่อความหมาย วิธีจราจรและขนส่ง วิถีอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะตลอดจนวิธีแสวงหาความสุขทางใจ รวมความว่าเป็นวิถีปฏิบัติของมนุษย์ต่อร่างกายและจิตใจของตนเอง ต่อมนุษย์ด้วยกัน และต่อธรรมชาติแวดล้อม

วิถีชีวิตของคนเกิดจากการเรียนรู้มีการถ่ายทอดสืบทอดกันได้ และเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงเสมอไม่หยุดนิ่ง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงอาจเกิดจากกระบวนการภายในสังคม หรือเพื่อตอบสนองต่อสิ่งเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอก การศึกษาในด้านวิถีชีวิตจึงเป็นประโยชน์ต่อการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม เพื่อแก้ปัญหาที่ประสบในชีวิตประจำวัน เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม และเพื่อก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนในสังคม

๒.๑.๔ แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวไททรงดำ ในเขตตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ชาวไททรงดำในเขตตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ยังคงดำรงวิถีชีวิตในรูปแบบดั้งเดิมตามความเชื่อของตนเอง แต่เนื่องจากมีความเชื่อในพระพุทธศาสนาเข้ามาปนด้วยทำให้ความเชื่อของชาวไททรงดำบางอย่างได้เปลี่ยนแปลงและสูญหายไป แม้ในปัจจุบันจะมีความพยายามในหลายภาคส่วน ต้องการอนุรักษ์และรื้อฟื้นบางอย่างขึ้นมาใหม่ เพื่อสื่อสารให้คนรุ่นหลังได้ทราบและตระหนักในคุณค่าและจะได้สืบทอดต่อไป ซึ่งงานวิจัยนี้ได้แบ่งลักษณะพื้นฐานเบื้องต้นในการดำเนินชีวิตของไททรงดำในเขตตำบลท่าข้าม ออกเป็น ๗ ด้าน ดังนี้

๑. **วิถีชีวิตด้านครอบครัว** ในอดีตครอบครัวของชาวไททรงดำ เป็นระบบผัวเดียวเมียเดียว (Monogamy) มีลักษณะเป็นครอบครัวขยายที่มีขนาดใหญ่มาก มีสมาชิกหลายชั่วคนมาอยู่รวมกันเพื่อช่วยกันทำมาหากินโดยเฉพาะทำนา มีการลำดับเครือญาติแบบฝ่ายเดียว (Unilateral Kinship) ที่มีพ่อเป็นใหญ่ ถือญาติทางฝ่ายพ่อเป็นสำคัญ เรียกว่า การสืบเชื้อสายหรือสืบผีฝ่ายพ่อ ผู้เป็นภรรยา ลูกชายและลูกสาวที่ยังไม่ได้แต่งงาน ถือผีบรรพบุรุษฝ่ายทางพ่อ และใช้ สิ่ง เดียวกันหมด เรียกว่า เป็นญาติผีเดียวกัน

ส่วนลูกสาวที่แต่งงานออกไปแล้ว ต้องไปถือนีติบรรพบุรุษฝ่ายสามี และนับรวมเป็นญาติผีเดียวกับฝ่ายสามี โดยมีสิทธิเข้าประกอบพิธีกรรมในครอบครัวฝ่ายสามีได้ ระบบเครือญาตินับได้ทั้งทางญาติ สืบสายโลหิตเดียวกันและญาติที่มาจากการแต่งงานส่วนครอบครัวที่พ่อแม่มีลูกชายหลายคนเมื่อแต่งงานแล้วจะต้องมีลูกชายคนหนึ่งอยู่กับพ่อแม่เป็นครอบครัวใหญ่ไปจนตลอดชีวิตพ่อแม่^๗

ในปัจจุบันครอบครัวไททรงดำตำบลท่าข้าม โดยทั่วไปยังคงรักษารูปแบบขนบธรรมเนียมดั้งเดิมอยู่ ยังมีบ้างที่ทำตามแบบสมัยใหม่ตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง^๘ และลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวขยายที่มีขนาดเล็กกว่าเดิม เพราะมีลูกน้อยลงหรือลูก ๆ ได้แต่งงานกับคนนอกพื้นที่ ที่ไม่ได้เป็นไททรงดำ และย้ายออกจากหมู่บ้าน ไปสร้างครอบครัวในถิ่นอื่น นอกจากนี้ยังมีครอบครัวเดี่ยวแยกตัวออกมาปลูกบ้านใกล้กับบ้านของพ่อแม่และยังมีอีกหลายสาเหตุที่จะทำให้จำนวนสมาชิกในบ้านมีจำนวนน้อยลง ซึ่งไม่ว่าระบบครอบครัวจะมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร แต่ในทุกครอบครัวยังคงมีภรรยาหรือสามีเพียงคนเดียว เป็นระบบผัวเดียวเมียเดียวดังเช่นในอดีต โดยมีการสืบผีและถือนีติทางฝ่ายพ่อเช่นเดิม

^๗ อภิภูวัฒน์ โพธิ์สาน, **สารัตถะคติความเชื่อและพิธีกรรมลาวโซ่ง**, (มหาสารคาม: หจก.อภิชาติการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๖๑.

^๘ สัมภาษณ์ นางสง่า สระทองอ่อน (สิงกวาง), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สิ่ง สิ่ง หมายถึง ตระกูล (คล้ายกับ แซ่ ของคนจีน) ไททรงดำมีการสืบผี เรียกว่า “สืบสิ่ง หรือสืบเหล่ากำผี” นายร่วม ม่านสะอาด (สิ่งเรื่อง)^๙ ได้เล่าให้ฟังว่า ชุมชนวัดดอนมะลิ ในเขตตำบลท่าข้าม มีหลายสิ่งด้วยกัน เช่น สิ่งแหลว สิ่งแด้ว สิ่งล่อ สิ่งเรื่องหรือสิ่งเลื่อง สิ่งวี สิ่งกวาง สิ่งแลง สิ่งเรียง สิ่งตองฯ เป็นต้น การสืบสกุลด้วย สิ่ง ยังแสดงให้เห็นทราบว่า ครอบครัวนั้น สืบทอดมาจากบรรพบุรุษในสายตระกูลของผู้ท้าวหรือผู้น้อย ถ้าใครอยู่ใน สิ่งล่อ ก็จะเป็นผู้ท้าว ถ้าใครอยู่ใน สิ่งเรื่อง สิ่งลู สิ่งกา สิ่งกวาง สิ่งตอง เป็นต้น ถือว่าเป็นผู้น้อย ต่อมาเมื่อมีกฎหมายการบังคับใช้นามสกุลขึ้น ไททรงดำทุกคนจึงใช้นามสกุลแบบไท แต่ทุกคนจะทราบว่าตนเองเป็นคนในสิ่งใดเพราะสิ่ง สามารถนำมาอ้างอิงความเกี่ยวข้องในเครือญาติได้ โดยเฉพาะในพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ เช่น พิธีเสนเรือน^{๑๐}

๒) ขนชั้น ไททรงดำตำบลท่าข้าม ยังมีการจัดโครงสร้างลำดับชั้นทางสังคมตามวิถีชีวิตเดิม คือ แบ่งเป็น ๒ ขนชั้น ดังนี้ (๑) ขนชั้นผู้ท้าว (ไททรงดำออกเสียงว่า ผู้ตัว) หมายถึง ผู้ครองนครหรือเจ้านางเมือง รวมทั้งผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากเจ้านางเมืองหรือผู้ปกครองเมืองในอดีต ถือเป็นขนชั้นสูงสืบสายจาก สิ่งล่อคำ หรือ สิ่งล่อเท่านั้น (ไททรงดำ ออกเสียงว่า สิ่งล่อคำ) และ (๒) ขนชั้นผู้น้อย เป็น บุคคลหรือกลุ่มสายตระกูลและที่เกิดในตระกูลสามัญชนหรือชาวบ้านทั่วไป ซึ่งไททรงดำมีความเชื่อว่าผู้น้อยเป็นผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองของผู้ท้าว ต้องให้ความสำคัญมากกว่า สำหรับสิ่ง ขนชั้นผู้น้อย ได้แก่ สิ่งเลื่อง สิ่งวี สิ่งกวาง สิ่งกา สิ่งลู สิ่งตอง ฯ เป็นต้น การแบ่งแยกขนชั้นนั้น ไม่ได้หมายความว่า จะทำเพื่อดูถูกเหยียดหยามกัน หากแต่เป็นการกำหนดจากสายสกุล เพื่อให้ทราบว่า บุคคลจากชั้นนั้น มีฐานะเป็นอะไร มีผีเรือนในสายไหนเพื่อให้ความเคารพกันตามฐานะของผีเรือนเป็นประการสำคัญ และเป็นการสะดวกในการจัดพิธี เช่น ไหว้ตามฐานะผีเรือนของบุคคลเหล่านั้น พิธีกรรมของผู้ท้าวมักจัดใหญ่กว่าของผู้น้อยและผู้ท้าวกับผู้น้อย จะไม่ปฏิบัติพิธีร่วมกัน แต่ในชีวิตประจำวันแล้วผู้ท้าวกับผู้น้อยมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี^{๑๑}

๒. วิถีชีวิตด้านที่อยู่อาศัย “เรือนไทดำ” (ไททรงดำออกเสียงว่า เฮือนไทดำ) ตรงกับคำในภาษาไทยปัจจุบันว่าบ้านซึ่ง บ้านที่เป็น เรือนไทดำแบบดั้งเดิม เรียกว่า เรือนทรงกระดองเต่า ถือเป็นแบบแผนของเรือนไทดำดั้งเดิม เรือนไทดำในระยะแรกของการตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย เป็นเรือนทรงกระดองเต่า และวางสันหลังคาไปในทิศทางเดียวกันโดยไม่มีแปลกแยก ต่อมารูปแบบเรือนไทดำ

^๙ สัมภาษณ์ นายร่วม ม่านสะอาด (สิ่งเรื่อง), อาชีพทำนา, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๐} สัมภาษณ์ นางเวียง บัวแก้ว (สิ่งกวาง), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๑} สัมภาษณ์, นายสมเทียะ สระทองแก้ว (สิ่งเลื่อง), อาชีพเกษตรกร, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ได้เปลี่ยนแปลงไปตามความจำเป็น และความเหมาะสมตามยุคสมัย เพิ่มเป็น ๔ รูปแบบ ได้แก่ เรือนไทดำแบบดั้งเดิม เรือนที่พัฒนามาจากแบบดั้งเดิม เรือนที่ได้รับอิทธิพลของท้องถิ่น และเรือนที่ได้รับอิทธิพลจากส่วนกลาง ชาวไททรงดำนิยมปลูกเรือนไว้ใกล้ๆ กัน เรือนไทดำแบบดั้งเดิม เป็นเรือนเครื่องผูกสร้างด้วยวัสดุหาง่ายในท้องถิ่นเป็นสำคัญ เช่น ไม้ไผ่ ต้นไม้ หญ้า เส้าเรือน ทำด้วยไม้เนื้อแข็งทั้งต้นที่มีงามไว้สำหรับวางรองรับคาน พื้นบ้านเรียกว่า ฟาก ทำด้วยไม้ไผ่ทาบให้เป็นซี่ๆ ผ่าออกเป็นแผ่น หรือจะใช้ไม้กระดานทำเป็นแผ่นปูพื้นบ้านก็ได้ มุงหลังคาด้วยหญ้าคาหรือแฝก โดยทำให้เป็นทรงโค้งรูปคล้ายกับกระดองเต่า ลักษณะยาวคลุมปิดฝาเรือนโดยรอบทุกด้านลงมาเกือบถึงพื้นดิน เพราะความยาวของหลังคาที่คลุมตัวเรือนด้านข้างทั้งหมดช่วยในการป้องกันลม ฝน และอากาศที่หนาวเย็น เนื่องจากในอดีตไททรงดำอยู่ในพื้นที่อากาศหนาว อีกทั้งรูปลักษณะเช่นนี้สื่อถึงคติความเชื่อสืบเนื่องจากนิทานโบราณ ที่เล่าสืบต่อกันมาว่า เต่ามีบุญคุณต่อมนุษย์ด้วยการช่วยสอนบทสวดถวายแด่แถน ทำให้มนุษย์ไม่ต้องได้รับโทษจากคำสาปของแถน มนุษย์จึงสร้างบ้านเรือนให้มีลักษณะคล้ายกระดองเต่า เพื่อระลึกถึงในบุญคุณของเต่า^{๑๒} นอกจากนี้ยังกันเชื่อว่า เต่าเป็นผู้สอนให้มนุษย์สร้างเรือนยกเสาสูง โดยทำหลังคาตามแบบรูปทรงกระดองเต่าอีกด้วย

ในปัจจุบันยังมีการประดับกระดองเต่า วางรูปปั้นเต่า ใช้กระดองเต่าหรือसानกระดองเต่าประดับไว้ที่เสาเอกของบ้าน เป็นสัญลักษณ์สื่อถึงความเชื่อเรื่องเต่านี้ด้วยหลังคา ส่วนบนหน้าจั่วมีชอกูดประดับอยู่ที่ยอดจั่วทั้งส่วนด้านหน้าและส่วนด้านหลังของเรือน ชอกูดในอดีตทำมาจากเขาควายจริง ๆ ต่อมาใช้ไม้แกะสลักเป็นกิ่งคล้ายเขาควายไขว้กันใช้เป็นสัญลักษณ์แทนเขาควาย ซึ่งชอกูดมีประดับไว้ เพื่อเป็นสัญลักษณ์สื่อถึงความอดทนความสำเร็จ และความสำนึกในบุญคุณของควาย ที่คอยช่วยเหลือมนุษย์ อันแสดงถึงความผูกพันกันในสังคมเกษตร ซึ่งควายนับว่ามีบุญคุณต่อชาวไททรงดำมาก ดังเห็นจากตำนานที่เล่าขานกันมาเป็นคติความเชื่อว่า แถนเป็นผู้ส่งควายเขาลูหรือควายหุยให้มาเป็นสัตว์ใช้สอยช่วยเหลือมนุษย์บนโลก และเพราะมนุษย์สำนึกในบุญคุณของควายเขาลู จึงได้ทำชอกูด เป็นตัวแทนเขาควาย เพื่อเป็นสัญลักษณ์สื่อถึงควายเขาลู ที่แถนให้มาเทิดทูลประดับไว้เหนือจั่วบ้านอีกทั้ง ชอกูด ยังเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงฐานะของชนชั้นผู้ท้าว เพราะชอกูดจะมีประดับไว้เฉพาะเรือนของผู้ท้าวเท่านั้น ส่วนบันไดขึ้นเรือน ในอดีตจะมีบันไดอยู่สองทางอยู่ด้านส่วนหน้า กับด้านส่วนหลัง ชั้นบันไดใช้ไม้ทั้งต้นที่มีลักษณะเป็นเสากลม วางพาดขวางเป็นชั้นบันไดไว้ในแต่ละชั้น ต่อมาได้เปลี่ยนไปเป็นใช้ไม้แผ่นวางพาด โดยมีตะปูตอกยึดไว้ ตัวเรือนยกใต้ถุนสูง มีประโยชน์ในการเก็บสิ่งของเครื่องใช้ทางการเกษตร และประกอบกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การทอผ้า การดำข้าว อาจแบ่งส่วนไว้สำหรับกั้นคอกเลี้ยงสัตว์ ก็มีแคร่ไม้ไผ่นั่งเล่นและเป็นที่รับแขกในเวลากลางวัน ภายในตัวบ้านเป็น

^{๑๒} สุณี คำนวนศิลป์, พิทักษ์ ศิริวงศ์, พิชิตาภา ทับทอง, สารานุกรมไทดำล้ำค่า, (กลุ่มนักศึกษาโครงการเรียนรู้ร่วมกันสร้างสรรค์ชุมชน พื้นที่ตำบลหนองปรัง, ๒๕๕๗), หน้า ๑๔.

พื้นที่โล่งมีขนาดแคบยื่นออกจากตัวบ้าน และมียุงข้าวที่สร้างเป็นเรือนยกเสาสูงไว้ข้างที่พักอาศัยภายใน เรือนไทดำแบ่งพื้นที่บ้านออกเป็น ๓ ส่วน ดังนี้

ส่วนหน้าใช้สำหรับรับแขก เรียกว่า กวางต๋บหรือกวางต๋บ

ส่วนกลางเรือน ใช้สำหรับนอนและทำอาหาร และส่วนที่เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ไว้สำหรับบูชา ผีเรือน เรียกว่า กะล่อห้อง (มุมของผีเรือน) ไททรงดำได้อัญเชิญ ขวัญหัว ของผีปู่ ยา พ่อ และแม่ ที่ถึงแก่กรรมไปแล้ว ให้มาสถิตบนเรือน ซึ่งในกะล่อห้องต้องมีสิ่ง ของ ดังนี้ ๑) บั้งน้ำตง (หม้อน้ำ) ไว้ใส่น้ำ ให้ผีกิน ๒) ถ้วยก้อ หรือถ้วยเช่าเหล้า สำหรับใส่เหล้าให้ผีกิน และที่ฝาผนังห้องต้องเสียบ ไม้ ให้เท่ากับจำนวนคนที่อาศัยอยู่ในเรือนด้วย

ส่วนหลังเรือน เป็นที่พักแขกชั่วคราว หากครอบครัวใดเป็นชนชั้นผู้ท้าว จะมีห้องเล็กอยู่ทางด้านข้างของตัวบ้าน เรียกห้องนี้ว่า “ก๊ว้นผีเรือน”^{๓๓} เรือนไทดำในรูปแบบดั้งเดิมที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นเรือนที่สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นเรือนตัวอย่าง เป็นการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมแบบดั้งเดิม

ปัจจุบันเรือนไททรงดำในตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี จะมีลักษณะผสมผสานเรือนแบบดั้งเดิมกับเรือนสมัยใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากภาคกลาง โดยสร้างให้เป็นทรงสมัยใหม่ตามแบบสากลทั่วไป วัสดุที่ใช้ก็ไม่ใช่เรือนไม้ทั้งหลังและไม่ได้ยกพื้นบ้านให้สูงขึ้นจากพื้นดินแบบเรือนไทดำดั้งเดิม หากแต่เปลี่ยนเป็นไปวัสดุสมัยใหม่ประกอบด้วยเช่น ไม้ ปูน อิฐ รวมทั้งมุงหลังคาด้วยสังกะสีหรือกระเบื้องฯ เป็นต้น เนื่องจากวัสดุธรรมชาติหายากขึ้นทุกวัน กับอายุการใช้งานที่ไม่คงทน เช่น กล้วยาคามุงหลังคา ที่ยังง่ายต่อการติดไฟ หากเกิดไฟไหม้อาจลุกลามไปเรือนใกล้เคียงอย่างรวดเร็ว รวมทั้ง รูปแบบทรงหลังคาก็ไม่ได้เป็นทรงกระดองเต่า ที่ยาวคลุมลงมาเกือบถึงพื้นดินเช่นเรือนไทดำดั้งเดิมแล้ว หากแต่ปรับเปลี่ยนให้หลังคาคลุมเฉพาะส่วนด้านบน เผยให้เห็นฝาเรือนด้านข้างตัวบ้าน เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศในประเทศไทย และสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจด้วย แต่ไม่ว่าลักษณะที่อยู่อาศัยจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ภายในบ้านยังคงมีการแบ่งส่วนที่เรียกว่า “กะล่อห้อง”^{๓๔} ไว้สำหรับบูชาผีเรือนอยู่ทุกบ้าน และบางบ้านได้มีสื่อสัญลักษณ์รูปเตารวมทั้งประดับเขาควายไว้ เพื่อสื่อถึงความเชื่อของชาวไททรงดำ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงไปของวิถีชีวิตด้านที่อยู่อาศัย แสดงให้เห็นว่าชนกลุ่มนี้ยังคงเลือกที่จะดำรงไว้ในส่วนที่เกี่ยวกับการนับถือผีและพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมอยู่

๓. วิถีชีวิตด้านการแต่งร่างกาย ชาวไททรงดำมีวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต ที่แสดงออกอย่างเป็นระเบียบแบบแผนโดยเฉพาะการแต่งกาย แบ่งแยกอย่างชัดเจนทั้งชายและหญิง ซึ่ง

^{๓๓} สมทรง บุรุษพัฒน์, สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์: ไทโซ่, (นครปฐม: สำนักงานวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชียอาคเนย์ สถาบันวิจัยและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐), หน้า ๑๙.

^{๓๔} กะล่อห้อง หมายถึง ห้องที่มีไว้เพื่อการบูชาผีบ้านผีเรือน

ในอดีตชาวไททรงดำจะผลิตเสื้อผ้าและเครื่องแต่งกายใช้เองทั้งหมด เริ่มตั้งแต่การปลูกฝ้าย ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เพื่อผลิตเส้นใยและทอผ้าใช้เอง เป็นผ้าฝ้ายทอมือที่ย้อมครามจนเป็นสีดำ ซึ่งเป็นสีหลักของเสื้อผ้าทั้งหมด และใช้การปักลวดลายด้วยเส้นไหมสีขาว สีเขียว สีเหลือง สีแดง ลงบนผืนผ้าสีดำร่วมด้วย เรียกว่า เอื้อ (การปักลายผ้า) โดยปักลวดลายลงบนผ้าแต่เพียงส่วนน้อยเท่านั้นซึ่งในการใส่เสื้อผ้า ต้องใส่ให้ถูกต้องตามธรรมเนียม เช่น เสื้อโท มีจำนวนกระดุมหลายเม็ดเรียงกันเป็นแนวยาวลงมา ผู้ใส่ต้องติดกระดุมให้ตรงกับรังดุมที่ถูกตอก หากใส่กระดุมผิดตำแหน่ง จะทำให้ผู้ที่พบเห็นตำหนิได้ว่าเป็นคนขาดความรอบคอบและมักง่าย ทั้งนี้การติดกระดุมเสื้อของไททรงดำ จะทำที่ติดกระดุมในจำนวนที่เป็นเลขคี่เท่านั้น เช่น ๙, ๑๑, ๑๓, ๑๕, ๑๗, ๑๙, ๒๑, ๒๓, ๒๕, ๒๗ เม็ด เป็นต้น บางท่านอาจเย็บติดกระดุมไว้มากถึง ๔๙ เม็ดแล้วแต่ความชอบ ซึ่งการติดกระดุมเป็นจำนวนเลขคี่ เป็นสัญลักษณ์เปรียบเทียบกับมาจกคำสอนดั้งเดิมเล่าสืบกันมาของบรรพบุรุษไททรงดำ กล่าวว่ คนเราเกิดมา ต่างเกิดมาเพียงตัวคนเดียวถึงจะมีคู่ก็ต้องจากกันได้ จึงพึงระลึกไว้เสมอว่ามีแต่ตัวคนเดียวอย่างนี้^{๑๕}

๓.๑ การแต่งกายและเครื่องประดับสำหรับเด็ก เด็กเล็กเกิดใหม่อาจยังไม่ต้องใส่เสื้อผ้าใช้แต่เพียงผ้าหนึ่งผืน ปิดหน้าอกกับหน้าท้องหรือผูกผ้าเอี๊ยม โดยให้มีสายโยงไปผูกมัดไว้ด้านหลัง และถ้าหากมารดาออกไปทำงานนอกบ้านโดยต้องการนำลูกไปดูแลอย่างใกล้ชิด มารดาจะใช้ผ้าเสี่ยหลาหรือเรียกสั้นๆ ว่า “ล่า” (ผ้าสะพายหรือผ้าอ้อมเด็ก) ห่อตัวเด็กน้อยผูกติดไว้กับตัวมารดา ซึ่งถ้าแดดร้อนมารดาจะนำ มู่ หรือ มู ที่ทำมาจากผ้าฝ้ายปักด้วยไหมหลากสี มาสวมศีรษะเพื่อป้องกันแดดให้กับเด็กที่มีอายุตั้งแต่แรกเกิดถึงสามขวบ “มู่” มีทั้งของเด็กหญิงและเด็กชาย

ดั่งนี้ มู่เด็กหญิง เป็นหมวกที่มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมคล้ายถุง ด้านหน้าสั้น ด้านหลังยาวถึงท้ายทอย มุมบนสองมุมประดับด้วยกระจกหรือผ้าหลากสี

มู่เด็กชาย เป็นหมวกที่มีลักษณะเป็นรูปวงกลม มีการตกแต่งด้วยการเย็บดอกประดับไว้

นอกจากนี้ยังมีมู่สำหรับแม่เมด (ผู้นำในการทำพิธีกรรม) ใช้สวมในขณะที่ทำพิธี เพื่อป้องกันขวัญออกจากร่างกาย มู่ของแม่เมด จะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านบนไม่มีผ้าปิด ด้านข้างซ้ายและขวาใช้ผ้าไหมหลากสีประดับไว้ นิยมทำเป็นลวดลายพันธุ์พฤกษา เป็นต้น

เมื่อเด็กอายุประมาณ ๑ ขวบ จนถึงอายุประมาณ ๑๓ ปี เด็กชายและเด็กหญิงในอดีตจะยังไม่นุ่งกางเกง เพราะเด็กผู้ชายใช้การผูกสายพวย เด็กผู้หญิงใส่จับปิ้ง (ไททรงดำ เรียกว่าต๊ับปิ้ง) ซึ่งเป็นสายสร้อยที่ใช้ผูกห้อยไว้รอบเอวของเด็ก โดยทำให้ส่วนด้านหน้า สามารถปิดบังอวัยวะเพศได้ ถือเป็นเครื่องประดับสำหรับเด็กอย่างหนึ่ง นิยมทำด้วยวัสดุมีค่า เช่น นาคหรือเงินแล้วแต่ฐานะ

ปัจจุบันชาวไททรงดำตำบลท่าข้าม ส่วนใหญ่ที่ยังคงรักษาวัฒนธรรมการแต่งกายแบบดั้งเดิมอยู่มาก โดยเฉพาะสมาชิกชุมชนผู้สูงวัย ส่วนการสายพวยและจับปิ้งได้ถูกลดความนิยมลง

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙.

เพราะเป็นของมีค่า เด็กยังรักษาของไม่เป็น อาจทำหายได้ ผู้ใหญ่จึงนิยมซื้อเสื้อผ้าเด็กสำเร็จรูป ให้เด็กสวมใส่ เนื่องจากมีราคาถูกกว่า^{๑๖}

๓.๒ การแต่งกายและเครื่องประดับสำหรับวัยผู้ใหญ่ เมื่อพ้นวัยเด็กมาแล้ว การแต่งกายของไททรงดำ มีการเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับวัยและลักษณะการใช้งานที่แตกต่างกันทั้งชายและหญิง ซึ่งจะมีชุดที่สวมใส่ตามโอกาส ตั้งแต่การแต่งกายอยู่บ้าน ไปทำงานและไปงานสำคัญ ซึ่งไม่ว่าจะแต่งกายแตกต่างกันไปอย่างไร แต่จะมีเสื้ออยู่ ๒ ชนิด คือ เสื้อฮี และเสื้อตัก ที่ทุกคนทั้งหญิงชายจะใช้ใส่ เพื่อเป็นสื่อแสดงออกในความหมาย ดังนี้

เสื้อฮี (คำว่า ฮี แปลว่า ยาว) เป็นเสื้อสำคัญที่ชายและหญิงจะต้องมีไว้ประจำตัวอย่างน้อยคนละ ๑-๓ ตัว เป็นเสื้อที่มีความยาวคลุมลงมาปิดหัวเข่า ตัดเย็บจากผ้าฝ้ายย้อมครามสำหรับเป็นชุดใส่ในงานพิธีสำคัญ ทั้งงานมงคลและงานอวมงคล เช่น งานแต่ง งานขึ้นบ้านใหม่และงานศพ เป็นเสื้อที่ใช้ใส่ในงานพิธีกรรม เพื่อแสดงสถานภาพของตนเอง เช่น เป็นเขยหรือสะใภ้โดยหำมนำมาใส่เล่นและต้องใส่ให้ถูกด้าน ด้วยการสวมเอาด้านที่มีสีสันสวยงามเข้าไว้ข้างในห้ามเอาใส่ออกมาด้านนอก^{๑๗} เพราะด้านที่มีสีสันสวยงามเอาไว้ใส่ให้กับคนตายเท่านั้นซึ่งเสื้อ “ฮี” นี้มารดาจะเป็นผู้ตัดเย็บเพื่อมอบให้ลูกของตนเมื่อพวกเขาได้โตเป็นหนุ่มสาว อายุประมาณ ๒๐ ปีไปแล้ว

เสื้อฮีเป็นเสมือนของสำคัญ เป็นสัญลักษณ์แทนตัวของเจ้าของเสื้อฮี คราวใดที่เจ้าของเสื้อฮีเจ็บป่วย พ่อแม่หรือญาติต้องนำเสื้อไปไว้ที่บ้านหมอทำพิธี เรียกว่า พิธีขึ้นเสื้อ หมอพิธีจะนำเสื้อไปไว้บนหิ้งครู เป็นการบอกครูให้รับทราบและขอความเมตตา ซึ่งวิธีนี้จะทำให้ผู้เจ็บป่วยหายป่วยได้เมื่อเจ้าของเสื้อฮีสิ้นชีวิตลง ฮีจะถูกนำมาใช้คลุมโลงศพ โดยนำเสื้อด้านที่มีสีสันสวยงามออกด้านนอกเปรียบได้กับคติที่ว่า เมื่อถึงแก่กรรมไปแล้ว ความดีที่ได้ทำมานั้น ไม่ได้สูญเปล่าไปไหน ลูกหลานทุกคนได้รับรู้รับทราบกันหมดแล้วและยังเชื่อกันว่า ขวัญของเจ้าเสื้อจะต้องไปเข้าเฝ้าถนหลังจากสิ้นชีวิตไปแล้ว

ในปัจจุบันเสื้อฮีอาจจะถูกนำมาพันไว้รอบหน้าอก (ไททรงดำ เรียกว่า ฮ้างนม) เนื่องจากเสื้อฮีเป็นเสื้อที่มีคุณค่าในการใส่ประกอบพิธีกรรม สะใภ้หรือเขยที่มาร่วมงานในพิธีกรรม อาจจะรุ่นสาละวนช่วยงานในพิธีกรรมหลายอย่างทำให้ไม่สะดวกที่จะใส่เสื้อฮีที่มีความยาว ผนวกกับอากาศในเมืองไทยที่ร้อนอบอ้าว ทำให้ผู้หญิงที่ใส่เสื้อฮี บางคนต้องถอดเอาเสื้อฮีมาคาดพันไว้ที่รอบหน้าอกแทนการใส่ หรือผู้ชายอาจนำเสื้อฮีมาพาดบ่าแทน เพื่อให้ยังคงสัญลักษณ์แสดงสถานะเขยหรือสะใภ้ให้ถูกต้องตามธรรมเนียมดั้งเดิม

^{๑๖} สัมภาษณ์ นางสาวศรินภา เพชรชู, อาชีพทำสวน ชาวบ้านตำบลพลายวาส อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๗} สิริ พึ่งเดช, ประวัติ - ลัทธิของผู้ไทขงดำ, (พระนคร: ศุภสภา, ๒๕๑๙), หน้า ๒๓๙.

นอกจากนี้ยังมีเสื้อพิเศษ ที่เรียกว่า เสื้อตัก เป็นเสื้อไว้ทุกข์ ที่ใช้เฉพาะในงานศพเท่านั้น ผู้ที่มีสิทธิ์ใส่ได้ คือ ลูกหลานผีเดียวกับผู้ตายทั้งชายและหญิง เสื้อตักเป็นเสื้อที่ทำมาจากผ้าดิบสีขาว สำหรับใส่เพื่อไว้ทุกข์ให้กับผู้เสียชีวิต รูปทรงของเสื้อตักเป็นรูปแบบเดียวกันทั้งชายและหญิง โดยตัดเป็นทรงกระสอบ ความยาวประมาณเสื้อปกติทั่วไป มีลักษณะเป็นคอวีทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ไม่มีแขน ด้านข้างไม่เย็บให้ติดกัน แต่ใช้การผูกเหมือนผูกโบว์ และโปกผ้าดิบสีขาวไว้ที่ศีรษะ

ดังที่ สิริ พิงเดช^{๑๘} กล่าวว่า เมื่อพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่เสียชีวิตลง ลูกหลานผีเดียวกับผู้ตายจะใส่เสื้อตัก โดยใส่คลุมไว้ด้านนอกของชุดที่ใส่อยู่ และโปกศีรษะด้วยผ้าขาวตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยม แล้วพับครึ่งด้านเฉียงให้เป็นรูปสามเหลี่ยม ดังคำกล่าวที่ว่า นุ่งเสื้อตัก ปกหัวขาวสวนการแต่งกายที่เหลือเป็นการแต่งกาย ที่แบ่งแยกผู้ชายกับผู้หญิง ตามแต่โอกาสดังนี้

การแต่งกายของผู้ชายการแต่งกายอยู่บ้าน ผู้ชายนุ่งกางเกงขาสั้น สีดำที่เรียกว่า ส้วงก้อม (ก้อม แปลว่าสั้น) แล้วคาดผ้าขาวม้าทับที่เอว ไม่นิยมสวมเสื้อ ปัจจุบันนุ่งกางเกงขาสั้นทั่วไป อาจผูกคาดผ้าขาวม้าที่เอวหรือไม่ผูก และสวมเสื้อยืดธรรมดาหรือไม่สวมเสื้อก็ได้

การแต่งกายไปทำงานหรือเดินทาง ผู้ชายนุ่งส้วงก้อม คาดเข็มขัด สวมเสื้อก้อมถ้าเดินทางไกลหรือออกงานสำคัญ ต้องมีกระเป๋าคาดเอวที่เรียกว่า หลวมหรือกระเป๋าปักเอว เป็นของประดับสำหรับผู้ชายอย่างหนึ่งทำด้วยผ้าสีดำ ปักลวดลายสีแดงสลักสีเหลือง มีพู่ตอนปลายทำด้วยด้ายหลากสี ใช้คาดทับที่เอวนอกเสื้อก้อม ไว้สำหรับใส่ของใช้ประจำตัว เช่น เงิน หมาก พลุยาสูบ และอาวุธเล็ก ๆ เป็นต้น

การแต่งกายไปงานสำคัญ ผู้ชายนุ่งกางเกงขายาวสีดำ เรียกว่า ส้วงฮี สวมเสื้อฮี หรือ เสื้อโท (เลือกใส่เสื้อฮี อย่างไม่อย่างหนึ่ง)

เสื้อของผู้ชายโททรงดำ มี ๔ แบบ ได้แก่

เสื้อโท คือ เสื้อสำหรับใช้ใส่ไปเที่ยว เป็นเสื้อแขนยาวสีดำ รัดเอว ปลาย้วยเล็กน้อย มีกระดุมเงินติดเป็นแถวยาวประมาณ ๙-๒๙ เม็ด บางพื้นที่เรียกเสื้อโทว่า เสื้อซอนหรือซอน ที่เรียกว่าซอนเพราะที่บริเวณเอวทั้งสองข้างมีระบายบานออกตรงชาย

เสื้อฮี (ผู้ชาย) เป็นเสื้อทรงกระบอกตรงลงมา (ไม่ได้เว้าที่ส่วนเอว) คอกกลม ผ่าด้านหน้า โดยผ่าขาดตั้งแต่กระดุมคอกลงมาจนถึงชายเสื้อด้านล่าง เสื้อด้านขวาป้ายทับด้านซ้ายติดกระดุมที่คอเสื้อด้านข้างหนึ่งเม็ด และติดกระดุมอีกเม็ดที่บริเวณส่วนเอว ด้านเดียวกับที่ติดกระดุมคอเสื้อ แขนยาวปลายแขนแคบสอบ ตัวเสื้อสีดำปักลวดลายสีสนิมขนาดตามด้านข้างของเสื้อ โดยเฉพาะบริเวณตะเข็บเสื้อนิยมปักเป็นลายเดินเส้น เรียกว่า ลายขอกุด อาจประดับตกแต่งด้วยเศษผ้าไหมหลากสีและกระจกเล็ก ๆ ที่ด้านข้างของเสื้อ แต่จะมีลวดลายไม่เยอะเท่าเสื้อฮีหญิง

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๑.

เสื้อห่อหุ้ม เป็นเสื้อแขนสั้นสีดำ คอตั้งติดกระดุมประมาณ ๕ เม็ด ด้านข้างทั้งสองด้าน แหวกประมาณหนึ่งคืบ ใช้สำหรับใส่ทำงาน

เสื้อก้อม เป็นเสื้อผ้าฝ้ายสำหรับใส่ได้ทั่วไป สีดำทั้งตัวเข้ารูป มีความยาวประมาณเลยเอว นิดหน่อย ด้านข้างโค้งเว้าเข้าเอว ชายเสื้อบานออก ปลายของตัวเสื้อ ด้านข้างทั้งสองด้านผ่ายาว ประมาณ ๔-๕ เซนติเมตร แขนเสื้อ ทรงกระบอก ยาวถึงข้อมือ คอตั้งผ่าหน้า ติดกระดุมเงินยอดแหลม เรียงลงมาประมาณ ๕-๑๙ เม็ด แขนเสื้อช่วงใต้รักแร้ตัดผ้าเป็นรูปสี่เหลี่ยมเย็บติด ช่วยให้สามารถยกแขนขึ้น ลงได้สะดวก

กางเกง ของผู้ชายไททรงดำ เรียกว่า ส้วงหรือซวง มี ๒ ชนิด ดังนี้ ส้วงก้อม เป็นกางเกงขาสั้น (ก้อม หมายถึง สั้น) มีขอบกางเกงกว้าง แบบกางเกงจีน ปลายแคบเรียวยาวประมาณหัวเข่าหรือปิดเข้า ขอบเอวกางเกงแตกต่างกับกางเกงจีนตรงการเย็บประกอบผ้าแต่ละชิ้น และโดยเฉพาะตรงเป้า กางเกงเวลานุ่งต้องทบเอวกางเกงลงทาบพับไว้ด้านหน้า พับทบเอว อาจผูกคาดผ้าขาวม้าที่เอวหรือไม่ ผูกส้วงอี เป็นกางเกงขายาว ตัดเย็บด้วยผ้าสีดำ ไม่ต่อขอบเอว แต่เย็บเป็นส่วน ๆ ต่อกันระหว่างขา จำนวน ๘ ชิ้น^{๑๙}

การแต่งกายของผู้หญิง การแต่งกายของสตรีไททรงดำ มีแบบแผนในการสวมใส่ เสื้อผ้า เพื่อแสดงสถานภาพอย่างหนึ่ง ดังเช่น เมื่ออยู่บ้านจะใส่เสื้อก้อมหรือจะใช้ผ้า ฮ้างนม^{๒๐} และอาจจะนำผ้าเปียว มาพาดคล้องคออีกผืนก็ได้ สีของผ้าเปียวเป็นสัญลักษณ์แสดงสถานภาพของหญิงสาวผู้นั้นด้วย ผ้าเปียวเป็นผ้าแถบสีดำ สีแดง สีเหลือง สีเขียว สีขาว ฯ ผืนผ้ายาวประมาณ ๑ เมตร กว้างประมาณ ๓๐ เซนติเมตร ชายผ้าทั้งสองด้านนิยมปักลวดลายเดินเส้นสวยงามหลากสี ผ้าเปียวไม่ใช่เป็นเพียงผ้าที่ใช้สำหรับพาดคล้องคอเท่านั้น ในอดีตใช้ในเชิงสัญลักษณ์ด้วยว่า ผ้าเปียวสำหรับสตรีที่ยังไม่ได้แต่งงาน ใช้ผ้าสีสด เช่น สีแดง สีเขียว สีชมพู หากเป็นสตรีที่แต่งงานแล้วใช้ผ้าเปียวสีดำเท่านั้น ที่นำมาคล้องพาดคอหรือคาดหน้าอก แต่เดิมผู้หญิงไททรงดำใช้ผ้าเปียวอย่างสารพัดประโยชน์ เช่นเดียวกับผ้าขาวม้าของผู้ชาย โดยผู้หญิงจะใช้เป็นผ้าโพกหัวกันแดดพาดบ่า คาดอก พาดคอ ต่อมาลักษณะการใช้ผ้าเปียวได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นผ้าสไบ ตามอิทธิพลของสตรีไทพื้นถิ่นลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ที่นิยมห่มสไบ ต่อมาจึงมีกระแสนิยมของหญิงไททรงดำที่ใช้ผ้าเปียวห่มเป็นสไบเฉียงทับ ด้านนอกเสื้อก้อม ขณะไปวัดหรืองานพิธีต่าง ๆ

^{๑๙} ธิตา ชมภูนิช, การศึกษาศิลปวัฒนธรรมไทโซ่งในจังหวัดนครปฐม, สำนักศิลปวัฒนธรรม, สถาบันราชภัฏนครปฐม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๓๙), หน้า ๙๑.

^{๒๐} ผ้าที่ใช้สำหรับพันไว้รอบหน้าอก ซึ่งเป็นผ้าแถบยาวประมาณ ๒ เมตร กว้างประมาณ ๕๐ เซนติเมตร สีดำ ไม่นิยมปักลวดลาย นิยมใช้เฉพาะหญิงสูงอายุ

ในปัจจุบันผ้าเปียวได้เปลี่ยนบทบาทไปจากเดิม^{๒๑} เนื่องจากผู้หญิงไททรงดำในรุ่นหลังนี้ได้เคร่งครัดในเรื่องสีของผ้าเปียวเท่าใด เนื่องจากในบางครั้ง อาจมีการนัดกันใส่ผ้าเปียวสีเดียวกันของกลุ่มสตรีหลายวัย เช่น เมื่อมีการจัดงานประเพณีต่าง ๆ ที่หลายหมู่บ้านได้จัดงานร่วมกัน จะมีการใช้สีของผ้าเปียวเป็นสัญลักษณ์ว่า ตนมาจากหมู่บ้านใด เพื่อจะได้ไม่พลัดหลงกับกลุ่มของตนภายในงานนั้น

การแต่งกายไปทำงานหรือเดินทางผู้หญิงสวมเสื้อก้อม นุ่งผ้าซิ่นลายแตงโมแต่หากเป็นการแต่งกายไปงานสำคัญ ผู้หญิงสวมเสื้ออีหญิง นุ่งผ้าซิ่นลายแตงโมหรือผ้าซิ่น ตาหมีเสื้อของผู้หญิงไททรงดำ มี ๔ แบบ ดังนี้

เสื้อก้อม เป็นเสื้อสีดำทั้ง ตัว แขนยาวทรงกระบอกและมีผ้าสีเหลี่ยมเย็บแทรกอยู่ใต้รักแร้ เพื่อสะดวกเวลายกแขนขึ้นลงทำให้เสื้อก้อม บริเวณใต้รักแร้ไม่ขาดง่าย คอตั้งไม่มีปก ผ้าหน้าสบเสื้ออยู่ด้านขวา ติดกระดุมประมาณ ๙-๑๓ เม็ด เข้ารูปเอวและผายออก โข้วหน้าท้องหรือโข้วหัวเข็มขัด

เสื้ออี (ผู้หญิง) เป็นเสื้อคลุมสีดำยาวลงมาถึงเข่า ทรงกระสอบตรงลงมา ไม่เว้าเอวแขนยาวปลายแขนแคบสอบ คอแหลม สบเสื้อ กับสบาด้านหน้าของตัวเสื้อ เป็นผ้าซิ่นเดียวกับการตัดเย็บประกอบด้วยผ้า ๑๐ ชั้น ด้านนอกเป็นสีดำล้วนหรือมีลวดลายปักเล็กน้อย ส่วนด้านในมีการปักลวดลายสีสันต่าง ๆ ส่วนช่วงไหล่และด้านข้างของตัวเสื้อทุกชั้น ไม่มีตะเข็บ ด้านหน้ามีการแทรกผ้ารูปสามเหลี่ยมยอดแหลม มีลวดลายตรงปลายที่ระหว่างสบหน้ากับสบหลัง และแผ่นผ้าด้านหน้าทั้งสองข้าง ซึ่ง ทำให้ตัวเสื้อด้านหน้าใหญ่กว่าด้านหลัง เหมาะแก่การสวมใส่สำหรับสตรี ซึ่งมีหน้าอกไม่เหมือนกับสุภาพบุรุษ ที่คอเสื้อด้านหลัง จับจีบย่น ๒ แห่ง เพื่อให้คอเสื้อคอตั้งขึ้นเหมาะแก่การสวมใส่ เรียกว่า แอ่วแหนบ^{๒๒} ด้านในของตัวเสื้อ มีรอยต่อของตะเข็บมากสามารถทำให้ระบายร้อยขึ้น ด้วยการใช้ผ้าสีแถบยาวหลากสี นำมาหุ้มปิดตะเข็บทั้งหมด ที่ชายเสื้อคอ และสบเสื้อตกแต่งด้วยผ้าสีลายดอกจันทน์ ซึ่งมีกลีบทำด้วยผ้าพับปลายแหลม และใช้กระจกเงาทำเป็นเกสรตรงกลางดอกจันทน์ทุกดอกบรรจุอยู่บนผ้าทรงสีเหลี่ยมจัตุรัสแล้วเย็บดอกต่อกันเป็นแถวยาวรอบชายเสื้อทั้งหมดเสื้อชั้นในหรือเสื้อนอຍ เป็นเสื้อที่ไม่มีแขน สีดำหรือสีขาว เย็บตะเข็บเข้ารูป ยาวประมาณเอวผ่าอกด้านหน้า มีกระดุม ๕ เม็ด

เสื้อห่งแห่ง เป็นเสื้อคอตั้งสีดำ ติดกระดุมประมาณ ๕ เม็ด ด้านข้างทั้งสองด้านแหวกประมาณหนึ่งคืบ ใช้ใส่ทำงาน ผ้าซิ่นของสตรีไททรงดำ มี ๒ ชนิด ดังนี้ ผ้าซิ่นตาหมีหรือซิ่นไหมหมี

^{๒๑} สัมภาษณ์ นางศิริินภา เพชรชู, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอบึงนาราง จังหวัด สุราษฏร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๒} อธิชา ชมภูนิช, การศึกษาศิลปะวัฒนธรรมไทโซ่งในจังหวัดนครปฐม, สำนักศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏนครปฐม. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๓๙), หน้า ๙๕.

สตรีไททรงดำในอดีต นิยมสวมใส่ผ้าซิ่นตาหมีให้กับผู้เสียชีวิตที่เป็นเจ้าของซิ่นผืนนั้น และจะเผาไปพร้อมกับศพ เพราะเชื่อว่าสตรีผู้นั้นจะได้แต่งกายสวยงามไปเข้าเฝ้าแถนที่เมืองฟ้า

ในปัจจุบันผ้าซิ่น ตาหมีเป็นสิ่งหายาก เนื่องจากผ้าซิ่นตาหมีถูกเผาไปพร้อมกับศพผู้เป็นเจ้าของ และหาผู้ทอผ้าซิ่นตาหมีรุ่นใหม่ได้ยากขึ้น โดยมากผู้ใช้ผ้าซิ่นชนิดนี้มีแต่พวกแม่มดใส่ทำพิธีกรรมไม่นิยมนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน ดังที่ คุณยายบุญรอด วรรณโส^{๒๓} เล่าว่าในประเทศไทย หากย้อนขึ้นไปประมาณ ๕๐ ปีที่ผ่านมา ผ้าซิ่นตาหมีของเก่า ๆ ยังคงมีเหลือสืบต่อมาถึงรุ่นลูกหลาน โดยถูกเก็บไว้ในซุง^{๒๔} ไททรงดำรุ่นใหม่บางส่วน อาจไม่รู้จักผ้าซิ่นชนิดนี้ ไม่นำมาสวมใส่ รูปแบบการแต่งกายของสตรีไททรงดำ ได้ถูกปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสมของสังคมแต่ละพื้นที่ อาทิ ไทดำในประเทศเวียดนาม ปัจจุบัน นุ่งเป็นผ้าสำเร็จรูปหรือกระโปรงสำเร็จรูป ไม่มีจีบพับทบ ยกเว้นแต่เพียงไทดำเมืองวาด ผู้หญิงไทดำยังคงนุ่งซิ่นลายแดงโมอยู่บ้าง สตรีไทดำในประเทศลาว นิยมนุ่งซิ่นแบบพับทบไปด้านข้างด้านเดียว ส่วนสตรีไททรงดำในประเทศไทยโดยเฉพาะในชุมชนตำบลท่าข้าม จะนิยมนุ่งผ้าซิ่น แบบทบหน้าไว้ โดยเฉพาะผู้เฒ่าผู้แก่ ยังคงแต่งกายโดยใช้ผ้าซิ่นแบบดั้งเดิม ส่วนสตรีรุ่นใหม่บางคน อาจมีทัศนคติไปในทางสมัยใหม่ ด้วยการนำผ้าลายแดงโมไปตัดให้เป็นกระโปรงสำเร็จรูป หรือทำรูปทรงให้มีความเป็นแฟชั่นมากขึ้น ซึ่งรูปแบบเสื้อผ้าและกระโปรงสำเร็จรูปลายแดงโม ในรูปแบบแฟชั่นสมัยใหม่ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคนรุ่นใหม่ มีวิธีการแสดงความเป็นไททรงดำ ด้วยการตัดเสื้อผ้า ที่ทอเป็นลายแดงโม แต่ทำให้มีรูปแบบสมัยใหม่ ซึ่งแฟชั่นเสื้อผ้าลายแดงโม นับเป็นความก้าวหน้าของรูปแบบเครื่องแต่งกายไททรงดำ ที่ปรับเปลี่ยนให้ก้าวหน้าไปพร้อมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้ผ้าลายแดงโมของไททรงดำในประเทศไทยยังคงมีพื้นที่อยู่ในสังคม โดยไม่สูญหายไปกับกาลเวลา แม้ปัจจุบันกิจกรรมการผลิตเสื้อผ้าแบบดั้งเดิมของไททรงดำ จะได้จางหายไปบ้าง เนื่องจากมีเสื้อผ้าราคาถูกจากโรงงาน ถูกนำมาจำหน่ายหาซื้อง่ายและราคาไม่แพง รวมทั้งเมื่อเด็กโตขึ้นต้องเข้าโรงเรียน ทำให้เด็กรุ่นใหม่ไม่อาจแต่งกายแบบดั้งเดิมได้ ก็จะต้องยังคงรักษาอัตลักษณ์ด้านการแต่งกาย ด้วยเสื้อผ้าแฟชั่นลายแดงโมนั่นเอง

เครื่องประดับสำหรับผู้หญิงไททรงดำ นิยมใช้เครื่องประดับที่ทำมาจาก เงิน ทอง นาก แต่นิยมเครื่องเงินมากที่สุด อาทิ ปิ่นปักผม ต่างหู กำไล เข็มขัด อีกทั้งเครื่องเงินบางชิ้น ต้องนำมาร่วมพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีด้วย ในอดีตการไม่ใส่เครื่องประดับทั้งหมดถือเป็นการไว้ทุกข์ของหญิงไททรงดำ^{๒๕}

^{๒๓} สัมภาษณ์ นางบุญรอด วรรณโส, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๔} ภาชนะใส่เสื้อผ้า

^{๒๕} สุมิตร ปิติพัฒน์ และคณะ, **ลาวโซ่ง**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๑), หน้า ๓๒.

ปิ่นปักผมและไม้ขีดเกล้า หญิงชาวไททรงดำในประเทศไทย นิยมใช้ไม้ขีดเกล้า ซึ่งทำมาจากเงินเส้นยาวที่นำมาตัดให้โค้งงอคล้ายกับที่คียบชนิดหนึ่ง ใช้สำหรับขีดม้วนผมเมื่อต้องการปิ่นเกล้าให้อยู่ทรง ปัจจุบันวัสดุเปลี่ยนจากเงินเป็นโลหะ ส่วนสตรีไทดำในประเทศเวียดนาม นิยมใช้โลหะแท่งยาวเส้นเดียว ที่มีเหรียญเงินของฝรั่งเศสมาติดไว้ที่ปลายยอด เรียกว่า ปิ่น มาเสียบผม

ตุ้มหูหรือต่างหู หญิงชาวไททรงดำที่มีอายุมากในเขตตำบลหนองปร่งนิยมใช้ต่างหูเรียกว่า บ่องหู มีลักษณะกลมแบนใหญ่ เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๕ เซนติเมตร ก้านใส่รูหูใหญ่ประมาณ ๑ เซนติเมตร ถือเป็นสัญลักษณ์ของผู้สูงอายุอย่างหนึ่ง ที่นิยมใช้กันมาตั้งแต่อดีต เมื่อเจ้าของบ่องหูเสียชีวิตลงต้องใช้แต่งให้ศพ เมื่อนำศพไปเผาแล้ว ในเวลาเก็บกระดูก ถ้าบ่องหูไม่ละลาย ลูกหลานคนใดเก็บได้ ถือกันว่าญาติผู้ใหญ่มอบให้ ต้องเก็บรักษาให้ดี จะอยู่ดีมีสุข บ่องหูแบบนี้เป็นรูปแบบเดียวกับที่สตรีไทดำสูงวัยในเวียดนามยังคงใช้อยู่ในปัจจุบัน

นอกจากนี้ยังมีต่างหูรูปแบบใหม่ที่สาววัยรุ่นนิยมใช้ เป็นต่างหูรูปหยดน้ำ เรียกว่า สากกระเป๋าน้ำหยด หากเป็นสาวที่มีอายุขึ้นมาอีก นิยมใส่ต่างหู ที่มีก้านยาวรูปดอกพิกุล

กำไล ที่นิยมใช้ในชีวิตประจำวัน หญิงชาวไททรงดำใช้กำไลประดับร่างกาย และยังใช้ในงานพิธีด้วยโดยเฉพาะกำไลแขนจะถูกใช้นำมาประกอบในงานพิธีกรรม เช่น พิธีเรียกขวัญ เป็นต้น นอกจากนี้กำไลแขน ยังสามารถใช้แสดงสถานภาพของสตรีไททรงดำได้ด้วย ดังที่ อภิญวัฒน์ โพธิ์सान^{๒๖} กล่าวว่า หากเป็นกำไลแบบกลมขดทับและกำไลแขนแบบครึ่งวงกลม ใช้สำหรับคนที่แต่งงานแล้ว ถ้าเป็นกำไลแบบกลมเป็นวงใช้สำหรับเด็กสาว

กระดุมเงิน (ติดเสื้อ) ทำจากเงินแท้ นิยมทำเป็นรูปคล้ายดอกบัวตูมหรือรูปผีเสื้อ การติดกระดุมเสื้อเป็นจำนวนมากหรือน้อยนั้น ขึ้นอยู่กับฐานะของคนผู้นั้น ด้วย หากเป็นผู้ที่มีฐานะไม่ค่อยดี หรือมีเงินน้อย จะไม่สามารถมีกระดุมเงินแท้จำนวนมากได้ แตกต่างจากผู้ที่มีฐานะดีจะสามารถมีกระดุมเงินแท้เป็นจำนวนมากได้ อีกทั้งเครื่องประดับบางชิ้นยังใช้เป็นเครื่องป้องกันตัวเมื่อมีภัยจวนตัวได้ด้วย เนื่องจากว่าในสมัยก่อนไททรงดำอาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าเขา อาจมีสัตว์ร้ายหรือโจรอยู่ในบริเวณนั้น เครื่องประดับจึงใช้เป็นเครื่องป้องกันตัวยามฉุกเฉินได้ เช่น ปิ่นปักผมหรือไม้ขีดเกล้าที่มีลักษณะแหลมคม หรือเข็มขัดที่สามารถนำมาใช้หวดหรือตีได้

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับเครื่องประดับของหญิงชาวไททรงดำ เห็นได้ว่ามิใช่เป็นแต่เพียงเพื่อความสวยงามหรือใช้เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงฐานะของผู้ที่สวมใส่นั้น แต่ยังมีนัยยะของการสื่อความหมายแสดงสถานภาพของผู้ที่สวมใส่ แสดงให้ผู้พบเห็นรับรู้ได้ว่าบุคคลผู้นั้นยังโสดหรือมีสามีแล้ว ซึ่งการแสดงสถานภาพนั้น เพื่อป้องกันไม่ให้ชายอื่นหมายตา เพราะหากไม่มีการแสดงสถานภาพแล้ว

^{๒๖} อภิญวัฒน์ โพธิ์सान, **สารัตถะคติความเชื่อและพิธีกรรมลาวโซ่งม**, (มหาสารคาม: หจก.อภิชาติการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๗๑.

อาจจะมีชายหนุ่มไปหมายปองหญิงที่มีสามีแล้ว และทำให้เกิดการทะเลาะและแตกความสามัคคีกัน ในที่สุดสังคมไททรงดำ ก็อาจจะเสื่อมสลายลงไปได้ จากการแตกความสามัคคี

๔. วิถีชีวิตด้านทรงผมไททรงดำ ชาวไททรงดำเป็นผู้มีระเบียบชัดเจนในทุกเรื่อง แม้กระทั่ง เรื่องทรงผมของสตรี ทรงผมของชาวไททรงดำสามารถแสดงสถานภาพของสตรีผู้นั้น ได้ว่า ยังเป็นเด็กน้อยไม่ถึงวัยจะมีครอบครัว เป็นสาวที่สามารถมีครอบครัวได้แล้ว กำลังไว้ทุกข์ให้กับสามีที่ เพิ่งตาย และเป็นม่ายสามีตายหลายปีแล้วสถานภาพทั้งหมดนั้นสังเกตได้จากทรงผม ซึ่งในอดีตโดย ปกติทั้งเด็กหญิงและเด็กชายต้องถูกกล้อนผมตั้งแต่เด็ก แต่เมื่อเริ่มเข้าสู่วัยหนุ่มสาว ผู้ชายตัดผมสั้น ทรงดอกกระทุ่มหรือทรงสูง ส่วนผู้หญิงไว้ทรงผมตามเกณฑ์อายุ

นางบุญรอด วรรณโส^{๒๗} เล่าว่า สตรีไททรงดำในอดีต ทุกคนเคร่งครัดในเรื่องการไว้ทรงผมมาก แบบของทรงผมในแต่ละช่วงอายุวัยได้ถูกกำหนดไว้ ๑๐ แบบ ดังนี้

ทรงเอื่อมไหล่ สำหรับเด็กสาว อายุ ๑๓-๑๔ ปี เป็นทรงผมปล่อยให้ยาวประไหล่ทรงสับ ปลิ้น หรือทรงสับปิ่น

สำหรับเด็กสาว อายุ ๑๔-๑๕ ปี เป็นผมยาวตลบปลิ้น ขึ้นข้างบน แล้วสับหัวไว้ที่ท้ายทอย ทรงช่อดอกแคหรือทรงนกทะเล

สำหรับเด็กสาว อายุ ๑๕-๑๖ ปี มัดให้เป็นจุกผมไว้ด้านหน้า ปล่อยปลายผมให้ห้อยตกลง มา มองดูคล้ายดอกแคหรือหางนกทะเลทรงจุกต๊อบ

สำหรับเด็กสาวอายุ ๑๕-๑๖ ปี ผมมีความยาวพอจะขมวดให้เป็นก้อน แต่ยังไม่แน่น โดยเกล้าเป็นจุกไว้บนศีรษะแล้วหักทบมารวมกันไว้กลางศีรษะ (มองดูคล้ายกับหอยโข่ง)ทรงช่อดกระต๊อก

สำหรับเด็กสาว อายุ ๑๗-๑๘ ปี จะมีผมที่ยาวขึ้นสามารถมัดรวบผมที่ยาวนั้น โดยใช้ผมสอดเข้าไปในผม ให้ชายผมไหล่ออกด้านขวา คล้ายกับการผูกปมเชือกเงื่อนตายโดยห้อยเอาชายผมออกมาไว้ด้านขวาทรงช่อดชอย

สำหรับสาว อายุ ๑๗-๑๘ ปี ผมยาวผูกผมเป็นเงื่อนตาย ปล่อยชายลงด้านซ้ายทรงปิ่นเกล้าชอย

สำหรับสาว อายุ ๑๙-๒๐ ปี เริ่มเป็นสาวแล้ว ให้เกล้าผมไว้กลางศีรษะโดยผูกผมแบบเดียวกับการผูกเนกไท ให้ชายผมห้อยออกมาทางขวาทรงปิ่นเกล้า ตวง

สำหรับสาว อายุ ๒๐ ปี ขึ้นไปจนถึงผู้เฒ่า ให้เกล้าผมตั้ง ไว้บนศีรษะคล้ายทุกระต่าย ห้อยชายผมลงมาด้านซ้าย ผมส่วนที่มัดไว้คล้ายกับการผูกทุกระต่ายนั้น ส่วนที่เห็นเด่น เรียกว่า โมยผม ส่วนที่อยู่ไปทางด้านหลังเรียกว่า ตวง ซึ่ง ตวงเป็นสิ่งที่ แสดงความเป็นสาวเต็มตัว ถือว่าอยู่ในวัยที่สามารถแต่งงานได้หรือได้แต่งงานแล้ว ปิ่นเกล้าจ้อน เป็นทรงผมของแม่ม่าย เกล้าผมเหมือนปิ่น

^{๒๗} สัมภาษณ์ นางบุญรอด วรรณโส, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

เกล้าต่าง แต่ไม่ต้องมีตวงปั้นเกล้าตัก หรือเรียกว่าทรงไว้ทุกข์ เป็นการเกล้าผมที่ไม่ตั้งตระหง่านขึ้น รวบผมให้กลุ่มผมอยู่ด้านหลัง ไว้ตรงท้ายทอย แล้วผูกด้วยเส้นฝ้ายขาว เป็นทรงผมแม่หม้ายไว้ทุกข์ ให้กับสามที่ได้เสียชีวิตลงไปแล้ว ซึ่งหลังจากเผาศพสามีและเชิญผีขึ้นเรือนแล้วจึงออกจากการไว้ทุกข์ ได้ และในช่วงที่ไว้ทุกข์ต้องทำผมทรงปั้นเกล้าตักและนุ่งผ้าขึ้น ที่เลาะชายขึ้นส่วนที่สามหรือส่วนตีน ขึ้นออก เมื่อไว้ทุกข์ให้กับสามีได้ ๑ ปี ไปแล้ว จึงจะสามารถตั้งปั้นเกล้าขึ้นได้ แต่ถ้ามีการนำศพสามีไป ผังไว้นานหลายปี แล้วยังไม่ได้เผา ในช่วงที่ยังไม่ได้เผาศพสามีนั้น สตรีต้องคงการไว้ทุกข์อยู่เช่นนั้น จนกว่าจะเผาศพสามีไปแล้ว จึงจะออกจากการไว้ทุกข์ได้ส่วนสตรีที่สามีเพิ่งถึงแก่กรรม โดยที่ศพยังอยู่ บนบ้าน ให้สตรีนั้น ปล่อยผมลง และถอดเครื่องประดับออกทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็น ต่างหู เข็มขัดเงิน สร้อยคอฯ^{๒๘}

ในการกระทำเช่นนี้ อาจเพื่อให้หญิงนั้น ได้ใช้เวลาส่วนมากไปกับการจัดเตรียมงานศพ โดยไม่ต้องกังวลวุ่นวายอยู่กับการทำผมและแต่งตัว อีกทั้งการที่หญิงนั้น ใส่เครื่องประดับมาก อาจมีผู้ไม่หวังดีหาโอกาสเข้ามาตีสนิทและหลอกลวงได้ ส่วนสตรีที่ออกจากทุกข์แล้ว หากต้องการทำผมปั้นเกล้าดั้งเดิม ต้องให้สตรีที่มีสามีแล้วและมีความรุ่งเรืองในชีวิตมาเป็นผู้ทำผมให้โดยกำหนดวันเกล้าผม ตามเหมาะสม ซึ่งในระหว่างที่กำลังทำผมปั้นเกล้า จะมีคนมาอวยพรให้มีโชคดี สวัสดี มีชัยต่อไป และ จะแต่งงานใหม่อีกก็ได้^{๒๙}

นอกจากนี้ยังมี ข้อห้ามเด็ดขาดอีกอย่างหนึ่ง คือ ห้ามเด็กหญิงที่วัยยังไม่ถึงเกณฑ์ทำผม ทรงปั้นเกล้า ออกเรือนแต่งงาน พ่อแม่จะห้ามลูกสาวที่ยังไม่ถึงวัยทำผมปั้นเกล้า ได้ข้องเกี่ยวกับชาย ในทางชู้สาวทั้งสิ้น และต้องปฏิเสธชายที่มาทาบทามติดต่อลูกสาว โดยบอกว่าให้ไปติดต่อกับหญิงที่ได้ ทำผมปั้นเกล้าแล้วเถิดเขายังเล็กเกินไป ต่อเมื่อถึงเกณฑ์ที่ทำผมทรงปั้นเกล้าได้ จึงจะปล่อยให้มีโอกาส ในการเลือกคู่ครอง

จากที่กล่าวมาทั้งหมด เกี่ยวกับทรงผมทั้ง ๑๐ แบบ ที่สตรีไททรงดำในอดีตได้กระทำเพื่อ แสดงสถานภาพและช่วงวัยของตนนั้น นางทองใบ สระทองแอ่น เล่าให้ฟังว่า ในปัจจุบันสตรีไททรงดำ ตำบลท่าข้าม ที่มีอายุตั้งแต่ ๕๕ ปี ขึ้นไป ยังคงไว้ซึ่งทรงผมแบบดั้งเดิม ส่วนทรงผมของหนุ่มสาวรุ่นใหม่ ได้เปลี่ยนไปตามสมัยนิยม ต่อเมื่อมีงานประเพณี หรือพิธีกรรมสำคัญ สตรีเกือบทุกคนจึงจะทำผมทรงปั้นเกล้าไปร่วมงาน^{๓๐}

^{๒๘} สุมิตร ปิติพัฒน์, ลาวโซ่ง: พลวัตของระบบวัฒนธรรมในรอบสองศตวรรษ, (กรุงเทพฯ: คณะ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๓๒.

^{๒๙} เรณู เหมือนจันทร์เชย, โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย ความเชื่อเรื่องผีของไทโซ่ง, (นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒), หน้า ๒๔.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นางทองใบ สระทองแอ่น, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอบึงนาราง จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

๕. วิธีชีวิตด้านการกำหนดเวลาไททรงดำ ไททรงดำจะใช้ปฏิทินไทดำเป็นเครื่องมือในการกำหนดวิถีชีวิต เพื่อให้ทราบ วัน เดือน ปีฤดูกาล หรือดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรและกำหนดวันในการทำพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีปาดตงพิธีเสนเรือน เป็นต้น

การนับวัน (ไททรงดำเรียก วันว่า “มื่อ”) การนับวันตามปฏิทินไทดำ ไม่ปรากฏชัดว่านับวันใดเป็นวันเริ่มต้นแน่นอนใน ๑๐ วัน ได้แก่ ฮวง (ผู้ท้าวปาดตง) เต่า กา กาบ ฮับ ฮาย(ผู้ท้าวปาดตง) เมิง เป็ก กัด และ กตส่วนการพิจารณาว่า วันใดเป็นวันต้นนั้น นิยมถือวันดีของตระกูลเป็นวันปาดตง ซึ่งไททรงดำเรียกวันที่ทำการปาดตงว่า มื่อเวนต์ง โดยผู้ท้าวปาดตงทุก ๆ ๕ วัน ผู้น้อยปาดตงทุก ๆ ๑๐ วัน โดยผู้ท้าวจะใช้ ฮวงฆ่าควาย ฮายฆ่าหมู และยังเชื่อว่า เต่า เป็นวันที่ดีที่สุด ถ้าวันเต่า ไปตรงกับ วันร้ายหรือวันไม่ดี วันไม่เป็นมงคล (ไททรงดำ เรียกว่า มื่อฮ้าย) เป็นวันที่ใช้ไม่ได้ ให้เลือกวันดีในวันอื่นในลำดับต่อไป เรียกว่า มื่อรองสำหรับวัน ที่ผู้ท้าวจะทำพิธีเสนเรือน (เรียกว่า หล่อเรือน) นิยมทำอยู่ ๒ วัน คือ ฮวง กับ ฮาย ซึ่งจะตรงกับวันปาดตงของผู้ท้าว แต่ผู้ท้าวส่วนใหญ่จะเลือกวันฮาย เป็นวันหล่อเรือนหรือพิธีเสนเรือน

วันขึ้นปีใหม่ ตามธรรมเนียมไททรงดำแต่เดิม ถือว่าวันขึ้นปี ใหม่ เริ่มขึ้นในวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๖ ของทุกปี (ประมาณเดือนพฤษภาคม) การเริ่มปีใหม่ของไททรงดำนับว่าเป็นวันเริ่มต้นการทำงาน หลังจากที่ได้หยุดพักผ่อนในเดือน ๕ ตลอดทั้งเดือน (ประมาณเดือนเมษายน) ทั้งนี้ตั้งแต่เริ่มวันแรกของปีขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๖ ชาวบ้านทุกคนจะมีการปฏิบัติตัวใหม่ ด้วยการละทิ้งที่ไม่ดีและการกระทำที่ไม่ดีต่าง ๆ เพื่อเป็นการเริ่มต้นใหม่ของปี ในปัจจุบันไททรงดำที่อยู่ในเขตตำบลท่าข้าม จะนิยมถือปีใหม่ตามแบบสากลเช่นเดียวกับคนไทยทั่วไป แต่ถ้าหากเป็นกลุ่มไทดำที่อาศัยอยู่ในเวียดนามจะถือเอาช่วงเทศกาลตรุษจีน เป็นวันขึ้นปี ใหม่ตามธรรมเนียมของคนเวียดนามในปัจจุบัน

วันฤกษ์งามยามดี ไททรงดำมีการนับข้างขึ้นทั้งหมด ๑๕ ค่ำ ข้างแรม ๑๕ ค่ำ ซึ่งไททรงดำตำบลท่าข้าม นิยมทำพิธีกรรมในวันข้างขึ้น ส่วนในวันข้างแรมก็มีทำ แต่ไม่มาก เพราะคำว่าขึ้นพ้องกับความหมายที่เป็นมงคล โดยการหาฤกษ์ดีมาก ที่สมควรทำพิธีมงคล แต่ถ้าฤกษ์ดีมากไปตรงกับวันตายของคนในบ้าน อาจใช้ฤกษ์อื่นแทน เรียกว่า ฤกษ์มีื่อรอง ส่วนการกำหนดวัน เวลา ในการประกอบพิธีกรรม เป็นสิ่งสำคัญเพื่อความเป็นสิริมงคล เช่น วันขึ้นบ้านใหม่ วันแต่งงาน เป็นต้น

ส่วนพิธีเสนเรือน ถ้าปีนี้ถึงกำหนดแล้วไม่ได้ทำ ซึ่งจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม ต้องบอกผีเรือนให้ทราบว่าเป็นเพราะเหตุใด พร้อมกับบอกขอผัดผ่อนเลื่อนไปเป็นปีหน้า ทั้งนี้ไททรงดำในเขตตำบลท่าข้ามนิยมที่จะทำพิธีกรรมในเดือนคู่ ไม่นิยมทำในเดือนคี่ และมีความเชื่อว่าประมาณกลางเดือน ๘ ถึงกลางเดือน ๑๑ รวมระยะเวลา ๔ เดือน จะไม่ทำพิธีกรรม เพราะชาวไททรงดำเชื่อว่า^{๓๑}ผีเรือนไม่อยู่ช่วงนี้ผีเรือนจะต้องกลับไปเฝ้าถนที่เมืองฟ้า (เป็นช่วงที่ตรงกับในทางพุทธศาสนา คือ

^{๓๑} สัมภาษณ์ นางบุญรอด วรรณโส, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัด สุราษฎร์ธานี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ช่วงเช้าพรรษา) ในปัจจุบัน มีความเชื่อทางพุทธศาสนาเข้ามาผสมด้วย จึงมีความเชื่อเพิ่มว่า พิธีกรรมที่จัดขึ้นจะต้องไม่ตรงกับวันพระด้วย

๖. วิถีชีวิตด้านอาหาร อาหารเป็นสิ่งที่บ่งบอกความเป็นไททรงดำ ทั้งวัตถุดิบ รสชาติ ช่วงเวลา ที่มาของอาหารจากธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมใกล้ตัว เมื่อแม่บ้านไปดูแลไร่นา ก็จะเก็บผักที่ขึ้นตามไร่ นาหรือในคลองและหนองน้ำกลับมาบ้านเพื่อปรุงอาหาร ผู้ชายจะหา กุ้ง ปู ปลา กบ เขียด ลูกอ๊อด (โตคั่ว) กลับมาปรุงอาหารด้วย และแต่ละฤดูจะมีอาหารตามธรรมชาติบางชนิดมากเป็นพิเศษ จึงมีการถนอมอาหารด้วยการหมัก ตอง ตากแห้งเก็บไว้กินตลอดปี เช่น หน่อไม้ตอง (หน่อส้อม) ปลาร้า เป็นต้น

ชาวไททรงดำตำบลท่าข้ามนิยมบริโภคข้าวเจ้า และรับประทานอาหารแบบเดียวกับคนไทยภาคใต้ทั่วไป บางครั้งอาจมีอาหารแบบดั้งเดิมร่วมด้วย โดยเฉพาะเมื่อมีพิธีกรรมสำคัญ ซึ่งอัตลักษณ์อาหารคาวของไททรงดำ นิยมใส่ลูก มะแข่น^{๓๒} (บางท้องถิ่นออกเสียงว่า มะแขวัน) ผสมลงไป ในอาหาร เพื่อให้อาหารมีกลิ่นหอมได้รสชาติเผ็ดร้อน ส่วนพริกขี้หนู (ไททรงดำ เรียกว่า ลูกโดด) โดยมีหน่อไม้ตองเป็นวัตถุดิบสำคัญ ในการปรุงอาหารของไททรงดำ ตำบลท่าข้ามมีหลายอย่างด้วยกัน อาหารคาว ได้แก่ แกงหน่อส้อม (แกงเหลือง) แกงหน่อปิ้ง แกงหน่อแห้ว แกงหยวกกล้วย แกงโฮเฮ แกงผำ ผอ ปลาปิ้งทบ และกบปิ้งโอหรือกบมาณ ส่วนเครื่องจิ้มแบบไททรงดำ ได้แก่ แจ่วปลาร้า แจ่วเอือดหลานหรือแจ่วเอือดตัน แจ่วเกลือ และแจ่วหวาน เป็นต้น อาหารหวาน เช่น ข้าวเม่าคลุก อาหารหลายอย่างถูกปรุงขึ้น เป็นการเฉพาะเพื่อใช้ประกอบพิธีเสนเรือน พิธีเสนตัว พิธีเอาผีขึ้นเรือน เป็นต้น จำเป็นต้องมีอาหารพิเศษ ซึ่งจัดเป็นอาหารสำหรับงานพิธีดังกล่าวโดยเฉพาะ

อาหารที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผี ในพิธีกรรมต่าง ๆ การทำอาหารจะต้องสอดคล้องกับพิธีกรรมนั้น พิธีกรรมอาหารในการปาดตง เป็นอาหารที่ทำรับประทานในชีวิตปกติประจำวัน โดยตัดแบ่งข้าวปากหม้อกับอาหารที่ปรุงเสร็จแล้ว นำไปเช่นไหว้ในกะล่อห้องให้ผีบรรพบุรุษกินก่อน เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยว จึงนำข้าวใหม่มาให้ผีบรรพบุรุษกินก่อน เรียกว่า ปาดตงข้าวใหม่^{๓๓}

อาหารในพิธีเสนเรือน ต้องมีการฆ่าหมูหลวง (หมูที่เลี้ยงไว้เพื่อใช้ในพิธีเสนเรือน โดยเฉพาะ) อาหารส่วนใหญ่จึงเน้นหมูที่ใช้ในพิธี ได้แก่ เลือดดำ ผัดเผ็ดหัวหมู แกงใส่หมูคั่ว หมูจู้บ ข้าวเหนียวนึ่ง แกงหน่อส้อม แจ่วปลาร้า แกงหยวกกล้วย แกงนางหวาน ผักจู้บ ส่วนของหวาน ได้แก่ ข้าวต้มมัด เผือกต้มและมันต้ม

^{๓๒} มะแข่น หมายถึง สมุนไพรประเภทเครื่องเทศชนิดหนึ่ง มีกลิ่นหอม รสชาติเผ็ดร้อน

^{๓๓} บุญมี ปาวิชาดิธนกุล, “ความเชื่อเรื่องผีในพิธีกรรมของชาวไทช่องบ้านไผ่หูช้าง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๓-๑๗๖.

อาหารในประเพณีแต่งงาน ฝ่ายเจ้าบ่าวจะเป็นผู้จัดอาหาร ตามที่ฝ่ายหญิงเรียกร้องเพื่อจัดเลี้ยงแขกทั้งสองฝ่าย ได้แก่ เนื้อหมู ของหวาน ได้แก่ ข้าวต้มมัด ขนมจันอับ มะพร้าวอ่อนกล้วยน้ำว้า อ้อย ส่วนฝ่ายเจ้าสาวจัดอาหาร อาทิ ขนมจีนน้ำยาปลาร้า แกงหน่อส้ม แจ่วปลาร้าข้าวเหนียวหนึ่ง ข้าวสวย ผัดเผ็ดหมู แกงป่าหมู ของหวาน เช่น ข้าวต้มมัด ขนมป๊อบ ซึ่งในปัจจุบันนิยมใช้ขนมไทเข้มาร่วมด้วย เช่น ขนมรวมมิตร เชื่อว่าเป็นรวมมิตรทั้งสองฝ่าย ขนมสาเล้า เชื่อว่าทำให้เงินทองและเกียรติยศจะเฟื่องฟูขึ้น ขนมชั้น เชื่อว่าเป็นการทำให้สูงต้อยอด เป็นต้น

อาหารในพิธีศพ ที่นำมาเลี้ยงแขก ได้แก่ แกงหยวกกล้วย แกงหน่อส้ม แจ่วปลาร้าผักจิ้ม เป็นต้นอาหารในงานขึ้นบ้านใหม่ ได้แก่ แกงหน่อส้ม แจ่วปลาร้า ปลาร้าสับ ข้าวเหนียวหนึ่งของหวาน เช่น ข้าวต้มมัด ขนมบัวลอยและผลไม้ผักจู้บ^{๓๔} ใช้ในพิธีป่าตง^{๓๕} ข้าวใหม่และพิธีเสนเรือน เป็นต้น

แกงหยวกหรือแกงหยวกกล้วย เป็นแกงสำหรับเลี้ยงแขกในงานกินดอง (แต่งงาน) ถือเป็นสัญลักษณ์ของงานแต่งงาน เนื่องจากหยวกกล้วยมีเส้นใยมากมาย จึงใช้เพื่อสื่อความหมายว่า คู่แต่งงานมีสายใยแห่งความสัมพันธ์ที่ดี ไม่เลิกรากันง่าย

แกงบอนหรือแกงนางหวาน เป็นแกงที่ใช้ในพิธีเสนเรือน พิธีขึ้นบ้านใหม่ ซึ่งแกงบอนเป็นเสมือนสิ่งขจัดคุณภาพของผู้แกง ด้วยว่าผู้ที่สามารถแกงบอนกินได้ เป็นผู้ที่มีฝีมือและเป็นคนดีเพราะบอนมีสรรพคุณที่ทำให้เกิดอาการคัน หากผู้แกงเป็นผู้มีฝีมือและอยู่ในศีลธรรม ก็จะสามารถล่าบอนได้ ผู้ที่ได้รับประทานแกงบอนจะไม่คันปาก^{๓๖}

ปัจจุบันด้วยลักษณะกายภาพหรือทางภูมิศาสตร์ของชุมชน ทำให้อาหารบางชนิดของไทยทรงดำมีความเป็นไทเข้ไปผสมอยู่ด้วย เช่น ในอดีตไทยทรงดำไม่มีเมนูอาหารทะเล เนื่องจากถิ่นที่อยู่เดิมในสิบสองจุไท ไม่ได้ติดทะเล ในปัจจุบันไทยทรงดำโดยเฉพาะในเขตตำบลท่าข้ามได้ประยุกต์ใช้สัตว์ทะเลผสมในอาหาร และใช้น้ำปลาแทนการใส่น้ำปลาร้า เพราะโดยลักษณะทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดสุราษฎร์ธานีอยู่ติดกับทะเล อาหารทะเลจึงหาได้ง่าย และเนื่องจากในการประกอบพิธีกรรมบางอย่างต้องใช้อาหารดั้งเดิมในพิธีกรรมนั้น เพราะเชื่อว่าอาหารแบบไทยทรงดำเป็นอาหารที่ผีพ่อ แม่ และผีบรรพบุรุษ เคยรับประทานเมื่อตอนมีชีวิตอยู่หากไม่ทำอาหารที่ผู้เสียชีวิตชอบ จะเสมือนว่า ปล่อยให้ผีบรรพบุรุษอดอยาก ถือว่าอกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ซึ่งผีบรรพบุรุษอาจไม่พอใจ และทำให้คนในครอบครัวเกิดเหตุร้าย ทำมาหากินไม่ขึ้น อีกทั้งการนำอาหารมาเลี้ยงผีบรรพบุรุษ ยังเป็นเสมือนการแจ้งให้ผีทราบ ว่า แผ่นดินอุดมสมบูรณ์อาหารมีปู ปลา กุ้งและหอยมากมาย ลูกหลานไม่ได้อดอยาก

^{๓๔} ผักจู้บ หมายถึง อาหารที่ทำจากผักหลาย ๆ ชนิด มารวมกัน โดยมีเครื่องยาเป็นเครื่องประกอบ

^{๓๕} ปาดตง หมายถึง การนำอาหารตั้งให้แก่พ่อแม่ผู้ล่วงลับไปแล้ว โดยมีการกำหนดวัน เช่น หัววัน สิบวัน เป็นต้น

^{๓๖} สัมภาษณ์ นางมะลิลา ม่านสะอาด (สิงตอง), อาชีพรับจ้างทั่วไป, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ทั้งหมดนี้เป็นความเชื่อที่ได้รับการถ่ายทอดตั้งแต่อดีตสืบมาจนลูกหลานไททรงดำรงใหม่ก็ยังคงปฏิบัติ อยู่ทุกวันนี้ การทำอาหารจึงมีการประยุกต์ใช้ตามวัตถุดิบในท้องถิ่นที่มีตามความสะดวกและเหมาะสม

๗. วิถีชีวิตด้านเครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องมือเครื่องใช้ที่เป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านของไท ทรงดำตำบลท่าข้าม ส่วนใหญ่เป็นเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ที่ทำมาจาก ไม้ ไม้ไผ่ หวาย เช่น กะแอบ^{๓๗} กะเหล็บ^{๓๘} หาบเข่ง ขมุก หมอน โห้ เป็นต้น ซึ่งเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันบางชิ้น สามารถนำมาใช้เป็นอุปกรณ์ประกอบในงานพิธีกรรมด้วย ได้แก่ขมุก เป็นภาชนะสำหรับใส่ผ้าที่สาน ด้วยไม้ไผ่ เป็นเครื่องใช้สำคัญที่ใช้ประกอบในงานพิธีขึ้นบ้านใหม่ ซึ่งถือเป็นสมบัติล้ำค่า

อุปกรณ์ที่ใช้ในชีวิตประจำวันใช้สำหรับตัดไม้ ผ่าฟัน จะเป็น มีด พร้า ที่มีชายและนิยมใช้กัน อยู่ทั่วไป ส่วนการใช้ในพิธีกรรมจะใช้ในการประกอบพิธีขึ้นบ้านใหม่ จะมีกะเหล็บ ทำมาจากไม้ไผ่สาน ใช้สำหรับใส่ของต่าง ๆ สะพายบาไปในสถานที่ต่าง ๆ ส่วนการใช้ในพิธีกรรมจะใช้ในพิธีแต่งงานตั้งใช้ สำหรับนั่งส่วนการใช้ในพิธีกรรม จะใช้ประกอบในพิธีแต่งงาน

ไม้ถูหรือตะเกียบ ทำจากไม้รวกเหลา ใช้ในพิธีเสนเรือน โดยหมอเสนจะใช้ไม้ถูสำหรับคืบ อาหารในขณะเช่น ฝี่เรือนเป็นต้น

กวาง^{๓๙} และหยั่น คำว่า “หยั่น” ใช้เรียกมุ้งสีดำที่มีปกลดตายหลากสีไว้ที่ขอบด้านบน สำหรับคนที่แต่งงานแล้ว เนื่องจากสมัยก่อนไม่มีห้องนอนสำหรับบ่าวสาวแต่งงานกัน ปัจจุบัน เนื่องจากมีห้องนอนหรือเรือนหอสำหรับคู่บ่าวสาวอย่างเป็นทางการแล้ว หยั่นจึงไม่นิยมใช้แล้ว แต่จะมี ไว้เพื่อการอนุรักษ์มากกว่า

ส่วนคำว่า กวาง ใช้เรียกมุ้งสีขาวสำหรับคนทั่วไปใช้ มีลักษณะคล้ายมุ้งของคนไทพื้นเมือง ปาน เป็นภาชนะรูปทรงกระบอกขนาดใหญ่ ทำมาจากไม้ไผ่จักตอกหรือหวายแบบแบนสูงประมาณ ๓๐ เซนติเมตร ความกว้างเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑ เมตร สานขัดเป็นตาข่ายดอกที่ใช้สำหรับใส่ เครื่องเช่นในพิธีกรรม โดยใส่ทั้ง อาหารคาว และหวานในคราวเดียวกันทั้งหมด เพื่อเช่นฝี่ ปานใช้ใน พิธีเสนเรือน เรียกว่า ปานฝื่อน ใช้ในพิธีเรียกขวัญและแต่งงาน เรียกว่า ปานขวัญ^{๔๐}

นอกจากนี้ยังมีปานอีกชนิดหนึ่ง เรียกว่า ปานเสน ทำด้วยหวายหรือจักตอกไม้ไผ่ นำมา สานขัดอย่างหยาบ ใช้ในพิธีเสนตั้งบังหน่อ พิธีเสนตง เป็นต้น นำมาใช้โดยเอาอาหารคาวใส่ไว้ช่วงล่าง และใส่อาหารหวานไว้ในช่วงบน ซ้ำไก่ไก่ เป็นภาชนะขนาดใหญ่ สานด้วยตอก ลักษณะคล้ายเข่ง มี ๒ หู ตาห่างโปร่งสำหรับใส่ไก่เป็นและต้นกล้วย รวมทั้งเครื่องเช่น อื่น ๆ ในพิธีเสนตัว เป็นต้น

^{๓๗} กะแอบ หมายถึง กระต๊อบข้าว

^{๓๘} กะเหล็บ หมายถึง กระเป่าใช้บรรจุสิ่งของประเภทเครื่องสำอาง

^{๓๙} กวาง หมายถึง มุ้ง

^{๔๐} บุญมี ปารีชาติธนกุล, “ความเชื่อเรื่องผีในพิธีกรรมของชาวไทโขงบ้านไผ่หูช้าง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๖), หน้า ๒๘.

ไม้มอ เป็นไม้ที่ทำจากไม้ไผ่เหลาให้เป็นอันเล็ก ๆ ยาวประมาณ ๘ นิ้ว ใช้จำนวนทั้งหมด ๒๐-๓๐ อัน โดยนำไปใส่ไว้ในกระบอกไม้ไผ่ ใช้ในพิธีกรรมเพื่อเสี่ยงทายสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องใช้พอมดหรือแม่มดเป็นผู้ทำพิธี โดยพอมดหรือแม่มดจะอธิษฐานและเขย่ากระบอก จากนั้นจะหยิบไม้มอออกมาให้ได้ตรงตามจำนวนที่อธิษฐานไว้เฉลวหรือตาเหลว ทำด้วยตอกสานหยาบ ๆ ให้เป็นรูปห้าเหลี่ยมหรือหกเหลี่ยม แล้วใช้ไม้ไผ่อีกอันมาเสียบให้เป็นด้ามสำหรับไว้ปักลงดิน ไททรงดำเชื่อว่าใช้ป้องกันไม่ให้ผีร้ายเข้ามาในบ้าน ขณะทำพิธีเช่นไหว้ผีเรือนหรือขณะทำพิธีเสนแก่เคราะห์ โดยนำไปปักไว้ที่พื้นดินบริเวณสี่มุมของเรือนกระสาหรือสวิง เป็นเครื่องมือตักปลาหรือกุ้ง ปากสวิงทำจากไม้ไผ่ตัดเป็นรูปสามเหลี่ยมมุมมน ปากกว้างประมาณ ๑๐๐ เซนติเมตร ใช้หวายผูกขอบปากสวิงและถักด้ายตาโปร่ง เข้าตัวซุนตั้งแต่ก้นสวิงไปจนถึงปาก มีความยาวประมาณ ๑๔๐ เซนติเมตร

นอกจากเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันแล้ว สวิงยังถูกนำมาใช้ในพิธี ซ่อนขวัญตามความเชื่อเรื่องขวัญอีกด้วย วิ หรือพัด มี ๓ ชนิด ได้แก่ วิ ใช้ในชีวิตประจำวัน ใช้พัดเพื่อคลายความร้อนทั่วไป มีขนาดกว้างประมาณ ๒๐x๔๐ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๕๐ เซนติเมตร ที่ทำมาจากตอกไม้ไผ่ สานเป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมู นำมาเย็บติดกับด้ามจับที่ทำมาจากลำไม้ไผ่เล็ก ๆ วิ ใช้เป็นหนึ่งในสัญลักษณ์แทนขวัญของเด็กแรกเกิด มีรูปร่างเหมือนกับ วิ ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน แต่มีขนาดเล็กกว่ามากวิ สำหรับหมอบูประกอบพิธีกรรม ใช้พัดโบกไปมาขณะที่กล่าวคำเสน เช่น พิธีเสนเรือนพิธีเสนอานปาง เป็นต้น ซึ่งวิชนิดนี้ถือเป็นของสูงเปรียบเสมือนครูของหมอบ ห้ามนำมาใช้พัดเล่นต้องใช้เฉพาะเมื่อประกอบพิธีกรรมเท่านั้น โดยแยกเป็น ๑. วิ (สำหรับพอมด) ๒. วิ (สำหรับแม่มดเป็นพัทธรรมดาแบบที่คนไททั่วไปใช้) และ ๓. วิ (สำหรับหมอบูเสน) วิ ของหมอบูเสนจะมีรูปร่างที่ถูกตกแต่งพิเศษกว่าพัทธรรมดา เนื่องจากทำมาจากขนนก ๓ ชนิด หรือจะเลือกขนนกเพียงชนิดใดชนิดหนึ่งใน ๓ ประเภทที่กำหนด ได้แก่ นกเค้าแมว นกยูง และนกเงือก หรือ นก กก^{๔๑}

๒.๒ บริบททางสังคมของชาวไททรงดำในเขตตำบลท่าข้าม

๒.๒.๑ บริบทด้านประวัติศาสตร์

เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นมาของไททรงดำในเขตตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำเป็นต้องกล่าวถึงความเป็นมาตั้งแต่ถิ่นฐานเดิมจนกระทั่งปัจจุบัน

ถิ่นฐานเดิม

คำว่า “ผู้ไท” หรือ “ผู้ไทลัม” หรือ “ผู้ไทดำ” เป็นชนชาติไทโบราณกลุ่มหนึ่งที่ประกอบไปด้วยชาติพันธุ์ต่าง ๆ หลายกลุ่มที่แบ่งแยกย่อยไปตามสีของเครื่องแต่งกาย ได้แก่ผู้ไทขาว (White Tai) หมายถึงผู้ไทที่นิยมแต่งกายด้วยเสื้อสีขาว ผู้ไทแดง (Red Tai) หมายถึง ผู้ไทที่นิยมแต่งกายด้วยเสื้อฟ้า

^{๔๑} สัมภาษณ์ นายคอย บัวแก้ว (สิงห์เหลว), อาชีพทำการเกษตร, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สีแดงหรือใช้สีแดงขลิบและแต่งชายเสื้อสีดำ ผู้ไทดำ (Black Tai) หมายถึงผู้ไทที่นิยมแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีดำ สำหรับผู้ไทดำหรือไททรงดำที่ถูกกวาดต้อนเข้ามาอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น คนไทในสมัยนั้นเรียกพวกผู้ไทดำที่ถูกกวาดต้อนเหล่านี้ว่า “ลาวทรงดำ” โดยเติมคำว่าลาวลงไปข้างหน้า การที่เติมคำว่าลาวหน้าคำว่าทรงดำ สันนิษฐานได้ ๒ ทางคือ ประการที่หนึ่งเป็นเพราะคนเหล่านี้ได้อพยพมาจากดินแดนส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรลาวและมีขนบธรรมเนียมประเพณีส่วนใหญ่คล้ายคลึงกับคนในราชอาณาจักรลาว^{๔๒} ประการที่ ๒ คงเกิดความเข้าใจว่าเป็นพวกเดียวกับพวกลาวทั้งหลายทั้งสิ้น เพราะผู้ไทดำดังกล่าวอพยพเข้ามาในประเทศไทยพร้อมกับพวกลาวกลุ่มอื่น ๆ ต่อมามีการเรียกชื่อลาวทรงดำนั้นคำว่า “ดำ” หายไปเหลือเพียงคำว่า “ลาวทรง” คำว่า ทรง ชวง ช่ง โห่ง เป็นภาษาลาวโห่งที่มีความหมายเดียวกัน โดยแปลว่า กางเกง ดังนั้น ลาวทรง ลาวชวง ลาวช่ง ลาวโห่ง จึงหมายถึงลาวที่นุ่งกางเกง ซึ่งก็คือ พวกผู้ไทดำหรือไททรงดำที่นิยมนุ่งกางเกงสีดำ

ผู้ไทดำนับว่าเป็นกลุ่มชนที่มีภาษาพูด ภาษาเขียน ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมเป็นของตนเองและเป็นความภาคภูมิใจของผู้ที่สืบสายเลือดรุ่นต่อรุ่นจนกระทั่งทุกวันนี้

ผู้ไททรงดำหรือลาวโห่งเป็นชนชาติไทโบราณ ตั้งบ้านเรือนกระจายอยู่ตั้งแต่บริเวณกวางสี ยูนาน ตังเกี๋ย จนกระทั่งถึงแคว้นสิบสองจุไทหรือสิบสองเจ้าไท ซึ่งอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำดำและลุ่มแม่น้ำแดง ลุ่มแม่น้ำดังกล่าวอยู่ในเขตของประเทศเวียดนามติดต่อกับประเทศลาวและตอนใต้ของประเทศจีน สำหรับบริเวณที่เรียกว่า “สิบสองจุไท” นั้นในอดีตนั้นเป็นแคว้นของกลุ่มคนไทที่มีการปกครองตนเอง รวมตัวกันทางการเมืองอย่างหลวมๆแต่ไม่มีความเข้มแข็งจนถือว่าเป็นรัฐ (state) มีกองทัพประจำการควบคุมพื้นที่ทั้งหมดได้อย่างถาวร^{๔๓} พระยาอนุমানราชชนได้บรรยายไว้ว่า^{๔๔} “ถัดแม่น้ำโขงขึ้นไปทางเหนือและทางตะวันออกเฉียงเหนือของสยาม...แผ่นดินนี้ข้างเหนือติดต่อกับมณฑลลาวซี้ของจีน ไปต่อกับกวางตุ้งบ้างเล็กน้อย ในตอนชายทะเล ได้แก่แคว้นตังเกี๋ย ถัดลงมาทางใต้แนวเฉียงจนจดประเทศสยาม ฝรั่งเศสเรียกว่าหัวเมืองหัวพันทั้งห้าทั้งหก เคยตกเป็นอาณาเขตของสยามมาคราวหนึ่ง เหนือแดนที่กล่าวนี้ แต่ล้าไปทางตะวันตกเป็นแคว้นสิบสองจุไท”

แคว้นสิบสองจุไทประกอบด้วยเมืองสำคัญสิบสองเมืองหรือสิบสองจุ แต่ละเมืองหรือแต่ละจุประกอบด้วยหมู่บ้านที่อยู่ใกล้กัน โดยอยู่ภายใต้การปกครองของเจ้าเมืองนั้น ๆ เมืองแต่ละเมืองจะมีการปกครองโดยอิสระต่อกัน เจ้าเมืองบางเมืองจะเกี่ยวดองกันโดยเป็นญาติหรือแต่งงานกัน ตามพงศาวดารเมืองไลหรือไลจาว (Lai Chaw) กล่าวว่าเมืองที่ผู้ไทดำอาศัยอยู่คือแถน หรือเมืองแถนหรือ

^{๔๒} นิพนธ์ เสนาพิทักษ์, ผู้ไทโห่งสาส์นผู้ไท, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรพิทยา, ๒๕๒๓), หน้า ๑๙.

^{๔๓} สุมิตร ปิติพัฒน์, ลาวโห่ง: พลวัตของระบบวัฒนธรรมในรอบสองศตวรรษ, (กรุงเทพฯ: คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๘.

^{๔๔} พระยาอนุমানราชชน, เรื่องของชาติไท, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กรมศิลปากร ๒๕๑๕), หน้า ๑๕๙.

เมืองทันต์^{๔๕} ปัจจุบันคือเมืองเดียนเบียนฟู (Dien Bien Phu) ประเทศเวียดนาม แคว้นสิบสองจุไท หรือ สิบสองผู้ไท การแบ่งเขตของแต่ละเมืองหรือแต่ละจุเป็นไปตามธรรมชาติของพื้นที่ โดยอาศัย ลักษณะภูมิประเทศเป็นแนวพรมแดน เช่น ลำห้วย ภูเขา ป่าไม้ ไม่มีการเขียนแผนที่แบ่งเขตที่แน่นอน หมู่บ้านใดจะขึ้นอยู่กับเมืองใดขึ้นอยู่กับความสะดวกและความใกล้ชิดทางพื้นที่และความสัมพันธ์ของความเป็นญาติ แคว้นสิบสองจุไทได้มีการรวบรวมการปกครองให้เป็นอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียวกัน

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า แคว้นสิบสองจุไทเป็นที่อยู่อาศัยดั้งเดิมของพวกผู้ไทดำ ผู้ไทขาว และผู้ไทอื่นๆมาช้านาน ก่อนที่พวกญวนจะขยายอำนาจไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของแคว้นดังกล่าวและอาณาจักร พวกผู้ไทในแคว้นสิบสองจุไทได้ปกครองกันเองโดยมีอิสระอยู่มาช้านาน จนกระทั่งกลุ่มไททางทิศตะวันตกมีอำนาจขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙๒๐^{๔๖} แคว้นสิบสองจุไทจึงได้เข้ามาอยู่ภายใต้ความคุ้มครองของนครหลวงพระบาง ส่วนการปกครองท้องถิ่นของแต่ละเมืองยังคงดำเนินไปโดยอิสระ แต่เนื่องจากหัวเมืองฝ่ายเหนือของแคว้นสิบสองจุไท อันมีเมืองควาย เมืองตุง เมืองมวย เมืองลา เมืองไล และเมืองแกง โดยเฉพาะเมืองแกงนั้นอยู่ห่างไกลจากนครหลวงพระบางและมีอาณาเขตติดต่อกับจีน อำนาจการปกครองจากนครหลวงพระบางดูแลไม่ทั่วถึง ส่วนการปกครองท้องถิ่นของแต่ละเมืองยังคงดำเนินไปโดยอิสระ แต่เนื่องจากหัวเมืองฝ่ายเหนือของแคว้นสิบสองจุไทจึงได้เข้ามาอยู่ภายใต้ความคุ้มครองของนครหลวงพระบาง

ดังนั้นในบางยุคบางสมัยหัวเมืองฝ่ายเหนือทั้งหลาย ได้แก่ เมืองแกง เป็นต้น ไปขึ้นอยู่กับจีนบ้าง ขึ้นอยู่กับเวียดนามบ้างขึ้นอยู่กับลาวบ้าง ทำให้มีชื่อเรียกเมืองแกงว่า “เมืองสามฝ่ายฟ้า” และตำนานพงศาวดารเมืองไล กล่าวว่า แคว้นสิบสองจุไทอยู่ภายใต้การปกครองของหลวงพระบางในเวลาที่อาณาเขตของแคว้นนี้อยู่ใกล้เคียงกับประเทศจีนและเวียดนาม ดังนั้นเจ้าเมืองในแคว้นสิบสองจุไทจึงต้องส่งเครื่องราชบรรณาการไปผูกมิตรไว้เช่นเดียวกับนครหลวงพระบาง เพื่อป้องกันการรุกรานและรักษาคุ้มครอง ฉะนั้นสิบสองจุไทจึงเป็นเมืองที่ต้องส่งเครื่องราชบรรณาการไปยังสามมหาอำนาจ คือ ลาว จีน เวียดนาม จึงเรียกกันว่า “เมืองส่วยฟ้า” หรือ “เมืองสามฝ่ายฟ้า”^{๔๗}

การตั้งถิ่นฐานในไทย

ผู้ไททรงดำได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยหลายครั้งด้วยกันตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีจนถึงรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สาเหตุที่ทำให้มีการอพยพส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการทำสงครามทั้งสิ้น

^{๔๕} กรมศิลปากร, พงศาวดารเมืองไล, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พิมพ์ กรมศิลปากร, ๒๕๐๗), หน้า ๒๕๔.

^{๔๖} ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า กรมพระ., นิทานโบราณคดี กลุ่มชาติพันธุ์ ลาว ผู้ไท กะเลิง ย้อ แสกลัยย กะตาด กะไซ้, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ เขมบรรณกิจ, ๒๕๐๓), หน้า ๗.

^{๔๗} ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า กรมพระ, ประชุมพงศาวดาร ภาค ๗-๑๐ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม ๔, (พระนคร: สำนักพิมพ์ ก้าวหน้า, ๒๕๐๗), หน้า ๑๗

สมัยกรุงธนบุรี ไททรงดำได้อพยพเข้าเป็นครั้งแรก ประมาณปี พ.ศ.๒๓๒๑ ในสมัยต้นแผ่นดินของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี โดยพระเจ้ากรุงธนบุรีได้มีพระบรมราชโองการให้สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (พระพุทธรยอดฟ้าจุฬาโลก) และเจ้าพระยาสุรสีห์พิชณวาทิราชยกทัพไปตีเมืองเวียงจันทร์และเมื่อเสร็จสิ้นสงครามได้กวาดต้อนชาวลาวเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก โดยจัดให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ ในภาคกลาง

ประมาณปี พ.ศ. ๒๓๒๒ กองทัพของสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์พิชณวาทิราชยกไปตีเมืองล้านช้าง เมื่อตีเมืองล้านช้างได้ ก็ได้กวาดต้อนครอบครัวลาวทรงดำ หรือลาวเวียงมายังประเทศไทยจำนวนมาก ด้วยเหตุผลเพื่อมิให้เป็นกำลังของญวน ต้องการหาที่อยู่ใหม่ที่ปลอดภัยให้แก่ลาวทรงดำและเพิ่มพูนกำลังพล ดังนั้นจึงโปรดให้ลาวทรงดำ ไปตั้งบ้านเมืองอยู่ที่เมืองเพชรบุรี^{๔๘} สันนิษฐานว่าอยู่ในเขตหมู่บ้านหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ส่วนลาวเวียงให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่สระบุรี ราชบุรี และจันทบุรี ซึ่งยังคงสืบเชื้อสายมาจนถึงปัจจุบัน

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในรัชกาลสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ประมาณ พ.ศ. ๒๓๓๕ เจ้าเมืองแกลง เมืองพวน เกิดแข็งข้อต่อเจ้าเมืองเวียงจันทร์ ดังนั้นเจ้าเมืองเวียงจันทร์จึงยกทัพไปตีเมืองทั้งสองไว้แล้วกวาดต้อนลาวทรงดำ ลาวพวน ส่งมาถวายพระมหากษัตริย์ไทที่กรุงเทพฯ^{๔๙} และทรงโปรดเกล้าให้ลาวทรงดำไปตั้งบ้านเรือนที่บ้านหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี^{๕๐} ส่วนลาวพวนโปรดให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่กรุงเทพฯ

ต่อมาในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ประมาณ พ.ศ.๒๓๖๙ เจ้าอนุวงศ์แห่งนครเวียงจันทร์ก่อกบฏต่อไทย โดยเข้าใจว่าประเทศไทยกำลังมีข้อพิพาทกับอังกฤษที่เดินทางเข้ามาติดต่อทำสัญญา จนเกือบถูกรื้ออังกฤษเข้าโจมตีที่กรุงเทพฯ เจ้าอนุวงศ์จึงถือโอกาสยกกองทัพมาโจมตีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเข้ามาทางอุบลราชธานี ร้อยเอ็ด และนครราชสีมา ลงมาจนถึงสระบุรีและทำการตีหัวเมืองต่าง ๆ เช่น กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด สุวรรณภูมิ และขอนแก่น พร้อมทั้งชักชวนพวกลาวด้วยกันที่อยู่ในเมืองสระบุรีให้อพยพกลับไปเวียงจันทร์ด้วย ทางด้านประเทศไทยก็ได้จัดทัพเข้าโต้ตอบโดยแบ่งกองทัพออกเป็น ๒ ทัพให้กรมพระราชวังบวรสถานมงคลเป็นทัพหลวงมุ่งเข้าตีเมืองเวียงจันทร์ และให้พระยาสุภาวดีคุมทัพไปปราบกบฏ ที่เข้ามาทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือและเข้าตีเมืองจำปาศักดิ์ สำหรับกองทัพของกรมราชวังบวรสถานมงคลได้เข้าโจมตีเมืองเวียงจันทร์ได้เมื่อประมาณ พ.ศ.๒๓๗๐ เจ้าอนุวงศ์พร้อมครอบครัวหนีไปอยู่ในเขตเวียดนาม ต่อมา พ.ศ.๒๓๗๑ เจ้า

^{๔๘} ประพต เศรษฐกานนท์, พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ ศรีปัญญา, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒๗.

^{๔๙} ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา, พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๑. (กรุงเทพฯ: คุรุสภา, ๒๕๐๓), หน้า ๒๑๙.

^{๕๐} นำพวัลย์ กิจรักษ์กุล, การศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ประชากร เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของลาวโซ่ง ในจังหวัดนครปฐม, (สถาบันวิจัยและพัฒนา: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๒), หน้า ๒๕.

อนุวงศ์ได้รวบรวมพรรคพวกเข้ายึดเมืองเวียงจันทร์คืนได้ และใน พ.ศ.๒๓๗๒ กองทัพเจ้าพระยาสุภาวดีก็สามารถตีเอาเมืองเวียงจันทร์กลับคืนมาได้และกวาดต้อนผู้คนมาอยู่ในหัวเมืองชั้นในของสยาม^{๕๑} อีกเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้เมืองต่าง ๆ ที่เคยเป็นเมืองขึ้นของเวียงจันทร์ เช่น นครพนม ยโสธร ภูเวียง และหนองคาย หันมาขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ

ในปี พ.ศ. ๒๓๗๗ ประเทศไทยได้ส่งกองทัพ พร้อมกองทัพของเมืองหลวงพระบาง และหัวเมืองฝ่ายเหนือขึ้นไปตีเมืองในบริเวณที่สูงตรันนินท์ และขับไล่ญวนให้ออกไปจากพื้นที่ดังกล่าว นอกจากนี้ในปี พ.ศ.๒๓๗๘^{๕๒} ได้ตีเมืองแถนในแคว้นสิบสองจุไทพร้อมทั้งกวาดต้อนครอบครัวลาวทรงดำ ลาวพวน ลงมากรุงเทพฯ เป็นอันมากเพราะถ้าขึ้นปล่อยไว้เกรงจะเกิดการยุ่งยากแก่ทางราชการขึ้นอีก ครั้นแล้วพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดให้พวกลาวทรงดำเหล่านั้น ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองเพชรบุรี ระยะเวลาหลังเรียกกลุ่มลาวทรงดำว่า “ลาวทรง ลาวซ่ง และในที่สุดเรียกว่า “ลาวซ่ง”^{๕๓} เกิดบุตรหลานอยู่ในเวลานั้นหลายพันคน สำหรับพวกลาวที่ยังเหลืออยู่ตามเมืองต่าง ๆ บนที่สูงตรันนินท์ และในแคว้นสิบสองจุไทให้อยู่ในความดูแลของเมืองหลวงพระบาง

นอกจากนี้พงศาวดารเมืองหลวงพระบางได้บันทึกเกี่ยวกับการกวาดต้อนครอบครัวลาวทรงดำเข้ามาในประเทศไทย พ.ศ.๒๓๗๙ และ ๒๓๘๑ ไว้ดังนี้คือ

พ.ศ. ๒๓๗๙ เมืองฮิม เมืองคอย เมืองควร แข็งข้อต่อเมืองหลวงพระบาง ดังนั้น พระเจ้าอุปราช เจ้าราชวงศ์ ซึ่งรักษาเมืองหลวงพระบางอยู่ในขณะนั้น ได้ให้ท้าวพระยาคุมกองทัพขึ้นไปปราบและกวาดต้อนลาวทรงดำลงมากรุงเทพฯ

พ.ศ. ๒๓๘๑-๒๓๘๒ เจ้าเมืองหลวงพระบางกับเจ้าเมืองเวียงจันทร์เกิดการวิวาทกันและได้ลงมากรุงเทพฯ โดยเจ้าราชวงศ์เมืองหลวงพระบาง ได้นำพวกลาวทรงดำมาถวายพระมหากษัตริย์ไทยด้วย ลาวทรงดำที่นำมาในครั้งนี้โปรดให้ตั้งหลักแหล่งอยู่ที่ตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี^{๕๔} พวกลาวทรงดำไม่ชอบภูมิประเทศแถบนั้นเพราะเป็นหมู่บ้านชายทะเล ดังนั้นในเวลาต่อมาจึงได้อพยพโยกย้ายถิ่นฐานมาเรื่อย ๆ จนถึงอำเภอยาย้อย ซึ่งมีภูมิประเทศที่เป็นดอน น้ำไม่ท่วม มีป่าเขา เหมือนกับถิ่นฐานเดิมจึงได้มีการตั้งบ้านเรือนอยู่อย่างแน่นหนาจนถึงปัจจุบัน

^{๕๑} ทิทากรวงศ์, เจ้าพระยา, พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๑. (กรุงเทพฯ: คุรุสภา, ๒๕๐๓), หน้า ๗๔.

^{๕๒} โบราณคดีสโมสร, พงศาวดารเมืองหลวงพระบาง, (กรุงเทพฯ: สำนักหอสมุดแห่งชาติ, ๒๕๐๗), หน้า ๒๕๓-๓๕๔.

^{๕๓} กรมศิลปากร, ประวัติเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี เล่ม ๒, (สำนักพิมพ์หอสมุดแห่งชาติ, ๒๕๐๔), หน้า ๕๘๐.

^{๕๔} หลวงทวยหาญรักษา (เพิ่ม), ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๔ พงศาวดารเมืองหลวงพระบาง, (ภาคที่ ๗-๑๑), ๒๕๐๗, หน้า ๓๔๓-๓๔๔.

พ.ศ.๒๔๑๕ เกิดสงครามตั้งเกี่ย บริเวณชายแดนเวียดนาม-จีน รวมทั้งลาวเหนือและสิบสองจุไทได้ถูกพวกจีนฮ่อ ซึ่งแท้จริงแล้วเป็นพวกจีนกวางตุ้งและกวางไซ แต่พลเมืองสำคัญผิดเรียกว่าเป็นฮ่อ^{๕๕}ได้บุกเข้ามาก่อวุ่นหังเมืองลาวทางฝ่าย แแถบแม่น้ำดำ แม่น้ำแดง และบริเวณที่สูงตรันนินท์ พวกจีนฮ่อแบ่งออกเป็นหลายกลุ่มตามสี่ธงเช่น จีนฮ่อธงแดง จีนฮ่อธงดำ กองทัพจีนฮ่อได้บุกเข้าโจมตีหัวเมืองต่าง ๆ ในขณะที่กองทัพของเมืองหลวงพระบางไม่สามารถต่อต้านได้ ทำให้จีนฮ่อธงเหลืองสามารถยึดเมืองได้ เมืองเชียงคำ เมืองเชียงขวาง และตั้งค่ายอยู่ที่ทุ่งเชียงคำ หลังจากนั้นกองทัพจีนฮ่อยังเคลื่อนกำลังไปทางใต้มุ่งสู่เมืองเวียงจันทร์และหนองคาย เจ้าเมืองเวียงจันทร์และเจ้าเมืองหนองคายได้ขอความช่วยเหลือมายังกรุงเทพฯ

พ.ศ.๒๔๒๑ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้กองทัพจากกรุงเทพฯ ยกขึ้นไปปราบกบฏจีนฮ่อได้ แต่ปัญหาการปราบจีนฮ่อไม่สามารถยุติได้ เพราะจีนฮ่อยังรุกรานหัวเมืองในสิบสองจุไทอีก โดยเฉพาะเมืองแถน เมืองไล ดังนั้นในปี พ.ศ. ๒๔๒๘ กองทัพจากกรุงเทพฯ โดยการนำของพระยาสุรศักดิ์มนตรีได้ยกขึ้นไปปราบจีนฮ่ออีกครั้ง และตั้งกองทัพไทยอยู่ในบริเวณนี้ช่วงระยะเวลาหนึ่งด้วย

ในช่วงเวลาเดียวกันประมาณ พ.ศ.๒๔๒๖ ประเทศฝรั่งเศสได้เข้าครอบครองเวียดนามตอนใต้เป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส และฝรั่งเศสไม่พอใจประเทศไทยยกกล่าวหาว่าประเทศไทยคุกคามอาณานิคมของเวียดนาม ขอให้ตั้งคณะกรรมการสอบสวนดินแดน และให้มีการปักปันเขตแดนขึ้น ฝ่ายไทยไม่ยินยอมอ้างว่าดินแดนเหล่านั้นขึ้นอยู่กับหลวงพระบางซึ่งเป็นประเทศราชของประเทศไทย

เมื่อพระยาสุรศักดิ์มนตรีปราบจีนฮ่อเสร็จสิ้นและยกกองทัพกลับกรุงเทพฯ ในพ.ศ.๒๔๓๐ พร้อมทั้งนำหัวหน้ากบฏจีนฮ่อและบุตรของผู้ครองนครหลวงพระบางมากรุงเทพฯ^{๕๖}

ต่อมาในวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๔๖ (ร.ศ.๑๒๒) มหาอำมาตย์เอกพระยาสุรียานุวัตร (เกิดบุญนาคน) อัครราชทูตไทยประจำฝรั่งเศส ได้รับมอบอำนาจจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้เป็นผู้เจรจาและลงนามในสนธิสัญญากับฝรั่งเศส เกี่ยวกับการเปลี่ยนรูปแผ่นดินสยาม ซึ่งรัฐบาลสยามยอมสละอำนาจในดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ในส่วนตรงกันข้ามกับเมืองหลวงพระบางให้ฝรั่งเศส แลกเปลี่ยนกับการให้ฝรั่งเศสถอนตัวจากจังหวัดจันทบุรี โดยทำสัญญาปักปันเขตแดนระหว่างไทย กัมพูชา และเมืองหลวงพระบางของฝรั่งเศส ซึ่งการให้ฝรั่งเศสถอนตัวจากจันทบุรี เป็นจุดสำคัญหลักในการทำสัญญา ต่อมาฝรั่งเศสยังไม่พอใจในสัญญา ไทยจึงยอมมอบเมืองตราดและเกาะ

^{๕๕} สุรศักดิ์มนตรี, จอมพลเจ้าพระยา, ประวัติการของจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี, (พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๔), หน้า ๕๗๕.

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๓-๒๗๐.

ต่าง ๆ ให้ฝรั่งเศสยึดครอง^{๕๗} เมื่อประเทศไทยสิ้นสุดอำนาจในพื้นที่ชายฝั่งแม่น้ำโขงแล้ว การกวาดต้อนชาวไททรงดำเข้าสู่สยามหลายระลอกตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีได้จบลงในสมัยรัชกาลที่ ๕

ผลของการอพยพของชาวไททรงดำหรือลาวโห่งที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทย หลายครั้งด้วยกันตามที่กล่าวตามรายละเอียดแล้วนั้น ลาวโห่งทั้งหมดจะถูกส่งไปในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรีเพียงแห่งเดียว ทางราชการจะไม่ยอมปล่อยให้ลาวโห่งเหล่านั้นไปอยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ ตามใจชอบ^{๕๘} การย้ายถิ่นฐานเพื่อไปตั้งเป็นชุมชนใหม่ยากมาก เพราะการควบคุมคนตามระบบไพร่ในสมัยนั้นได้บังคับไว้ ซึ่งต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิรูปการปกครองและมีการยกเลิกระบบไพร่ ทำให้การควบคุมคนเปลี่ยนไป ซึ่งมีผลที่ตามมาคือ พวกลาวโห่งอพยพ สามารถย้ายถิ่นฐานจากชุมชนหรือเมืองที่เคยอยู่เดิมออกไปสู่ต่างเมืองกันมากขึ้น ด้วยเหตุผลต่าง ๆ กัน

การตั้งถิ่นฐานในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ.๒๔๘๔-๒๔๘๘) ชาวไททรงดำจากจังหวัดเพชรบุรีได้อพยพลี้ภัยสู่ภาคใต้ ซึ่งการเทครัวครั้งนี้ปรากฏถิ่นฐานใหม่ของชาวไททรงดำตามจังหวัดต่าง ๆ เช่น ประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดชุมพรและจังหวัดสุราษฎร์ธานี ในส่วนของจังหวัดสุราษฎร์ธานีปรากฏหลักฐานการตั้งถิ่นของชาวไททรงดำ ใน ๔ อำเภอ คือ อำเภอพุนพิน อำเภอบ้านนาสาร อำเภอบ้านนาเดิม และอำเภอเคียนซา เพราะในสมัยนั้นจังหวัดสุราษฎร์ธานีมีพื้นที่ว่างเปล่ามาก ในขณะที่ประชากรในท้องถื่นมีน้อยประกอบด้วยชาวไททรงดำต่างแสวงหาพื้นที่ปลูกข้าวซึ่งถือเป็นอาชีพหลัก จึงส่งผลให้ชาวไททรงดำตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งนับว่าเป็นจังหวัดที่ชาวไททรงดำได้อพยพมาไกลที่สุด เช่น หมู่บ้านไทรงาม ตำบลท่าข้าม หมู่บ้านทับชัน ตำบลกรูด หมู่บ้านหนองจอก และตำบลท่ากระท้อน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ เป็นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำตาปี ซึ่งชาวไททรงดำในอำเภอเคียนซาและนาสารจะเรียกบริเวณดังกล่าวว่า “คลองแม่น้ำ” ซึ่งลักษณะพื้นที่ดังกล่าวเหมาะสำหรับการทำนา ชาวไททรงดำที่อพยพเข้ามาในเขตจังหวัดสุราษฎร์ธานีจึงเลือกบริเวณดังกล่าวตั้งรกรากเป็นที่อยู่อาศัย นอกจากนั้นในอดีตละแวกหมู่บ้านดังกล่าวมีต้นไทรงาม เป็นต้นไม้ใหญ่ประจำหมู่บ้าน แต่ไม่มีภูเขาซึ่งเป็นลักษณะพื้นที่ที่ชาวไทดำมักจะเลือกเป็นที่อยู่อาศัย โดยชาวไททรงดำที่อาศัยอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำตาปีนั้น ทำมาหากินอยู่ ๒ อำเภอ ๔ ตำบล คือ หมู่ ๑ และหมู่ ๔ ตำบลทรัพย์ทวี อำเภอบ้านนาเดิม หมู่ที่ ๕ ตำบลท่าสะท้อน หมู่ที่ ๗ ตำบลท่าข้าม (กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย) และหมู่ที่ ๒ ตำบลกรูด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

^{๕๗} เต็ม วิชา คณิต พจนกิจ, ประวัติศาสตร์อีสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๕๗๘.

^{๕๘} บังอร ปิยพันธุ์, “ประวัติศาสตร์ของชุมชนชาวลาวในหัวเมืองชั้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๙), หน้า ๙๓.

ชุมชนบ้านไทรงาม (วัดดอนมะลิ) ตั้งอยู่หมู่ ๗ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี นายคอย บัวแก้ว^{๕๙} ครูภูมิปัญญาด้านภาษาไททรงดำและหมอเสนเฮือน เล่าว่าในสมัยก่อนการทำมาหากินนั้นยากลำบากมาก เพราะพื้นที่การทำมาหากินลดน้อยลงในขณะที่จำนวนคนมากขึ้น เมื่อมีสถานการณ์เช่นนั้นจึงต้องมีการหาที่ทำมาหากินใหม่ จึงได้มีการชักชวนโดยผู้ที่ได้อพยพมาก่อน ในปี พ.ศ.๒๔๙๖ กลุ่มของ นายทัศ สระทองแพ ได้มาตั้งหลักปักฐานในชุมชนบ้านทับชัน-ไทรงาม เป็นกลุ่มแรก ต่อมาประมาณปี พ.ศ.๒๔๙๗ ไททรงดำในจังหวัดนครปฐม สุพรรณบุรี กาญจนบุรี ราชบุรี และเพชรบุรี ได้มีการอพยพเข้ามาจับจองที่ดินและมาตั้งถิ่นฐานที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี บริเวณสองฝากฝั่งแม่น้ำตาปีตอนช่วงกลางๆ ซึ่งด้านหนึ่งเป็นทุ่งกว้างเรียกว่า “ทุ่งปากขอ” อีกด้านหนึ่งคือ หมู่บ้านทับชัน หมู่บ้านไทรงาม และหมู่บ้านท่าสะท้อน สำหรับการเดินทางส่วนใหญ่จะมาโดยรถไฟ แล้วลงที่สถานีชุมพร พักที่ชุมพร ๑ คืน จากนั้นก็เดินทางต่อมาจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๐๔ พระครูสุนทร วุฒิธรรม อดีตเจ้าอาวาสวัดดอนมะลิเริ่มมองเห็นว่าชุมชนได้ขยายตัวเพิ่มมากขึ้น มีเด็กเล็กและลูกหลานในชุมชนที่กำลังเติบโตมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาหาความรู้ จึงได้เป็นแกนนำในการสร้างโรงเรียนบ้านไทรงาม โดยคนในชุมชนต่างร่วมแรงร่วมใจกันสร้างซึ่งใช้ระยะเวลาในการก่อสร้างประมาณ ๒-๓ ปี จึงจะเสร็จสมบูรณ์ ในราวปี พ.ศ. ๒๕๐๓ เป็นปีที่ถือว่าชุมชนเป็นปึกแผ่นจริง ๆ เพราะชาวไททรงดำได้มาอาศัยอยู่ในชุมชนดังกล่าวอย่างหนาแน่นทั้งสองฝากฝั่งแม่น้ำตาปี แต่ไม่ได้รวมกลุ่มกันอยู่แบบเดิมเหมือนสมัยอยู่ทางภาคกลาง แต่จะตั้งบ้านเรือนอยู่อย่างกระจัดกระจาย ตามแบบคนใต้ ชาวบ้านได้ช่วยกันสร้างสำนักสงฆ์ขึ้นในบริเวณชุมชน คือ วัดดอนมะลิในปัจจุบัน เพื่อเป็นสถานที่รวมจิตใจ โดยพระครูสุนทร วุฒิธรรม เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงหลักสำคัญ

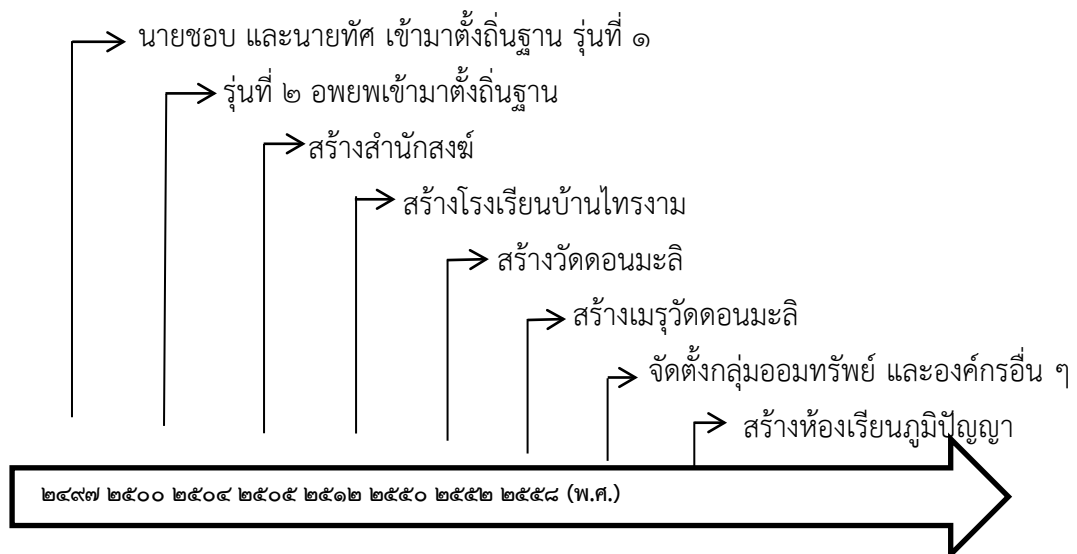
นายคอย บัวแก้ว^{๖๐} เล่าให้ฟังว่า สาเหตุที่ชาวไททรงดำเลือกที่จะอพยพมาอยู่จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีเป้าหมายสำคัญคือเพื่อเลือกพื้นที่ ที่สามารถทำนาได้ตามอาชีพหลักเดิมได้ แต่เนื่องจากสภาพภูมิศาสตร์ ตำบลท่าข้าม ส่วนใหญ่เป็นที่ลุ่มริมแม่น้ำและฝนตกชุกเกือบตลอดปี น้ำท่วมบ่อยตามสภาพภูมิอากาศทางภาคใต้ ทำให้เป็นอุปสรรคอย่างยิ่งสำหรับการทำนา ไททรงดำจึงยกเลิกการทำนาในที่สุด จากนั้นชาวชุมชนจึงเริ่มเปลี่ยนอาชีพเป็นการปลูกผัก เป็นไม้ล้มลุก เช่น ผักทอง ผักเขียว แตงกวา แต่มีอุปสรรคคือจะถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลางและมีทุนน้อยในการผลิต ทำให้คนในชุมชนแค่พอมีพอกิน ไม่สามารถสร้างความสะดวกสบายตามสมควรได้

^{๕๙} สัมภาษณ์ นายคอย บัวแก้ว (สิงห์หลว), อาชีพทำการเกษตร, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๖๐} สัมภาษณ์ นายคอย บัวแก้ว (สิงห์หลว), อาชีพทำการเกษตร, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๑ จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีวาทภัยและอุทกภัยที่ใหญ่ที่สุดในภาคใต้ พื้นที่เพาะปลูกเสียหายทั้งหมด คนในชุมชนก็เลยต้องหาวิธีการสร้างอาชีพใหม่อีกครั้ง ซึ่งในปัจจุบันชาวไทยทรงดำส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพด้านการเกษตร การทำสวนปาล์ม มีอาชีพรองคือประมงพื้นบ้าน ปลูกผัก และรับจ้างทำงานโรงงานในหมู่บ้าน มีการจัดตั้งองค์กรต่าง ๆ เช่น องค์กรชุมชน ผู้นำชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน กลุ่มครูภูมิปัญญาชาวบ้าน และกลุ่มเยาวชนสืบสานภูมิปัญญา

แผนภูมิที่ ๑

Time Line ชุมชนไทยทรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๒.๒.๒ บริบทด้านสิ่งแวดล้อม

ในอดีตท่าข้ามเป็นท่าเรือริมแม่น้ำตาปีสำหรับข้ามแม่น้ำ เป็นที่ตั้งด่านชายแดนสำหรับตรวจผู้คนและเก็บ ภาษีอากรระหว่างเมืองไชยากับท้องที่ลำพูน ซึ่งเป็นแขวงขึ้นเมืองนครศรีธรรมราช เป็นที่สร้างสะพาน ข้ามแม่น้ำตาปี ปัจจุบันคือ สะพานจุลจอมเกล้า " ท่าข้าม " เป็นชื่อเรียกอำเภอพุนพิน เป็นเวลา ๓๑ ปีคือ ระหว่างปี พ . ศ . ๒๔๗๓ - ๒๕๐๔

ท่าข้ามเคยมีความสำคัญในฐานะชุมทางและจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญ ในฐานะชุมทางนอกจากจะเป็นท่าเรือสำหรับข้ามแม่น้ำตาปีแล้วยังเป็นสถานที่สำคัญในการเดินทางติดต่อผ่านแม่น้ำตาปี ไม่ว่าจะเดินทางไปทางลำน้ำพุมดวงไปยังศรีรัฐนิคม พนม ตะกั่วป่า พังงา และภูเก็ต หรือไปตามลำน้ำตาปีไม่ว่าตอนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชส่งกองทัพไปตีเมืองนครศรีธรรมราชในปี พ.ศ. ๒๓๒๑ หรือ ตอนที่พม่าตีเมือง นครศรีธรรมราชปี พ . ศ . ๒๓๒๘ ต่างก็ใช้เส้นทางเดินทางผ่านท่าข้ามทั้งสิ้น จึงเป็นจุดที่ทางฝ่ายเมืองนครศรีธรรมราชตั้งด่านตรวจและตั้งกองทหารไว้กองหนึ่ง

อำเภอพุนพินเป็นอำเภอที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจของจังหวัดสุราษฎร์ธานีมาแต่อดีต โดยนักประวัติศาสตร์สันนิษฐานตามจดหมายเหตุของพ่อค้าชาวอาหรับและชาวจีนว่า ชาวอินเดียทางภาคใต้ได้มาติดต่อค้าขายกับชาวสุวรรณภูมิแห่งนี้ด้วยเรือสำเภา โดยเดินทางไปยังปากน้ำ ศิริรัฐ (คลองพุมดวง) และที่นั่นได้กลายเป็นเมืองและสถานที่พักสินค้าขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ระหว่างแม่น้ำตาปี กับแม่น้ำศิริรัฐ (คลองพุมดวง) มาบรรจบกัน ซึ่งเมืองดังกล่าวนี้ในปัจจุบันคือ ชุมชนเมืองพุนพิน

หลังจากมีการปฏิรูปการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้มีการจัดตั้งอำเภอพุนพินขึ้นใน พ.ศ.๒๔๓๙ ที่ว่าการอำเภอพุนพินตั้งอยู่หมู่ที่ ๑ ตำบลท่าข้าม แล้วเปลี่ยนชื่อเป็น "อำเภอท่าข้าม" ในปี ๒๔๗๓ ทางราชการได้สั่งยุบอำเภอท่าโรงช้างมารวมกับอำเภอท่าข้ามด้วย จนถึงปี พ.ศ.๒๔๘๑ ได้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอท่าข้ามอีกครั้งหนึ่ง ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๒๓ ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอมาสร้างใหม่ตั้งอยู่ที่ถนนจุลจอมเกล้า หมู่ที่ ๓ ตำบลท่าข้าม^{๖๑}

ประวัติความเป็นมาเทศบาลเมืองท่าข้าม

เทศบาลเมืองท่าข้าม ได้รับการยกฐานะจากสุขาภิบาลท่าข้าม อำเภอพุนพิน เป็นเทศบาลตำบลท่าข้าม เมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๒๙ ปรากฏตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งเทศบาลตำบลท่าข้าม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๐๓ ตอนที่ ๕๙ ลงวันที่ ๑๔ เมษายน ๒๕๒๙ และเปิดทำการเมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๒๙ โดยใช้อาคารห้องประชุมสุขาภิบาลท่าข้ามเป็นสำนักงานชั่วคราว นาย นิพนธ์ บุญญภัทร ผู้ว่าราชการจังหวัดสุราษฎร์ธานีขณะนั้นเป็นประธานพิธีเปิด เมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๒๙

ต่อมาได้มีพระราชกฤษฎีกาเปลี่ยนแปลงฐานะจากเทศบาลตำบลท่าข้าม เป็นเทศบาลเมืองท่าข้าม โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๑๗ ตอนที่ ๑๑๙ ก ลงวันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๔๓ ส่งผลให้การเลือกตั้งของเทศบาลต่อไป จะต้องเป็นการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีโดยตรงตามบทบัญญัติของพระราชบัญญัติเทศบาล ๒๔๙๖ (แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๔๓)

๒) สภาพทั่วไปของเทศบาลเมืองท่าข้าม

เทศบาลเมืองท่าข้าม มีพื้นที่ ๑๔.๑๐ ตารางกิโลเมตร ลักษณะพื้นที่ตอนใต้เป็นที่สูง ตอนเหนือเป็นที่ราบตั้งอยู่ริมแม่น้ำตาปี มีอาณาเขตทิศเหนือ ติดต่อดำบลวัดประดู่ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทิศตะวันตก ติดต่อดำบลพุนพิน และตำบลท่าข้าม มีประชากร ๒๐,๓๙๑ คน ชาย ๑๐,๐๒๗ คน หญิง ๑๐,๓๖๔ คน มีบ้าน ๗,๖๙๒ หลังคาเรือน มีความหนาแน่นของประชากร ๑,๔๔๖ คนต่อตารางกิโลเมตร^{๖๒} ประชากรในเขตเทศบาล ประกอบอาชีพค้าขาย รับจ้าง และเกษตรกรรม

^{๖๑} เอกสารผังเมืองรวมพุนพิน ๒๕๔๐, หน้า ๒๙.

^{๖๒} ข้อมูลประชากร, ณ วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๔๘.

ส่วนที่มีความหนาแน่นของอาคารมากที่สุดอยู่ทางตะวันออกของแม่น้ำตาปีต่อเนื่องไปตามเส้นทางสายหลัก ของชุมชน โดยเฉพาะบริเวณซึ่งกำหนดไว้เป็นที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย จะมีการขออนุญาตก่อสร้างอาคารมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๖๘ ของจำนวนพื้นที่การขออนุญาตก่อสร้างอาคาร รองลงมาจะเป็นบริเวณพาณิชยกรรมที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก พื้นที่บริเวณที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง อาคารที่เพิ่มขึ้นใหม่ในพื้นที่ต่าง ๆ จะเพิ่มมากตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๔๑๕๓ ถนนธวัชธานี และทางหลวง แผ่นดินหมายเลข ๔๐๑ เทศบาลเมืองท่าข้าม เป็นศูนย์กลางของชุมชนพุนพิน ซึ่งเป็นชุมชนขนาดใหญ่แห่งที่สองของจังหวัด รองจากชุมชนเมืองสุราษฎร์ธานี โดยเป็นแหล่งซื้อขายสินค้าเกษตร สินค้าอุปโภคบริโภค สินค้าอุตสาหกรรมสำหรับประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ตามอำเภอต่าง ๆ

ในอดีตเส้นทางคมนาคมทางน้ำมีความสำคัญมาก ปัจจุบันได้ลดความสำคัญลง แต่พื้นที่ของเทศบาลยังมีทางรถไฟ รถยนต์ และเส้นทางคมนาคมขนส่งระหว่างสนามบินกับตัวจังหวัดผ่านในเขตเทศบาล ส่วนของการคมนาคม เทศบาลเมืองท่าข้าม เป็นศูนย์กลางคมนาคมทางบกของจังหวัดสุราษฎร์ธานี และภาคใต้ เป็นที่ตั้งสถานีรถไฟสุราษฎร์ธานีอยู่ในเขตเทศบาล และมีทางหลวงแผ่นดินสายสำคัญหลายสาย ผ่านในพื้นที่ชุมชนพุนพิน ดังนี้

๑. ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๔๑ เป็นเส้นทางสายสำคัญในการติดต่อกับภาคกลางและภาคใต้ของประเทศผ่านเขตฝั่งเมืองรวมทางด้านตะวันตกในแนวเหนือ - ใต้เชื่อมระหว่างภาคกลาง - ชุมพร - สุราษฎร์ธานี - นครศรีธรรมราช - หาดใหญ่

๒. ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๔๑๕๓ (ถนนจุลจอมเกล้า) เชื่อมระหว่างทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๔๑ ที่สามแยกหนองขรี กับ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๔๐๑ ตัดผ่านพื้นที่ชุมชนพุนพินในแนวตะวันออกและตะวันตก

๓. ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๔๐๑ เชื่อมระหว่างอำเภอพุนพิน - อำเภอเมือง - อำเภอกาญจนดิษฐ์ - นครศรีธรรมราช

๔. ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๔๑๑๒ เชื่อมระหว่างอำเภอพุนพิน - อำเภอท่าฉาง

๓) ข้อมูลประชากร

สถิติจำนวนประชากร พ.ศ.๒๕๕๐ (ขนาด size ๑๗.๕ kb)

จำนวนประชากรทั้งสิ้น ๒๐,๒๑๘ คน (ชาย ๙,๘๖๐ คน หญิง ๑๐,๓๕๘ คน)

จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั้งสิ้น ๑๕,๗๕๕ คน (ชาย ๗,๕๖๐ คน หญิง ๘,๑๙๕ คน)

จำนวนบ้าน ๗,๘๖๐ หลัง

จำนวนครอบครัว ๕,๒๔๓ หลังคาเรือน

๒.๒.๓ บริบททางด้านกายภาพ ตำบลท่าข้ามมีพื้นที่ เป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำตาปี ไหลผ่าน เป็นตำบลที่ตั้งของส่วนราชการต่าง ๆ ของอำเภอพนมพิณ รวมทั้งเป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอพนมพิณ ด้วย โดยขอบเขตพื้นที่ประกอบด้วย

ทิศเหนือ ติดกับ แม่น้ำตาปี ต.ศรีวิชัย และ อ.เมือง จ.สุราษฎร์ธานี

ทิศใต้ ติดกับ ต.กรูด อ.พนมพิณ จ.สุราษฎร์ธานี

ทิศตะวันออก ติดกับ ต.เขาหัวควาย อ.พนมพิณ จ.สุราษฎร์ธานี

ทิศตะวันตก ติดกับ ต.ท่าโรงช้าง อ.พนมพิณ จ.สุราษฎร์ธานี

อาชีพ อาชีพหลัก ทำสวน ค่าขาย อาชีพเสริม เลี้ยงสัตว์ ทำสวนผัก

สาธารณูปโภค จำนวนครัวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้ในเขต อบต. ๑,๘๐๖ ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐.๐๐ จำนวนบ้านที่มีโทรศัพท์ ๕๔๒ หลังคาเรือน คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๐๐ ของจำนวนหลังคาเรือน

การเดินทาง ที่ว่าการอำเภอพนมพิณคือพื้นที่ของตำบลท่าข้าม มีถนนไปถึงหมู่บ้านต่าง ๆ สะดวกจำนวน ๖ สาย

๒.๓ รูปแบบและสภาพทางวัฒนธรรมชุมชนของไททรงดำในเขตตำบลท่าข้าม

ชาวไททรงดำ หรือ ลาวโซ่งมีวัฒนธรรมประเพณี และพิธีกรรมที่ผูกพันกับความเชื่อ ค่อนข้างมาก รูปแบบรายละเอียดจะแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว สังคมของไททรงดำ จะแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ท้าวหรือกลุ่มชนชั้นสูง เป็นการสืบสกุลจากเจ้านายผู้ปกครอง

ในแคว้นสิบสองปันนา อีกกลุ่มเป็นชนผู้น้อย หรือผู้สืบสกุลจากประชาชนหรือคนทั่วไป รูปแบบของวัฒนธรรมดั้งเดิมจะแตกต่างกันระหว่าง ๒ กลุ่มในอดีต จนถึงปัจจุบันยังมีความแตกต่างกันอยู่ โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผี ชาวไททรงดำมีความเชื่อว่ามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตประจำวัน เช่น พระแม่โพสพ พระแม่ธรณีมีความผูกพันอย่างแนบแน่น ผีที่ชาวลาวโซ่งมีการนับถือ และให้ความนับถือมากที่สุดคือ ผีบรรพบุรุษ ที่เรียกว่าผีเฮือน หรือผีเรือน ภายในบ้านมีการกั้นห้องขนาดเล็กไว้ด้านมุมสุดขวามือ เป็นห้องสำหรับผีเรือน ภาษาไททรงดำเรียกว่า “กะลื้อห้อง” ภายในมีหิ้งสี่เหลี่ยมสำหรับวางชั้นผีเรือน หรือสมุดจดรายชื่อบรรพบุรุษที่อยู่ในตระกูลที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นที่รวมวิญญาณของบรรพบุรุษ ในการปกป้องคุ้มครองลูกหลาน

นอกจากนี้ชาวไทดำยังนับถือผีฟ้า หรือ แถน ซึ่งเป็นเทวดาที่คอยดูแลรักษาผีบ้านผีเรือน ผีประจำหมู่บ้าน ให้อยู่กันด้วยความร่มเย็นเป็นสุข ความเชื่ออีกอย่างของไททรงดำ คือ ความเชื่อเรื่องขวัญ ซึ่งขวัญได้ติดตัวมาแต่กำเนิด ถ้าไม่มีขวัญจะทำให้ร่างกายเจ็บป่วยหรือตายได้ ถ้าขวัญอยู่ดีจะมีดี มีสุข ถ้าขวัญจากไปจะต้องทำพิธีเรียกขวัญให้กลับมาอยู่กับตัว

ในปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมตะวันตก และระบบการศึกษาได้เข้ามา มีบทบาทมากขึ้น ทำให้สังคมไททรงดำตำบลท่าข้ามรุ่นใหม่ มีการเปลี่ยนแปลงการดำเนินวิถีชีวิตประจำวันตามสังคมเมือง แต่ยังคงมีการประกอบพิธีกรรมตามวัฒนธรรมประเพณีเดิมอยู่อย่างเหนียวแน่น หลายประการ เช่น วัฒนธรรมการแต่งกาย เครื่องประดับ การไว้ทรงผม วัฒนธรรมอาหาร และวัฒนธรรมการประกอบพิธีกรรมและประเพณี ต่าง ๆ โดยนายเฉลิม ศิรินาโพธิ์^{๖๓} เล่าให้ฟังว่า มีสิ่งใหม่แพร่หลายเข้ามาในชุมชนมากมาย แต่การประกอบพิธีกรรมดั้งเดิม ยังเหนียวแน่น เช่น การแต่งกาย เครื่องประดับ การไว้ผม อาหารและพิธีกรรมอื่น ๆ เช่น การเกิด และการตายขึ้นตอนยังอยู่ครบถ้วน จะเปลี่ยนเฉพาะมีการนิมนต์พระมาด้วย^{๖๔} ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๓.๑ วัฒนธรรมการผ้าทอและการแต่งกาย

ผ้าทอไททรงดำ เป็นผ้าทอที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นผ้าที่ทอไว้ใช้เองในครอบครัว เป็นการทอด้วยมือโดยใช้กี่โบราณ มี ๒ เขา (ตะกอก) ส่วนลวดลายบนผ้าทอจะทำการปักและการปะผ้า เป็นรูปแบบเฉพาะโดยได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมพุงเหยียน-คองซอน โดยใช้กรรมวิธีการทอผ้าว่ากรรมวิธีการทอผ้าเป็นวิชาที่อาศัยความจำและความชำนาญเป็นสำคัญ ไม่มีตำราหรือหลักฐานอื่น ๆ ผ้าทออาศัยความจำวิธีการทำ แล้วถ่ายทอดสืบทอดกันมา โดยรักษาวิธีการ การทำลวดลาย การย้อมสี การทอแบบดั้งเดิมโดยเคร่งครัด การเย็บปักและปะของชาวไททรงดำ เรียกว่า การทำเอื่อแสบ คำว่าเอื่อ คือการปักสอดเส้นด้ายให้เป็นลวดลายต่าง ๆ แสบ คือ สร้อยด้า การทำอีกแบบหนึ่งเป็นการเย็บดอก รวมแล้วเรียกว่า เอื่อแสบ ดังนั้นลวดลายของไททรงดำจึงมีชื่อ เอื่อนำหน้าเช่น เอื่อแกนแดง เอื่อตาหลวง หรือเอื่อตานกแก้ว เอื่อลายตีนจิ้งจก ลวดลายต่าง ๆ เหล่านี้หาดูไม่ได้แล้ว และคนปัจจุบันเองก็ไม่รู้จัก

นายคอย บัวแก้ว^{๖๕}ไททรงดำตำบลท่าข้าม เล่าให้ฟังว่า ในสมัยก่อนชาวไททรงดำจะมีการเย็บปักตั้งแต่เริ่มเป็นสาว จะหัดลงขวง เป็นโอกาสให้หนุ่มสาวรู้จักเรียนรู้วิถีหาคู่ครอง ส่วนลวดลายต่าง ๆ คนอายุ ๕๐ ปี ขึ้นไปจะทำขณะนั่งเลี้ยงวัวควาย จึงทำให้มีสุขภาพจิตที่ดี การปักปะลวดลายต่าง ๆ นั้น ใช้ลวดลายเดิมแต่วัสดุจะเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมแต่ละท้องถิ่นที่ ลวดลายเดิมมีรูปแบบเรขาคณิต เช่น มีวิธีการดังนี้ เริ่มจาก การตัดเวิร์คกระจกติดกับผ้า บางท้องถิ่นจะใช้เลื่อมแทนแต่ราคา

^{๖๓} สัมภาษณ์ นายเฉลิม ศิรินาโพธิ์, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัด สุราษฎร์ธานี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๖๔} สัมภาษณ์ นายคอย บัวแก้ว (สิงหลว), อาชีพทำการเกษตร, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๖๕} สัมภาษณ์ นายคอย บัวแก้ว (สิงหลว), อาชีพทำการเกษตร, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

จะลดลง ลวดลายที่เป็นพื้นฐานคือ ลายดอกพรม จากนั้นตัดผ้าเป็นรูปทรงเรขาคณิต เช่น เป็นรูปสามเหลี่ยม รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส และรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ใช้ผ้าไหมหรือผ้าฝ้าย ๔ สี คือ สีแดง สีส้ม สีเขียว และสีขาวในการจัดวางให้เกิดลายดอกลักษณะต่าง ๆ แตกต่างกันไปอีก เช่นลายดอกบัวขาแก้ว (เบาะบัวขาแก้ว) ลายดอกงา ลายหัวแมงดา ลายดอกแปด ลายดอกตะวัน ลายกลีบมะเฟือง ลายดอกมะลิซ้อน ลายดอกจัน ชาวไททรงดำจะนำดอกแต่ละดอกมาประกอบทำหน้าหมอน “หมอนลาว” หมอนลูกสี่เหลี่ยมผืนผ้าเรียกว่าหมอนตะพานน้ำนอกจากนี้ยังใช้ลายต้นในการทำขอบที่นอนเรียกว่าขอบฟูก และทำขอบผ้าห่ม (มุ้งดำ) เพื่อใช้ในพิธีแต่งงาน โดยฝ่ายเจ้าสาวจะต้องทำให้เสร็จภายในวันเดียว และใช้ตกแต่งเสื้อฮิชาย เสื้อฮิหญิง

การปักผ้าเริ่มจากการเดินเส้น โดยนับเส้นด้ายทำเป็นลายขอกูด ลายหว่ายอันเป็นลายมาตรฐานบนผ้าเปี้ยวลวดลายบนผ้าทอไททรงดำ แบ่งเป็น ๓ ประเภท^{๖๖} คือ

ลายทอ ผ้าทอของไททรงดำมักจะทอเป็นลายขัตธรรมดา ลายทอผ้าซิ่นจะประกอบด้วยหลายลาย เช่น ลายตาหมู่ ลายตาคีบ หรือตาคู่ ลายก้านกาง หรือตาฮู้ และลายประ

ลายปัก หรือ ลายแซ่ว เป็นการปักโดยใช้เส้นด้าย หรือไหมปักแบบหน้าเดียว และปักแบบสองหน้าเหมือนกัน ลายที่ปักจะเป็นลายรูปทรงเรขาคณิต คล้ายผ้าทอของภาคอีสาน ในการทาลวดลายหน้าหมอน ผ้าเปี้ยว (ผ้าสไบ) ลายประกอบตัวเสื้อฮิ ได้แก่ ลายขอกูด ลายดอกเต้า(ลายดอกน้ำเต้า) และลายดอกผักแว่นลายปะผ้า เป็นลวดลายที่นิยมกันมาก เป็นลวดลายที่ใช้ทำหน้าหมอน ลายเสื้อฮิ ลายกระเป๋าคาดเอวผู้ชายและลายตกแต่งขอบมุ้งสำหรับพิธีแต่งงานลวดลายอีกประเภทหนึ่ง คือ ผ้าตาหมี ซึ่งมีอยู่ผืนเดียวอันเป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษมีลวดลายตรงกันกับผ้าตาหมีจากเมืองเต็ก และเมืองกวาด ประเทศสาธารณรัฐเวียดนาม ผ้าตาหมีมีความหมาย หมายถึง ลายตาหมี ท่านผู้รู้ชาวไทลุ่มแม่น้ำแต่ ได้อธิบายว่าชาวมอญที่อาศัยในแถบเวียดนามมีผ้าชนิดเดียวกัน แต่ชาวมอญเรียกว่า มัด หมายถึง ตา ส่วนมี คือ หมี รวมกันเรียก “ผ้ามัดมี” ในภาษามอญคือ ตาหมี ลวดลายบนผ้าทอของชาวไททรงดำสื่อความหมายที่เป็นคติความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี ลายผ้าและเครื่องนุ่งห่มของชุมชนไททรงดำ โดยทั่วไปมีจำนวน ๕ ลาย^{๖๗} คือ ลายพันธุพฤกษา ลายสัตว์ ลายเครื่องมือเครื่องใช้ ลายของสถานที่และสิ่งของ และลายเบ็ดเตล็ด โดยมีชื่อเรียกแตกต่างกัน ๓๓ ลาย การสื่อความหมายที่เป็นคติความเชื่อเกี่ยวกับลายผ้ามีดังนี้

^{๖๖} มนุ อุดมเวชและคณะ, “ผ้าไทดำกับการอพยพ: กรณีตัวอย่างความสัมพันธ์ระหว่างการย้ายถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม”, รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘.

^{๖๗} บุญเสริม ดินตะสุวรรณ, “ศึกษาผ้าและเครื่องนุ่งห่มของชาวไททรงดำ ตำบลหนองปรัง อำเภอย้อย จังหวัดเพชรบุรี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕), บทคัดย่อ.

ลายพันธุ์พฤษกา ลายพันธุ์พฤษกาเป็นลายที่สื่อความหมายถึง ต้นไม้ ใบไม้ ดอกไม้ หรือผลไม้ สำหรับผ้าและเครื่องนุ่งห่มของชาวไททรงดำมีลวดลายพันธุ์พฤษกาดังนี้

ลายดอกเต้า (ดอกน้ำเต้า) เป็นพืชไม้เลื้อยมีลักษณะเครือยาวมีลูกออกไม่รู้จักจบ

จักสิ้น นิยมนำมาใช้ประดิษฐ์ผ้าในวันแต่งงานเพราะเชื่อว่าการแต่งงานเป็นจุดเริ่มต้นของการให้กำเนิดเพื่อขยายเผ่าพันธุ์

ลายดอกแก้ว เป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก ดอกมีกลิ่นหอมชาวไททรงดำรู้จักการขีด และปักจากลายนี้เป็นลำดับแรก เพราะแสดงถึงความอดทนและเยือกเย็น

ลายขอกูด ผักกูดมีลักษณะยอดอ่อนจะงอชูดแข่งกันรับแสงแดด มีตำนานของชาวไททรงดำเล่าต่อกันมาว่าผักกูดจะปลูกไว้ที่ปลายไร่ ลูกหรือหลานสาวจะต้องไปเก็บมาให้พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย กินเป็นอาหาร วันหนึ่งออกไปหาผักกูดไม่มีผักกูดจึงร้องไห้ น้ำตาตกดินทำให้เห็นถึงความมีกตัญญู ผักกูดจึงแข่งกันออกช่อ จึงเป็นที่มาของลายขอกูดบนผ้าทุกชิ้นโดยเฉพาะผ้าเปียว ผ้าห่ม และด้านข้างของเสื่อฮี

ลายดอกจัน ชาวไททรงดำมีความเชื่อว่าดอกจันเป็นตำนานรักอมตะของชาวไททรงดำ เวียดนามในอดีต ปัจจุบันจึงนิยมนำลายดอกจันประดิษฐ์เพื่อมอบให้เจ้าบ่าว และเจ้าสาว หรือผู้อาวุโส ในหมู่บ้าน เป็นการแสดงความรักอันบริสุทธิ์มั่นคง

๕. ลายแตงโม แตงโมเป็นพืชไม้เลื้อย ผลนิยมนำมารับประทานชาวไททรงดำนำลายของแตงโมมาทอเป็นลายแนวตั้งสลับระหว่างผ้าฝ้ายสีครามกับสีขาว โดยลักษณะลายเส้นสีขาวจะมีสีเขียว และคู่สลับกันโดยมีความเชื่อว่าลายเส้นหนาขีดกันสองเส้นเรียกว่า ลายตาทัก หรือ ลายตาค้ำ มีการรวมกลุ่มหรือใกล้ชิดกันระหว่างพี่น้อง ไท ลาว และเวียดนาม ลายเส้นเล็กเส้นเดียว เรียกว่า ลายตาเดี่ยว เป็นลายที่แสดงถึงการแยกจากกันเปรียบเหมือนชาวไททรงดำต้องพลัดพรากจากบ้านเกิดเมืองนอน ส่วนลายเส้นหนาห่างกันสองเส้นเรียกว่า ลายตาหมู่ หรือ ลายมาคู่ หมายถึง ชาวไททรงดำที่ถูกแยกจากกันไม่มีโอกาสจะมาพบบรรจบกันได้ หรือต้องพลัดพรากระหว่างพี่น้องไทดำในเวียดนาม และไททรงดำในประเทศไทย

โดยทั่วไปชาวไททรงดำจะนุ่งผ้าซิ่น หรือผ้าถุงซึ่งทอขึ้นมาใช้กันเอง ตัวผ้าซิ่นจะประกอบด้วย ตัว ตัวซิ่น ผืนซิ่นและตีนซิ่น ผืนซิ่นจะทอเป็นลายพื้นเมือง อันเรียกว่าลายแตงโมหรือลายแตงไท การทำผ้าซิ่นของชาวไททรงดำ จะใช้วัตถุดิบและเส้นใยจากฝ้ายและไหม^{๖๘} เพราะเป็นพืชพันธุ์พื้นเมืองดั้งเดิมที่ปลูกเองตามบริเวณรอบ ๆ หมู่บ้านตามสวนไร่ นา ส่วนไหมก็เลี้ยงง่ายทนต่อโรคต่าง ๆ ได้ดี

^{๖๘} มนู อุดมเวชและคณะ, อ้างแล้ว, หน้า ๒๑.

๖. ลายดอกผักแว่น ชาวไทดำในเวียดนามออกเสียง “ผักแว่น”ว่า “ผักแว่น” ลายนี้ดูคล้ายใบผักแว่น^{๖๙} ซึ่งเป็นผักพื้นบ้านประเภทไม้ล้มลุกจำพวกเฟิร์น ขึ้นอยู่ตามชายฝั่งลำน้ำ ห้วยหนอง คลอง บึง มีดอกเล็กๆ สวยงามเกิดเป็นกลุ่มและโตเร็ว ชาวไททรงดำมีความเชื่อว่าใครสามารถปักลายดอกผักแว่นได้ย่อมแสดงถึงความอดทน ความเอื้อเฟื้อ ประณีต ละเอียดย่อน ดังนั้น ลายนี้ นิยมมอบให้คู่บ่าวสาวในวันแต่งงาน หรือผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ

๗. ลายดอกพรม เป็นไม้พุ่มมีหนามที่กึ่งก้าน ดอกออกช่อที่ปลายกิ่งกลีบดอกเชื่อมติดกัน เป็นหลอดสีขาว มีกลิ่นหอม ชาวไททรงดำนิยมปะผ้าประดิษฐ์เป็นลายดอกพรมเป็นส่วนมาก เพราะเห็นดอกพรมอยู่คู่กับทุ่งนามาแต่เด็ก และเป็นลายที่ง่ายในการใช้เป็นต้นแบบ

๘. ลายขาบัว (ดอกบัว) ดอกบัวเป็นไม้น้ำจะบานในช่วงเช้าและหุบในตอนเย็น ชาวไททรงดำมีความเชื่อว่า ดอกบัวเป็นสัญลักษณ์ของเวลาหรือเปรียบถึงลักษณะการชูก้านดอกเพื่อหนีน้ำโคลนตม เป็นการประพาศพิศพลาดแม้จะประพาศพิศเพียงใดถ้าทุกคนมีความตั้งใจจริง การคิดลายขาบัว หรือดอกบัวตามจินตนาการนี้ เพื่อเป็นการขอขมาหรือทอถวายพระ

๙. ลายดอกแปด เป็นลายที่เกิดจากจินตนาการของชาวไททรงดำ โดยอัญเชิญแกนทั้ง ๘ องค์ มาประดิษฐ์เป็นลายผ้าประกอบด้วย แกนหลวง แกนสิง แกนแนน แกนชาด แกนบัวกำลาวี แกนแม่มาง แกนนุ่งขาว และแกนบุญ ผู้ใดใช้เสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่มลายนี้จะได้รับการดูแลจากแกน เมื่อเสียชีวิตลงวิญญาณจะได้รับความคุ้มครองจากแกน โดยเฉพาะเสื้อฮีที่มีลวดลายดอกแปดโดยใช้ในการคลุมโลงศพ หรือนำมาทำหน้าหมอนเป็นการเย็บปะผ้าสี

๑๐. ลายดอกมะลิ ชาวไททรงดำมีความเชื่อว่าลักษณะของดอกมะลิเปรียบเหมือนผู้หญิง ๔ วัย วัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ และวัยชรา เหมือนลักษณะการเจริญเติบโตของดอกมะลิจากดอกตูม แรกแย้ม บานเต็มที่ และแห้งร่วงลงพื้นดิน จึงให้ตระหนักถึงคุณค่าของลูกผู้หญิงที่ไม่ประพาศดินออกสู่นอกทาง

๑๑. ลายงา งาเป็นพืชล้มลุก เมล็ดใช้รับประทานเพื่อสุขภาพ มีความเชื่อว่าเมื่อนางมารวมกันเป็นกลุ่มจะเกิดความงามได้ จึงนำมาทำเป็นลายบนผืนผ้า สื่อถึงความสามัคคีและมีความเจริญ

๑๒. ลายดอกพิกุล พิกุลเป็นพืชยืนต้นขนาดกลาง ดอกเล็กมีแปดกลีบ ดอกเป็นช่อๆละ ๒-๔ ดอก กลีบดอกสีขาวนวล กลีบรองดอกสีน้ำตาลมีกลิ่นหอม ชาวไททรงดำนิยมปักลายดอกพิกุลไว้บนหน้าหมอน สาบเสื้อฮี และเชิงเสื้อฮี เพราะมีความเชื่อที่แสดงถึงความอดทน การหลุดพ้นลักษณะของลายเป็นลายละเอียดใช้เวลาในการปักนานผู้หญิงคนไหนสามารถปักลายนี้ได้ หมายถึงพร้อมที่จะออกเรือนได้

^{๖๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗.

ลายสัตว์ เป็นลวดลายของชาวไทดำในเวียดนามสร้างขึ้น โดยเลียนแบบสัตว์บางชนิดส่วนต่าง ๆ ของสัตว์ ที่แวดล้อมอยู่ในพื้นที่เมืองไท อันปัจจุบันอยู่ในเวียดนามเหนือ^{๗๐} ลวดลายสัตว์เกิดจากจินตนาการเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องบุญคุณ ถิ่นกำเนิด ความยำเกรง ความรัก ความสวยงาม การคุ้มครอง ความคิดถึง และอำนาจวาสนา โดยสื่อออกมาเป็นรูปร่างของสัตว์ประเภทต่าง ๆ ด้วยวิธีการทอ ปัก ปะ และ ขีด เช่น ลายตานกแก้ว ลายหมาป่า ลายนาค ลายแมงมุม ลายผีเสื้อ ลายตัวลิง ลายม้า ลายแมงป่อง ลายปลา ลายช้าง ลายสิงโต ลายงูเหลือม ลายกบ ลายหน้าเสือ ลายปู

ลายเครื่องมือเครื่องใช้ ลายเครื่องมือเครื่องใช้เป็น รูปแบบลายผ้าที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของผู้หญิง ส่วนมากเป็นลายที่พบเห็นโดยทั่วไปยกเว้นข้าวของเครื่องใช้ที่ทำจากไม้แต่มีลวดลายที่สื่อถึงความหมายได้จึงเกิดรูปแบบเป็นลายผ้า ๑ ลาย คือ ลายข้าวหลามตัด ซึ่งชาวไททรงดำเชื่อว่าลายข้าวหลามตัด คือชั้นหมากและเขียนหมาก ซึ่งมีลักษณะคล้ายชั้นหรือพานสำหรับใช้ใส่สิ่งของเพื่อเช่นไหว้ผีเรือน และประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่นการแต่งงาน การต้อนรับแขก

ลายของสถานที่และสิ่งของ

ชาวไททรงดำ มีความผูกพันกับพุทธศาสนาเป็นอย่างมากผสมผสานกับการนับถือผีจึงได้คิดประดิษฐ์ลวดลายของสถานที่และสิ่งของลงบนผืนผ้าจำนวน ๔ ลาย ตามความเชื่อ^{๗๑} ดังนี้

๑. ลายหอปราสาท ปราสาทเป็นที่อาศัยของพระเจ้าแผ่นดิน พระ และขุนนาง (เพี้ย) เทียบเท่ากับชนชั้นผู้ดีของชาวไททรงดำ ซึ่งเป็นผู้มีศักดิ์สูงกว่าชาวบ้านทั่วไป ดังนั้นชาวบ้านทอผ้าไปถวายพระหรือมอบให้ผู้อาวุโสซึ่งเป็นชนชั้นผู้ดี ต้องทอลายหอปราสาท ลายนี้ทอในผ้าซิ่นตาหมี่ ผ้าซิ่นลาว และผ้าสไบ

๒. ลายโบสถ์ เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เพราะการสร้างวัดต้องสร้างโบสถ์เป็นแห่งแรกและเป็นທີ່ประดิษฐานของพระพุทธรูปที่เป็นองค์พระประธานของวัด ใครสามารถทำผ้าซิ่นตาหมี่ ผ้าซิ่นลาวหรือผ้าเช็ดหน้า และผ้าสไบลายนี้ได้ จะได้บุญกุศล ตายไปจะได้ขึ้นสวรรค์ ลายนี้ส่วนมากจะเก็บไว้เป็นมรดกและถวายพระในกิจกรรมของสงฆ์

๓. ลายธรรมาสน์ ธรรมาสน์เป็นที่แสดงธรรมของพระสงฆ์ การทำผ้าซิ่นตาหมี่จะทำสวมใส่สำหรับงานบุญเท่านั้น สมัยก่อนจะไม่มีมัดรวมกับลายอื่น โดยมากจะใช้ลายเดี่ยวตลอดผืนหรือตลอดแถว

๔. ลายใบเสมา ใบเสมาเป็นใบปักเขตของสงฆ์หรือของวัดให้มีขอบเขตเป็นสัดส่วน ทั้งนี้เป็นความเชื่อของคนสมัยก่อนที่ทำบุญเพื่อชาติหน้า

^{๗๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙

^{๗๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕.

ลายเบ็ดเตล็ด ลายเบ็ดเตล็ด เป็นลายที่ประดิษฐ์ลงบนผืนผ้าของชาวไททรงดำ เป็นลายที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติบนท้องฟ้ามี ๒ ลาย คือ

ลายดาวลอย ชาวไททรงดำเชื่อกันว่า ดาวเป็นสิ่งที่อยู่บนฟ้าให้แสงสว่าง นำ

ความเจริญ ความก้าวหน้า และความเฉลียวฉลาดมาสู่ผู้คนได้ ลายดาวลอยที่ปรากฏบนผืนผ้า เชื่อว่าดวงดาวบนท้องฟ้าดาวแต่ละดวงเป็นตัวกำหนดความเชื่อ หมายถึงความมีโชคลาภ ความอุดมสมบูรณ์ ความหมายที่เป็นสิริมงคลทั้งสิ้น

ลายสายรุ้ง ชาวไททรงดำเชื่อว่า สายรุ้งคือบันไดที่แกนส่งมนุษย์ลงมาเกิด และ

คอยรับผู้เสียชีวิตขึ้นไปอยู่กับแกน สายรุ้งที่ปรากฏบนผ้าและเครื่องนุ่งห่ม จึงมีเฉพาะผ้าเปี้ยวหรือผ้าพันศีรษะเท่านั้น เชื่อว่าสายรุ้งเป็นของสูงเป็นทางเดินของแกน

ลายปัจจุบัน ลวดลายจากการปะผ้า การปักผ้าบนผ้าเปี้ยวโดยใช้ลวดลายเดิมมาผสมผสานให้เกิดลวดลายใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมายในปัจจุบัน จึงไม่ได้มีการตั้งชื่อ เพียงแต่รู้ว่า ลายใหม่เกิดจากลายอะไรผสมกับลายอะไรบ้าง เช่น ลายดอกจันผสมลายขาไก่ เป็นต้น การใช้สีในการทำลวดลายยังยึดการใช้สีเดิมอยู่แต่บางท้องที่จะใช้สีสมัยใหม่ เช่น สีฟ้า สีชมพู สีม่วง เพื่อให้ขายได้ และเข้ากับยุคสมัย

ลวดลายทั้งหมดที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น เป็นลายที่เกิดจากความเชื่อและพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษในประเทศลาว และเวียดนามเหนือ หากดูได้ยาก นับวันจะสูญหายไป ไม่มีการทำขึ้นมาใหม่ได้อีก ส่วนที่มีการทำขึ้นมาใหม่นั้น เป็นการคิดลายปะผ้า และการปักผ้า จากการผสมลาย ๒ ลาย เข้าด้วยกัน เช่น ลายดอกพรมกับลายดอกแปด ลายดอกบัวกับลายดอกแปด ลายดอกจันกับลายดอกแปด ลายดอกแปดกับลายขอกูด และลายอื่น ๆ อีกมากมาย แต่ไม่มีการตั้งชื่อ ซึ่งลายเหล่านั้นก็มีความสวยงาม ดูแต่ละลายจะคล้ายๆกัน ถ้าได้ดูอย่างละเอียด จะพบว่ามีความแตกต่างกัน

สีย้อมผ้า สีย้อมผ้าของชาวไททรงดำ มี ๖ สี คือ สีครามเข้ม สีเหลือง สีส้ม สีเขียว สีแดง หรือสีแดงเลือดหมู และสีขาว ซึ่งแต่ละสีมีวัฒนธรรมความเชื่อดังนี้^{๗๒}

สีครามเข้มหรือสีดำ เป็นสีหลักของผืนผ้าและการใช้งาน โดยมีความเชื่อว่า เกิดจากการเก็บกตที่ต้องพลัดพรากจากบ้านเกิดเมืองนอนมาเป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย

สีครามเข้มและสีขาว เป็นลวดลายการวางสีขาวสลับสีครามเข้มบนผ้าขึ้น โดยสื่อ

ความหมายถึงความเดียวดายที่ต้องพลัดพรากจากญาติพี่น้องและบ้านเกิดเมืองนอน ปัจจุบันจะมีสีครามเข้มหรือสีดำและสีฟ้าบนผ้าขึ้นลายแดงโม

สีเหลือง เป็นสีที่แทรกอยู่ในลวดลายที่ใช้ตกแต่งผ้าและเครื่องนุ่งห่ม มีความ

^{๗๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕.

หมายถึงความสว่างไสว ความเจริญ การเติบโต ความก้าวหน้า ให้ความรู้สึกผ่อนคลายมีชีวิตชีวา

สีส้ม เป็นสีที่ให้ความรู้สึกอบอุ่น จึงนำมาใช้ประดิษฐ์กับสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว เช่นในเครื่องรางผูกไว้กับผ้าอ้อมเด็ก เพื่อป้องกันภูตผี และใช้เป็นสีประกอบลวดลายบนหน้าหมอนลายปะหรือลายปักเพื่อถวายพระภิกษุ หรือผู้ใหญ่ที่นับถือ

สีเขียว เป็นสีของธรรมชาติพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ให้ความรู้สึกผ่อนคลายสดชื่น เยือกเย็น ดูแล้วสบายตาสบายใจ

สีแดงหรือสีแดงเลือดหมู เป็นสีที่เด่นสะดุดตา ชาวไททรงดำมีความเชื่อว่า เป็นสีของเลือดเนื้อหรือสิ่งมีชีวิต และสื่อความหมายถึงพวกเผ่าพันธุ์เดียวกัน นอกจากนี้ยังหมายถึงการหยุด การสิ้นสุด การหลุดพ้น เช่น การใช้ผ้าแพรสีแดงปิดหน้าศพ การใช้ผ้าฝ้ายสีแดงปิดโลงศพ หรือสีแดงของธงที่ปักเป็นชั้นบันได เป็นความเชื่อในการส่งผู้ตายไปผืนแผ่นดิน

สีขาว เป็นสีที่แสดงถึงความสงบเยือกเย็น ความบริสุทธิ์ สุภาพ และความเบิกบาน ชาวไททรงดำมีความเชื่อว่า สีขาวหมายถึงวิญญาณ จึงใช้สีขาวในพิธีไหว้ผี และพิธีงานศพ

๒.๓.๒ วัฒนธรรมทางด้านพิธีกรรมและประเพณีต่าง ๆ

๑) วัฒนธรรมเกี่ยวกับการเกิด

นับตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิจนถึงวันคลอด ผู้เป็นแม่คงทำงานตามปกติไม่มีการพักผ่อน โดยเชื่อว่าการออกใช้แรงงานนั้นจะทำให้คลอดลูกง่าย เมื่อมีอาการเจ็บท้องก่อนคลอดจะทำพิธีเช่นผีเรือน เรียกว่า "วานขวัญผีเรือน" การประกอบพิธีกรรมให้หมอขวัญเป็นผู้ทำพิธีฆ่าไก่ ๑ ตัว เช่นให้ผีญาติพี่น้องที่ตายทั้งกลมหรือตายในขณะคลอดลูกกินก่อน เพื่อไม่ให้มารังควาญรบกวนในขณะคลอด เมื่อเด็กคลอดพ้นจากครรภ์มารดาแล้ว ก็จะตัดสายรกซึ่งเรียกว่าสายแห่ยาวประมาณ ๒ ซ้อมือ อาบน้ำเด็กน้อยด้วยน้ำอุ่น แล้วนำไปวางไว้ในกระด้ง รองจนกระทั่งสายรกลุดออกมา เมื่อสายรกลุดพ้นออกจากครรภ์แล้วนำไปล้างบรรจุใส่กระบอกไม้ไผ่ที่เตรียมไว้แล้วนำไปแขวนที่คอกไม้ใหญ่ในป่าบั้งแห่ง ซึ่งเป็นป่าสำหรับทิ้งรกเด็กแรกเกิด โดยแขวนสูงจากพื้นดินระดับเสมอศีรษะคนเดินผ่าน ส่วนแม่ก็ให้ล้างชำระทำความสะอาดร่างกายเล็กน้อยแล้วนั่งอยู่ไฟเรียกว่า "อยู่กำเตียน" เมื่อถึงเตาไฟให้หันหน้าเข้าหาเตาไฟ เอามือควักเขม่าควันไฟมากิน หลังจากนั้นต้มน้ำร้อนอยู่ไฟและอาบน้ำร้อนที่ต้มผสมใบไม้ซึ่งเป็นสมุนไพรพื้นบ้านจนครบเดือน การอยู่กำหรืออยู่ไฟภายหลังคลอดเริ่มอยู่ไฟตั้งแต่วันแรกเป็นเวลา ๓๐ วัน ในระยะแรก การอยู่ไฟจะนั่งอยู่ที่เตาไฟตลอดเวลา ๓ วัน เรียกว่า "อยู่กำไฟ" แม่กำเตียนหรือหญิงที่อยู่ไฟจะต้องระมัดระวังเรื่องอาหาร รับประทานได้แต่ข้าวเหนียวนึ่งกับเกลือคั่วหรือเกลือเผาจนครบ ๓ วัน จึงจะ "ออกกำไฟ" ในระยะนี้จะมีญาติพี่น้องและผู้ใกล้ชิดมาเยี่ยมเยียนและอยู่เป็นเพื่อนตลอดเวลา เมื่อออกกำไฟแล้ว ให้ไปสระผมที่ทำน้ำแต่จะไม่อาบน้ำใช้ผ้ารัดเอวไว้ผืนหนึ่งพร้อมกับ

คาด"ผ้าฮ้ายฝันใต้ไฟ"(ชุดติดไฟ) ทับไว้อยู่ข้างนอกเพื่อให้เกิดความอบอุ่นแก่ร่างกาย เมื่อกลับมาถึงเรือนแล้วทำพิธีเช่นผียาไฟโดยใช้ไขไก่ ๑ ฟอง ไปวางไว้ตรงที่ทารกคลอด ทำพิธีสู่ขวัญให้แก่เด็กน้อยสู่ขวัญนมและสู่ขวัญที่นอนเพื่อขอให้ช่วยดูแลรักษาและเลี้ยงดูเด็กน้อยที่เกิดใหม่ ส่วนแม่ใช้ไก่ต้มข้าวต้ม ขนมหัดใส่สำหรับทำพิธีสู่ขวัญ หลังจากนั้นเมื่อถึงเวลากลางคืนก็ให้แม่และเด็กน้อยย้ายไปนอนบริเวณที่นอนตามปกติ แต่ผู้เป็นแม่จะต้องอยู่ไฟต่อไปจนกระทั่งครบ ๓๐ วัน จึงออกจาก"อยู่กำเดียน" อาหารการกินในเวลาอยู่ไฟจะไม่รับประทานเนื้อสัตว์ทั่วไป มีแต่ผักและปลาบางชนิด เช่น ปลาคิง ปลาแก้ม โดยนำมาปิ้งเมื่อครบ ๒๐ วัน ฆ่าเป็ด ๑ ตัว ทำพิธีเช่นผีเต่า จากนั้นจึงเริ่มรับประทานเนื้อสัตว์ได้ โดยเริ่มจากเป็ดก่อนต่อมาเป็นไก่ หมู ปลาอย่าง ปลาไหลอย่าง ห้ามรับประทานเนื้อสัตว์ใหญ่ เช่น เนื้อวัว เนื้อควาย จนกว่าจะออกจากกำเดียน โดยเฉพาะเนื้อควายเผือกห้ามรับประทานเด็ดขาด เพราะจะทำให้มีอาการแสดงอาจถึงตายได้

๒) วัฒนธรรมเกี่ยวกับงานศพ

การจัดประเพณีงานศพเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของชาวไททรงดำ โดยมีความเชื่อว่า เมื่อบุคคลตายลง เขยกก (ลูกเขยใหญ่ของครอบครัว) จะทำหน้าที่อ่านคำบอกทางให้ผีขวัญของผู้ตาย เดินทางกลับขึ้นไปอยู่ที่เมืองแกน ตามระดับชั้นฐานะของบุคคล โดยแยกเป็นประเภทของผีขวัญผู้ท้าวและผีขวัญผู้น้อย^{๗๓} ในการเดินทางไปเมืองฟ้า ต้องมุ่งหน้าตรงไปยังน้ำตกตาดผีไฟ เป็นสถานที่เชื่อกันว่า อยู่ในเขตเมืองมนุษย์ที่เชื่อมต่อระหว่างเมืองมนุษย์และเมืองฟ้า ซึ่งสอดคล้องกับที่^{๗๔} กล่าวว่า เป็นสถานที่แรกสุดที่ผีขวัญของคนตายจะถูกบอกทางให้เดินทางไปขึ้นน้ำ ตกตาดผีไฟ ซึ่งเป็นสถานที่แห่งสุดท้ายในเมืองมนุษย์ ที่ผีขวัญจะขึ้นไปยังเมืองฟ้าต่อไป

จากความเชื่อดังเดิมนี้อเอง ลูกหลานจึงทำพิธีบอกทางส่งผีไปเมืองฟ้า เมื่อบุคคลเสียชีวิตลง โดยสร้างนกหงส์ในกรณีที่ผู้ตายเป็นผู้ชาย และสร้างนกปลีในกรณีที่ผู้ตายเป็นผู้หญิง เพื่อเป็นพาหนะเหาะไปเมืองฟ้า ตามคำบอกทางของเขยกกในงานพิธีศพ ส่วนขวัญของสัตว์เลี้ยงที่ตายลง ผีขวัญของสัตว์จะไปแค่ปากทางขึ้นเท่านั้นจะตามเจ้าของไปมิได้ และในเขตเมืองฟ้า แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนของอาณาจักรแกน อีกส่วนหนึ่งเป็นที่อยู่ของผีต่าง ๆ และด้า โดยมีแม่น้ำตาดาย เป็นด่านที่จะผ่านขึ้นไปอีกชั้นหนึ่งของเมืองฟ้า มีนายด่าน ชื่อ อดกวนพันล่อง ฝ้าอยู่หากจะข้ามต้องใช้เรือข้ามปาก ซึ่งมีนายลอ เป็นนายผีพาย ใครจะข้ามไปต้องเสียค่าธรรมเนียมในการข้ามปาก ผู้ตายจะใช้เงินเหรียญที่ญาติได้ผูกไว้ที่คอเสื้อให้ไปด้วยเป็นค่าธรรมเนียมเรือข้ามน้ำผ่านไป แต่สำหรับผีขวัญของผู้มีเวทมนต์จะข้ามไปได้โดยไม่ต้องใช้เรือ และในแม่น้ำตาดายนั้นจะเป็นที่อยู่ของผีขวัญนาค

^{๗๓} สัมภาษณ์ นาย ดำรง บัวแก้ว, อาชีพนายช่างทำเรือ, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๗๔} สุมิตร ปิติพัฒน์, ลาวโซ่ง: พลวัตของระบบวัฒนธรรมในรอบสองศตวรรษ, หน้า ๓๙.

นอกจากนี้ยังมีป่าใหญ่เมืองฟ้า ซึ่งจะมีแม่น้ำ มีเรือที่ฝีพายต้องผ่านขึ้นไป เรือนปานแม่น้ำนี้เรียกว่า น้ำเกี้ยว ที่ริมน้ำเกี้ยวจะมีป่ากว้าง ต้นไม้ในบริเวณนี้จะใหญ่โตมาก และเต็มไปด้วยต้นมะม่วง เรียกว่าต้นมะม่วงช่วงหลวง อยู่ติดกับป่าช้าของเมืองฟ้า เรียกว่า ป่าแสวงเมืองฟ้า^{๗๕}

ตามธรรมเนียมของไทยทรงดำ เมื่อมีคนในครอบครัวเดียวกันตายญาติพี่น้องจะหยุดทำงานทุกอย่างเพื่อไว้ทุกข์และมาจัดงานศพโดยช่วยกันอาบน้ำศพแต่งตัวศพด้วยเสื้อผ้าใหม่ชั้นใน สวมทับด้วยเสื้อฮีประจำตัวของผู้ตาย ชาวไทยทรงดำจะมีเสื้อฮีประจำตัวคนละหนึ่งตัวโดยใช้งานทั้งสองด้านของตัวเสื้อ ด้านที่มีลวดลายน้อยจะใช้ในพิธีงานมงคลส่วนด้านที่มีลวดลายมาก ๆ จะใช้ในพิธีงานศพ เมื่อจัดศพตามพิธีกรรมแล้วเอาศพใส่โลงจากนั้นใช้เสื้อฮีกลับด้านในที่มีลายมากออกข้างนอกคลุมโลงผู้ตายอีกทีหนึ่งเสื้อฮีที่ใช้ต้องเป็นเสื้อฮีของผู้หญิงเท่านั้น จากนั้นก็จะประกอบตามพิธีกรรม ในพิธีจะมีการโกนหัวลูกชายผู้ตายแล้วจึงนำไปฝังที่ป่าช้าเมื่อเสร็จพิธี ทุกคนจึงจะกลับไปทำงานตามปกติได้ การกระทำแบบนี้เรียกว่า “กำบ้านกำเมือง” หรือป่าแห้ว (แห้ว)

วัฒนธรรมการแต่งกายในพิธีงานศพ ลูกหลานของผู้ตายผู้ชายจะใส่เสื้อขาวเรียกว่า “เสื้อตัก”^{๗๖} และโพกหัวด้วยผ้าขาว คล้ายไปประเพณีคนจีน ผู้หญิงจะใส่เสื้อฮี (เสื้อยาว)^{๗๗} ส่วนหมอบอกทางในการทำศพไปป่าช้า เรียกว่า “เขย” ต้องแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีดำ สวมหมวก มีผ้าขาวและผ้าไหมยาวประมาณ ๑ วา คาดเอว ถ้าเป็นผ้าไหมแพรสีแดง ก็คาดไว้ที่หมวก

การวางโลงศพถ้าเป็นผู้ชายให้วางใต้ถุนบ้านด้านในติดกับห้องกะล่อห้อง ถ้าเป็นผู้หญิงให้วางใต้ชื่อบ้านถัดออกมา มีไม้ไผ่ยาวประมาณ ๑ เมตร แขนงไว้เหนือโลงด้านศีรษะสำหรับพาดของที่จะให้ผู้ตาย เช่น ผ้าไหมแพร ผ้าขาวพับห่อใส่สวิงที่ขาดผืนเล็ก ๆ เรียกว่า “ไข่กาดำ” ที่ปลายเท้าศพจะวางอาหาร ๑ สำหรับ ไก่ดิบวางบนพานอีกทีหนึ่งเรียกว่า “พานงายย้อ” ถ้าศพอยู่ในบ้านจะไม่มีพิธีสวด แต่จะจุดไฟไว้ทิศตะวันตกและทิศตะวันออกตลอดเวลาจนกว่าจะนำศพไปเผา ผู้ที่ทำพิธีคือหมอบอกทางเรียกว่า เขยกก^{๗๘}หรือ เขยใหญ่ จะแต่งตัวด้วยชุดดำ สวมหมวก มีผ้าขาวคาดเอว ถ้าเป็นผ้าแพรสีแดงจะคาดไว้ที่หมวก มีมิดหมอบ ๑ เล่ม และตำราบอกทางญาติผู้ตายเชิญแขกมารับประทานอาหาร เสร็จแล้วจึงให้เขยกกทำพิธีบอกให้ผู้ตายกินงายย้อ^{๗๙} (อาหารในพาน) เขยจะใช้มิดปักกระดานหันทางด้านคมออก โดยเขยกกจะนั่งอยู่ด้านปลายเท้าของผู้ตาย จะบอกทางให้แก่วิญญาณ

^{๗๕} อภินิววัฒน์ โพธิ์सान, สารัตถะคติความเชื่อและพิธีกรรมลาวโซ่งม, หน้า ๑๐๘.

^{๗๖} เสื้อตัก หมายถึง เสื้อที่ลูกหลานพี่น้องใช้ใส่ในพิธีงานศพ

^{๗๗} สัมภาษณ์ นางศิริพรรณ เป็ลียนสมัย, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอบุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๗๘} เขยกก หมายถึง เขยใหญ่.

^{๗๙} กินงายย้อ หมายถึง การอัญเชิญให้ผู้ตายมารับประทานอาหารที่จัดไว้ในพาน.

ของผู้ตายไปป่าแห้ว (แฮ้ว) จากนั้นจึงหัน “ขอน” หรือโลงศพไว้ตรงกลางเรือนให้ด้านศีรษะไปทางกะลือห้อง เพื่อทำพิธีซ่อมขวัญ^{๘๐}

เขยกจะทำพิธี “งายกับ^{๘๑} งายกู^{๘๒}” และมอบแห้วให้แก่ผู้ตาย เขยกจะทำพิธีสับกล้วยลอบมาวางบนเขียงแล้วให้ลูกเขยสับให้แม่ย่ากิน แล้วเรียกให้ผู้ตายมากินให้อิ่มก่อนไปสวรรค์ ต่อไปให้ลูกสะใภ้มาสับลอบ และเรียกให้ผู้ตายมากิน และเรียกญาติผีเดียวกันออกมาช่วยกันสับหมูและเครื่องลอบให้ละเอียด เอาใส่ใบตองห่อไว้บนบ้านใหม่ของผู้ตายในป่าช้า ญาติๆที่เป็นผู้ชายจะช่วยกันสร้างแห้ว (บ้านจำลอง) ด้วยไม้ไผ่ให้เป็นที่อยู่อาศัยและที่เก็บกระดูกด้วย ลักษณะของแห้วจะทำด้วยเสาไม้ใหญ่ๆ ใช้ไม้ไผ่พาดเข้าเป็นรูปกากบาทใช้ไม้ไผ่ผ่าซีกล้อมเป็นรูปวงกลมสำหรับปักธง (แห้ว) เสียบตั้งหอแก้ว เขียน ปลี (ผู้ชายจะใช้หงส์) แห้วนี้จะนำมาตั้งไว้ด้านหลังของบ้าน

หลังจากเผาศพแล้ว ญาติจะเก็บกระดูกใส่ในถุงผ้าไหมสีเหลือง ใส่เงินลงไปในถุงมัดปากถุงเอาไปใส่ในโกศที่บ้าน ปัจจุบันนิยมเอาศพไปเผาที่วัดไทย เหมือนความเป็นอยู่ของไทย มีการโกนผมไฟหน้าศพเหมือนกัน แต่ของไทยทรงดำมีความเชื่อว่า ถ้าโกนผมหน้าศพเรียกว่า “เสียผม” เป็นการเรียกขวัญไม่ให้ตามไปอยู่กับผู้ตาย

ปัจจุบันพิธีการจัดงานศพของไทยทรงดำในเขตตำบลท่าข้าม ยังทำตามวัฒนธรรมของคนรุ่นเก่าอย่างเต็มรูปแบบเหมือนเดิม ตามขั้นตอนทุกอย่างโดยมีจุดประสงค์เพื่อส่งดวงวิญญาณของผู้ตายให้ถึงพระยาแถน พิธีการเชิญผีขึ้นเรือนซึ่งชาวไททรงดำถือว่าเป็นการตอบแทนบุญคุณบิดามารดา และเพื่อให้ดวงวิญญาณคุ้มครองลูกหลาน แต่จะมีสิ่งที่แตกต่างกันบ้างก็คือสมัยก่อนไม่มีพิธีทางศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องข้อง แต่ปัจจุบันได้ทำการนิมนต์จะสงฆ์เข้ามาทำพิธีด้วย^{๘๓} ส่วนความเชื่อเรื่องผีในพิธีบอกทางไปเมืองแถน นายดำรง บัวแก้ว เล่าให้ฟังว่า ในอดีตพิธีงานศพจะต้องมีการทำหอ ทำโฮง^{๘๔} สร้างบ้านเรือน และฟังทรัพย์ให้ผู้ตาย ปัจจุบันก็ยังมียูบ่าง ซึ่งแม่แมง บัวแก้ว เล่าให้ฟังเพิ่มเติมว่าพิธีการดังกล่าวในอดีตทำอย่างพิสดารมาก ปัจจุบันจะทำกันแบบง่ายๆเพื่อความสบายใจหรือหลีกเลี่ยงการถูกตำหนิจากสังคมว่าไม่รักษาขนบธรรมเนียมประเพณี

^{๘๐} พิธีซ่อมขวัญ เป็นการเรียกขวัญของญาติผู้ตายให้กลับคืนมาโดยผู้ที่ทำพิธีจะถือสวิงเดินนำหน้าตามด้วยญาติที่นับถือผีเดียวกันเดินวนรอบโลงศพจากซ้ายไปขวารวม ๓ รอบ จะมีผู้เฒ่าผู้แก่ มาช่วยตั้งแขนออกจากพิธีและเรียกขวัญให้กลับมาอยู่กับตัว ก่อนที่จะนำศพไปป่าช้า.

^{๘๑} งายกับ หมายถึง การเลี้ยงอาหารเข้าต่อหน้าผู้ตาย

^{๘๒} งายกู หมายถึง

^{๘๓} สัมภาษณ์แม่ บัวแก้ว (สิงหลว), อาชีพทำนา, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๘๔} โฮง หมายถึง หมายถึงที่อยู่สำหรับคนที่ตายไปแล้ว

๓) วัฒนธรรมการแต่งงาน (งานกินหลองหรือกินดอง)

ก่อนที่ชายหนุ่มและหญิงสาวจะเข้าพิธีแต่งงานกัน จะต้องผ่านประเพณีการลงช่วง ตั้งแต่โบราณ การลงช่วง ถือเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดพิธีการแต่งงานของหนุ่มสาว คำว่า ลงช่วง คือ การรวมตัวของสาว ๆ เพื่อเซ็นฝ้ายในตอนกลางคืนโดยเอาลานบ้านเป็นสถานที่นัดพบ ในช่วงเวลาดังกล่าว ชายหนุ่มก็ได้มีโอกาสได้พบปะหญิงสาวที่มารวมตัวกัน มีการจีบเกี่ยวจนเกิดการรักชอบพอใจกันและตกลงปลงใจสู่ขอแต่งงานกันในที่สุด^{๕๕} สุชาติ แก้วจันทร์ได้เล่าต่อไปว่าในชุมชนไททรงดำตำบลท่าข้าม วิธีการปฏิบัติดังกล่าว รุ่นบิดา-มารดาของเขาส่วนใหญ่มักจะทำตามประเพณีโบราณของบรรพบุรุษ ปัจจุบันความนิยมได้คละคล้ากันไปบางส่วนทำตามสังคมสมัยใหม่ ส่วนน้อยมากที่ยังคงรักษาประเพณี ธรรมเนียมดั้งเดิม

ส่วนวัฒนธรรมการแต่งงานเมื่อชายหนุ่มและหญิงสาวชาวไทดำรักใคร่กัน ถึงขั้นตกลงแต่งงานกัน ก็จะมีการหาฤกษ์ดีและกำหนดวันแต่งงาน จะมีการเตรียมงานแบ่งการเตรียมงานสำหรับฝ่ายชายและฝ่ายหญิงในวันงานพิธีเช้า ฝ่ายชายจะยกขบวนขันหมากแล้วส่งลามาขึ้นไปบนบ้านและทำพิธีหมั้นก่อน จากนั้นลามาส่งเจ้าบ่าวให้พ่อแม่เจ้าสาว ลามทั้งสองฝ่ายจะกล่าวโต้ตอบกัน เสร็จแล้วจึงพาเจ้าสาวไปไหว้ผีเรือนโดยเจ้าบ่าวและเพื่อนเจ้าบ่าว ๕ คน ลูกขี้ยืนพร้อมกัน เอามือประสานอกแล้ววนกราบเหมือน การไหว้ของจีนจนครบจำนวนผีเรือนแล้วไหว้พ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ของเจ้าสาว เจ้าสาวและเพื่อนเจ้าสาว ๒ คนจะไปกราบขอพรพ่อแม่ และญาติของฝ่ายเจ้าบ่าว เสร็จพิธีจึงเลี้ยงอาหารกลางวัน เมื่อแขกกลับไปหมดแล้ว เหลือแต่ญาติสนิทจะทำพิธีปูที่นอนและส่งตัว เจ้าบ่าวอาจต้องอาสาอยู่ช่วยทำงานในบ้านเจ้าสาวสักระยะก่อนตามสัญญาจากนั้นจึงแยกกันอยู่ตามลำพัง การแต่งกายของเจ้าบ่าวและเจ้าสาว จะใส่เสื้อฮี^{๕๖}ในการประกอบพิธีการแต่งงาน

ขั้นตอนของพิธีแต่งงานเริ่มต้นเช้าลามาฝ่ายเจ้าบ่าวจะทำพิธีสอง (การหมั้น) ที่บ้านเจ้าสาวในห้องกะล้อห้อง ซึ่งมีลามาของฝ่ายเจ้าสาวคอยอยู่ พร้อมทั้งพ่อ แม่ และญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงอยู่ด้วย ลามฝ่ายชายที่ส่งมาทำพิธีสองจะแต่งตัวด้วยเสื้อฮี เจ้าบ่าวจะใส่เสื้อฮี สะพายถุงย่ามภายในใส่มีดโต้ และเครื่องเงินยกขบวนขันหมากมาหยุดรออยู่ด้านนอกก่อน เมื่อการเจรจาเสร็จแล้ว จึงนำขันหมากขึ้นเรือนมีการกันประตูเงินประตูทองเป็นระยะระหว่างทางขึ้นเรือน ถ้าเป็นผู้น้อยจะขึ้นบันไดบ้านตามปกติ แต่ถ้าเป็นผู้ตัว^{๕๗} (ผู้ท้าว) ต้องขึ้นบันไดทางกะล้อห้องเท่านั้น ในขบวนขันหมากผู้ตัว (ผู้ท้าว) ใช้ขันหมาก ๔ อัน คนถือ ๔ คน แต่งตัวด้วยเสื้อฮี ผู้น้อยก็เหมือนกัน จากนั้น ลามของเจ้าบ่าวจะนำของทุกอย่างที่มากับขบวนขันหมากไปทำพิธีมอบให้พ่อแม่ ฝ่ายเจ้าสาว ฝ่ายเจ้าบ่าวจะนำเหล่า

^{๕๕} สัมภาษณ์, สุชาติ ดวงพุ่มเมศ, อาชีพทำสอน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๕๖} เสื้อฮี หมายถึง เสื้อยาว

^{๕๗} ผู้ตัว หมายถึง ผู้เฒ่า

“เหล้าอุ่นผืน” เป็นเหล้าที่ใช้สำหรับประกอบพิธี ถ้าเป็นผู้น้อยใช้ ๔ ขวด ถ้าเป็นผู้ท้าวใช้ ๘ ขวด ไปมอบให้ล่ามฝ่ายเจ้าสาวรินลงในถ้วยที่อยู่ในกะล้อห้องพร้อมด้วย ชันหมาก ถ้วย หมากพลู เงิน สินสอดทองหมั้นทั้งหมด ให้ล่ามฝ่ายเจ้าสาว ฝ่ายเจ้าสาวจะนำเงินที่ลงท้ายด้วยเลขคู่ เจ้าสาวจะรับทองจากเจ้าบ่าว พิธีตรงนี้เสร็จเมื่อแม่เจ้าสาวนำเงินสินสอดไปเก็บในกะล้อห้อง^{๘๘} ล่ามจะนำเจ้าบ่าวพร้อมเพื่อนมาทำพิธีไล่ หรือไหว้พ่อแม่เจ้าสาว โดยการลุกขึ้นยืนพร้อมกัน เอามือประสานอกแล้ววนกราบเหมือนการไหว้เจ้าของจีนจนครบจำนวนผีเรือน แล้วจึงไหว้พ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ของเจ้าสาวไหว้แบบเดียวกับไหว้ผีเรือน พ่อ แม่ ญาติผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายจะให้พรเรียกว่า “ไหว้เฮา” เสร็จพิธีมีการเลี้ยงอาหารแก่แขกที่มาร่วมงาน

พิธีทางกวางกวงหยัน (พิธีบูชื่อนอน) ชาวไททรงดำจะใช้มุ้งสีดำ สำหรับพิธีแต่งงาน โดยเฉพาะ ในพิธีจะใช้ผู้ที่มีสถานภาพการครองเรือนที่ดีมีความสุขอยู่กันมานานเป็นที่นับถือของคนทั่วไปเป็นผู้บูชื่อนอนให้ เพื่อเป็นสิริมงคลต่อคู่สมรสให้มีชีวิตคู่ที่ดี พ่อแม่ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจะนำเงินมาผูกติดที่หูมุ้งฝ่ายละ ๒ ช้าง โปรงเงิน ดอกไม้ ถั่ว งา ลงบนที่นอน หมอขับจะกล่าวหยอกล้อกันในเรื่องระหว่างพิธี พ่อแม่ของทั้งสองฝ่ายจะสั่งสอนให้บ่าวสาวแย่งกันเก็บสตางค์บนที่นอน เป็นความเชื่อว่า ถ้าใครเก็บได้มากจะมีอำนาจเหนือกว่า

๔) วัฒนธรรมการละเล่นพื้นเมือง

การละเล่นของชาวไททรงดำในอดีตจะเริ่มในหลังฤดูเก็บเกี่ยวประมาณเดือน ๕ เดือน ๖ ของทุกปี^{๘๙} เป็นการให้หนุ่มสาวได้สร้างความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันมากขึ้น ชาวไททรงดำได้พักผ่อนร่างกายหลังจากงานหลักในฤดูเพาะปลูก จึงมีการเล่นคอน ฟ้อนแคน อันเป็นการละเล่นพื้นบ้านมาแต่โบราณ ในปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนไปไม่มีการเล่นคอน ฟ้อนแคน เล่นลูกช่วงอีกแล้ว เหลือแต่รูปแบบลูกช่วงสิ่งของที่ใช้เล่น เป็นตัวแทนของวัฒนธรรมเดิมไว้เท่านั้น

ปัจจุบันชาวไททรงดำตำบลท่าข้ามนิยมการร้องรำและการละเล่นในรูปแบบจัดคอนเสิร์ต ออกร้านร้านค้าจำหน่ายผลิตภัณฑ์ไททรงดำ การเล่นคอนชาวไททรงดำเรียกว่า “อันก๊อน” เป็นการร้องเพลง ร่ายรำ เล่นเพลงแคนและโยนลูกช่วงและต่อกลอนกันจนตึก เริ่มจากเล่นเพลงแคนก่อนจะเล่นกันในบริเวณลานของหมู่บ้าน หรือลานบ้านของฝ่ายหญิง ฝ่ายหญิงจะเป็นผู้เตรียมอาหารไว้เลี้ยงฝ่ายชาย การเล่นเพลงแคนหมอแคนจะเดินเป่าแคน หนุ่มสาวจะออกมารำแคนเป็นคู่ ๆ มีหมอรำมาร้องเพลงเกี่ยวสาว ฝ่ายหญิงจะออกมาร้องโต้ตอบสลับกันไปมา ผู้ที่อยู่รอบนอกจะตบมือตามจังหวะทำให้เกิดความสนุกสนานครึกครื้น จากนั้นก็มาจับกลุ่มกันเล่นลูกช่วง ซึ่งเป็นเครื่องเล่นที่ทำด้วยผ้าลายดอกหลายๆสี ภายในยึดด้วยเม็ดนุ่น และเม็ดมะขาม มีพู่ผ้าสีต่าง ๆ ยาวประมาณ ๒๙-๓๐

^{๘๘} กะล้อห้อง หมายถึง ห้องสำหรับประกอบพิธีเช่นไหว้ดวงวิญญาณ, เป็นที่เก็บอัฐิของบรรพบุรุษ

^{๘๙} สัมภาษณ์แมง บัวแก้ว (สิงหลหว), อาชีพทำนา, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

เซนติเมตร อีกด้านหนึ่งมีเชือกสำหรับจับเหวี่ยงในการเล่นลูกช่วง จะแบ่งกลุ่มคนเล่นเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายชาย ๑๐ คน และฝ่ายหญิง ๑๐ คน ยืนเรียงแถวหน้ากระดานห่างกัน ๑๕ เมตร เริ่มการเล่นจาก ฝ่ายชายจะจับลูกช่วงเหวี่ยงเป็นวงกลมแล้วโยนไปที่ฝ่ายหญิง ถ้าฝ่ายหญิงรับได้จะเหวี่ยงโยนกลับไปให้ ฝ่ายชายกลับไปกลับมา ถ้ารับไม่ได้จะมีการเจรจาต่อรองหรือลงโทษ พอเป็นที่สนุกสนาน แล้วกลับไป จับกลุ่มร้องเพลงรำรำเล่นเพลงแคนต่อไป

การเล่นสะบ้า ในภาษาไทยทรงดำเรียกว่า กะบ้า มีลักษณะลูกทรงกลมทำด้วยไม้แผ่นบาง ๆ ขนาดเท่าฝ่ากระป๋อง เวลาเล่นผู้เล่นจะนั่งคุกเข่าด้วยขาข้างเดียว เอาลูกสะบ้าวางไว้ที่หัวเข่า ใช้ไม้ ไม้ตัดหรือตีลูกสะบ้าให้ตรงไปยังเป้าไม้กลมแบนขนาดเท่าจาน ใครตีได้ลงเป้าจะเป็นผู้ชนะ จะมีการ ปรับจากผู้แพ้แล้วแต่ผู้ชนะการเล่นมีมดแดง เป็นการละเล่นในสมัยโบราณในช่วงสงคราม ปัจจุบันไม่นิยมเล่นแล้ว การเล่นเริ่มจากใช้กะลามะพร้าวที่มีรูเดียวคว่ำลง แล้วให้คนที่จะสมมติเป็นมดแดงนั่ง บนกะลาพร้อมทั้งผูกตา คนอื่น ๆ จะร้องเพลงและตบมือมีเนื้อร้องดังนี้ “มดแดงเอ๋ยโต้แข่งโต้ขา เขียวมดแดงมาลงตะกร้า เจ้าพระยาผีเอย” เมื่อมดแดงเข้าคนจะล้มลง จึงเอาเชือกผูกเอาไว้ แล้ว ออกคำสั่งให้ทำอะไรก็ได้จนมดแดงล้มลง ก็แสดงว่ามดแดงออกจากร่างแล้ว เป็นความเชื่อของชาว ไททรงดำหรือลาวโซ่งซึ่งมีลักษณะคล้ายๆกับการละเล่นพื้นบ้านของคนไททั่วไปคือ ผีถ้วยแก้ว คติ ความเชื่อประเพณี วัฒนธรรมของชาวไททรงดำ (ลาวโซ่ง)

ปัจจุบันไททรงดำตำบลท่าข้าม จะมีการละเล่นในช่วงที่จัดงานประเพณีประจำปี ส่วนใหญ่ จะจัดในช่วงวันที่ ๑๒-๑๕ เมษายน ของทุกปี ลักษณะการละเล่นส่วนใหญ่ก็เหมือนกับชุมชนอื่นใน ประเทศไทย มีการผสมผสานกับการแสดงคอนเสิร์ตบนเวทีกับการละเล่นแบบพื้นบ้าน เช่น การเล่น แคน การเล่นลูกช่วง เล่นสะบ้า เล่นมดแดง และการเล่นกลองยาว^{๙๐} ซึ่งถือได้ว่าไททรงดำตำบลท่าข้ามยังคงรักษาวัฒนธรรมการละเล่นไว้ได้เกือบสมบูรณ์

๕) วัฒนธรรมการขึ้นบ้านใหม่

เมื่อมีการสร้างบ้านใหม่ ก่อนจะทำการย้ายเข้าไปอาศัยอยู่ในบ้านหลังใหม่ เจ้าของบ้าน จะต้องไปหาฤกษ์ กำหนดวันที่จะทำพิธีเพื่อเป็นสิริมงคลแก่บ้าน คุณ บัวแก้ว^{๙๑}ได้เล่าให้ฟังต่อไปว่าผู้ อยู่อาศัยอยู่ในบ้านจะต้องจัดเตรียมเครื่องใช้ ที่นอน หมอน มุ้ง เครื่องใช้ในครัวเรือนที่จำเป็นต่าง ๆ และของที่ใช้ในพิธี เช่น ไก่ เหล้า และเครื่องเซ่น เจ้าของบ้านผู้ชายจะแต่งกายใส่ชุดสี ส่วนผู้หญิงจะ นุ่งซิ่นใส่เสื้อสี หมอผู้ทำพิธีจะแต่งกายด้วยชุดธรรมดาสะพายมิดดาบ ถือถุงย่ามสีแดงใส่เครื่องมือ สิว ค้อน สำหรับทำพิธีตอกเสา ห้องกะลื้อห้อง พิธีขึ้นบ้านใหม่ เป็นความเชื่อในการเชิญเทวดา เจ้าพ่อ

^{๙๐} สัมภาษณ์, สุวิทย์ บัวแก้ว (สิงห์หลว), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอ พุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๙๑} สัมภาษณ์, นายคุณ บัวแก้ว, อาชีพทำนา, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัด สุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

และผีเรือนมาช่วยปกป้องรักษาคนในบ้านให้ปลอดภัย ร่มเย็นเป็นสุข เจริญรุ่งเรือง ร่ำรวยยิ่งๆขึ้นพิธีขึ้นบ้านใหม่มักจะทำในเวลาเย็นเริ่มจากแม่เจ้าของบ้านจะเตรียมเครื่องไหว้มีไก่ ๓ ตัวใส่พานเพื่อมอบให้ลูกตา ท้าวขวานและชีขวานให้ข้าว (เตาไฟกลางบ้าน)เจ้าของบ้าน สะพายกระบุงข้าวตามประเพณี จะช่วยกันถือ ที่นอน หมอน มุ้ง ขมุกใส่ข้าวของเครื่องใช้และสิ่งของต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตมาวางไว้ข้างบันไดหน้าบ้าน เจ้าของบ้านจะต้องจัดหาคู่สามีภรรยาที่อยู่กันอย่างราบรื่นมารวมขบวนพิธีห้ามคู่ที่มีการหย่าร้าง เพื่อเป็นสิริมงคลในทางที่ดี

จากนั้นก็มารวมกันจัดแถวขบวนหน้าบ้านมีหมอแคนเป่าแคน หมอพิธีเดินนำหน้าตามด้วยเจ้าของบ้านชายหญิงและคู่ครองที่ทำหน้าที่หอบเครื่องนอนและญาติๆเดินวนรอบบ้านใหม่โดยเดินวนขวา ๓ รอบแล้วมาหยุดที่ตีนบันไดก่อนขึ้นบ้าน หมอพิธีจะอ่านโองการและใช้มีดฟันหัวบันได ๑ ครั้ง พร้อมเสกคาถาเพื่อข่มและไล่สิ่งชั่วร้ายออกไป เจ้าของบ้านและขบวนญาติขึ้นมานบนบ้านแล้วเจ้าของบ้านจะหว่านโปรยเงินทองให้ทั่วบ้าน บางบ้านจะเลือกเดินวนภายในบ้าน ๓ รอบ จากนั้นหมอพิธีจะนำเหล่าไปเช่นไหว้ผีเรือนที่กะล้อห้องเพื่อให้ช่วยคุ้มครองผู้ที่อยู่อาศัย ในเรือนให้ปลอดภัย ร่มเย็นเป็นสุขทำมาค้าขายเจริญรุ่งเรือง ร่ำรวยเงินทองไหลมาเทมาเต็มบ้าน หมอพิธีจะยกปานไม้หรือถาดสังกะสีใส่ข้าว แกงและเครื่องเช่น อัญเชิญเทวดาและเจ้าพ่อมากินและขอพร จากนั้นนำส่วไปตอกที่เสาเอกในห้องกะล้อห้อง ๑ ครั้ง แล้วเอาถุงย่ามสีแดงใส่ส่ว ค้อน แขว่นไว้ที่ฝากะล้อห้อง ๓ วัน ๓ คืน และเอาเครื่องเช่นใส่พานที่ ๑ สู่ลูกตากิน พานที่ ๒ สู่ท้าวขวาน พานที่ ๓ สู่ชีขวานให้ข้าว (เตาไฟกลางบ้าน) พิธีทำกันตรงกลางบ้านบริเวณห้องเปล่งการก่อเตาไฟหมอพิธีจะเอาเชื้อไฟมาก่อให้ไฟลุกก่อน เจ้าของบ้านจะต้องคอยเติมเชื้อไฟให้ติดอยู่ตลอดเวลา ๓ วัน ๓ คืน จึงจะดับได้ มีการเลี้ยงฉลองกันเชิญญาติพี่น้องและคนมาร่วมพิธีทานอาหารร่วมกันเป็นอันเสร็จพิธี

๖) การไหว้ศาลประจำหมู่บ้าน

ชุมชนไททรงดำตำบลท่าข้าม มีการสืบทอดประเพณีการไหว้ศาลประจำหมู่บ้านโดยมีการไหว้ศาลประจำหมู่บ้าน ปีละ ๒ ครั้ง การทำพิธีไหว้ศาลประจำหมู่บ้านครั้งที่ ๑ จัดทำในตอนเย็นเท่านั้น ประกอบด้วยเครื่องไหว้ศาลชุดใหญ่ เช่น ไก่บ้านต้มสุก ๑๒ ตัว (ให้ฆ่าโดยวิธีทุบหัวห้ามเชือดคอโดยเด็ดขาด) เหล้าขาว ขนมห่มต้มขาวขนมห่มต้มแดง ข้าวต้มมัด ขนมห่ออื่น ๆ หมากพลู ๓ คำ ยาเส้น ๓ มวน กาน้ำ ดอกไม้ธูปเทียน พิธีไหว้ศาลครั้งที่ ๒ ในเดือน ๘ วันข้างขึ้น ทำพิธีในตอนเช้าและตอนเย็น พิธีตอนเช้าจะทำบริเวณทางสามแยกของหมู่บ้าน ส่วนพิธีตอนเย็นทำบริเวณที่ว่างหน้าศาล พิธีตอนเช้าจะเป็นพิธีทางศาสนาโดยนิมนต์พระจากวัดดอนมะลิมาหมดทุกรูปเพื่อสวดมนต์ให้ศีลให้พร ชาวบ้านจะเอาอาหารใส่ปิ่นโตมารวมถวายพระ เมื่อเสร็จพิธีสงฆ์จะมีการตั้งศาลเพียงตาขึ้นที่สามแยก ชาวไททรงดำจะเตรียมอุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ มาวางที่ศาลเพียงตา เช่น ที่นอน หมอน เสื่อ ร่มและขันน้ำเป็นต้น และร่วมรับประทานอาหารร่วมกัน เรียกว่า “ทำบุญรวมญาติ” และรอทำพิธีไหว้ศาลในตอนเย็นต่อไป

พิธีการไหว้ศาลประจำหมู่บ้านในตอนเย็น เริ่มพิธีเวลา ๓ โมงเย็น พิธีการเหมือนการไหว้ศาลครั้งที่ ๑ แต่เพิ่มพิธีสงฆ์มาสดในตอนเย็น “เจ้าจ้ำ” ผู้ทำพิธีเป็นผู้กำหนด กลุ่มบุคคลที่เรียกว่า “ผู้ถูกไถ่” ในการเตรียมเครื่องเช่นไหว้ศาล เจ้าจ้ำจะใส่เสื้อฮี ทำพิธีจุดธูปเทียนบอกกล่าวเจ้าพ่อ ยง ภาษายังให้มารับของที่ชาวบ้านจัดมาถวายและกล่าวอัญเชิญชุมชนมณฑลมาให้มาช่วยคุ้มครองปกป้องรักษาให้ทุกคนในหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข ปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งปวง ทำไร้อะไรได้ผลดี การกล่าวนั้นต้องกล่าวแต่สิ่งที่ดี ๆ จากนั้นทำน้ำมนต์ใส่กาน้ำไปประพรมให้แก่ผู้มาร่วมพิธีเป็นการเสร็จพิธี ชาวบ้านจะเอาอาหารกลับไป และแบ่งไถ่ให้เจ้าจ้ำนำกลับไป เรียกว่า “การก๊อบเสื้อ” เป็นการสร้างความสามัคคีร่วมกันในหมู่บ้านโดยนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเจ้าพ่อยงองค์เดียวกัน

นายคุณ บัวแก้ว^{๙๒} ชาวไททรงดำตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เล่าว่าหมู่บ้านชาวไททรงดำจะมีศาลประจำหมู่บ้าน เพื่อช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจ ช่วยปกป้องคุ้มครองครอบครัว และชุมชนให้ปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง ชุมชนมีแต่ความสุข การทำมาหากิน ทำนาทำไร่ปลูกผักได้ผลดี พิธีไหว้ศาลประจำหมู่บ้าน จะกำหนดวันไหว้ตรงกับวันที่เท่าไร แล้วจึงบอกให้ชาวบ้านทุกคนทราบล่วงหน้าประมาณ ๗ วัน เพื่อให้ทุกคนจะได้เตรียมเอาอาหารมาไหว้ศาลกัน ทุกคนจะแต่งกายตามปกติ ชุดที่เคยใส่เป็นประจำทุกวันไปร่วมพิธี เฉพาะหมอบผู้ทำพิธีเรียกว่า “เจ้าจ้ำ” เท่านั้นจะต้องใส่เสื้อฮี เมื่อทำพิธีเสร็จแล้วชาวบ้านจะนำอาหารที่มาร่วมพิธีกลับไปบ้านของตนเอง ประเพณีไหว้ศาลประจำหมู่บ้านเป็นการสร้างความสามัคคีกลมเกลียว สนุกสนานร่วมกัน ตำบลท่าข้าม มีชาวไททรงดำอาศัยอยู่ ๕ หมู่บ้าน มีการตั้งศาลประจำหมู่บ้านจำนวน ๒ ศาล คือ ศาลเจ้าพ่อไทรงาม และศาลพ่อท่านแอ ซึ่งทั้ง ๒ ศาลนี้ ปัจจุบันตั้งอยู่บริเวณวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๗) การเสนเรือ (เสนเรือ)^{๙๓} พิธีกรรมเช่นไหว้ผีเรือนของชาวไททรงดำ ผีเรือนที่ชาวลาโวซึ่งนับถืออย่างเคร่งครัดคือ บรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปแล้ว โดยเฉพาะ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ลูกหลานจะอัญเชิญวิญญาณบรรพบุรุษที่ตายไปแล้วให้ขึ้นเรือน ในห้อง กะลื้อห้องซึ่งเป็นห้องเล็ก ๆ อยู่มุมในซอกสุดของตัวเรือน ลูกๆจะจดชื่อใส่ในบัญชีผีประจำบ้าน เรียกว่า “บ๊ีบผีเรือน” และจะทำพิธีเลี้ยงผีเรือน เรียกว่า “พิธีเสนเรือ” ในทุก ๆ ๒-๔ ปี เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูของลูกหลานเป็นการระลึกถึงพระคุณของบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว และเป็นการบอกกล่าวให้ผีบรรพบุรุษช่วยปกป้องคุ้มครองลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข สุขภาพแข็งแรงไม่มีโรคภัยเบียดเบียนผีบรรพบุรุษจะเป็นผีที่ดีที่ตายในบ้านหรือเจ็บป่วยแก่ชราตายไม่ใช่ผีที่ตายจากอุบัติเหตุ หรือผีตายโหง ภายในห้อง

^{๙๒} สัมภาษณ์ นายคุณ บัวแก้ว (สิงห์หลวง), อาชีพทำนา, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๙๓} สัมภาษณ์, แมง บัวแก้ว (สิงห์หลวง), อาชีพทำนา, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

กะลื้อห้องจะไม่มีเก้าอี้กระตูด จะมีแต่เพียงแก้วน้ำ และถ้วยชามวางไว้สำหรับใส่อาหารมาเช่นไห่ทุก ๆ ๑๐ วัน ช้างฝ้านบ้านจะเจาะเป็นรูกลม สำหรับให้หมอเสนทิ้งอาหารที่เช่นผีเรือนลงใต้ถุนเรือน ซึ่งมีความเชื่อว่าผีเรือนจะมากินเครื่องเช่น ข้าวโทตรงดำจะไม่ทำพิธีในเดือน ๕ เพราะเป็นช่วงแล้ง ข้าวปลาอาหารไม่อุดมสมบูรณ์ ในเดือน ๙ เดือน ๑๐ มีความเชื่อว่าผีเรือนไปเฝ้าเทวดา และเมื่อถึงกำหนดพิธีแล้วไม่ทำพิธีอาจจะมีเรื่องเดือดร้อนต่าง ๆ เกิดขึ้นกับครอบครัวหรือคนในบ้านได้ เนื่องจากผีบ้านผีเรือนอดอยากไม่ได้กินเครื่องเช่นไห่การสืบสกุลของตระกูลด้วยการสืบผี จะยึดถือเพศชายเป็นหลักเริ่มจากพ่อบ้าน คนต่อไปต้องเป็นลูกชายหรือหลานชาย ห้ามเป็นเพศหญิงโดยเด็ดขาด ประเพณีการเสนเรือนจะมี ๒ กลุ่ม คือ การเสนเรือนผู้น้อยเป็นตระกูลของคนสามัญธรรมดา และการเสนเรือนผู้ท้าวเป็นตระกูลที่สืบเชื้อสายมาจากเจ้าในอดีต

พิธีเสนเรือนผู้น้อย โดยเจ้าภาพจะไปปรึกษาหมอเสนกำหนดวันโดยเลือกวันที่ไม่ตรงกับวันตายของพ่อหรือเฒ่าศพ จากนั้นไปบอกญาติพี่น้องที่มีผีเดียวกัน และแขกมาร่วมงาน ญาติพี่น้องที่มีสายเลือดเดียวกัน พ่อแม่เดียวกันจะแต่งกายด้วยชุดธรรมดา ส่วนญาติที่มาจากการทำงานจะใส่ชุดเสื้อฮี ส่วนแขกที่มาร่วมงานจะใส่ชุดธรรมดาเครื่องเช่นไห่ประกอบด้วยหมู เพราะชาวโทตรงดำส่วนใหญ่จะเลี้ยงหมูไว้ใช้ในพิธีกรรม เจ้าของบ้านจะนำหมูมามัดขาให้ลูกเขยหรือหลานเขยคล้องเสื้อฮีแล้วหามหมูขึ้นบ้านไปวางไว้หน้าห้อง กะลื้อห้อง แล้วทำความเคารพบอกกล่าวผีเรือน ต่อมาเริ่มชำแหละหมูตัดซี่โครง ๗ ซี่ ขั้วกระดูกสันหลัง ๗ ขั้ว และใส่หมูวางรอบปานผืน เจ้าของบ้านจะทำการตักแต่งปานผืนด้วยใบตอง ภายในใส่อาหารทั้งสดและสุก เช่น หมูสด ข้าวเหนียวพร้อมถั่ว (ตะเกียบ) ข้าวต้มมัด เผือก มัน อ้อย ผลไม้ต่าง ๆ หมากพลู ขนมน

อาหารที่ใช้ในพิธีและเลี้ยงแขกที่ขาดไม่ได้เด็ดขาดคือ แกงหน่อไม้เปรี้ยว ต้มกระดูกหมู ผักกาดดอง ต้มเครื่องในหมอเสนจะคล้องเสื้อฮี ถือวี (พัด) มีผู้ช่วย ๑ คน บอกกล่าวบางตอนในกรรมพิธี เจ้าของบ้านจะให้เหล่าชาวแก่หมอเสน และนำอาหารมาเลี้ยงได้แก่ ถาดไก่ช้อง คือการตัดปีกและขาไก่มาเรียง แกงไก่ใส่หน่อไม้เปรี้ยว ๑ ชาม ข้าว ๑ ชาม ข้าวเหนียว หมอเสนจะตอบรับอาหารและเรียกญาติผีเดียวกันมาร่วมรับประทานด้วยกัน เสร็จแล้วหมอเสนจะทำพิธีเรียกวิญญาณพ่อแม่ บรรพบุรุษมากินอาหารโดยคืบอาหารในปานผืนใส่รูที่ฝ้างบ้าน เป็นช่องส่งอาหารให้ผีเรือน โดยเรียกชื่อผีเรือนทีละคน พิธีเช่นมีขั้นตอนการไหว้ ๖ ครั้ง และมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน^{๙๔} เช่น

พิธีเช่นครั้งที่ ๑ เรียกว่า “เสนปางแปง” หรือ “เช่นปางแปง” เป็นการเรียกเชิญวิญญาณ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย บรรพบุรุษ มากินอาหาร

^{๙๔} สัมภาษณ์, แมง บัวแก้ว (สิงหลอ), อาชีพทำนา, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

พิธีเช่นครั้งที่ ๒ เรียกว่า “เช่นก้าก” เป็นการเรียกวินญาณพี่น้องที่มีพ่อเดียวกันที่ตายดีตามด้วยเรียกชื่อญาติที่ตายไม่ดีมากินอาหารอันดับสุดท้ายเรียกว่า “สามสิบล่า” และเริ่มพิธีใหม่เรียกว่า “ก้าต้อก้า” เป็นการอวยพรญาติพี่น้องที่มีชีวิตอยู่

พิธีเช่นครั้งที่ ๓ เรียกว่า “เช่นสองต๊ีบ” เป็นพิธีที่หมอเสนจะยกปานใส่เครื่องเช่นที่หิ้งในกะล้อห้องมาเติมอาหาร แล้วเรียกชื่อ พ่อ แม่ ตามลำดับมากินอาหารโดยส่งอาหารทางช่องที่ผนัง

พิธีเช่นครั้งที่ ๔ เรียกว่า “เช่นเหล่า” (เช่นเหล่าหลวง) ผู้ช่วยหมอเสนจะช่วยรินเหล่าส่งให้หมอเสน เพื่อนำไปเช่นผีเรือน หมอเสนจะเรียกชื่อพ่อกินก่อน และตามด้วยแม่ และญาติตามลำดับแล้วเทเหล่าทิ้งในรูที่ฝาบ้าน และกล่าวอวยพรคำพูดที่ดีต่าง ๆ

พิธีครั้งที่ ๕ เรียกว่า “เช่นเหล่าล้างแกง” เป็นพิธีกินอิมแล้วจะล้างถ้วยชามเล็กงานเลี้ยงแล้ว โดยหมอเสนจะรินเหล่า เรียกให้ผีเรือนตั้งแต่พ่อ แม่ และญาติที่เป็นผีเดียวกันมากิน

พิธีครั้งที่ ๖ เรียกว่า “เช่นเหล่ากู่” เป็นการรินเหล่าแล้วเชิญวิญญาณบรรพบุรุษมากินเหล่า จากนั้นจะมีคนมาช่วยยกปานเพื่อนออกจากกะล้อห้อง แล้วแบ่งเครื่องเช่นให้หมอเสน และแจกญาติๆไปรับประทานที่บ้าน หมอเสนจะกล่าวคำขวัญ “ส่งล่าเรือน” เป็นการอวยพรให้ขวัญอยู่ดีมีสุขเป็นอันเสร็จพิธี

พิธีเสนเรือนผู้ต้าว (ผู้ท้าว) เป็นพิธีกรรมที่ชาวไททรงดำที่มีฐานะเป็นผู้ต้าว คือมีตระกูลที่สืบเชื้อสายมาจากเจ้าในอดีต พิธีการเริ่มจากพิธีเสนเหล่าหลวงก่อน ตามด้วยพิธีเสนปางแปง หมอเสนจะนั่งอยู่ในห้องกะล้อห้อง ทำพิธีเรียกเจ้าของบ้านมากินหมู และอาหารในปานเพื่อน ด้วยวิธีหย่อน “ห่อหล้อ” ทิ้งลงใต้ถุนทางช่องพื้นไม้กระดาน พิธีแปงไต (ไต) เป็นพิธีเรียกขวัญในถุ้งไตของผู้ต้าวที่เข้าพิธีเสน ถุ้งไตมีลักษณะเป็นถุ้งผ้าเล็ก ๆ แขนงไว้คู่กับภาชนะจักสานเป็นสัญลักษณ์แทนของขวัญผู้ชายไททรงดำ

การเช่นครั้งที่ ๑ เรียกว่า “แปงไต” หมอเสนจะทำพิธีที่ห้องกว้านซึ่งเป็นห้องที่ต่อออกมาจากส่วนที่เป็นระเบียบบ้าน เป็นห้องที่อยู่ของผู้ท้าวโดยเฉพาะ

การเช่นครั้งที่ ๒ เรียกว่า “มอปปานาย” เจ้าของบ้านจะเตรียมเครื่องเช่น มีเหล่า ไก่ต้มสุก ใส่ลงในปานเพื่อน แล้วหมอเสนจะทำพิธีและกล่าวอวยพร จากนั้นพวกญาติที่มาร่วมงานร่วมกันรับประทานอาหารเป็นอันเสร็จพิธี

๘) การปิดลางควาน (แผ้วเฮือน) ประเพณีหลังจากจัดงานศพเพื่อเป็นการเรียกขวัญคนในบ้านให้กลับคืนมา หลังจากทำพิธีเชิญผีขึ้นเรือน จะต้องทำพิธี “เสนกวัดคว้าย” หรือ “ปิดลางควาน” หรือ “พิธีแผ้วเฮือน” ด้วยการคว่ำถ้วย ชาม โอง กลับฟูก หมอน ที่นอน เสื้อ ต้องทำความสะอาดบ้านใหม่หมด เพื่อให้เรือนร้ายเป็นเรือนดี^{๙๕} จากการเสียชีวิต เสียใจเศร้าโศกที่บุคคลใน

^{๙๕} สัมภาษณ์ นายประดิษฐ์ ถิ่นเมาลี, (สิงเรียง), อาชีพทำไร่ ทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ครอบครัวได้เสียชีวิตไป แม่มดจะเป็นผู้ที่ปัดรังควานบ้านเพื่อให้ผู้อยู่อาศัย และตัวบ้านได้พ้นเคราะห์ และพ้นจากความอับมงคล การแต่งกายของแม่มดและผู้ช่วยแม่มด จะใส่เสื้อผ้าสีดำ นุ่งผ้าซิ่นลายแดงไหม สวมเสื้อก้อมแขนยาวสีดำปกติโพกผ้าคลุมหัว แม่มดจะทำพิธีช้อนขวัญของคนในครอบครัวที่มีชีวิตอยู่และทำพิธี เช่นไหว้ผีเรือนด้วยอาหาร เช่น ไก่ดิบ แกงไก่ใส่หน่อไม้เปรี้ยว ไก่ต้ม หมากพลู ถ้วยข้าวสาร ถ้วยข้าวสุก และถ้วยข้าวเปลือก และทำการเสี่ยงทายด้วยไม้มอ มีรูปร่างคล้ายตะเกียบ เป็นไม้ไผ่ที่เคยหามาแล้ว ถ้านับไม้มอได้เลขคู่ก็ถือว่าดีพ้นเคราะห์แล้ว ถ้าได้เลขคี่ถือว่าไม่ดี อาจมีคนเสียชีวิตอีก จากนั้นจะทำพิธีทำความสะอาด ปัดล้างควานบ้านก่อนจะทำพิธี ญาติผู้ตายจะนำเสื้อผ้าของคนที่มีชีวิตอยู่ พร้อมด้วยหมากพลูและเนื้อสดประมาณ ๒ นิ้ว ไปให้แม่มดตรวจดูดวงชะตากรรมก่อน แล้วจึงจะกำหนดวันเพื่อทำพิธีปัดล้างควาน

พิธีเริ่มจากนำเสื้อผ้าของคนที่มีชีวิตอยู่ภายในบ้านมาใส่ในสวิง พร้อมด้วยข้าวปั้นลูกกลมเล็ก ๆ จัดทำห่อข้าว ๑๐ ห่อ ห่อปลา ๙ ห่อ การห่อใบตองให้ทั้งชายยาวออกมาทุกห่อเพื่อใช้ในการเสี่ยงทาย โดยใส่ไว้ในถุงหลา (ถุงย่าม) จากนั้นนำท่อนไม้ขนาดเท่าแขนคนห่อด้วยผ้าขาวไว้บนพื้นบ้านให้ตรงกับชื่อบ้านโดยสมมุติเป็นตัวแทนของคนตายและให้ญาติผีเดียวกันนั่งล้อมรอบทำพิธี แม่มดจะถือสวิงที่มีเสื้อและข้าวของเดินรอบขอไม้ บอกกล่าวให้ผู้ตายไปดีไม่ให้ผู้ตายเอาชีวิตคนในบ้านไปด้วย ให้คนในบ้านไม่มีใครตายอีก จากนั้นแม่มดจะทำพิธีไหว้ผีเรือนโดยการเช่นผีเรือนด้วย ไก่ดิบวางบนพาน ๑ ตัว แกงไก่ใส่หน่อไม้เปรี้ยว ไก่ต้ม หมาก พลู ถ้วยข้าวสาร ถ้วยข้าวสุก ถ้วยข้าวเปลือก จัดวางในกระดิ่งที่รองด้วยใบตอง เหล้า ๑ แก้ว และแม่มดจะทำพิธีเสี่ยงทายด้วยไม้มอมีรูปร่างคล้ายไม้ตะเกียบเหล้ามาจากไม้ไผ่ที่เคยใช้กับงานศพมาแล้วจำนวน ๑ กำใหญ่ๆ แล้วให้ญาติอธิษฐานเสี่ยงทายว่าผู้คนในบ้านจะพ้นเคราะห์หรือไม่ ถ้าพ้นเคราะห์จะนับได้จำนวนเลขคู่ ในระหว่างพิธีจะมีการให้ญาติกินอาหารเครื่องเช่นพร้อมเหล่าเป็นการเสี่ยงทายว่าจะพ้นเคราะห์หรือไม่ของแต่ละคน จะทำพิธีแบบนี้ของแต่ละคน จากนั้นนำกระซ้อ (ชะลอม) จำนวน ๔ ใบใส่เศษผ้า ใบขนาด ใบมะยม รำ แกลบ ดินใต้ถุนบ้านคนตาย และเปลือกไม้ นำไก่ที่มีชีวิตอยู่ผูกขาแล้วไปผูกติดกับกระซ้อข้างละ ๒ ตัวผูกไก่อมัดรวมกับกระซ้อกับไม้คานทั้ง ๒ ข้าง ส่วนไก่ตัวที่ ๕ ผูกไว้ด้านหลังที่นั่งของแม่มด พิธีปัดล้างควานตอนนี้แม่มดกับผู้ช่วยเรียกว่า “แห้ว” จะทำความสะอาดบ้านโดยให้ญาติของผู้ตายออกจากบ้านไปให้หมด แล้วใช้ใบมะยมปะพรมน้ำมนต์ นำกระดิ่งซี่เถาะเอียด ๒ กระดิ่ง ไว้ที่เตาไฟ ในครัว ๑ กระดิ่ง และวางไว้ที่หัวบันได ๑ กระดิ่ง ก่อนลงจากบ้าน ห้ามเหยียบบันไดขั้นแรกและขั้นสุดท้ายเด็ดขาด ผู้ช่วยแม่มดจะหาใบไก่อพร้อมกระซ้อ (ชะลอม) ไปปล่อยที่ทาง ๓ แห่ง ก่อนปล่อยให้ตัดเชือกที่ผูกไก่ออกก่อนถือว่าปล่อยทุกข์ปล่อยเคราะห์ ความอับมงคลให้พ้นจากบ้านและครอบครัว ถ้าใครจับไก่อีก เรียกว่า ไก่เจ๊กตก หมายถึง “ไก่อที่คนจีน” (เจ๊ก) ทำตกไว้แถวนั้นไม่ใช่ไก่อที่นำมาแก้เคราะห์ ส่วนไก่อตัวสุดท้ายจะมอบให้แม่มดนำกลับไปบ้านเรียกว่า “ไก่อป่านตีนตั้ง” การปล่อยไก่อเป็นการปล่อยเคราะห์ต่าง ๆ เป็นอันเสร็จพิธี จากนั้นกลับมาดูรอยเท้าที่ซี่เถาะในกระดิ่ง ถ้ามีรอยเท้าสัตว์ เช่น นก หนู มี

ความหมายว่าดี แต่ถ้ามีรอยเท้าแมวหรือคน รอยนิ้วมือ มีความหมายไม่ดี อาจมีญาติเสียชีวิตกันตายอีก เมื่อมาตุภูมิก่อนข้าวเหนียวผสมดินหม้อเขม่าควันไฟในเสื้อของแต่ละคนถ้าก่อนข้าวมีรอยร้าวแตกหรือยุบแห้ง ถือว่าไม่ดี แต่ถ้าก่อนข้าวเหนียวยังปกติดี ถือว่าดวงดี มีความสุข

๒.๓.๓ วัฒนธรรมการใช้ภาษา

ภาษาพูด ภาษาไทดำในอดีต จัดอยู่ในภาษาตระกูลไท (Tai Family) สาขาตะวันตกเฉียงใต้ (Southwestern Branch) (Li 1960) และ Hartmann (1980) ได้แบ่งภาษาไทสาขาตะวันตกเฉียงใต้ออกเป็น ๓ กลุ่ม ตามลักษณะการแตกตัวของวรรณยุกต์ ภาษาไทดำจัดอยู่ในกลุ่มตะวันตกเฉียงใต้ตอนบน (Upper Southwestern Tai) ซึ่งประกอบด้วย ภาษาไทแดง ไทดำ ไทขาว ลื้อเชียงตุง ลื้อเชียงรุ่ง และชาน (เหนือ)^{๙๖}

ไทดำใช้ภาษาไทดำในกลุ่มไทดำด้วยกัน แต่จะใช้ภาษาไทกลางกับกลุ่มคนนอกหรือคนไทยอื่น ๆ คนรุ่นเก่าที่สูงอายุจะพูดภาษาไทภาคกลางไม่สันทัดนัก แต่เด็กรุ่นใหม่ต้องเข้าโรงเรียน และต้องใช้ภาษาไทกลางเป็นประจำ จึงสามารถใช้ภาษาไทอย่างคล่องแคล่วเหมือนเด็กไทอื่น ๆ โดยทั่วไป

ระบบเสียง ภาษาไทโขงหรือไทดำจะมีสำเนียงผิดเพี้ยนจากลาวเวียงจันทร์และลาวภาคอีสานไม่มากนัก และจากการศึกษาพบว่า มีระบบพยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์ ดังต่อไปนี้^{๙๗}

หน่วยเสียงพยัญชนะต้นเดี่ยวมี ๑๙ หน่วยเสียงพยัญชนะคือ

พยัญชนะต้นควบกล้ำ มี ๓ หน่วยเสียงคือ /kw กว, คว khw,nw/

พยัญชนะท้าย มี ๙ หน่วยคือ/p,t,k,ʔ,o,m ม,ก น,ก ง,w ว,จ ย/

หน่วยเสียงสระประกอบด้วย สระเดี่ยวมี ๑๘ หน่วยเสียง และสระผสมมี ๔ หน่วยเสียง ดังต่อไปนี้

หน่วยเสียงวรรณยุกต์ มี ๖ หน่วยเสียงดังต่อไปนี้

หน่วยเสียงวรรณยุกต์กลาง-ขึ้น เช่น /luan 1/ ‘ดวง’

หน่วยเสียงวรรณยุกต์สูง-ขึ้น เช่น /luan 2/ ‘เรือน’

หน่วยเสียงวรรณยุกต์ต่ำ-ขึ้น เช่น /haw 3/ ‘เก่า’

หน่วยเสียงวรรณยุกต์กลางต่ำ-ระดับ เช่น /mi:n 4/ ‘ลื่น’

หน่วยเสียงวรรณยุกต์กลาง-ตก เช่น /tom 5/ ‘ดวง’

หน่วยเสียงวรรณยุกต์สูง-ขึ้น-ตก เช่น /ma: 6/ ‘ม้า’

^{๙๖} สมทรง บุรุษพัฒน์, สุจริตลักษณ์ ดิผดุง, โสภณา ศรีจำปา, “สภาพงานวิจัยภาษาศาสตร์ในประเทศไทย”, รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยมหิดล, (โรงพิมพ์ บริษัทสรรธรรมจำกัด กทม.๒๕๓๙), บทคัดย่อ.

^{๙๗} สมทรง บุรุษพัฒน์, สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทโขง, สำนักงานภาษาและวัฒนธรรมเอเชียอาคเนย์สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัทสรรธรรมจำกัด), หน้า ๓๔๗.

โครงสร้างทางไวยากรณ์ มีลักษณะเดียวกับภาษาไทย^{๙๘} ดังตัวอย่างประโยคภาษาไทย
 พุดที่หมู่บ้านแหลมจก ๒ ตำบลลำลูกบัว อำเภอคอนตูม จังหวัดนครปฐม ดังต่อไปนี้
 เอมนาย ไปกะไรมาเลย ‘เอมนายไปไหน’
 มายังกินน้ำก่อนกั้ว ‘หยุดกินน้ำก่อนสิ’
 ลูกกะเรามาเลย ‘มาจากไหน’
 มาหังกะเจ้าเลย ‘มาทำไมแต่เช้า’
 จะไปกะเราเลย ‘จะไปไหน’

ภาษาเขียน ตัวหนังสือของไทยดำ เรียกว่า “โตสือโตดำ” สันนิษฐานว่าอาจจะมาจาก
 ตัวอักษรสมัยสุโขทัยเพราะอาณาจักรสุโขทัยแผ่ไปยังบริเวณดังกล่าว ไทยดำ ไทขาว ไทแดง ผู้ไท ที่อยู่ใน
 ลาว และกระจัดกระจายอยู่ทางเหนือสิบสองจุไท อาจจะรับเอาการใช้ตัวอักษรซึ่งใช้กันอยู่ในประเทศ
 ลาวขณะนั้น ตัวหนังสือไทยดำส่วนมากตรงกับของไทย แต่บางตัวออกเสียงต่างกัน^{๙๙}

สิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่งในระบบการเขียนของภาษาไทยดำ คือการไม่ใช้สัญลักษณ์เขียน
 วรรณยุกต์และสระแสดงให้เห็นถึงการเขียนดั้งเดิมก่อนสมัยสุโขทัยที่ไม่มีการเขียนวรรณยุกต์และสระ
 ด้วยสัญลักษณ์ เช่น ไม่เอก ไม่โท ไม่ตรี Cam Cuong (1992) นักภาษาศาสตร์ชาวเวียดนามได้ศึกษา
 ภาษาไทยดำในเวียดนามพบว่า วรรณยุกต์ ๖ เสียงในภาษาไทยดำจะแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มคือ กลุ่ม “สูง”
 และกลุ่ม “ต่ำ” ในอักษรไทยดำโบราณไม่มีการเขียนวรรณยุกต์ ๒ กลุ่มนี้ คือ เสียงวรรณยุกต์ตรี โท
 เอก จะเขียนเหมือนกัน แต่ออกเสียงต่างกันเป็น ๓ วรรณยุกต์ตามบริบท ผู้อ่านจะทราบเองว่าออก
 เสียงอะไรตามบริบทของคำที่มีวรรณยุกต์นั่นเอง

Diller (1991) นักภาษาศาสตร์เชิงประวัติศาสตร์ได้ใช้หลักฐานทางภาษาศาสตร์เชิง
 ประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นว่าในช่วงศตวรรษที่ ๑๔-๑๕ ภาษาพุดมีการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา จึงมี
 การปรับภาษาเขียนให้เข้ากับภาษาพุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องวรรณยุกต์ ได้มีการใช้เครื่องหมาย
 กำกับบนพยัญชนะเพื่อแสดงเสียงวรรณยุกต์ (ระบบการเขียนในระยะเวลาดังกล่าว) การเขียนทั้ง ๒
 ระบบนี้เป็นที่ยอมรับตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา มาจนถึงรัชกาลที่ ๓ (ค.ศ. ๑๘๒๔-๑๘๕๑) จาก
 หลักฐานข้อนี้ทำให้สรุปได้ว่าศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ได้เขียนขึ้นก่อนมีวิวัฒนาการของการเขียน
 เครื่องหมายวรรณยุกต์แบบปัจจุบันเพราะในศิลาจารึกพบการเขียนวรรณยุกต์แล้ว

Cam Cuong (1992) ได้กล่าวถึงกรณีการเขียนวรรณยุกต์ของภาษาไทยดำว่ามีขึ้นในต้น
 ศตวรรษนี้ เพื่อให้เกิดความถูกต้องแน่นอนโดยไม่ต้องอาศัยบริบท โดยจัดให้มีเครื่องหมายกำกับ
 วรรณยุกต์ ๒ เครื่องหมายซึ่งคล้ายกับไม้เอกและไม้โทของภาษาไทยและลาว ถึงแม้ว่าจะมีการเพิ่ม

^{๙๘} พ. สิ้นสุเสก, *ชีวิต-วัฒนธรรม-ประเพณีไททรงดำ (ลาวโซ่ง)*, (ว. วัฒนธรรมไท ๘, ๖, ๒๕๑๒), หน้า ๓๘-๔๔.

^{๙๙} ม. ศรีบุษรา (นามแฝง), *ไทดำรำพัน*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๓๐), บทหน้า.

สัญลักษณ์เพื่อใช้เขียนวรรณยุกต์มานาน แต่ผู้คนไทดำในเวียดนามก็ยังคงเขียนวรรณยุกต์ตามตัวอักษร ๒ กลุ่มเช่นเดิม เพราะตัวหนังสือไทดำไม่ได้ใช้ในระดับชาติ จึงไม่มีความจำเป็นต้องเขียนวรรณยุกต์ให้ตรงกับเสียง การอ่านวรรณยุกต์ยังคงอ้างอิงปริบทเช่นเดิม อย่างไรก็ตามตัวหนังสือไทโขงที่ไทโขงรุ่นดั้งเดิมใช้ในการเขียนปรากฏว่ามีการใช้วรรณยุกต์ นกุล ชมพูนิช (๒๕๓๘:๘๐-๘๑) ได้ศึกษาตัวอักษรไทโขง และพบว่ามียัญชนะจำนวน ๓๔ ตัว พยัญชนะพิเศษ ๘ ตัว และสระ รวมทั้งเครื่องหมายต่าง ๆ ๑๘ รูป

ภาษาไทดำจัดอยู่ในตระกูลภาษาไท สาขาตะวันตกเฉียงใต้(Southwestern Branch) เช่นเดียวกับภาษาไทและภาษาลาว ทั้งนี้สำเนียงพูดของไททรงดำในแต่ละพื้นที่ จะแตกต่างกันไปตามอิทธิพลของภาษาส่วนใหญ่ในถิ่นนั้น แต่โดยทั่วไปจะมีสำเนียงพูดคล้ายกับสำเนียงภาษาลาว และดั้งเดิมมีการบันทึกอักษรไทดำลงในสมุดพับที่เรียกว่า ปับ แบบเดียวกับสมุดข่อย รูปแบบอักษรไทดำมีลักษณะคล้ายอักษรลาวและอักษรไทโบราณบางตัว อักษรไทดำมียัญชนะ ๓๔ ตัว มีพยัญชนะพิเศษ ๘ ตัว มีสระและเครื่องหมายต่าง ๆ ๑๘ รูป^{๑๐๐}

ทั้งนี้จากการเข้าไปสังเกตไททรงดำตำบลท่าข้ามแบบมีส่วนร่วม ได้นำไปสู่การสรุปได้ว่าส่วนใหญ่สมาชิกในชุมชนจะใช้ภาษา ๓ ภาษา คือภาษาไทดำและภาษาไท (ภาคกลาง) การพูดและการใช้ภาษาไทดำแบบดั้งเดิมของคนชุมชน (ภาษาไทใต้) ที่มีอายุตั้งแต่ ๓๕ ปี ขึ้นไป ส่วนใหญ่คนในชุมชนจะสามารถเขียนและพูดภาษาไทดำได้ เนื่องจากในชุมชนมีการจัดการเรียนการสอนภาษาไททรงดำ ดังนั้นทั้งคนรุ่นเก่าและเด็กรุ่นใหม่จะสามารถฟังและเขียนภาษาไทดำได้รู้เรื่องและเข้าใจ แต่ไม่นิยมพูดภาษาไทดำ คงพูดแต่ภาษาไทภาคใต้และเขียนอักษรไทลงในสมุดกระดาษธรรมดาเป็นส่วนมาก

๒.๓.๔ วัฒนธรรมเกี่ยวกับความเชื่อเกี่ยวกับผีขวัญ

ชีวิตชาวไททรงดำ และความเชื่อเรื่องผีเป็นเรื่องที่แยกจากกันไม่ได้ โดยเฉพาะผีบรรพบุรุษ การนับถือผีบรรพบุรุษน่าจะสืบเนื่องมาจากวัฒนธรรมการเคารพบิดามารดา อันเป็นสิ่งซึ่งชาวไทดำทั่วไปถือปฏิบัติมาแต่โบราณ องค์ความรู้ด้านความเชื่อทั่วไปของไททรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัด สุราษฎร์ธานี เป็นองค์ความรู้ที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ไททรงดำ ที่มีอายุตั้งแต่ ๕๐ ปี ขึ้นไป โดยเน้นที่ความเชื่อของคนในรุ่นพ่อแม่ของผู้ให้สัมภาษณ์ แบ่งเป็น ๔ หัวข้อ ดังนี้

ความเชื่อเกี่ยวกับผี

จากการสัมภาษณ์ไททรงดำ ตำบลท่าข้าม เกี่ยวกับความเชื่อดั้งเดิมของคนรุ่นพ่อแม่ที่ได้รับความสืบทอดความเชื่อมาจากบรรพบุรุษ เป็นความเชื่อที่ยึดถือในเรื่องผี ครอบคลุมไปถึงเรื่อง

^{๑๐๐} นกุล ชมพูนิช, ไทโขงบ้านเกาะแรด, (นครปฐม: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครุนครปฐม, ๒๕๓๘), หน้า ๘๐-๘๑.

แถน และขวัญ รวมถึงความเชื่อในเรื่องอื่น ๆ ที่ไททรงดำ ตำบลท่าข้ามใช้เป็นกรอบปฏิบัติในการดำเนินชีวิต

สุมิตร ปิติพัฒน์^{๑๐๑} ได้กล่าวว่า ความเชื่อดั้งเดิมเป็นตัวแทนระบบความเชื่อทางศาสนาโบราณของกลุ่มคนไทดำทั้งหลาย ก่อนที่จะรับเอาความเชื่อจากพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ เข้ามาร่วมความเชื่อเรื่องผีของไททรงดำ ตำบลท่าข้าม เป็นความเชื่อทางศาสนาของกลุ่มคนไทดั้งเดิม

รณิ เลิศเลื่อมใส^{๑๐๒} ได้กล่าวว่า ผี เป็นสิ่งที่มีอยู่จริง แต่ไม่อาจมองเห็นได้ เพราะผีอยู่ในบริบทที่ตรงข้ามกับคน ซึ่งคำกล่าวนี้สอดคล้องกับการสัมภาษณ์ไททรงดำ ตำบลท่าข้าม เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีที่ว่า ผีและคน ต่างมีที่อยู่แยกออกจากกันชัดเจน โดยคนอาศัยอยู่ในโลกมนุษย์ ส่วนผีอาศัยอยู่ในเมืองฟ้าอาณาจักรของคนและมีเขตแดนต่อกัน เขตแดนของเมืองมนุษย์สิ้นสุดที่น้ำตกตาดผีไฟ (น้ำ ตกตาดผีเป้) เมืองลอ ประเทศเวียดนามเหนือขึ้นไปเป็นเขตของเมืองแถน เรียกว่า เมืองบนหรือเมืองฟ้าเชื้อสืบทอดกันมาตั้ง เดิมอีกว่า น้ำตกตาดผีไฟ เป็นสถานที่แห่งสุดท้ายบนโลกมนุษย์ของไททรงดำ

ด้วยเหตุนี้ไททรงดำ ไม่ว่าจะอาศัยอยู่ที่แห่งใดในโลก เมื่อเสียชีวิตลงในลักษณะที่เรียกว่าตายดี จะเรียกว่า ผีดี ในพิธีศพต้องมี “เขยกก” เป็นผู้ทำพิธีบอกกล่าวส่งวิญญาณผู้ตาย ให้กลับมาที่เมืองลอ เมื่อผีดีทั้งหลายมาถึงเมืองลอ ผีในสายตระกูลผู้น้อยต้องไปชำระล้างร่างกายที่ น้ำตกตาดผีไฟ ชั้นล่างสุด ผีในสายตระกูลผู้ท้าวต้องไปชำระล้างร่างกายในบริเวณชั้น ที่สองของน้ำตก เมื่อผีทั้งสองสายตระกูลชำระล้างร่างกายเรียบร้อยแล้ว จึงขึ้นไปเข้าเฝ้าแถน ณ เมืองฟ้าต่อไป

ในอดีตจึงมีประเพณีแต่งกายให้กับศพผู้หญิงในตระกูลผู้ท้าวด้วยผ้าชิ้น ไหมตาหมี เพื่อแสดงความนอบน้อมเมื่อขึ้นไปเข้าเฝ้าแถน นอกจากการแบ่งสายตระกูลออกเป็นผีผู้ท้าวและผีผู้น้อยแล้ว ตามความเชื่อดั้งเดิมของไททรงดำ ยังจัดแบ่งผีออกเป็น ผีดีและผีไม่ดี ซึ่งมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของชาวไททรงดำ ให้มีความนึกคิดที่ดี เพื่อจะได้ประพฤติกรรมให้เหมาะสมอยู่ในกรอบจารีตที่ดำรง ในความเชื่อดั้งเดิมของไทดำเกี่ยวกับผี จึงแบ่งได้เป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผีดีและกลุ่มผีไม่ดี ดังรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๑.๑) ความเชื่อในกลุ่มผีดี

ชาวไทดำเชื่อว่า “ผีดี” ได้แก่ กลุ่มผีที่มนุษย์ต้องระลึกถึงและให้ความเคารพ โดยเช่นไหว้อย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งคนผู้นั้นต้องปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบที่ดีด้วย ผีจึงจะให้คุณกับมนุษย์มากกว่าให้โทษ โดยยกย่องกันว่า “แถน” อยู่ในกลุ่มประเภทผีดีที่ยิ่งใหญ่และมีอำนาจสูงสุด ส่วนผีที่มีอำนาจ

^{๑๐๑} สุมิตร ปิติพัฒน์, ลาวโซ่ง, หน้า ๒๕.

^{๑๐๒} รณิ เลิศเลื่อมใส, ฟ้า ขวัญ เมือง จักรวาลทัศน์ดั้งเดิมของไทย: ศึกษาจากคัมภีร์โบราณไทอาหม, (กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยวรรณคดี, ๒๕๔๔), หน้า ๑๗๒.

ยิ่งใหญ่รองลงมาจากแกน ตามลำดับ ได้แก่ ผีเมือง ผีบ้าน ผีมดผีมันต์ ผีบรรพบุรุษ ผีใต้ และผีประจำสถานที่ ซึ่งสามารถขยายความได้ดังนี้

๑. แกนหรือผีแกน คนในรุ่นพ่อแม่ได้สืบทอดความเชื่อนี้ให้คนในรุ่นลูกหลานทราบผ่านทางการเล่นิทาน ตำนาน ความขั้บ และการปฏิบัติพิธีกรรมต่าง ๆ ที่แสดงให้ทราบได้ว่า แกนเป็นผีฟ้าที่มีอำนาจสูงสุดเหนือมนุษย์ การดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุกคนอยู่ภายใต้กรอบการควบคุมให้ถูกต้องตามความประสงค์ของแกน ซึ่งสามารถดลบันดาลให้เกิดความเป็นไปในทางดีหรือร้ายต่อชีวิตมนุษย์และสิ่งต่าง ๆ ในโลกได้

แกน มีอาณาจักรอยู่ในเมืองฟ้า ในเมืองฟ้าได้แบ่งพื้นที่ออกเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนของด้า (ผีบรรพบุรุษ) และส่วนของแกน ในเขตของแกนได้แบ่งออกเป็นเมืองของแกนต่าง ๆ อีก ๑๑ แกน ได้แก่ แกนหลวง แกนปู้ก่าลาวี แกนชาต แกนแนน แกนบุน แกนเคอหรือแกนคอ แกนเคาะ แกนสิง แกนนุ่งขาว แกนสัด และแกนวี^{๑๐๓}

นอกจากนี้ยังมีชื่อแกนอื่น ๆ ปรากฏอยู่ในการขับเพลงในพิธีกรรมของไททรงดำ เรียกว่า ความขั้บของแม่มด ซึ่งกล่าวว่า แกนมีพี่น้องด้วยกัน ๔ แกน ได้แก่ แกนหลวง แกนสิง แกนถ่อง และแกนโซ้ย แกนทั้ง ๔ เปรียบได้กับเป็นผู้ใหญ่บ้าน นอกจากนี้ยังปรากฏชื่อ แกนแต่ง แกนกลอนและแกนแพน ในกำเนิดมนุษย์จากน้ำเต้า^{๑๐๔} แกนหล่อ แกนहित แกนไห้ และแกนเจือง^{๑๐๕} ตามความเชื่อแล้วแกนทั้งหมดได้มีหน้าที่ตามตำแหน่งดังนี้

แกนหลวง เป็นผู้ให้กำเนิดหรือผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่าง และเป็นหัวหน้าของแกนทั้งปวง ปวงมีหน้าที่คอยควบคุมดูแลการปฏิบัติของแกนต่าง ๆ ให้เป็นไปตามปกติ พร้อมทั้งมีหน้าที่ตัดสินข้อพิพาทต่าง ๆ ให้เกิดความยุติธรรมแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

แกนปู้ก่าลาวี เป็นผู้ดูแลทุกข์สุข และความอุดมสมบูรณ์ของมนุษย์โลก มีหน้าที่ควบคุมดิน ฟ้า อากาศ ดวงดาวและทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลด้วย

แกนชาต เป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตและส่งให้มนุษย์มาเกิดในโลก

แกนแนน เป็นผู้ตั้งมิ่งขวัญของมนุษย์ มีหน้าที่กำหนดระยะเวลาของมนุษย์ ให้มีอายุสั้นหรือยืนยาว

แกนบุน เป็นผู้บันดาลความมั่นคงและความอุดมสมบูรณ์ให้เกิดแก่มนุษย์

^{๑๐๓} ภักทिया ยิมเรวัต, ประวัติศาสตร์สิบสองจุไท, (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, ๒๕๔๔), หน้า ๒๑๓.

^{๑๐๔} อภิภูวัฒน์ โพธิ์सान, สารัตถะคติความเชื่อและพิธีกรรมลาวโซ่ง, (มหาสารคาม: หจก.อภิชาติการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๘๔.

^{๑๐๕} ศิราพร ณ ถกลาง, การวิเคราะห์ตำนานสร้างโลกของคนไทย, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ๒๕๓๙), หน้า ๒๙.

แถนเคอหรือแถนคอ เป็นแถนแห่งโรคภัยไข้เจ็บ เป็นผู้บันดาลทำให้เกิดการเจ็บป่วยต่าง ๆ ให้กับมนุษย์ โดยเฉพาะในหมู่เด็ก

แถนเคาะ เป็นผู้บันดาลให้เกิดเคราะห์ร้ายและภัยพิบัติแก่มนุษย์

แถนสิง เป็นแถนผู้คุ้มครองประจำตระกูล คอยดูแลรักษาผู้อยู่ในวงศ์ตระกูล ให้มีความสุขอยู่เย็นเป็นสุข และคอยต้อนรับผีสมาชิกให้กลับไปสู่แถนประจำสิงของตน

แถนสัด เป็นผู้ดูแลมนุษย์ให้อยู่ในระเบียบวินัย มีหน้าที่ติดตามจับคนผิดมาลงโทษและคุ้มครองคนดีให้รอดพ้นภัยพิบัติต่าง ๆ

แถนนุ่งขาว เป็นผู้บันดาลให้เกิดแสงสว่าง มีหน้าที่กำหนดความสวยงาม ทำให้ผู้คนมีความสวยงาม

แถนวี เป็นผู้ตั้ง เมืองและผู้แต่งตั้งเจ้าบ้านเจ้าเมือง ให้ลงมาปกครองบ้านเมือง

แถนแต่ง เป็นแถนแห่งการก่อสร้าง มีหน้าที่สร้างบ้านแปงเมือง และสอนให้มนุษย์รู้จักการทำไร่ทำนา เพาะปลูก เลี้ยงไหม ทอผ้าและประกอบอาชีพต่าง ๆ

แถนกลอน เป็นแถนแห่งกลอน มีหน้าที่สอนแต่งบทกลอน บทกล่อมเด็ก และบทกวี

แถนแพน เป็นแถนแห่งดนตรี มีหน้าที่สอนให้มนุษย์รู้จักการเล่นดนตรีและสร้างเครื่องดนตรี

แถนหล่อ เป็นแถนผู้สร้างคน

แถนทิดแถนไห เป็นแถนที่ดูแลคนตายที่ลำบากยากจน

แถนเจื่อง เป็นแถนที่ดูแลคนที่ตายอันเกิดจากการรบกัน

แถนถ่อง มีหน้าที่คล้ายกับเป็นกำนัน คอยดูแลปกป้องผีเรือน

แถนโชัย มีหน้าที่คล้ายกับเป็นผู้ใหญ่บ้าน

จากการกล่าวถึงความเชื่อเรื่องแถน ได้แสดงให้เห็นทราบว่าตั้งแต่สมัยก่อนคนในรุ่นพ่อแม่ มีความเชื่อดังเดิมที่มองแถนได้ใน ๔ ฐานะ ได้แก่ แถนผู้สร้างอันยิ่งใหญ่ แถนผู้ส่งคนมาโปรด แถนผู้รักษา และแถนผู้ทำลาย ดังนี้

๑.๑ แถนผู้สร้างอันยิ่งใหญ่แถนกลุ่มผู้สร้างอันยิ่งใหญ่ ได้แก่ แถนหลวง แถนชาด

แถนแนน แถนนุ่งขาว แถนกลอน แถนแพน และแถนหล่อ ดังมีตำนานเล่าสืบต่อมาจากคนในรุ่นปู่ย่าและรุ่นพ่อแม่ของไททรงดำ เกี่ยวกับความยิ่งใหญ่ของแถน ซึ่งเป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่างในโลก กล่าวไว้ว่า แต่ก่อนเมืองลุ่ม (เมืองมนุษย์) สมัยที่ยังไม่มีมนุษย์ ได้มีปู่เจ้าแถนหลวง เป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่าง แต่งคน แต่งวัว แต่งควาย แต่งสัตว์ทั้งหมด เอาใส่ในลูกน้ำเต้า ๘ ลูก ซึ่งปู่แถนเฒ่าให้ท้าวจวงและท้าวเงินได้นำน้ำเต้าทั้ง ๘ ลูก มาปลูกที่เมืองอมเมืองอาย แต่ยังไม่ปลูกไม่ได้เพราะน้ำท่วม ท้าวเงินจึงได้อยู่ที่เมืองอมเมืองอาย ส่วนท้าวจวงเอาน้ำเต้าลงมาจากเมืองล่อ แต่ก็ยังไม่ปลูก ท้าวจวงได้มามีเมียมีลูกชายคนหนึ่ง ชื่อว่า ท้าวล่อ ต่อมาท้าวจวงได้มอบแผ่นดินนี้ ให้กับลูกชาย จากนั้นท้าว

จวงจึงเอาลูกน้ำเต้าลงมาปลูกในเมืองแวงหรือเมืองลาว ปลูกได้เพียง ๒ ลูกเท่านั้น ท้าวจวงก็นำน้ำเต้า ๖ ลูกกลับไปคืนขึ้นไปให้กับท้าวเงิน ที่เมืองอมเมืองอวย ส่วนท้าวลอได้มีเมียและมีลูก ๓ คน ชื่อตาหลุก ตาเล่าและเจ้ากลางเกียง ต่อมาตาหลุกได้มีลูก ๒๙ คน ตาเล่ามีลูก ๒๐ คน เหลือแต่เจ้ากลางเกียงยังไม่มีเมีย ได้ย้ายไปอยู่ตามเมืองต่าง ๆ จนสุดท้ายไปอยู่ที่เมืองแวง กระทั่งมีลูกชายหนึ่งคนชื่อ ขุนแป จากตำนานที่สืบทอดมาเมื่อไททรงดำได้เข้ามาอยู่เมืองไท ได้เอาคำว่าขุนแป มาใช้เรียกคนที่มีตำแหน่งเป็นกำนันด้วย นอกจากนี้ยังมีตำนานที่เกี่ยวกับความยิ่งใหญ่ได้กล่าวถึงแณว่า เป็นผู้ยิ่งใหญ่ผู้สร้างโลก ผู้ให้ชีวิตและวิธีการดำเนินชีวิตต่อทุกสรรพสิ่งในโลกว่า แณได้ปั้นมนุษย์ใส่ลูกน้ำเต้า (ไททรงดำเรียกลูกมะเต้า) โดยปั้นลูกน้ำเต้าให้ลูกใหญ่พอใส่คนได้จำนวนมาก ซึ่งแณได้สร้างตัวหนังสือให้กับมนุษย์ มีทั้ง หนังสือคนไท หนังสือคนลาว หนังสือเจ๊ก ๆ โดยแณได้สั่งสอนสัตว์ เช่น ปู ปลา วัว ควาย ต้องรับเลี้ยงมนุษย์หมด ด้วยการยอมให้มนุษย์กินและยอมให้มนุษย์ใช้แรงงานวัวควาย

ในพงศาวดารล้านช้าง ได้กล่าวถึงการกำเนิดผู้คน que แสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของแณ ดังนี้กาลก่อนนั้นมนุษย์อยู่บนดิน แณอยู่บนฟ้า แต่มีทางที่สามารถไปมาหาสู่กันได้โดยตลอด ซึ่งพื้นดินบริเวณเมืองลุ่ม มีขุนใหญ่ ๓ คน คือ ขุนदान ปู่ลางเซิงและขุนเด็ก ได้สร้างบ้านเมือง มีข้าวปลาสมบูรณ์ แณจึงใช้คนลงมาบอกกล่าวให้คนเมืองลุ่มทำการเซ่นไหว้ แต่คนทั้งหลายไม่ปฏิบัติตาม แณจึงโกรธและบันดาลให้น้ำท่วมเมือง ทำให้ผู้คนล้มตายเหตุนี้ ขุนदान ปู่ลางเซิง และขุนเด็ก จึงต่อแพนำลูกเมียขึ้นแพ แพทวนน้ำ ไปยังเมืองฟ้า แณจึงไต่ถามเหตุการณ์และกล่าวว่าได้ส่งคนมาเตือนให้นับถือ เมื่อไม่เชื่อฟังแณจึงบันดาลให้เป็นไป จากนั้นจึงให้ทั้งหมดไปอยู่ที่บึงแณลอ ต่อมาเมื่อลุ่มน้ำเหือดแห้ง พวกเขาได้ขอล้อมกลับมาอยู่ที่เดิม โดยอ้างว่าอยู่ในเมืองฟ้า ไม่สามารถทำอะไรได้เหมือนชาวฟ้า แณจึงอนุญาตและให้คนทั้ง ๓ ลงมาอยู่ที่ตำบลน่าน้อยอ้อยหนู โดยให้ควายเขาล้อมด้วย อยู่ต่อมา ๓ ปีควายได้ตายลง ต่อมาเกิดผลน้ำเต้าขึ้น มาจากซากควาย เมื่อผลแก่ก็เกิดมีผู้คนมากมายอยู่ในน้ำเต้า ปู่ลางเซิงจึงเอาส่ว เจาะผลน้ำเต้า นั้นคนทั้งหลายได้หลั่ง ไหลออกมา ประมาณ ๓ วัน ๓ คืน คนจึงหมดจากน้ำเต้า เกิดเป็นคนไท ๕ กลุ่ม ได้แก่ ไทลม ไทลี ไทเลิง ไทล่อและไทควง แยกย้ายตั้งบ้านเรือนในแถบบริเวณนั้น

นอกจากนี้ ยังมีตำนานเกี่ยวกับความเชื่อในวิถีชีวิตของชาวไททรงดำในเรื่อง เต้า (ไททรงดำ เรียกว่า ความเว้าเรื่องโตเต้า) ได้กล่าวว่า แณเป็นผู้มีอำนาจยิ่งใหญ่ สามารถสั่งการทุกอย่างได้ อีกทั้ง ในสมัยที่ฟ้าและดินยังติดต่อกันได้ แณท่านแกล้งว่าจะตาย สัตว์ทั้งหลายที่อาศัยอยู่บนโลกมนุษย์จึงไปเข้าเฝ้าแณ แต่มีเหตุให้เต้าขึ้นไปหาไปหาแณไม่ได้ ต้องอาศัยมนุษย์พาไปเมื่อขึ้นไปถึงเมืองฟ้ามนุษย์ได้ร้องไห้เสียใจ ในขณะที่สัตว์อื่นไม่ร้องไห้เลย เต้าจึงกล่าววามมนุษย์เป็นสัตว์ที่ดีกว่าสัตว์อื่น อยากอยู่กับมนุษย์ เมื่อแณเห็นว่ามนุษย์ร้องไห้ จึงคิดวามมนุษย์ดีกว่าสัตว์อื่นแณจึงบอกกับเต้าวามมนุษย์ดีกว่าสัตว์อื่น เต้าจึงลงมาสร้างเรือนให้มนุษย์อยู่อาศัย กลายเป็นที่มาของเรือนที่มีหลังคาทรงกระดองเต้า

ตำนานของชาวไททรงดำ เกี่ยวกับแก่นในฐานะผู้สร้างอันยิ่งใหญ่ยังมีการเล่าสืบทอดกันต่อมาอีกมาก อาจแตกต่างกันไปในบางพื้นที่แต่ทั้งหมดเป็นเรื่องที่สะท้อนความยิ่งใหญ่ของแก่น ดังที่ อภิภูวัฒน์ โพธิ์सान^{๑๐๖} ได้กล่าวถึงฐานะของแก่น เป็นผู้สร้างมนุษย์และสรรพสิ่งเป็นผู้ลงโทษหรือทำลายมนุษย์ และเป็นผู้คอยช่วยเหลือมนุษย์ ทั้งโดยตรงหรือโดยผ่านสื่อกลาง

สมคิด ศรีสิงห์^{๑๐๗} กล่าวว่า แก่นเป็นผีสูงสุด เป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่างในโลก เป็นผู้ให้ชีวิต และวิธีการดำเนินชีวิตแก่พวกเขา ดังนั้นเมื่อจะกราบไหว้หรือทำพิธีกรรมต่าง ๆ จึงมีการเอ่ยชื่อแก่นเสียก่อน เพื่อให้ทราบการกระทำต่าง ๆ

เรไร สืบสุข^{๑๐๘} กล่าวว่า แต่ละแก่นมีหน้าที่ให้คุนหรือโทษต่อมนุษย์ต่างกัน เรียกว่า แก่นนั่งจ้องเนื่องจากแก่น เป็นผู้สร้างที่มองเห็นทุกสิ่ง และทุกการกระทำของมนุษย์ทุกคน แก่นท่านมองดูอยู่ ดังนั้น ไม่ว่าใครจะทำอะไรที่ไหน จึงอย่าคิดว่าไม่มีใครรู้ไม่มีใครเห็นเด็ดขาด ในเพลงขับ (ความขับ) ของไททรงดำตำบลท่าข้าม ได้แก่ ความขับเรื่องแปดมะเต่างวงช้าง มีเนื้อความกล่าวถึงมนุษย์เผ่าต่าง ๆ ว่า เกิดจากน้ำเต้าที่แก่นส่งให้มาเกิดบนพื้นโลกและแก่นเป็นผู้กำหนดสิ่งต่าง ๆ ในโลกมนุษย์ กำหนดวัน คีน เดือน ปี ภาษาพูดและอักษรด้วย

วิทย์ ฌ กลาง^{๑๐๙} กล่าวว่า ภายใต้ความเชื่อในระบบความสัมพันธ์แห่งธรรมชาติ ที่มีมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งในสถานะที่เป็นบุตรแห่งธรรมชาติ ท่าทีการแสดงออกในพิธีกรรมทุกขั้นตอน จึงเป็นการตอกย้ำ ความนอบน้อมต่อธรรมชาติ ที่มนุษย์ได้พึ่งพาอาศัยมาโดยตลอด

๑.๒ แก่นผู้ส่งคนมาโปรด แก่นในกลุ่มนี้ได้แก่ แก่นวี ดังมีตำนานที่กล่าวถึงการเกิดมนุษย์และตำนานเกี่ยวกับวีรบุรุษของไททรงดำที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของไททรงดำ ดังปรากฏใน พงศาวดารเมืองแกลง ได้กล่าวถึง ตำนานการเกิดผู้คนว่า เดิมเมืองแกลงเป็นทุ่งว่างที่ปราศจากผู้คนมีภูเขาและต้นไม้ อยู่ตามชายทุ่ง ต่อมาเมื่อเทพดา ๕ องค์ เทพธิดาทั้ง ๕ องค์ เป็นพี่น้องกัน ตกลงใจจะพากันมาเกิดในโลกมนุษย์ จึงลงไปใต้น้ำ เต้าเนรมิต ที่ชื่อว่า เต้าบุง ให้ลอยมาตกบนภูเขาทุ่งนาเตา(นาน้อยอ้อยหนู) ห่างจากเมืองแกลงไปทางตะวันออก ประมาณเดินทางหนึ่งวัน ต่อมาผลน้ำเต้า ได้แตกออก มีมนุษย์รูปกายต่างกันออกมาจากน้ำเต้า ทั้งชายและหญิงเป็นคู่ ตามลำดับ ได้แก่ ข่าแจะ ไทดำ ลาวพุงขาว ฮ่อ และแกว ต่อมาชายหญิงทั้ง ๕ คู่ ได้พากันลงจากภูเขาไปอาบน้ำ ชำระร่างกายในหนองน้ำ ศักดิ์สิทธิ์

^{๑๐๖} อภิภูวัฒน์ โพธิ์सान, สารัตถะคติความเชื่อและพิธีกรรมลาวโซ่ง, หน้า ๘๒.

^{๑๐๗} สมคิด ศรีสิงห์, “วัฒนธรรมของไทโซ่งดา (ลาวโซ่ง) ในจังหวัดพิษณุโลกและ พิจิตร”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๖), หน้า ๖๒.

^{๑๐๘} เรไร สืบสุข, วรรณกรรมพื้นบ้านไททรงดำ อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี, ภาควิชาภาษาไทย วิทยาลัยครูเพชรบุรี: ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม จังหวัดเพชรบุรี, ๒๕๒๓, หน้า ๒๕.

^{๑๐๙} เอกวิทย์ ฌ กลาง, ภูมิปัญญาสี่ภาควิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไท, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๐), หน้า ๔๖.

ชื่อหนองฮักหนองฮาย ที่ใครอาบแล้วจะมีร่างกายผ่องใส สะอาดงดงามและมีสติปัญญา ชายหญิง ๕ คู่ ยกเว้นแต่พวกข้าที่ไม่ได้ลงอาบน้ำนอกนั้น อาบน้ำแล้วเกิดมีผิวพรรณงาม เติบโตเป็นหนุ่มสาวและได้เป็นสามีภรรยา กัน มีลูกหลานสืบมา โดยกลุ่มไทดำ มีขุนลอคำ เป็นต้นตระกูลสร้างบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลสามหมื่น ต่อมาเรียกว่าเมืองแกลง และเมื่อขุนลอคำสิ้นชีพลง ได้มีผู้มีบุญนามว่า ขุนบรมราชา มาเกิดเป็นเจ้า ณ เมืองแกลงขุนบรมหรือเรียกพระนามเต็มว่า ขุนบรมราชาธิราช ในพงศาวดารจีนเรียกว่า ฟีล่อโก๊ะ เป็นกษัตริย์ผู้กล้าหาญมาก ในประชุมพงศาวดารเล่ม ๔๔ เรื่องตำนานเมืองพวน^{๑๐๐} ได้มีการกล่าวถึง ขุนบรมราชาธิราช เป็นผู้ครองเมืองแกลง โดยมีพระหเสี ๒ องค์ ได้แก่ พระนางแอกแกลง มีพระโอรส ๔ องค์ และพระนางยมพาลามีพระโอรส ๓ องค์ รวมพระโอรสทั้งหมด ๗ องค์ ได้แก่ ๑. ขุนลอคำ ๒. ยีพาลาน ๓. สามจูสง ๔. ไสผง ๕. ง้วนิน ๖. ลกกลม ๗. เจ็ดเจิง

ตำนานเรื่องแกลงสร้างโลก ตำนานเรื่องแปดมะเต่างวงช้าง ตำนานเรื่องน้ำเต่าปุงและตำนานขุนบรม ตำนานทั้งหมดนี้ได้สะท้อนถึงประวัติความเป็นมา ความเชื่อ ค่านิยม การจัด ระเบียบสังคมและความคิดที่เกี่ยวกับธรรมชาติหลายประการของไททรงดำ ที่เกี่ยวข้องกัอำนาจอันยิ่งใหญ่ของแกลง

ดังที่ สิริ พึ่งเดช^{๑๐๑} ได้สรุป ตำนานเรื่องแปดมะเต่างวงช้าง จากพงศาวดารล้านช้างและพงศาวดารเมืองแกลง ไว้ว่า โลกเกิดขึ้นด้วยอำนาจจากแกลงฟ้า ผู้บันดาลให้เกิดมีแผ่นดิน แผ่นฟ้า พระอาทิตย์ พระจันทร์ และเกิดพืชพันธุ์ธัญญาหาร ต่อมาแกลงฟ้าบันดาลให้เกิดมีชีวิตขึ้น ในโลก มีสัตว์และมนุษย์ แต่ความขัดแย้งทำให้แกลงบันดาลให้น้ำท่วมโลกมนุษย์และสัตว์จมน้ำตาย องค์ท้าวสองตนคือ ท้าวสวงกับท้าวเงิน ได้ต่อแพหนีน้ำท่วมโลก แกลงจึงเรียกให้ท้าวทั้งสองเข้าเฝ้าและสั่งให้ทั้งสองลงมาสร้างพื้นโลกใหม่ โดยแกลงได้มอบแปดมะเต่างวงช้าง ซึ่งภายในบรรจุของต้องประสงค์ทุกสิ่งอัน เมื่อนำลงมาสู่พื้นโลก ผ่านไปจนกระทั่งลดแห้งลง ลูกน้ำเต่าแก่จัดจึงแตกออกเป็นมนุษย์คนแรกชื่อผู้ซำ มนุษย์คนที่สองออกมา ชื่อผู้ลือ มนุษย์คนที่สามชื่อผู้ลาว (ผู้โตชงดา) มนุษย์คนที่สี่ออกมาชื่อผู้แกว มนุษย์คนที่ห้าออกมาชื่อผู้ฮ้อไว้ผมเปียคนในสายตระกูลผู้ท้าว ถือมัน สืบทอดกันมาว่า บรรพบุรุษต้นตระกูล มาจากตระกูลลือหรือสิ่งลือสืบสายมาจากอดีตเจ้าเมือง ซึ่งเป็นคนในชนชั้นปกครอง จึงมีธรรมเนียมการสืบสายตระกูลผีผู้ท้าวและผีผู้น้อย ซึ่งสอดคล้องกับที่ ศิราพร ณ ถลาง^{๑๐๒} กล่าวว่า ตำนานเป็นสิ่งที่ใช้บอกอัตลักษณ์กลุ่มชนหรือชาติพันธุ์ และมีบทบาทในการสร้างสิทธิธรรมในเรื่องตระกูลหัวหน้าเผ่า ทำให้คนในกลุ่มยอมรับในสิทธิธรรมนั้น

^{๑๐๐} ประชุมพงศาวดารเล่ม ๔๔ เรื่องตำนานเมืองพวน ๒๕๑๒, หน้า ๑๓๒.

^{๑๐๑} สิริ พึ่งเดช, ประวัติ - ลัทธิของผู้โตชงดา, (พระนคร: ศรีสภา, ๒๕๑๙), หน้า ๖๔-๖๖.

^{๑๐๒} ศิราพร ณ ถลาง, ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน, (กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๒๓๔-๒๓๕.

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มแกนผู้รักษา ได้แก่ แกนสิง แกนหิด แกนไห้ แกนเจือง แกนถ่อง แกนโซ้ย และแกนสัด (ไททรงดำ เปรียบแกนสัด เป็น ตำรวจ อัยการ ผู้พิพากษา) ส่วนกลุ่มแกนผู้ทำลาย ได้แก่ แกนเคอหรือแกนคอ และแกนเคาะแกนทั้งหมดเป็นผู้กำหนดกรอบการดำเนินชีวิตมนุษย์ ไม่ให้ออกไปจากกรอบการควบคุม ถ้าหากมนุษย์ยังประพฤติปฏิบัติไปในทางที่นอกกรอบ แกนท่านจะไม่พึงพอใจ มนุษย์จึงต้องปฏิบัติตนอย่างมีสติและรอบคอบในการดำเนินชีวิต ระวังมิให้ออกนอกกรอบความประสงค์ของแกน หากไม่แล้วจะกลายเป็นการฝ่าฝืนกรอบระเบียบของแกน กลายเป็นการลบหลู่ดูหมิ่นแกนได้ ความยกย่องและเคารพต่อแกนนั้น อาจไม่ได้มีพิธีกรรมแสดงออกอย่างชัดเจน แต่ก็ได้มีปรากฏอยู่เป็นขั้นตอนสำคัญหนึ่ง ในบางพิธีกรรมของไททรงดำตำบลท่าข้าม ได้แก่พิธีอัญเชิญแกนลงมาเป็นประธาน เพื่อรับทราบการกระทำในพิธีกรรม โดยการจัดที่ประทับพิเศษไว้รับรองแกน พร้อมทั้งมีโต๊ะเช่นเหล้าและอาหารให้แกน เป็นการแสดงความเคารพยกย่องท่าน และต้องมีขั้นตอนมีการส่งแกนกลับ เรียกว่า “พายแกน” เมื่อเสร็จพิธีแล้วพิธีการถวายเครื่องเช่นให้แกน เพื่อขอขวัญของผู้เจ็บป่วยกลับคืนเจ้าของร่าง ในพิธีเสนตัว พิธีเสนเต็ง (การไถ่ถอนผีบรรพบุรุษที่ไปติด ชื่อติดคาอยู่ในเมืองแกน) พิธีส่งแพเคราะห์ (แป้เคราะห์) เป็นแพที่ใช้ในการทำพิธีเสนแก่เคราะห์เรือน ดังมีความเชื่อสืบต่อกันมาในหมู่ไททรงดำว่า เป็นแพที่ใช้บรรทุกเคราะห์กรรมและสิ่งที่ไม่ดีภายในบ้านรวมถึงเคราะห์กรรมของผู้สืบผี (เจ้าเสื่อ)

หลังจากทำพิธีเสร็จ ต้องนำแพไปส่งหรือน้ำไปวางไว้ที่ทางสามแพร่งหรือนำไปลอยน้ำ เรียกว่า การส่งเคราะห์ โดยมีความเชื่อว่าเป็นการส่งไปให้แกนเพื่อบอกว่าเจ้าเสื่อยังมีชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์ ทั้งนี้สิ่งของในแพที่มีประกอบไปด้วย ก้านกล้วยจำนวนคี่เท่านั้น ๗ ก้าน หรือ ๙ ก้าน นามาวางเรียงต่อกัน ยึดติดกันไว้ด้วยไม้ไผ่ที่เหลาเล็ก ๆ แหวงให้ติดเข้าด้วยกันเป็นแพ แล้วนำกากกล้วยมาตัดขนาดพอประมาณ หักมุมให้เป็นรูปสี่เหลี่ยมแล้วนำไปวางบนแพ ใช้ไม้ไผ่ เหลาให้กลมเล็ก สูงพอประมาณ แหวงกากกล้วยทั้งสี่มุมให้ติดกับแพก้านกล้วย เป็นทรงกระบะวางอยู่บนแพ จากนั้นนำไหมสีต่าง ๆ มาคล้องที่ยอดหลักไม้ไผ่ทั้งสี่มุมเหมือนเป็นการคล้องด้ายสายสิญจน์ แต่คล้องไหมเว้นไว้หนึ่งช่องคือด้านหน้าใช้สำหรับเป็นประตู (ไหมในช่องที่เปิดออก จะถูกปิดเมื่อแพนี้ได้ผ่านพิธีส่งเคราะห์แล้ว) ด้านหน้า (ประตู) จะนำตัวแป้ (สัตว์ชนิดหนึ่งที่ทำขึ้น โดยการสานดอกไม้ไผ่) นำมาปักไว้ด้านหน้า ส่วนด้านหลังมีควายที่สานจากดอกไม้ไผ่ นำมาปักไว้ในกระบะ และในแพเคราะห์จะใส่หุ่นคน ที่ทำจากกากกล้วย ห่มด้วยผ้าดำจำนวน ๒ หุ่น ฤงุ่น ฤงหิน เปลือกไข่ เปลือกตัวไหม เล็บมือเล็บเท้าของเจ้าของบ้าน ขานหมากของเจ้าของบ้าน ผิวของเสาบ้าน นำฮ่อม นำข้าวหมา (นำแช่ข้าวเหนียว) ข้าวเหนียว ๑ ปั้นปลาเค็ม ๑ ตัว หมากพลู พร้อมทั้งหักไม้ไผ่ให้เป็นรูปตะขอและง่าม อยางละ ๙ อัน ใส่ลงไปด้วย ตะขอและง่ามจาลอง ที่ใส่ลงในแพนั้น เชื่อกันว่า ขณะทำพิธีเรียกเคราะห์ลงแพ จะช่วยให้เรียกได้ง่ายขึ้นอีกทั้ง ต้องนำใบหนาดหนามขี้เก็ก ใบหม่อน หนามมะเขือ หนามมะแว้ง และหนามส้มปล่อย ทั้งหมดนำมามัดรวมกันเป็นกำ ใส่ลงไปในแพเคราะห์ด้วย รวมทั้งต้องมีผ้าฝ้าย

ซิ่นยาวเท่ากับฝ่ามือเจ้าของเสื่อ และใส่เทียนทำจากเส้นฝ้ายที่นำมาชุบขี้ผึ้ง ให้เป็นเทียนยาวเท่ากับฝ่ามือของเจ้าของเสื่อ นำมาพันให้เป็นแท่งจนวน ๔ แท่ง ทั้งนี้จะใช้จุดเพื่อการเสี่ยงทายเมื่อนำแพไปส่งด้วยการนำไปลอยน้ำ หรือวางไว้ที่ทางสามแพร่ง

จากทั้งหมดที่กล่าวมานั้น สามารถประมวลแนวคิด ตามความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับแกนของไททรงดำตำบลท่าข้ามได้ว่า แกนเป็นกลุ่มผีที่อยู่ในเมืองฟ้า (เมืองแกน) ซึ่งแกนมีหลายประเภทด้วยกัน ทำหน้าที่แตกต่างกันไปตามโครงสร้างสายงาน มีแกนหลวงผู้ยิ่งใหญ่ เป็นผู้ที่อยู่ยอดบนสุดของทำเนียบโครงสร้างสายการบังคับบัญชา มีอำนาจเหนือแกนทั้งปวง รวมทั้งมีอำนาจเหนือชีวิตมนุษย์ เพราะแกนหลวงท่านเป็นผู้สร้าง ผู้ส่งคนมาโปรด ผู้รักษา และผู้ทำลายทุกสรรพสิ่งในโลกจึงอยู่ในความควบคุมของแกน จะดลบันดาลให้เกิดความเป็นไปต่าง ๆ ในชีวิตและทรัพย์สิน ทำให้มนุษย์ต้องยอมจำนนในการรับทราบและปฏิบัติให้ได้ตรงตามความประสงค์ของแกน เพื่อให้ท่านพึงพอใจและเมตตาบันดาลให้ประสบแต่ความสุขความเจริญ

๑.๒) ผีเมือง

ผีเมือง เป็นกลุ่มผีที่มีความสำคัญและมีอำนาจรองจากแกน โดยมีพลังอำนาจในการดูแลรักษาบ้านเมืองให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ซึ่งระบบชุมชนหมู่บ้านในอดีต จะมีผีบรรพบุรุษประจำหมู่บ้าน เรียกว่า “เสื่อบ้าน” และเมื่อชุมชนพัฒนาเข้าสู่ความเป็นรัฐแบบเจ้าฟ้าจึงมีเสื่อเมืองที่อัญเชิญมาอยู่ ณ หอผี ในพื้นที่ดงหรือที่ดอนประจำหมู่บ้าน ถือเป็นเขตศักดิ์สิทธิ์ เป็นพื้นที่สาธารณะ มีสัญลักษณ์ คือ หลักหมายทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมทางจิตใจของหมู่บ้านผีเมืองและผีบ้าน มีความแตกต่างกัน ที่ว่า ผีเมือง เป็นผีบรรพบุรุษของชนชั้น ปกครองชาวไททรงดำ เป็นผีของอดีตเจ้าเมืองผู้คุ้มครองรักษาเมืองให้ร่มเย็นและอุดมสมบูรณ์ ตามความเชื่อของชาวบ้านที่นิยมตั้งหลักเมืองอยู่ในที่ดอนของเมืองบริเวณนั้น ถือเป็นเขตหวงห้าม ใช้เฉพาะประกอบพิธีเสนเมืองหรือเลี้ยงผีเมืองเท่านั้น ในอดีตโบราณดั้งเดิม พิธีเสนเมืองได้ถูกจัดขึ้นอย่างใหญ่โต หมู่บ้านบริวารต่าง ๆ มีส่วนร่วมโดยส่งควายและผู้แทนไปร่วมพิธีทุกปี พิธีนี้มีจะการฆ่าควายเช่นสังเวทมนต์ตามขนาดของเมือง เพื่อแสดงโครงสร้างทางการเมืองแลสถานภาพของเมือง ในโอกาสนี้ด้วย เช่น เมืองแกลง (เดียน เบียน พู) ต้องฆ่าควายถึง ๑๔ ตัว ในการเสนเมืองแต่ละปี ส่วนเมืองเล็กฆ่าควายในจำนวนน้อยลงตามขนาดของเมืองและหมู่บ้านบริวาร การเช่นไหว้ผีเมืองมาจากความเชื่อ ความศรัทธาที่ว่า จะทำให้บ้านเมืองร่มเย็นเป็นสุขและปราศจากอันตรายทั้งปวงช่วงเวลาของการประกอบพิธีเสนผีเมืองในอดีต จัดขึ้นที่เมืองแกลง จะเกิดขึ้นในราวเดือนกรกฎาคมของทุกปี ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่เดิมของไททรงดำ พวกชนชั้นการปกครองสามารถจัดทำพิธีบูชาผีเมืองได้ ในขณะที่ผู้น้อย จัดทำพิธีบูชาได้แต่ผีบรรพบุรุษของตนเอง^{๑๑๓}

^{๑๑๓} สมทรง บุรุษพัฒน์, สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ ไทโซ่ง, ๒๕๓๙, หน้า ๑๒.

๑.๓) ฝึบ้านหรือฝึปูเจ้าเสื่อบ้าน

ชาวไททรงดำเชื่อว่าฝึกลุ่มนี้เป็นฝึหัวหน้ากลุ่มที่มาบุกเบิกที่ดินสร้างหมู่บ้านขึ้นครั้งแรก เป็นฝึต้นตระกูลของคนในหมู่บ้านนั่นเอง มีหน้าที่รักษาและคุ้มครองหมู่บ้าน โดยมีหอหรือศาลให้ท่านประทับเรียกว่า “ศาลฝึประจำหมู่บ้านหรือศาลพ่อปู่” บริเวณนั้นจะมีต้นไม้ใหญ่อยู่หน้าทับ เรียกว่า “ดงเสื่อหรือดงเชื้อ” เป็นที่เคารพบูชาของทุกคนในหมู่บ้าน ในอดีตดั้งเดิม เจ้าเมืองและชาวบ้านต้องร่วมกันทำพิธีเช่นไหว้ฝึบ้าน และฝึเมือง โดยนำเสื่อไปเช่น ไหว้ที่ศาล เนื่องจากความเชื่อ ความศรัทธาว่า เสื่อนั้นเปรียบเสมือนขวัญ จึงกลายเป็นที่มาของการเรียก ศาลฝึบ้าน ฝึเมืองว่า “เสื่อบ้านเสื่อเมือง”^{๑๑๔}

ชาวไททรงดำในเขตตำบลท่าข้าม เชื่อว่าในอดีต ก่อนคนในรุ่นพ่อแม่ขึ้นไปอีก มีการเช่น ไหว้ศาลประจำหมู่บ้าน ในวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๖ ของทุกปี ถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ของชาวไททรงดำ โดยการนำของผู้ใหญ่บ้านที่จัดขึ้นในช่วงเช้า ไม่มีการนิมนต์พระสงฆ์มาร่วมในพิธีกรรม แต่เมื่อประมาณ ๑๐ กว่าปี ผ่านมาถึงปัจจุบัน มีการนิมนต์พระมาสวดในพิธีนี้ด้วย การเช่นไหว้ศาล ตั้งแต่รุ่นพ่อแม่และปู่ย่ามาแล้วนั้น บางคนได้นำเสื่อฮีของตนมาเข้าร่วมในพิธีด้วย โดยนำมาวางไว้ที่ศาล ในขณะที่ทำพิธี รวมทั้งมีการทำน้ำศักดิ์สิทธิ์หรือน้ำมนต์ในแบบฉบับไททรงดำ ด้วยการที่ชาวบ้านนำมาใส่ภาชนะ มาวางไว้ที่ศาลในขณะที่ทำพิธีที่เชื่อว่ามีพลังศักดิ์สิทธิ์ เมื่อเสร็จพิธีจึงมาเอาเสื่ออาหารและน้ำ ที่ผ่านพิธีกรรม (เชื่อว่าได้กลายเป็นน้ำมนต์แล้ว) กลับไปหรือแบ่งปันน้ำบางส่วนให้กับเพื่อนบ้านคนอื่น ๆ ที่ไม่ได้นำมา มาเข้าร่วมพิธีก็ได้ และหลังจากวันที่ได้ทำพิธีเช่นไหว้ศาลประจำหมู่บ้าน จะไม่มีการเล่นลูกช่วงและอันคอนพ้อนแคนของปีนั้น อีก เพราะจากนี้ไปจะวันเริ่มต้นการทำงานหรือฤดูทำนา^{๑๑๕}

๑.๔) ฝึมดฝึมนต์

ฝึกลุ่มนี้ได้แก่วิญญาณของ “ครูมด” เนื่องจากผู้ที่จะเป็นพ่อมดหรือแม่มดได้นั้น ต้องมีครูผู้สอนวิชาแห่งการเป็นมด (หมอมูนาในพิธีกรรมของไททรงดำ) ให้กับลูกศิษย์ ซึ่งในอดีตลูกหลานในสายตระกูลมดเท่านั้น จึงจะเป็นผู้ที่สามารถเรียนวิชาได้ โดยพ่อหรือปู่ เป็นผู้ที่ถ่ายทอดวิชาให้กับลูกหลานของตนเอง ต่อมาเมื่อครูมดเสียชีวิต ครูมดจะกลายเป็น “ฝึมดฝึมนต์” ซึ่งมีฐานะสูงกว่าฝึบรรพบุรุษ ฝึมดฝึมนต์ เป็นฝึฟ้าชั้นกลางที่มีอำนาจดั่งเทพผู้มีฤทธิ์ในทางช่วยเหลือมวลมนุษย

^{๑๑๔} พัฒนปกรณ สีสาทฤทธิ, “ศรัทธาวิวัฒน์: การปรับตัวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ”, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, (กรุงเทพฯ: อุษาคเนย์, ๒๕๕๕), หน้า ๔๓.

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ นายดำรง บัวแก้ว (สิงหลาว), อาชีพนายช่างทำเรือ, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

โดยที่ไม่สามารถปรากฏร่างให้เห็นได้ต้องมีลูกศิษย์เป็นร่างทรงให้ผีมดผีมนต์ได้เข้าสิงเท่านั้น ผีมดผีมนต์จึงจะช่วยเป็นสื่อติดต่อระหว่างมนุษย์กับผีหรืออำนาจลึกลับอื่นให้ได้

นายคุณ บัวแก้ว^{๑๖๖} ไททรงดำตำบลท่าข้าม เล่าเพิ่มเติมว่า พิธีเสนรับมด เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้น เพื่อต้อนรับผีมด ซึ่งทำเพียงครั้งเดียวเท่านั้น ในชีวิตของคนที่จะรับสืบทอดการเป็นหมอมดต่อไป (ทายาทของมดแบ่งออกเป็น สายตระกูลพ่อมดกับสายตระกูลแม่มด) โดยมีที่มาเนื่องจากผีมดผีมนต์ มีความต้องการจะมาอาศัยอยู่กับคนที่ผีมดผีมนต์ต้องการจะให้เป็นผู้สืบทอดตำแหน่งทายาทเป็นพ่อมดหรือแม่มดคนต่อไป ผีมดผีมนต์จึงมาสื่อสารด้วยการทำให้คนผู้นั้นมีอาการเจ็บป่วย อันเป็นสาเหตุให้คนผู้นั้นรักษาอย่างไรไม่หาย จึงไปหาหมอเอื้องเพื่อเสี่ยงทายว่าเจ็บป่วยด้วยสาเหตุใด ถ้าหมอเอื้องเสี่ยงทายได้ว่าถูกผีมดกระทำ เพราะต้องการให้เป็นผู้สืบทอดตำแหน่งมด ก็ให้ผู้ป่วยทำพิธีรับผีมดจึงจะหายจากการเจ็บป่วย

ทั้งนี้บ้านที่ทำพิธีรับมดจะต้องทำหิ้งบูชาไว้ผีมด เรียกว่า “หิ้งผีมดหรือหิ้งผีมดผีมนต์” เป็นกระบะไม้สี่เหลี่ยมขนาดกว้างประมาณ ๑ ศอก ยาวประมาณ ๑-๒ ศอก และมีหย้าแขวนประดับอยู่ด้วย หิ้งมดจะนำไปติดไว้ที่หัวนอนของผู้ป่วยหรือติดไว้ที่เสาต้นใดต้นหนึ่งของบ้าน แต่ห้ามนำหิ้งผีมดนี้ไปติดไว้ที่เดียวกับกะล่อห้อง เพราะผีมดเป็นผีที่มีฐานะสูงกว่าผีเรือน ถ้านำมาอยู่ด้วยกัน จะเป็นการไม่สมควรอย่างยิ่ง และอีกอย่างคือ ในพิธีจะต้องทราบด้วยว่า ผีมดของบ้านใช้ชั้นธอะไร ถ้าใช้ชั้น ๕ ชั้น ๘ ชั้น ๑๑ และชั้น ๑๒ ถือว่าเป็นมดใหญ่ ในแต่ละชั้นจะแตกต่างกันเรื่องการเตรียมขันหมาก เช่น ชั้น ๕ ต้องใช้พลู ๕ ใบ ชั้น ๘ ใช้พลู ๘ ใบ ชั้น ๑๒ ใช้พลู ๑๒ ใบ เมื่อตั้งหิ้งแล้วเชิญผีมดมาอยู่บนหิ้ง โดยทำพิธีเซ่นเหล้าและหมากพลู เพื่อเป็นการไหว้ครูของหมอมด เรียกว่า ปงอ้อ ตามความเชื่อที่ว่า ผีมดเป็นผีครู ถ้าบ้านใดรับผีมดแล้วจึงจะสามารถฝึกฝนการเป็นหมอมดเพื่อประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ได้ ถือว่าเป็นผู้สืบเชื้อสายมดต่อไป ซึ่งจะนำอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของมด ไว้บนหิ้ง เช่น เครื่องแต่งตัวของมดในการทาพิธี วิ และปี่ เป็นต้น ก่อนที่พ่อมดหรือแม่มดจะเริ่มทำพิธีกรรม ต้องเซ่นมีการเซ่นไหว้ผีมดหรือผีครู ก่อนทุกครั้งพิธีเสนรับมด เป็นพิธีที่ต้องทำเสร็จภายในวันเดียว เริ่มตั้งแต่เช้าตรู่จนถึงหัวค่ำพิธีนี้กระทำเดือนใดก็ได้ ยกเว้นในช่วง ๔ เดือน ตั้งแต่ประมาณกลางเดือน ๘ ถึงกลางเดือน ๑๑ เนื่องจากไททรงดำเชื่อว่า ผีเรือนไม่อยู่ ไปเฝ้าเกณฑ์เมืองฟ้า

นอกจากพิธีเสนรับมดแล้ว ยังมีพิธีเสนตั้งบั้งหนอ ซึ่งเป็นพิธีการทำขึ้น ในช่วงบ่ายหลังจากที่ได้ทำพิธีเสนเรือนเสร็จเรียบร้อยแล้ว พิธีเสนตั้งบั้งหนอ เป็นพิธีกรรมเลี้ยงผีมดผีมนต์เกี่ยวกับการบูชาครุมดหรือการเซ่นบูชาผีมดผีมนต์ สำหรับบ้านที่เป็นสายตระกูลมด ที่มีหิ้งบูชามดเท่านั้น เป็นพิธีที่จัดขึ้นตามความเชื่อที่ว่า เพื่อเป็นการไหว้ครุมด ด้วยการอัญเชิญครุมดให้มาร่วมใน

^{๑๖๖} สัมภาษณ์ นายคุณ บัวแก้ว (สิงหลว, อาชีพทำนา, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

พิธีและให้มารับของเช่นไหว้ โดยมีการร้องรำและเป่าปี่ ก็มีการกระแทกบั๊ว (กระบอกไม้ไผ่) ให้เป็นจังหวะตามเสียงการเป่าปี่

๑.๕) ผีบรรพบุรุษ (ผีเรือน หรือ ผีตา)

ผีกลุ่มนี้ได้แก่ ผีของผู้ใหญ่ในตระกูลของฝ่ายชาย อาทิ ปู่ ย่า พ่อ แม่ ที่เสียชีวิตในลักษณะที่เรียกว่า ตายดี จากการสัมภาษณ์ สำรวย ถ้อยทัต (สิงกวาง)^{๑๑๗} เล่าว่าความเชื่อดั้งเดิมของไทยทรงดำ ตำบลท่าข้าม เชื่อว่าการตายมี ๒ ประเภท ได้แก่ประเภท ตายดี เป็นการตายอันเนื่องมาจากความเจ็บป่วยหรือถึงวัยอันสมควรเมื่อชราภาพมากแล้ว ผู้ตายจะถูกเรียกว่า ผีดี ที่ลูกหลานต้องจัดพิธีศพตามประเพณีให้ และผีดีเท่านั้นที่มีสิทธิ์จะไปเมืองฟ้า รวมทั้งยังคงความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว ในฐานะพ่อ แม่ ปู่ ย่า เหมือนครั้งยังเป็นมนุษย์อยู่ในโลก แม้ว่าจะไม่มีร่างกายหยาบให้ผู้คนมองเห็นได้อีกต่อไปก็ตาม ประเภท ตายไม่ดี เป็นการตายด้วยอุบัติเหตุต่าง ๆ ทำให้เสียชีวิตก่อนวัยอันควร(ตายโหง) ผู้ตายจะถูกเรียกว่า ผีร้าย ผีประเภทนี้จะไม่มีการทำพิธีเชิญผีขึ้น เรือน อันเป็นข้อห้ามเด็ดขาด และผีประเภทนี้จะไม่ถูกบันทึกรายชื่อลงในบั้งผีเรือน เมื่อไม่ถูกเชิญขึ้นเรือน ผีประเภทนี้จึงเป็นผีเร่ร่อน ไม่มีสิทธิ์ที่จะไปเมืองฟ้าได้ ห้ามจัดพิธีศพให้กับผีประเภทนี้ทั้งห้ามนำศพตายโหงเข้าบ้าน คงทำได้เพียงนำศพไปฝังเท่านั้น

ในอดีตถ้าหากจะนำศพตายโหงไปเผาก็สามารถทำได้ แต่จะต้องฝังไว้เป็นเวลานานจนคนลืมก่อน ถึงจะขุดขึ้นมาเผาได้ ห้ามเผาทันที เพราะศพตายโหงบางศพมีสภาพที่ไม่น่าดู จึงไม่ต้องการให้ลูกหลานเกิดความเศร้าสลดใจหรืออาลัยในการจากไปของศพนั้นมากนัก แม้ว่าจะไม่มีการเชิญผีร้ายขึ้นเรือนและไม่นำรายชื่อของผีร้ายที่ตายไม่ตีมาไว้ในรายชื่อ บั้งผีเรือนแต่ลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่ก็ไม่ไฉนจะตัดผีชนิดนี้ออกปล่อยทิ้งโดยสิ้นเชิง แต่จะยังคงให้ความเอื้อเฟื้ออยู่บ้างในพิธีเสนเรือน เพราะถึงอย่างไร ก็ยังถือเป็นผู้ที่มีหัวสึงเดียวกัน โดยเรียกผีประเภทนี้รวมทั้งหมดว่า ผีสามสิบหล้า^{๑๑๘}

ในพิธีเสนเรือน จะมีขั้นตอนการเช่นอาหารให้กับผีที่ตายไม่ดี โดยเรียกให้มากินแบบรวม ๆ ไม่ได้เอ่ยเรียกเชิญเป็นชื่อ ๆ ตามแบบรายชื่อของผีดีในบั้งผีเรือน และอาหารที่นำมาเช่นให้ผีร้ายกิน จะไม่มีการเอาใบตองมารองอาหารไว้ เพราะผีสามสิบหล้าพวกนี้จะไม่มีการติดต่อกับผีเรือน ที่ถูกเชิญให้มากินเครื่องเช่นอย่างเฉพาะเจาะจง ตามรายชื่อในบั้งผีเรือน ดังนั้นในพิธีเสนเรือน ใบตองจึงเป็นสัญลักษณ์ของการให้เกียรติผีได้อย่างหนึ่งด้วย

หลังจากที่ได้จัดพิธีกรรมงานศพตามธรรมเนียมไทยทรงดำเรียบร้อยแล้ว ลูกหลานต้องทำพิธีเชิญผีขึ้นเรือน เพื่ออัญเชิญ ขวัญหัวใจ ของผู้ตายให้มาสถิตอยู่บนเรือน ในส่วนที่เรียกว่ากะล่อห้อง

^{๑๑๗} สัมภาษณ์, สำรวย ถ้อยทัต (สิงกวาง), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๑๘} อภินิววัฒน์ โพธิ์सान, สารัตถะคติความเชื่อและพิธีกรรมลาวโซ่ง, (มหาสารคาม: หจก.อภิชาติการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๓๓๕.

หลังจากนั้นลูกหลานต้องเช่นไหว้เลี้ยงผีตามวิถีชีวิตแบบไททรงดำ เพื่อให้ผีเรือนอยู่ดีมีสุขและให้ผีเรือนเป็นที่ยึดเหนี่ยว ช่วยคุ้มครองปกป้องรักษาดูแลบุตรหลานและคนในครอบครัวให้อยู่ดีมีสุข ผีบรรพบุรุษ จัดเป็นผีที่มีความผูกพันกับมนุษย์มากที่สุด เมื่อไททรงดำนับถือผีเรือนเสมือนหนึ่งหลักยึดมั่นทางใจ จึงมีการเช่นไหว้ผีเรือนเรียกว่า ปาดตงธรรมดา ในวันที่เป็น เวนตง ของคนที่ถือผีในแต่ละสายตระกูล (ผู้ท้าวหรือผู้น้อย) ซึ่งเมื่อลูกหลานจะทาการสิ่งใดหรือมีใครมาสู่เรือนและมีการเลี้ยงสุราอาหาร ลูกหลานต้องจัดแบ่งส่วนหนึ่ง ไปให้กับผีเรือน เพื่อบอกกล่าวให้ผีเรือนทราบก่อน เป็นการแสดงความเป็นผู้มีมารยาทดีอย่างหนึ่งหรือในวันที่ไม่ตรงกับวันเวนตง แต่ลูกหลานได้ของกินพิเศษมาเมื่อนึกถึงผีบรรพบุรุษ จึงแบ่งส่วนหนึ่งใส่ถาดเข้าไปวางบอกกล่าวในกะล่อห้อง และกล่าวเชิญผีเรือนให้มากิน เรียกว่า ปาดเซอ^{๑๑๙}

การนำอาหารมาเช่นไหว้ยังมีนัยยะเป็นเสมือนการบอกกล่าวให้ผีเรือนทราบว่า ลูกหลานมีกินมีใช้ดีอยู่ ผีพ่อ ผีแม่ ไม่ต้องเป็นกังวล ซึ่งการเข้าไปบอกกล่าวในกะล่อห้อง เรียกแบบไม่เป็นทางการว่า เข้าไปบอก ห้อง เมื่อเก็บเกี่ยวพืชผลได้ครั้งแรกในปีนั้น ต้องมีการนำข้าวที่เก็บเกี่ยวได้ มาทำพิธีปาดตงข้าวใหม่ เป็นการเช่นไหว้บอกกล่าวให้ผีเรือนทราบว่า ปีนี้ลูกหลานเก็บเกี่ยวเสร็จแล้วได้พืชผลมากมีกินมีใช้อย่างดี ผีพ่อแม่ไม่ต้องเป็นห่วง

๑.๖) ผีใต้

ผีใต้ เป็นขวัญในตัวของคนเรา ครอบครัวชาวไททรงดำในอดีตที่มีเด็กแรกเกิด กำเนิดขึ้นเป็นสมาชิกใหม่ของตระกูล ผู้ที่เป็น ลุง ตา ต้องसानใต้ นำไปไว้ที่กะล่อห้อง ใช้เป็นสัญลักษณ์แทนขวัญของแต่ละคน มีที่มาจากความเชื่อเรื่องขวัญที่อยู่ในตัวของมนุษย์ทุกคน ใต้ เป็นชุดเครื่องจักสานขนาดเล็ก เป็นสัญลักษณ์แทนขวัญของทุกคน เด็กเกิดใหม่ทั้งชายและหญิงต้องมี ซึ่งใต้ที่ทำขึ้นมาเนื่องจากไททรงดำมีความเชื่อว่า ทุกคนที่เกิดมานั้นมีสิ่งเร้นลับคอยดูแลให้มีชีวิตรอด คนที่มีชีวิตคือคนที่มีขวัญสมบูรณ์ ขวัญจะเป็นสิ่งที่ติดอยู่กับตัวตลอดไปตั้งแต่เกิดจนตาย ดังความเชื่อว่า เด็กแรกเกิดจะขวัญอ่อน หากต้องการให้เด็กมีขวัญดีและเลี้ยงง่าย จะต้องมีการช่วยขวัญให้ขวัญดี จึงต้องทำได้ให้กับทุกคน ใต้จึงถือเป็นสัญลักษณ์ประจำตัวอย่างหนึ่งคล้ายกับบัตรประจำตัวประชาชน ที่ทุกคนต้องมี^{๑๒๐} ใต้ มี ๒ ชนิด ได้แก่

ใต้ ของผู้ชาย ในหนึ่งชุดประกอบด้วยสิ่ง ของ ๔ อย่าง ดังนี้

วี เป็นพัดที่สานด้วยไม้ไผ่อย่างง่าย ๆ มีขนาดยาวประมาณ ๒.๕ นิ้ว ไททรงดำเชื่อว่า มีพัดนี้แล้วจะอยู่เย็นเป็นสุข

^{๑๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘๕.

^{๑๒๐} อภิภูวัฒน์ โพธิ์सान, สารัตถะคติความเชื่อและพิธีกรรมลาวโซ่ง, หน้า ๑๔๔.

กระพ้อ ทำมาจากไม้ไผ่สาน สำหรับใส่หมาก พลู สูงประมาณ ๒ นิ้ว ชาวไททรงดำเชื่อว่า กระพ้อต้องใส่หมากและพลู เพื่อเป็นเครื่องบูชาขวัญ

ธนู หรือ หน้าไม้ ทำด้วยตอกไม้ไผ่ทั้งหมด หรือมีสายธนูที่ทำด้วยเชือกก็มี เรียกว่า จิงโก่ง ไททรงดำเชื่อว่าธนูจะเอาไว้สู้กับผีที่จะเข้ามาทำอันตรายขวัญของเด็ก

ถุงผ้าสีดำ เย็บเป็นทรงกระสอบ ขนาดยาว ๒ นิ้ว สำหรับใส่เมล็ดข้าวเปลือก หรือข้าวสาร ใต้ของผู้หญิง ในหนึ่งชุดประกอบด้วยสิ่งของ ๓ อย่าง ดังนี้

วี เป็นพัดที่สานด้วยไม้ไผ่ ขนาดยาวประมาณ ๒.๕ นิ้ว ไททรงดำเชื่อว่า พัดนี้จะช่วย บันดาลให้ขวัญของเจ้าของอยู่เย็นเป็นสุข

กระเช้า ทำมาจากไม้ไผ่สาน สำหรับใส่หมาก - พลู มีขนาดสูงประมาณ ๓ นิ้ว ไททรงดำ เชื่อว่า กระเช้าใส่หมาก พลู เพื่อเป็นการบูชาขวัญ

ถุงผ้าสีดำ (แบบเดียวกับถุงผ้าของผู้ชาย)

๑.๗) ผีประจำสถานที่

ชาวไททรงดำมีความเชื่อว่า สถานที่ต่าง ๆ เช่น ภูเขา ป่า แม่น้ำลำคลอง ไร่ นา รวมทั้ง ต้นไม้ใหญ่ บันได ประตู ๆ จะมีผีสถิตอยู่ซึ่งหากคนไปทำให้ผีตนใดไม่พอใจ ผีอาจกระทำให้คนผู้นั้น เจ็บป่วยได้ ดังนั้นในชุมชนจึงมีข้อห้ามมิให้ทำการละเมิดต่อผีเหล่านี้ เช่น ห้ามตัดต้นไม้ใหญ่โดยไม่ บอกกล่าว ห้ามนั่งคาบบันได เป็นต้น สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ว่า “หากมีคนในครอบครัวเกิด อาการเจ็บป่วยอย่างไม่ทราบสาเหตุ รุ่นพ่อแม่จะสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นการกระทำของผี วิธีแก้คือ ต้องไปหาหมอเยื้อง ให้ทำการเยื้อง (เสี่ยงทาย) หาสาเหตุของการเจ็บป่วย หากเพราะตกใจจนขวัญ หลงออกจากตัวไป หมอขวัญอาจจะต้องไปตามขวัญกลับมาให้ หากเสี่ยงทายได้ว่าเป็นการกระทำของ ผีชนิดใดทำให้เจ็บป่วย ก็อาจต่อรองกับผีว่าจะให้ผู้ป่วยทำการขอขมาไถ่โทษ ซึ่ง ในการต่อรองนั้นอาจ กระทำคล้ายกับการติดสินบนหรือให้สัจจจะวาจาด้วยการสัญญากับผี ว่าหากทราบสาเหตุของการ กระทำที่ล่วงเกิน อันเป็นการลบหลู่ดูหมิ่นใดหรือกระทำผิดผีประการใด จะทำการแก้ไขให้ เพราะ ลูกหลานอาจกระทำไปเพราะรู้เท่าไม่ถึงการณ์และได้สำนึกที่ทำผิดแล้ว เมื่อหายเจ็บป่วยแล้วจะทำพิธี แปะขวัญ พิธีสู่ขวัญหรือจะกระทำอย่างอื่นแล้วแต่ที่ผีต้องการ โดยในระหว่างนี้จะขอเอาเสื้อมาขึ้นหิ้ง ไว้กับพ่อแม่ไว้ก่อน แต่ในปัจจุบันแม้มีความเชื่อเรื่องผีปะปนอยู่ก็จริง แต่ส่วนใหญ่เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยก็ จะส่งไปโรงพยาบาลใกล้บ้าน แล้วค่อยมาทำเช่นไหว้ผีอีกทีหนึ่ง”^{๑๒๑}

๑.๘) ผีนาและผีไร่

ผีนา ผีไร่ ชาวไททรงดำเชื่อว่าเป็นผีผู้ดูแลนาและไร่ให้มีความอุดมสมบูรณ์ ผีนาทำหน้าที่ คุ่มครองนาข้าว ผีไร่ทำหน้าที่ดูแลไร่ ให้มีการเจริญเติบโตมีผลผลิตที่ดี หรือที่เรียกกันว่า ผีตาแฮกทั้งนี้

^{๑๒๑} สัมภาษณ์, นางบุญเอื้อ หุ่นบำรุง (สิงแก้ว), อาชีพทำนา, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ไททรงดำ ในอดีตได้ทำนาเป็นอาชีพหลัก เมื่อฝนให้คุณ มนุษย์จึงตอบแทนด้วยการ มีการเซ่นไหว้ผีนานาทุกปี โดยกระทำใน ๒ ช่วง ได้แก่ ในช่วงเมื่อจะเริ่มแรกนา (การทำนาครั้งแรกของปี) และช่วงเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว เรียกว่า พิธีปาดตงนา เป็นพิธีที่เชื่อว่ากระทำขึ้น เพื่อแสดงความขอบคุณ ผีนา ผีไร่ ที่ทำหน้าที่ดูแลนาไร่ ด้วยการนำอาหารไปเลี้ยง ผีนา ผีไร่ เช่น ข้าวและกับข้าว ไข่ต้ม เหล้าขาวขนมต้มแดง และขนมต้มขาว

ในอดีตชาวไททรงดำมีอาชีพทำไร่ทำนาเป็นหลัก จึงเรียกเจ้าที่ผู้ดูแลไร่นาว่า ผีนาและผีไร่ ชาวนาไททรงดำนิยมเลี้ยง (เช่น) ผีนาและผีไร่ เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจแก่ตนเอง ในการเซ่นไหว้ของคนที่ทำนา เชื่อว่าเป็นการเซ่นไหว้แม่โพสพด้วย โดยนำอาหารมาเซ่นไหว้เลี้ยงตามกำลังศรัทธาของตนมาตั้งแต่อดีต อาหารที่นำมาเลี้ยงผี นิยมนำมาในวันพระทั้ง ๘ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ เวลาเซ่นไหว้จะไม่เกินเวลา ๑๑.๐๐ นาฬิกา ผู้เซ่นจะนำอาหารไปตั้งถวาย (อาจมีจุตธูปหรือไม่มีก็ได้) พร้อมกับบอกกล่าวให้เจ้าที่ทราบ ว่า เจ้าบ้านที่ทำนาทำไร่ ได้นำของมาเซ่นไหว้ ขอให้มารับของเซ่นและช่วยให้การทำไร่นามีความเจริญรุ่งเรืองให้ผลผลิตที่ดีด้วย คำป้อ สระทองใหม่^{๑๒๒} เล่าว่า เมื่อไถนาและหว่านข้าวแล้ว ข้าวจะเติบโตงอกงามเขียวขจีขึ้น ก็จะเตรียมการไหว้ผีไร่ผีนา โดยเตรียมสำหรับอาหารคาวหวาน มีข้าวกับข้าว ขนม และทากรั่ว ใช้ไม้ผีที่มีแขนงแตกไปซ้ายขวา เอาผ้าสีต่าง ๆ ผูกให้ดูสวยงาม นำไปปักที่นาของตน เพื่อแสดงว่าที่บริเวณนั้นจะทำการเลี้ยงผีไร่ผีนา ขอให้ผีไร่ผีนาช่วยดลบันดาลให้ปีนี้ ได้มีผลผลิตที่อุดมสมบูรณ์ ให้ผลผลิตดีด้วยเถิด เมื่อเลี้ยงเสร็จแล้ว รอประมาณ ๑๕-๒๐ นาที ให้ลาของเซ่นเก็บกลับบ้านได้

ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์ไททรงดำตำบลท่าข้าม ทุกคนทราบว่าการเซ่นไหว้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของปาฏิหาริย์ แต่ต้องขยันทำงานจึงจะประสบความสำเร็จได้ เพราะถ้าไม่ทำอะไรเลย ผีไร่ผีนาก็คงช่วยไม่ได้

๑.๙) ผีประจำเม็ตข้าวหรือแม่โพสพ

ผีประจำเม็ตข้าวหรือแม่โพสพเป็นอีกหนึ่งความเชื่อดั้งเดิมของไททรงดำ จากตำนานที่เล่าสืบต่อกันมาเกี่ยวกับเรื่องเม็ตข้าวของไททรงดำ ที่สอนให้มนุษย์รู้จักบุญคุณของผีประจำเม็ตข้าว เป็นการแสดงความเคารพและกตัญญูต่อแม่โพสพ ผู้พิทักษ์รักษาต้นข้าว ซึ่งนายวิทยา สระทองอ่อน เล่าว่า ชาวไททรงดำจะมีการอัญเชิญผีประจำเม็ตข้าวมา ให้ประจำอยู่ณเมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว นอกจากนี้ยังมีข้อห้ามที่ชาวไททรงดำทุกคนถือปฏิบัติต่อผีประจำเม็ตข้าว เช่น ห้ามเล่าความฝันในขณะที่กินข้าว ห้ามเคาะจานข้าวในขณะที่กินข้าว เนื่องจากเชื่อว่าเป็นการลบหลู่ผีประจำเม็ตข้าว การทำขวัญข้าวจะทำให้ข้าวในนาอุดมสมบูรณ์ชาวนาจะทำขวัญข้าว เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการไถนา ไปจนถึงเก็บข้าวในยุ้ง ทั้งนี้ก่อนเริ่มไถนาจะต้องหาฤกษ์ยามที่เหมาะสมสำหรับการเริ่มทำนาในเดือน ๖

^{๑๒๒} สัมภาษณ์, คำป้อ สระทองใหม่ (สิงล่อ), อาชีพทำสวนปาล์ม, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

หรือเดือนพฤษภาคม เมื่อเริ่มไถนาจนข้าวแตกกอ มีลำต้นแข็งแรงชาวนาจะเช่นไหว้แม่โพสพ เพื่อขอให้ข้าวแตกกองามต่อไป เมื่อต้นข้าวเริ่มออกรวง หรือเรียกว่าข้าวตั้งท้อง ชาวนาจะนำกิ่งไม้หรือกิ่งไผ่สูงประมาณ ๒ เมตร ประดับด้วยธงผ้ารูปสามเหลี่ยมสีต่าง ๆ แขนงชะลอมหรือตะกร้าสำหรับใส่หวีแป้ง และผ้าสไบ ปักไว้ในนาพร้อมกับเครื่องเช่นสำหรับรับขวัญ ได้แก่ ข้าวปากหม้อ ปลาต้ม มะพร้าวอ่อน กล้วยน้ำว่า แกงבודฟักทองกิ่งไม้ ประดับธง เครื่องแต่งตัวสตรี ได้แก่ หวี กระจก แป้ง น้ำมันใส่ผม น้ำอบไทย^{๑๒๓}

๑.๑๐) ฝीलานนวดข้าว

ชาวไททรงดำเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างมีชีวิต ลานนวดข้าวและยุ้งข้าวก็มีชีวิต ซึ่งไททรงดำตำบลท่าข้าม เรียก “ผีขวัญ” ในส่วนของสถานที่นี้ว่าฝीलานนวดข้าว เมื่อจะนวดข้าวหรือขนข้าวขึ้นไปเก็บข้างในยุ้งฉาง ต้องมีพิธีทำขวัญข้าว เพื่อบอกกล่าว ขอขมาให้เป็นที่ยังใจหรือเป็นหลักประกันความมั่นคงในชีวิตของผู้ทำนาว่าตลอดปีจะมีข้าวกิน ซึ่งสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ว่า “ฝीलานนวดข้าวเป็นผีที่ประจำอยู่ในสถานที่สำหรับนาข้าวที่เก็บเกี่ยวแล้วมานวด โดยมีพิธีไหว้ลานนวดข้าว ในช่วงประมาณเดือน ๓ ของทุกปี ชาวไททรงดำตำบลท่าข้ามจะทำการเช่นไหว้ เพื่อเป็นการแสดงความนอบน้อม จึงมีข้อห้ามเกี่ยวกับการเคารพผีประจำลานนวดข้าว เช่น ห้ามใส่รองเท้าเข้าไปในลานนวดข้าว”^{๑๒๔} การเช่นไหว้ลานนวดข้าว เป็นการแสดงความกตัญญูอย่างหนึ่ง เมื่อขนข้าวเข้าลานและนวดข้าวเสร็จ จะมีพิธีทำขวัญแม่โพสพอีกครั้ง การจัดพิธีเป็นแบบเรียบง่าย เช่นไหว้และทำขวัญแม่โพสพ โดยหมอขวัญกล่าวคำทำขวัญเป็นคำกลอน เดินเวียนเทียน ๓ รอบ จากนั้นจึงขนข้าวเปลือกขึ้นยุ้งฉาง

๑.๑๑) ฝีประจำต้นไม้

ฝีกุ่มนี้ ชาวไททรงดำเชื่อว่า ในต้นไม้บางชนิดมีฝีประจำต้นไม้คอยปกป้องรักษาอยู่ หากไปตัดต้นไม้ใหญ่บางชนิดโดยไม่มีกรบอกกล่าวและไม่ขออนุญาตกับฝีประจำต้นไม้ก่อน อาจมีอันตรายเกิดขึ้นต่อคนผู้ละเมิดได้ ในอดีต การจะสร้างบ้าน (เรือน) แต่ละคร้งจะต้องเข้าไปหาต้นไม้ที่มีลำต้นตรงตามตำราไม้งามที่เป็นไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้สัก และไม่นำไม้ที่เชื่อว่าอัปมงคลมาสร้างบ้าน เช่น ต้นกำพู เพราะเป็นไม้ที่มีเนื้อนิ่ม ฝูง่าย นายไร ทองศรีสุพรรณ เล่าว่า เมื่อเจอต้นไม้ที่ถูกต้องตามตำรา จะตัดต้นไม้ไปสร้างบ้านจะต้องทำพิธีขอขมาต่อฝีที่รักษาต้นไม้ก่อนต้นไม้บางต้นอาจจะมีฝีประจำต้นไม้ที่ดุร้ายมาก จึงห้ามมนุษย์ตัดมาสร้างบ้านเรือนเช่น ไม้ตะเคียน ดังที่เคยมีเรื่องเล่ากันมา

^{๑๒๓} สัมภาษณ์ นายวิทยา สระทองอ่อน (สิงแสง), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอบึงสามพัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๒๔} สัมภาษณ์ นางทองใบ สระทองอ่อน (สิงแสง), ทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอบึงสามพัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ว่า บางคนได้พบเจอกับเรื่องแปลก ๆ หลังจากที่ได้ไปตัดต้นตะเคียนมาสร้างบ้าน จนต้องทำการขอ
ขมาต่อต้นไม้ที่หลัง จึงจะสามารถอยู่ในบ้านนั้นได้อย่างสงบ^{๑๒๕}

๑.๑๒) ผีบันได

ชาวไททรงดำมีความเชื่อเรื่องบันไดเรือนว่า มีผีคุ้มครองดูแลรักษาบันไดอยู่ เหตุนี้ในพิธี
เสนเรือน จึงมีการนำเลือดหมูสดที่ฆ่าชำแหละในพิธีกรรม มาทาที่บันไดเพื่อเป็นการบูชาผีบันได
รวมทั้งในพิธีข่มขวง (ขึ้น บ้านใหม่) จะมีการใช้มัดสับที่บันไดเบา ๆ ที่บันไดชั้น ที่ ๒ ไม่สับที่บันไดชั้น
แรกกับบันไดชั้นบนสุด เพราะถือว่าบันไดชั้นแรกเป็นเสมือนหัวของแม่ บันไดบนสุดเป็นเสมือนหัวของ
พ่อ ความเชื่อนี้ได้ส่งผลไปถึงพิธีแต่งงานของไททรงดำ ในขั้นตอนส่งตัวเจ้าสาว เมื่อเจ้าสาวไปถึงบ้าน
เจ้าบ่าวจะต้องเดินขึ้นบันไดบ้านเจ้าบ่าว โดยห้ามเหยียบขั้นแรกกับบันไดชั้นบนสุด เชื่อว่า หากเหยียบ
ลงไปจะเป็นการไม่ให้เกียรติพ่อแม่ผู้ว่า รวมถึงความเชื่อเกี่ยวกับบันได ในพิธีเสนฆ่าเกือกว่าก่อนจะ
เสร็จพิธี ต้องนำร่างของสัตว์ที่แม่เกิดเข้าสังและผูกพอมดฆ่าตายมาฝังไว้ใต้บันได เพื่อให้ผีแม่บันได
ช่วยสะกดไม่ให้ผีแม่เกิดร้าย ออกมาทำร้ายเด็กได้อีก และถ้าเป็นช่วงเวลาปกติที่ไม่ได้จัดงานพิธีกรรม
ใด ๆ อันจะเกี่ยวกับบันได ไททรงดำจะมีข้อห้ามไม่ให้ใช้มัดฟืนที่บันไดอย่างเด็ดขาด เพราะเชื่อว่า
บันไดมีผีอยู่ จะทำให้เกิดอันตรายแก่ผู้กระทำ ซึ่งอาจจะหล่นหรือพลัดตกจากบันไดได้ อีกทั้งการที่เอา
มัดไปฟืนบันไดเล่นจะทำให้มีเสียงโผล่ขึ้นมาทิ่มแทงเท้าในขณะที่เดินขึ้นลงบันไดบ้านได้

๑.๒) กลุ่มผีไม่ดี

จากการสัมภาษณ์ไททรงดำ ตำบลท่าข้าม มีความเชื่อสืบทอดกันว่า ผีไม่ดีได้แก่ ผีที่ให้
โทษกับมนุษย์มากกว่าให้คุณ โดยแบ่งประเภทของผีไม่ดี ดังนี้

๑. ผีร้าย

ผีร้าย ได้แก่ กลุ่มผีที่เมื่อครั้งยังมีชีวิตเป็นมนุษย์ ได้ตายในแบบที่เรียกว่าตายไม่ดี คือ การ
ตายโดยไม่เป็นไปตามธรรมชาติ เช่น ถูกยิงตาย รถชนตาย ผูกคอตาย จมน้ำตาย กินยาตายฯ รวม
เรียกว่า ตายโหงหรือผีตายโหง ผีชนิดนี้จัดเป็นผีร้ายไม่มีสิทธิ์เป็นผีเรือน จะห้ามเชิญขึ้น เรือนไปอยู่ที่
กะล่อห้องเด็ดขาด ผีร้าย ยังรวมถึงผีที่เป็นญาติพี่น้อง ที่เสียชีวิตในขณะที่มีเด็กทารกอยู่ในครรภ์ (ตาย
ทั้งกลม) หรือผีของหญิงที่เสียชีวิตในขณะที่คลอดลูกออกมาแล้วตายทันที (ตายพราย) เชื่อกันว่า ผีที่
เสียชีวิตเกี่ยวกับทารกในครรภ์อาจจะมาซ้ำเติมหรือมารังควาญหญิงท้องแก่ในขณะที่จะคลอดลูก

ดังนั้น ก่อนที่หญิงมีครรภ์จะคลอดลูกออกมา จะต้องทำพิธีเช่นผี เรียกว่า วานขวัญผีเรือน
โดยหมอขวัญเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมมีการฆ่าไก่ ๑ ตัว เช่นผีเหล่านี้ได้กินก่อน เพื่อไม่ให้มีผีมารัง
ควาญรบกวนหญิงมีครรภ์ในขณะที่กำลังจะคลอด ผีร้ายจึงเป็นเสมือนผีเร่ร่อนและหิวโหย บางครั้ง
อาจเข้าสิงร่างหรือทำให้คนในบ้านเจ็บป่วยเรื้อรังอย่างไม่ทราบสาเหตุ เมื่อไปให้หมอเยื้องทการเลี้ยง

^{๑๒๕} สัมภาษณ์ นายไร ทองศรีสุพรรณ (สิงเลื่อง), อาชีพทำสวนปาล์มน้ำมัน อาชีพเสริมหาปลา, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ทนายได้ว่า มีสาเหตุมาจากผีร้ายกระทำ อาจต้องจัดพิธีเสนกลางบ้าน ซึ่งเป็นการเซ่นอาหารให้กับผีร้าย เมื่อผีร้ายได้กินอิ่มแล้วจะออกไปไม่มารบกวนคนในบ้านอีก ที่อยู่ของผีร้ายในเมืองฟ้าชื่อว่า “เมืองผีวายุหัวจุ่มดินตื้นจุ่มน้ำ” หรือเมืองผีร้าย เป็นที่อยู่ของผีขวัญของคนตายโหง^{๑๒๖}

๒. ผีแม่เกิด

ชาวไททรงดำมีความเชื่อสืบทอดกันมาว่า ผีแม่เกิด คือ แม่ชื่อ ที่คอยดูแลเด็กทารก ซึ่งแม่ชื่อจะมีทั้งดีและร้าย ถ้าเป็นแม่ชื่อดีจะทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงคอยดูแลทารกไม่ให้มีอันตรายร้ายแรงใดเกิดขึ้นกับเด็ก เด็กทารกมีแม่ชื่อคอยดูแลอยู่ ซึ่งก็คือแม่คนเก่าของเด็กนั้นเมื่อชาติที่แล้ว ยังมีความเป็นห่วงลูก จึงตามมาคอยดูแลในชาติใหม่ เช่น หากเด็กหล่นจากเปล แม่ชื่อจะช่วยพยุงรับเด็กทารกนั้นไว้ ทำให้เด็กที่หล่นจากเปลไม่ได้รับอันตรายหรือบาดเจ็บร้ายแรง หากเป็นแม่ชौर้ายจะชอบเห็นเด็กเป็นไขนอนซม คือภาพที่น่าดูของแม่เกิด และอาจจะอยากได้ชีวิตของเด็กนั้นไปอยู่ด้วย บางความเชื่อ กล่าวว่า เด็กแรกเกิดจะมีผีตามมาด้วย เป็นแม่ชื่อหรือแม่เกิดเป็นแม่คนเก่าเมื่อชาติที่แล้ว ตามมาดูแลลูก แต่เมื่อเห็นเด็กทารกมีแม่ใหม่ จึงเกิดความหวงแหนอยากได้เด็กกลับไปอยู่กับตน จึงมากระทำให้เด็กเจ็บป่วย เด็กที่มีอาการเจ็บป่วย ด้วยสาเหตุที่มาจากแม่เกิด หากเป็นเรื้อรังเด็กอาจจะเสียชีวิตได้ เพื่อให้แน่ใจว่ามีสาเหตุมาจากแม่ชื่อแม่ของเด็กที่ไม่สบาย ต้องไปหาหมอเยื้อง เพื่อให้เสียทายหาสาเหตุแล้วจะได้ทำการแก้ไขด้วยการจัดพิธีเสนฆ่าเกิด เพื่อตัดสายใยของแม่เกิดกับเด็กให้ขาดออกจากกัน ดังที่ เสถียร โกเศศ^{๑๒๗} กล่าวว่า แม่ชौरักบงกชเด็กให้เจ็บป่วยหรือให้เป็นไปต่าง ๆ เพื่อต้องการตัวเด็กไปอยู่ด้วย อาการของเด็กที่ถูกแม่เกิดรบกวน ได้แก่ การร้องไห้ หรือเป็นไข้ตัวร้อนเป็นประจำ พวกเราเชื่อกันว่า เป็นเพราะแม่เกิดได้มาหยอกเล่นกับเด็กจนเด็กไม่ได้หลับไม่ได้นอน ทำให้เด็กไม่แข็งแรงเจ็บป่วยบ่อย รักษาอย่างไรก็ไม่หาย และด้วยเหตุต่าง ๆ ที่มีเกิดขึ้นกับเด็กเล็กที่มีอายุยังไม่พ้นวัย คือ เมื่อเด็กมีอายุยังไม่ถึง ๑๐ ขวบชาวไททรงดำ จะเรียกว่า ยังไม่พ้นเขอ (ยังไม่พ้นเกณฑ์ของการเจ็บป่วย) เมื่อเยื้องเสียทายแล้ว จึงมีการเชิญพอมดให้มาทำพิธีเสนฆ่าเกิดให้กับเด็กต่อไป โดยมีการกำหนดวันตายตัวว่า ต้องจัดพิธีให้ตรงกับคืนเดือนแรม ๑๓ ค่ำ เท่านั้น และทำพิธีกรรมได้ทุกเดือน ยกเว้นเดือนที่เชื่อว่า ผีเรือนต้องไปเฝ้าถน

๓. ผีเกิด

ผีเกิดเป็นกลุ่มผีเด็กที่เสียชีวิตตั้งแต่อายุยังน้อยหรือผู้ใหญ่ที่เสียชีวิตโดยที่ยังไม่ได้ผ่านการแต่งงานและมีอายุไม่เกิน ๕๐ ปี ซึ่งถือว่ายังไม่เป็นพ่อบ้านแม่เรือน (หากแต่งงานแล้วไม่ถือว่าเป็นผีเกิด) ถ้าเป็นผีเด็กทารกไปจนถึงอายุ ๕ ขวบ เรียกว่า เด็กผีเกิดผีกา หากเป็นผีเด็กอายุ ๕-๑๐ ปี เรียกว่า เกิดมามของ มาม แปลว่า อยากได้ นอกจากนี้ยังเชื่อว่า เด็กเสียชีวิตในวัยที่อายุยังไม่ถึง ๑๐

^{๑๒๖} ภักทียา ยิมเรวัต, ประวัติศาสตร์สิบสองจุไท, (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, ๒๕๔๔), หน้า ๒๑๘.

^{๑๒๗} เสฐียรโกเศศ, ประเพณีเนื่องในการเกิด, (นทบุรี: โครงการเลือกสรรหนังสือ สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช, ๒๕๕๒), หน้า ๗๕.

ขอบ ห้ามจัดงานศพเด็กให้หรูหรา เพราะเชื่อกันว่าเด็กจะได้ใจมาเกิดอีก เมื่อมาเกิดใหม่ก็จะตายทั้งที่อายุยังไม่ถึง ๑๐ ขวบเช่นเดิม ที่ตายตั้งแต่อายุยังน้อย (๐-๑๕ ปี) ขวัญจะไปรวมกันอยู่ที่เมืองผีเกิดบนเมืองฟ้า ผีที่เมืองนี้นิยมเล่นกีฬาต่าง ๆ เช่น ลูกข่าง สะบ้า ตีไก่ เป็นต้น โดยมีผู้ดูแลจัดหาอาหารเสื้อผ้าให้เด็ก รวมทั้งพาไปเที่ยว ส่วนผีขวัญของหนุ่มสาวที่ตายขณะที่ยังไม่ได้แต่งงาน เรียกว่า บ่าวจวง สาวจวง จะมาอยู่อาศัยบริเวณที่ชื่อว่า สวนใหม่ป่าหมอนซึ่งเป็นสถานที่ร่มเย็นสบาย มีอาณาเขตกว้างขวางเหมาะสมสำหรับเป็นที่เล่นคอน รำแคน รำเริงสนุกสนาน และมีสถานที่สำหรับเล่นกีฬา เรียกว่า ช่วงอื่น ส่วนผีที่ตายไม่ดีต่าง ๆ เช่น ผีตายโหงและผีเกิด ผีทั้งหมดนี้เรียกว่า สามสิบหล้า จะไม่มีสิทธิ์มีชื่ออยู่ในบัญชีที่เรียกว่า บัญชีเรือ เพราะผีเหล่านี้จะต้องถูกตัดทิ้งออกไปจากครอบครัว ซึ่งความเชื่อเรื่องผีสามสิบหล้า นี้ ได้มีกล่าวถึงในขั้นตอนที่เรียกว่า กีบหล้า เป็นการเชิญผีที่ตายไม่ดี ให้มารับเครื่องเซ่นในพิธีเส่นเรือ

จากทั้งหมดที่กล่าวมาเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องผี ได้แสดงให้เห็นทราบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับ ผีของไททรงดำ มีทั้งผีดีและผีไม่ดี โดยมีความสัมพันธ์และบทบาทที่แตกต่างกันไป อันมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตแบบไททรงดำ ตั้งแต่อดีตมาจนกระทั่งถึงคนในรุ่นพ่อแม่ ได้ใช้เป็นแนวทางในการอบรมสั่งสอนลูกหลานให้เป็นคนดี อีกทั้งในอดีตปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพ มีความเชื่อว่า ทุกอย่างรอบกายสามารถทำให้เกิดการเจ็บป่วยได้ และขาดแคลนยาที่มีประสิทธิภาพในการรักษาโรค จึงต้องพึ่งพอมดและแม่มดเพื่อทำการเยื้องและระบุวิธีแก้ไขด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่เชื่อว่ามาจากการกระทำของผี ตั้งแต่ผีฟ้า ผีบรรพบุรุษ รวมทั้ง ผีร้ายต่าง ๆ ซึ่งต้องมีการฆ่าสัตว์ เพื่อใช้เซ่นในพิธีกรรมและเป็นอาหารบริโภคร่างในครอบครัว โดยแบ่งบางส่วนให้กับมดเป็นค่ารักษาโรค จึงทำให้มองได้ว่า หน้าที่แฝงอย่างหนึ่งของการทำพิธีกรรมเกี่ยวกับผีอาจเป็นการกระจายและแบ่งปันอาหารให้สมาชิกครอบครัวและผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้บริโภคกันทั่วถึง ในช่วงที่เกิดวิกฤติขึ้น ในครอบครัว อีกทั้งสังคมไททรงดำในอดีต อาจมีอาหารเพียงเพื่อการยังชีพของสมาชิกในครอบครัว ซึ่งคงส่งผลต่อสุขภาพพลานามัยให้เจ็บไข้ได้ป่วย และต้องรักษาตัวด้วยทรัพยากรอย่างจำกัด ยิ่งหากมีการตายเกิดขึ้น แต่ละครึ่ง ต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก จึงไม่จัดพิธีศพให้กับผู้เยาว์ เพื่อสงวนทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดของครอบครัว พิธีเซ่นไหว้ต่าง ๆ จึงอาจตีความได้ว่าเป็นการกระจายอาหารภายในครอบครัวหรือชุมชนอีกแบบหนึ่งนั่นเอง เพราะหากไม่มีพิธีกรรมและการเจ็บป่วย จะไม่มีการฆ่าสัตว์เลี้ยง เพื่อประกอบอาหารบริโภค

๒) ความเชื่อเกี่ยวกับผีขวัญ

จากการสัมภาษณ์ไททรงดำ ตำบลท่าข้าม เกี่ยวกับความเชื่อเรื่อง “ผีขวัญ” ซึ่งคนทั่วไปจะเรียกว่า “ขวัญ” ซึ่งคนในรุ่นพ่อแม่ เชื่อว่ามนุษย์ที่มีสุขภาพสมบูรณ์ทุกคน ต้องมีขวัญอยู่ในร่างกาย โดยขวัญจะอยู่ตามส่วนต่าง ๆ คนที่เสียชีวิตไปแล้ว ขวัญจะเคลื่อนออกจากร่างกาย ขวัญที่อยู่ในร่างกายของมนุษย์ มีอยู่เป็นจำนวนมาก โดยในร่างกายของมนุษย์จะมีขวัญ ประกอบอยู่ในอวัยวะ

สำคัญต่าง ๆ รวม ๓๒ ขวัญ ซึ่งตรงกับที่^{๑๒๘}นำพวลย์ กิจรักษ์กุล และ นิพนธ์ เสนาพิทักษ์ กล่าวว่า ร่างกายมนุษย์มี ๓๒ ขวัญ ซึ่งเป็นสิ่งติดตัวมาแต่กำเนิด มองด้วยตาเปล่าไม่เห็นแต่สามารถทำให้ ร่างกายเคลื่อนไหวและทำงานได้ มนุษย์จะได้ดีมีสุขหรือมีทุกข์โศกเคราะห์ร้ายเจ็บป่วยประการใดก็ตาม โดยมากจะเกี่ยวข้องกับเปลี่ยนแปลงของขวัญในตัวของมนุษย์

หากขวัญมีการเคลื่อนออกจากตัวไปเพียงแค่ส่วนใดส่วนหนึ่ง เจ้าของร่างกายนั้นก็อาจจะ ไม่สบายเจ็บไข้ขึ้นได้ ประสงค์ ทองศรีสุพรรณ ได้อธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับขวัญทั้ง ๓๒ ขวัญ ใน ร่างกายของมนุษย์ ดังนี้ (๑.หัว ๒.หน้าผาก ๓.คิ้ว ๔.ตา ๕. หู ๖.จมูก ๗.แก้ม ๘.ปาก ๙.ฟัน ๑๐. คาง ๑๑. คอ ๑๒.มือ ๑๓. ป่า ๑๔. แขน ๑๕. ข้อศอก ๑๖. หน้าอก ๑๗. หัวใจ ๑๘. ตับ ๑๙. ปอด ๒๐. ม้าม ๒๑. กระเพาะ ๒๒. ลำไส้ ๒๓. เนื้อหนัง ๒๔. ซี่โครง ๒๕. สะโพก ๒๖. ก้น ๒๗. กระดูกสันหลัง ๒๘. แข้ง ๒๙. ขา ๓๐. เข่า ๓๑. ฝ่าเท้า ๓๒. ลำตัว)

ขวัญที่อยู่ในร่างกายของมนุษย์ปกติที่ยังมีชีวิตอยู่ หากหลงออกจากร่างกาย ไปอยู่ที่อื่นจะทำให้เจ้าของร่างเจ็บป่วย ซึ่งคนในรุ่นพ่อแม่ได้มีการจัดการต่าง ๆ เกี่ยวกับขวัญหาย ให้คืนกลับเข้ามา อยู่ในร่างดั้งเดิม ด้วยวิธีการในเบื้องต้น เช่น ถ้าเด็กหกล้มในขณะที่มีพ่อแม่หรือปู่ย่าตายายอยู่ใกล้ ๆ ผู้ใหญ่เหล่านี้จะรีบเข้ามาโอบกอดเด็กไว้ พร้อมกับพูดปลอบขวัญว่า “ขวัญเอ๋ย ขวัญมา” เพื่อปลอบขวัญของเด็กน้อยไม่ให้ตกใจแล้วหนีออกจากร่างกายไปที่อื่น หากเป็นกรณีเด็กไปวิ่งเล่นโดยลาพังหรือไปเล่นกับเพื่อน ๆ โดยไม่ได้อยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ เด็กอาจไปทำอะไรให้ขวัญหายโดยไม่รู้ตัว ทำให้เด็กมีอาการเจ็บป่วยเมื่อผู้ใหญ่ถามจนได้ความว่าเด็กไปไหนหกล้มหรือเกิดอะไรขึ้นจริง ผู้เป็นพ่อแม่หรือปู่ย่า จะตามขวัญของลูกหลานกลับมา ด้วยการถือสวิงไปเดินในทุ่งนา ในสถานที่ที่เด็กไปวิ่งเล่นแล้วหกล้มหรือที่มีเหตุอะไรเกิดขึ้น ในบริเวณไหน จากนั้นจึงใช้สวิงช้อนไปมาในอากาศ แล้วร้องตะโกนเรียกขวัญว่าขวัญอยู่ไหน กลับมาได้แล้ว ถือเป็นการเรียกขวัญอย่างหนึ่ง โดยไม่ต้องพึ่งหมอฟันในพิธีกรรม

เมื่อทำเช่นนี้แล้ว แต่อาการเจ็บป่วยของเด็กไม่ดีขึ้นผู้ใหญ่ในบ้านต้องไปหาหมอเยื้อง เยื้องหาสาเหตุที่เจ็บป่วย เมื่อได้สาเหตุว่าขวัญหาย จากนั้นจึงไปหาหมอมด โดยนำเสื่อไปขึ้นหิ้งมดไว้ มดจะทำการสื่อสารกับผีมดให้ช่วยไปตามขวัญกลับมาและเมื่อเด็กนั้นหายจากอาการเจ็บป่วยดีแล้ว จึงทำพิธีให้ลูกต้อง ได้แก่ พิธีเรียกขวัญ ช้อนขวัญ แปะขวัญ อย่างใดอย่างหนึ่ง ให้ขวัญคืนมาอยู่ในร่างกายดั้งเดิม ซึ่งไม่เพียงแต่เด็กเท่านั้นผู้ใหญ่ก็มีอาการขวัญหาย ได้เช่นกัน โดยขวัญทั้งหมดนี้จะมีผีมดเป็นผู้อุ้มขวัญให้อยู่ในร่างกายของคนเรา เมื่อผีมดเป็นผู้อุ้มขวัญในร่างกายของมนุษย์ จึงมีธรรมเนียมความเชื่อสืบต่อกันมาว่าหากขวัญหาย ไม่กลับมาเข้าร่างกาย ต้องให้หมอมดเป็นสื่อติดต่อกับผีมด เพื่อให้ผีมดช่วยไปตามขวัญของคนผู้นั้นกลับมา

^{๑๒๘} นำพวลย์ กิจรักษ์กุล, การศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ประชากร เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของลาวโขงในจังหวัดนครปฐม, หน้า ๑๐๗., และ นิพนธ์ เสนาพิทักษ์, ผู้ไทโขง สาสน์ผู้ไท, หน้า ๗๘.

นอกจากขวัญที่อยู่ในร่างกายของมนุษย์แล้ว ยังมีความเชื่อในรุ่นพ่อแม่ของไททรงดำ ที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ โดยเชื่อว่าเสื้อผ้าที่ใส่แล้วของคนผู้นั้น จะเป็นเสมือนขวัญหรือตัวแทนของเจ้าเสื้อทำให้การเอียงเสียวหายในแต่ละครั้งต้องมีการนำเสื้อไปขึ้น (ผาก) ไว้ที่หิ้งมด หากเด็กไม่มีเสื้อให้ใช้เสื้อผ้าธรรมดาที่ใส่แล้วของเด็กนำไปขึ้นหิ้ง พิธีกรรมที่มีการนำเสื้อไปขึ้นหิ้งได้แก่ พิธีกรรมเสนาฆ่าเกียด พิธีเสนาตัว พิธีเสนาเต็ง พิธีแปงขวัญรวมทั้งในการเซ่นไหว้ศาลประจำหมู่บ้าน และด้วยความศรัทธา จึงที่มาของการนำเสื้อไปขึ้นหิ้งมดในขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมบางอย่างของไททรงดำ นอกจากนี้ยังมีธรรมเนียมปฏิบัติที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของไททรงดำ คือ ความเชื่อที่ว่า เมื่อบุคคลตายลง เขยกก (ลูกเขยใหญ่ของครอบครัว) ทำหน้าที่อ่านคำบอกทางให้ผีขวัญของผู้ตาย เดินทางกลับขึ้นไปอยู่ที่เมืองแถน ตามระดับชั้นฐานะของบุคคล โดยแยกเป็นประเภทของผีขวัญผู้ท้าวและผีขวัญผู้น้อย ในการเดินทางไปเมืองฟ้าต้องมุ่งหน้าตรงไปยังน้ำตกตาดผีไฟ สถานที่ซึ่ง เชื่อกันว่า อยู่ในเขตเมืองมนุษย์ที่เชื่อมต่อระหว่างเมืองมนุษย์และเมืองฟ้า

ซึ่งสอดคล้องกับที่ สุมิตร ปิติพัฒน์^{๑๒๙} กล่าวว่า เป็นสถานที่แรกสุดที่ผีขวัญของคนตาย จะถูกบอกทางให้เดินทางไปขึ้นน้ำตกตาดผีไฟ ซึ่งเป็นสถานที่แห่งสุดท้ายในเมืองมนุษย์ ที่ผีขวัญจะขึ้นไปยังเมืองฟ้าต่อไปจากเมืองแถน (เขตประเทศเวียดนามในปัจจุบัน) ไปยังเมืองควาย และมุ่งสู่ม่าน้ำดำ (ม่าน้ำเต้) ที่ม่าน้ำแห่งนี้มีสะพานสร้างด้วยหวาย (ไททรงดำ เรียกว่า ขัวหวาย) โดยเขยกกจะต้องบอกทางให้วิญญาณผู้ตายมาที่สะพานแห่งนี้เพื่อข้ามฝั่งไปยังเมืองล่อ (ประเทศเวียดนามในปัจจุบัน) แล้วมุ่งไปยังน้ำตกตาดผีไฟ เพื่อขึ้นสู่เมืองฟ้า (เมืองแถน) ไปเฝ้าและรับใช้พญาแถนต่อไป

จากนั้นผีขวัญจะไปอยู่ในแต่ละสถานที่ ตามตระกูลของตัวเอง เช่นนี้แล้ว น้ำตกตาดผีไฟ จึงเป็นสถานที่แห่งสุดท้ายในเมืองมนุษย์ ก่อนที่จะไปเมืองฟ้า จากความเชื่อดั้งเดิมนี้เอง ลูกหลานจึงได้ทำพิธีบอกทางส่งผีไปเมืองฟ้า เมื่อบุคคลเสียชีวิตลง โดยสร้างนกหงส์ ในกรณีผู้ตายเป็นผู้ชาย และสร้างนกปลี ในกรณีผู้ตายเป็นผู้หญิง เพื่อใช้เป็นพาหนะเหาะไปเมืองฟ้า ตามคำกล่าวบอกทางของเขยกก ในงานพิธีศพ ส่วนขวัญของสัตว์เลี้ยงที่ตายลง ผีขวัญของสัตว์จะไปแค่ปากทางขึ้นเท่านั้น จะตามเจ้าของไปไม่ได้

ในพิธีศพคนตายต้องนำไม้ไผ่มาวางพาดไว้เหนือศพ ๑ ลำ ซึ่งใช้แทนค่าเป็นสัญลักษณ์ของสะพานขาด (ไททรงดำเรียกว่า ขัวด้วน) โดยมีผ้าไหม ซึ่งเป็นสมบัติของผู้ตายพาดไว้ที่ไม้ไผ่นั้นปลายไม้ไผ่แขวนลงตาข่ายโดยใส่ไขดิบ ๑ ฟองและข้าวเหนียว ๑ ปั้น เรียกว่า ถุงใส่ไขและปั้นข้าวต่อนกาไว้ในถุงตาข่ายและนำไปผูกห้อยไว้ที่ปลายไม้ไผ่ ในพิธีศพใช้เป็นสัญลักษณ์แทนขัวด้วน เชื่อกันว่า ผีขวัญของผู้ตายจะต้องโยนของในถุงตาข่ายนั้น ให้กากิน และขณะที่กากำลังจิกกินไขดิบกับข้าวเหนียวอยู่นั้นผีขวัญจะต้องใช้ผ้าที่ห้อยไว้ที่ไม้ไผ่ (สัญลักษณ์แทนขัวด้วนในพิธีศพ) ต่อเข้ากับปลายสะพานขาด

^{๑๒๙} มิตร ปิติพัฒน์, ศาสนาและความเชื่อไทดำในสิบสองจุไทยสารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม, หน้า ๓๓๙.

ให้เชื่อมโยงพาดผ่านแม่น้ำ ไปยังอีกฝั่ง ซึ่งไททรงดำเชื่อกันว่า คือ แม่น้ำดำ ในเวียดนาม) จากนั้น ผีขวัญต้องรีบข้ามสะพานไปอีกฝั่งหนึ่งให้ได้ ซึ่งในการเดินทางไปยังเมืองฟ้าเมืองแถนของผีขวัญจะมีการหยุดพักไปเป็นที่ ๆ เรียกว่า ตาแลงหนึ่ง เช่นเดียวกับเมื่อครั้งที่บรรพบุรุษ ได้ถูกกวาดต้อนเข้ามาในประเทศไทยในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ นัยว่าเพื่อให้หยุดพักกินหมากพลูแล้วเดินทางต่อไป ที่สำคัญต้องไปข้ามแม่น้ำที่เชื่อกันว่า คือ แม่น้ำโขง เพื่อข้ามไปอีกฝั่งและไปยังเมืองแถนต่อไป โดยมีสะพานทอดข้ามแม่น้ำยาวออกไป แต่ว่าตรงปลายสะพานจะขาดตัววัน มิได้ทอดไปถึงฝั่งโน้น จึงเรียกว่าขั้วตัวนที่ปลายขั้วตัวนนั้นจะมีนกอีกาปากเหล็ก เรียกว่า โตกากา คอยดักจิกผีที่จะข้ามไป โดยเชื่อกันว่าในเขตเมืองฟ้า แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนของอาณาจักรแถน อีกส่วนหนึ่งเป็นที่อยู่ของผีต่างๆและดา โดยมีแม่น้ำ ตาคาย เป็นด่านที่จะผ่านขึ้นไปอีกชั้นหนึ่งของเมืองฟ้า มีนายด่าน ชื่อองกวานพันล่อง ฝ้าอยู่ หากจะข้ามต้องใช้เรือข้ามฟาก ซึ่งมีนายล เป็นนายผีพาย ใครจะข้ามไปต้องเสียค่าธรรมเนียมในการข้ามฟาก ผู้ตายจะใช้เงินเหรียญที่ญาติได้ผูกไว้ที่คอเสื้อ ให้ไปด้วยเป็นค่าธรรมเนียมเรือข้ามน้ำผ่านไป แต่สำหรับผีขวัญของผู้มีเวทมนต์จะข้ามไปได้โดยไม่ต้องใช้เรือและในแม่น้ำ ตาคายนั้น จะเป็นที่อยู่ของผีขวัญภาค นอกจากนี้นี้ยังมีป่าใหม่เมืองฟ้า ซึ่งจะมีแม่น้ำ มีเรือที่ผีขวัญต้องผ่านไปขึ้น เรือนปานแม่น้ำนี้เรียกว่า น้ำเกี้ยว ที่ริมฝั่งแม่น้ำเกี้ยวจะเป็นป่ากว้างต้นไม้ในบริเวณนี้จะใหญ่โตมาก และเต็มไปด้วยต้นมะม่วง เรียกว่า ต้นมะม่วงช่วงหลวง อยู่ติดกับป่าช้าของเมืองฟ้า เรียกว่า “ป่าแสวเมืองฟ้า”

๑. กลุ่มผีขวัญ

ขวัญ คนที่เสียชีวิตไปแล้ว จะเคลื่อนออกจากร่างกาย และเดินทางขึ้นไปฝ้าแถน เมื่อขวัญได้เข้าฝ้าแถนเรียบร้อยแล้ว จากนั้นขวัญจะถูกแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่ ขวัญหัว ขวัญกอกและขวัญปลาย ซึ่งแต่ละส่วนจะแยกออกไปอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ ทัน เพชรตั้ง^{๑๓๐} ได้อธิบายไว้ ดังนี้ ขวัญหัว เป็นขวัญที่อยู่บริเวณศีรษะของคนเรา เรียกว่า จอมขวัญ ขวัญเจ้า หรือจุ่มขวัญเหนือ ซึ่งในพิธีเชิญผีขึ้นเรือน ต้องอัญเชิญขวัญหัวให้ขึ้น ไปเป็นผีเรือน อยู่ที่กะล่อห้องบนเรือนของทายาทผู้สืบผีขวัญกอกหรือขวัญต้น บางครั้งอาจเรียกว่า ขวัญตัวหรือจุ่มขวัญกลาง เป็นขวัญที่อยู่ตามร่างกาย เมื่อเจ้าของร่างสิ้นชีวิตแล้ว ขวัญในส่วนนี้จะออกจากร่างกายไปอยู่บนเมืองฟ้า เพื่อไปรวมอยู่กับญาติพี่น้องที่ได้ตายไปก่อนแล้วรออยู่ที่นั่น

หากเป็นคนในตระกูลผู้ท้าว ขวัญกอก จะถูกส่งไปอยู่ที่ เรือนปานหลวง (สถานที่แสนสุขสบายในเมืองฟ้า) กลายเป็น ผีดาหลวง ส่วนคนในตระกูลผู้น้อยจะถูกส่งไปอยู่ที่ เรือนปานน้อย ในเขตตาดอย (บริเวณที่เป็นเขตรอยต่อระหว่างฟ้ากับดิน) กลายเป็น ผีตาดอย สถานที่ ซึ่งต้องปลูกข้าวทำไร่ไถนาเอง โดยมีที่อยู่อาศัยและที่ทำกินเหมือนในเมืองมนุษย์ ดังจะเห็นได้ว่า ในพิธีฝังกระดูกคนตายจะต้องปลูกสร้าง เรือนป่า (เฮือนป่า) ที่ป่าช้า (ป่าแสว) โดยมีการทำนาและปลูกผัก เช่น ข้าตะไคร้

^{๑๓๐} สัมภาษณ์ นายตัน เพชรตั้ง (สิงหลอ), อาชีพค้าขาย, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

เป็นต้น ให้ผีขวัญของผู้ตายด้วย เป็นการสอนผีขวัญให้รู้จักทำกินในโลกของผี ผีขวัญที่ไปเมืองฟ้า จะเอาสิ่งปลูกสร้างและสิ่งของทั้งหมดที่ญาติ ๆ ทำให้ในพิธีศพไปด้วย เพื่อนำไปใช้ทำกินที่ตาดอยแห่งนี้ ในเมืองนี้มีบ่อน้ำกิน เรียกว่า บ่อน้ำกินเย็น สำหรับให้ผีขวัญที่อาศัยอยู่ที่นี้ใช้ดื่มกิน แต่ถ้าหากเป็นคนชั้นผู้ท้าว ขวัญกจะขึ้นไปถึงเมืองฟ้าไปอยู่ที่ เรือนปานหลวงหรือดา หลวง เรือนปานนี้ขวัญจะไม่ต้องทำงานหนัก เพียงแค่นี้ก็อยากจะกินหรืออยากจะได้อะไร ก็จะได้สิ่งนั้นๆสมปรารถนาเหมือนกับเมืองเนรมิต แต่ถ้าเป็นแม่หญิงผู้ท้าวไปเอาผ้าที่เป็นผู้น้อย เมื่อตายไปขวัญในส่วนนี้จะแบ่งเป็น ๓ กลุ่ม กลุ่มหนึ่ง ไปอยู่ตาดอย กลุ่มสองไปอยู่ดาปู่ กลุ่มสุดท้ายไปอยู่ที่เรือนปานหลวงของสิ่งผู้ท้าวของตน

นอกจากนี้ขวัญกในเมืองฟ้า ยังสามารถติดต่อกับบุตรหลานในเมืองมนุษย์ได้ หากผู้ตายไปทำผิดกฎของเมืองฟ้า และถูกจับขังในคุกของเมืองฟ้า (ไททรงดำ เรียกว่า ติดซื้อติดคา) ไปไหนไม่ได้ จึงพยายามสื่อสารกับลูกหลานด้วยการทำให้คนในบ้านเจ็บป่วย จนต้องไปหาหมอเอื้องเสี่ยงทาย หากมีสาเหตุจากการที่ผีบรรพบุรุษไปติดซื้อติดคาจริง ลูกหลานต้องไป ชัดเกล้า (บอกโครงกระดุกบรรพบุรุษ) และจัดพิธีส่นตั้ง ตามแต่ตระกูล (ผู้ท้าวหรือผู้น้อย) เพื่อให้แถนฟังพอใจและปล่อยญาติของตนให้หลุดออกมาจากการติดซื้อติดคาหรือคุกในเมืองฟ้า ขวัญปลายหรือขวัญเงา บางครั้งถูกเรียกว่า ขวัญตีนหรือจุ่มขวัญใต้ เป็นขวัญที่อยู่ในเงาเมื่อเจ้าของร่างเสียชีวิตลงแล้ว ขวัญส่วนนี้จะออกไปอยู่ที่ป่าช้า (ป่า แฮว) ซึ่งเป็นเขตที่ฝังกระดูกคนตาย โดยมีหอหรือบ้านที่สร้างให้ผีอยู่ที่นี่ ในป่านี้จะมีขวัญมือ ขวัญปาก ขวัญตา ขวัญจุมก ขวัญหูของผู้ตายกระจายอยู่ในอากาศบริเวณป่านี้ด้วย เพื่อจะได้คอยรับเครื่องบูชาที่ลูกหลานนำมาเช่นไหว้

บางความเชื่อได้กล่าวว่า ขวัญมีจำนวนมากกว่า ๓๒ ขวัญ ดังที่ ภัททิยา ยิมเรวัต^{๑๓๑} กล่าวว่า ตามความเชื่อของชาวไทนั้น คนเรามีขวัญทั้งหมด ๘๐ ขวัญ โดยแบ่งเป็นขวัญอยู่ข้างหน้า ๓๐ ขวัญ และขวัญอยู่ข้างหลัง ๕๐ ขวัญ ซึ่งเป็นจำนวนเท่ากับที่ บุญยงค์ เกศเทศ^{๑๓๒} กล่าวว่า ขวัญทั้งหมด ๘๐ ขวัญ ได้กระจายกันอยู่ในทุกส่วนของร่างกาย เช่นขวัญมือ ขวัญตีน ขวัญตา เป็นต้น โดยมี จอมขวัญหรือขวัญเจ้า เป็นขวัญใหญ่ที่สุดกลางศีรษะ ซึ่งข้อมูลเรื่องจอมขวัญ ก็ได้สอดคล้องกับที่ พัฒนปกรณ์ ลีลาฤทธิ์^{๑๓๓} ได้กล่าวว่าขวัญที่อยู่กลางศีรษะ มีความสำคัญและสัมพันธ์กับความเชื่อที่ว่า ศีรษะเป็นของสูงและศักดิ์สิทธิ์คนไทส่วนมากถือว่า ศีรษะเป็นของสูง ห้ามแตะต้องด้วยความรุนแรง เช่น ห้ามตบหัว เป็นต้น

^{๑๓๑} ภัททิยา ยิมเรวัต, ประวัติศาสตร์สิบสองจุไท, หน้า ๒๐๗-๒๑๒.

^{๑๓๒} บุญยงค์ เกศเทศ, ไทดำ เมืองแกลง ทรงดำ ถิ่นสยาม จากหนองแสถึงหนองปรong, (กรุงเทพฯ: อินทนิล, ๒๕๕๔), หน้า ๑๓๔.

^{๑๓๓} พัฒนปกรณ์ ลีลาฤทธิ์, ศรีท้าววิวัฒน์ การปรับตัวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ, (กรุงเทพฯ: อุษาคเนย์, ๒๕๕๕), หน้า ๔๗.

ถิ่นที่อยู่ของผีขวัญ

ขวัญกหรือขวัญตัว จะไปอยู่ในถิ่นที่ต่างกันไป ชนชั้นผู้น้อยจะถูกบอกทางให้ขึ้นไปเป็น ผีดาตอย ส่วนชั้นผู้ท้าวจะเดินทางกลับไปยังเมืองฟ้า เช่นเดียวกับผีขวัญผู้น้อย ผีขวัญของชนชั้นผู้ท้าวจะเดินทางเรื่อยไปจนถึงบริเวณที่มีภูเขาสูงที่ชื่อ ภูเขาคุมเขางอเมืองฟ้า และทางแยกสามสิบแควะ ซึ่งมีทางแยกมากมายสำหรับไปยังที่อยู่อาศัยของผีขวัญผู้ท้าวและผีแดน ดังนี้ทางตัดตรงไป เป็นที่อยู่ของผีผู้ท้าว (ตระกูลสิงล่อ หรือสิงลอคคา) เรียกว่า “เรือนปานหลวง” ทางแยกด้านซ้ายของสามสิบแควะ เป็นที่อยู่ของผีแดนต่าง ๆ เช่น แดนหลวง แดนชาตแดนสิง แดนเคอและแดนอื่น ๆ ทางแยกด้านขวาเป็นโรงงานผลิตมณูษย์ของแดนชาตและแดนแนน โดยความช่วยเหลือของแม่เข้าแม่นางในระหว่างทางจะไปถึงแยกสามสิบแควะไปยังเมืองปานและจุดต่าง ๆ ของเมืองฟ้า โดยมีดินแดนอื่น ๆ เป็นที่อยู่ของผีขวัญบางประเภทด้วย เช่น นางบิตนางเปือน เป็นสถานที่สำหรับผีแดนหรือผีฟ้าที่สติไม่ดีอาศัยอยู่ เมืองฮิตเมืองไห้ เป็นที่อยู่ของผีคนจนเสื้อผ้าไม่มีใส่ เมื่อตายแล้วไป ขวัญ ๑ ขวัญ ต้องมาอยู่ที่นี่ ซึ่งผีที่มาอยู่เมืองนี้มีแต่ร้องไห้และร้องขอข้าวของมากินมาใช้เมืองอยู่หล้าอยู่หลาย เมืองนี้เป็นเมืองของคนที่ยี่เกียจมาอยู่รวมกัน เป็นเมืองที่ขวัญของคนที่ตายไปแล้วจะไม่ทำอะไรเลย นอนเฉย ๆ เมื่อมีใครมาอยู่ใหม่จึงจะลืมตาขึ้นดูเท่านั้น ซึ่งในเมืองนี้มีเรือนให้ผีอาศัยอยู่ โดยผู้หญิงอาศัยทางขวา ส่วนผู้ชายอยู่ทางขวานบ้านเมืองศึก เป็นเมืองที่ผู้คนรบทัพจับศึกขี่ม้าฆ่าฟันกัน ช้างม้าส่งเสียงร้องดังตลอดเวลาระหว่างการทำศึก เมื่อใดที่ฟ้าร้อง นั่นคือเสียงการสู้รบของชาวเมืองศึก โดยมีแม่ทัพนายกองรวมทั้งท้าวเจืองอยู่เป็นแดนของพวกเขา กินแต่ข้าวเหนียวกับไข่ต้มเป็นอาหารสำหรับกองทัพ สายน้ำ ที่เมืองนี้จะมีเหมือนกับสายเลือด เพราะการฆ่าฟันกันเมืองผีจ้วงหรือเมืองที่คนเป็นชู้ จะมารวมกัน เมืองนี้ไม่มีผิว ไม่มีเมีย มีแต่ชู้เท่านั้นกิจกรรมของคนในเมืองนี้คือจะขับลำร้องเพลงชู้เมืองผีเกียด เป็นเมืองของผีเด็ก ที่ตายตั้งแต่อายุน้อย (๐-๑๒ ปี) จะมาอยู่รวมกันอย่างมีความสุข

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่อง “ขวัญ” ของคนที่ยังมีชีวิตอยู่ และขวัญของคนที่ตายไปแล้ว ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตแบบไททรงดำ ซึ่งไททรงดำทุกคน เมื่อตายไปแล้วไม่มีใครตกนรก มีแต่ต้องขึ้น เมืองฟ้าทุกคน กระนั้นก็ตามผีขวัญทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็ผีขวัญผู้ท้าวหรือผู้น้อย ที่ไปอยู่ในถิ่นของตนในแต่ละเมืองนั้น ต้องมีแดนคอยควบคุมให้ผีขวัญปฏิบัติตนไปตามลักษณะของแต่ละเมืองที่กำหนดไว้ ถ้าไม่ยอมปฏิบัติตาม ต้องถูกแดนผู้คุมเมืองลงโทษตามกฎของเมืองฟ้า นั้น ตามคติความเชื่อไททรงดำ ที่ว่า ผีขวัญบนเมืองฟ้า อาจไปทำผิดกฎจึงถูกแดนจับลงโทษให้ติดคุกติดตะราง (ไททรงดำ เรียกว่า ติดชื้อติดคาคา) จนร้อนถึงลูกหลานในเมืองมณูษย์ต้องทำพิธีเสนเต็ง เพื่อช่วยไถ่ถอนตัวจากแดน ให้ผีบรรพบุรุษได้หลุดออกจากการติดชื้อติดคาคานั้น

๓) ความเชื่อเกี่ยวกับมดมนต์

ความเชื่อเกี่ยวกับมดมนต์ เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเวทย์มนต์และคาถา ที่นำไปปฏิบัติต่อสิ่งที่เป็นนามธรรมของไททรงดำโดยมีการใช้มนต์และการปฏิบัติที่แตกต่างกันตามระดับความยิ่งใหญ่ อาทิ

แดน มีอำนาจให้คุณหรือโทษต่อชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ตลอดจนความเป็นไปของโลกมนุษย์ ไททรงดำจึงมีการจัดพิธีกรรมให้แดน ด้วยความอ่อนน้อมและยอมรับอำนาจเหล่านั้น ด้วยการ เช่น หรือ เสน ตามธรรมเนียมกำหนด และในการจัดพิธีกรรมที่สำคัญไททรงดำต้องเชิญแดนให้มาเป็นประธานในพิธีกรรม เช่น พิธีเสนเต็ง แต่มีบางประเภทอาจต้องปฏิบัติในเชิงบังคับและตอบโต้ด้วยเวทมนตร์คาถา เพื่อให้สยบต่ออำนาจของเวทมนตร์ ซึ่งรวมไปถึงอำนาจของเครื่องรางของขลังของผู้นำในพิธีกรรมแต่ละประเภท เช่น ดาบ พัด กำไลเงิน เขี้ยวเสือ เขี้ยวหมูป่าหรือชิ้นส่วนจากสัตว์ร้ายต่าง ๆ

นายคุณ บัวแก้ว^{๑๓๔} เล่าว่า ผีประเภทที่ต้องใช้อำนาจบังคับ เช่น ผีตายโหงและผีเร่ร่อนทั้งหลาย ซึ่งไม่ใช่แต่เฉพาะเกี่ยวกับเรื่องผีเท่านั้น ที่ต้องใช้คาถาในการกำกับ ทั้งนี้ความเชื่อในวิธีรักษาโรคบางอย่างที่เชื่อว่า มีผีเป็นผู้กระทำ ก็สามารถเชิญพอมดหรือผู้ที่มีอำนาจในการใช้เวทมนตร์คาถามาใช้แก้ไขสถานการณ์ที่เลวร้ายให้กลายเป็นดีได้ อีกทั้งใช้วัตถุที่เชื่อว่ามีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ ปกป้องคุ้มครองผู้ที่ครอบครองวัตถุนั้นให้เกิดผลตามต้องการได้ การใช้เวทมนตร์คาถาในลักษณะนี้ไททรงดำเรียกว่า “ความหมั่น” การใช้เครื่องรางเพื่อป้องกันตัวของชาวไททรงดำ สามารถให้ผู้อื่นเห็นและรับรู้ได้ แต่ห้ามผู้หญิงแตะต้องเครื่องรางนั้น เพราะเชื่อว่าของจะเสื่อมหรือมีอำนาจลดลง นอกจากนี้ยังมีคาถาเกี่ยวกับการเสกน้ำมันตีให้ผู้หญิงท้องแก่ตี้มในขณะที่ใกล้จะคลอด หรือการเป่าคาถาเพื่อให้อคลอดลูกง่าย ทั้งนี้ผู้ประกอบพิธีทางไสยศาสตร์ มักจะปกปิดวิชาเป็นความลับ ไม่เปิดเผยวิธีการหรือเผยแพร่ความรู้ให้ผู้อื่นทราบ เพราะเกรงว่าเวทย์มนตร์จะเสื่อมหรืออาจได้รับอันตรายจากการแก้แค้นของกลุ่มผู้เสียหายบุคคลผู้มีความสามารถใช้เวทย์มนตร์ ได้แก่ กลุ่มบุคคลผู้ทำหน้าที่เกี่ยวกับความเชื่อของไททรงดำ ซึ่งกลุ่มบุคคลในกลุ่มนี้มีหน้าที่เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อดั้งเดิม

ในคติความเชื่อทั่วไปของไททรงดำ จะต้องมียุคคลเป็นผู้นำประกอบพิธีกรรม นิยมใช้คำว่า “หมอ” (priest) เป็นคำเรียกนำหน้าตำแหน่งของบุคคลผู้นำในการทำหน้าที่เกี่ยวกับความเชื่อหมอในอดีตหมายถึง ผู้รู้เกี่ยวกับฮีดคองประเพณีของบ้านเมืองและโหราศาสตร์ เป็นตำแหน่งที่สืบสกุล มีคนบางสกุลเท่านั้น ที่สามารถจะเป็นหมอได้ ซึ่งสอดคล้องกับที่ สุมิตร ปิติพัฒน์^{๑๓๕} กล่าวว่าในอดีตผู้เป็นหมอ มีหน้าที่ให้คำปรึกษาและประกอบพิธีกรรมทางศาสนาแก่เจ้าเมืองและราษฎรทั่วไป เมื่อมีข้อสงสัยหรือข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องกับการอยู่ดีกินดีของประชาชน หมอเป็นผู้ให้คำปรึกษาแก่เจ้าเมือง โดยอ้างอิงหลักฐานจากหนังสือและระเบียบประเพณีของบ้านเมืองเป็นหลักบางครั้งอาจถูก

^{๑๓๔} สัมภาษณ์, คุณ บัวแก้ว (สิงแคว), อาชีพทำนา, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอฟุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๓๕} สุมิตร ปิติพัฒน์, ลาวโซ่ง: พลวัตของระบบวัฒนธรรมในรอบสองทศวรรษ, หน้า ๒๙.

เรียกว่า “หมอบ้านหมอมือง” “หมอมดหรือมดมนต์” สมฤทัย เฟ่งศรี^{๑๓๖} กล่าวว่า หมอผู้นำพิธีกรรมที่มีตำแหน่งสูงสุด ได้แก่หมอมด เพราะสามารถติดต่อกับแกน ผีเรือน รวมทั้งผีไม้ตีที่เป็นฝ่ายอธรรมทั้งหลาย โดยสามารถทำพิธีกรรมต่าง ๆ ได้ ยกเว้นพิธีศพ ส่วนหมอพิธีชนิดอื่นจะต้องเรียนวิชากับหมอมด ให้ได้ก่อนจากนั้นจึงจะสามารถทำพิธีกรรมตามที่เรียนมา แต่ยกเว้นพิธีศพอีกเช่นกัน หมอพิธีศพจะอยู่ระดับล่างสุด เพราะต้องคลุกคลีกับศพและติดต่อกับผีตาย

จากการสัมภาษณ์ไททรงดำ ตำบลท่าข้าม กล่าวว่า ในสังคมไททรงดำ หมอ คือผู้นำในการประกอบพิธีกรรม เป็นสื่อกลางติดต่อกับผี ซึ่งเป็นผู้ที่มีอิทธิพลมากคนหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีธรรมเนียมความเชื่อที่สืบทอดมาจากอดีตว่า ผู้ที่จะเป็นหมอต้องสืบเชื้อสายมาจากสิ่งเลื่องโดยสืบทอดการเรียนรู้เกี่ยวกับหลักโหราศาสตร์และระเบียบแบบแผนทางวัฒนธรรมรวมทั้งวิธีการในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งในบทบาทนี้ผู้เป็นลูกจะได้รับการเรียนรู้มาจากผู้เป็นพ่อ ในปัจจุบันหมอ ผู้ทำหน้าที่เกี่ยวกับความเชื่อของไททรงดำ ไม่ได้มีแต่เฉพาะคนในสิ่งเลื่องเท่านั้น เปิดกว้างให้กับคนที่อยู่ในสิ่งอื่นๆ ที่สนใจจะเรียนรู้ในการเป็นผู้นำประกอบพิธีกรรม^{๑๓๗} ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม จะมีชื่อเรียกและหน้าที่แตกต่างกัน มีตั้งแต่ พ่อมด แม่มด สะ เยื้อง หมอขวัญจาง หมอเสน ส่วนผู้นำในการประกอบพิธีศพ ได้แก่ เขย หมอผู้ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมในหมู่บ้านหนึ่ง อาจไปประกอบพิธีกรรมให้กับคนหมู่บ้านอื่นหรือในจังหวัดอื่นด้วย เพราะหมอผู้รู้ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมมีอยู่จำนวนน้อย ในบางหมู่บ้านอาจไม่มีผู้ที่เป็นหมอผู้นำพิธีกรรม อาศัยอยู่หมู่บ้านนั้น เนื่องจากหมอในหมู่บ้านนั้นได้เสียชีวิตไปหมดแล้ว แต่ได้ถ่ายทอดวิชาให้ลูกศิษย์ ซึ่งเป็นคนในหมู่บ้านอื่น

๑. มดหรือหมอมด

มดหรือหมอมดเป็นผู้มีเวทย์มนต์ มีหน้าที่ประกอบพิธีกรรม โดยเฉพาะพิธีกรรมสำคัญที่ต้องใช้ชีวิตเป็นเดิมพัน เนื่องจาก มด เป็นได้ทั้งหญิงและชาย สามารถทำพิธีติดต่อกับแกน ขวัญ ผีเรือนรวมทั้งผีอื่น ๆ มดผู้ชายเรียกว่า พ่อมด หมอมด หมอมาเลย์ หรือมดเป่าปี่ เนื่องจากในการประกอบพิธีกรรมจะมีการเป่าปี่ประกอบพิธีกรรม พ่อมดทุกคนสามารถเป่าปี่ได้ และมีปี่ส่วนตัว แต่จะไม่ได้เป็นผู้เป่าเอง หากแต่มีคนช่วยเป่า พ่อมดเป็นแต่เพียงผู้จับปี่ และปิดเปิดรูของปี่ มดที่เป็นผู้หญิงเรียกว่า แม่มด ซึ่งเป็นคนละสายตระกูลกับพ่อมดไม่เกี่ยวข้องกัน สายตระกูลของพ่อมดสามารถสืบทอดวิชาให้กับทายาทผู้ชายเท่านั้น สายตระกูลของแม่มดสืบทอดวิชาให้กับทายาทที่เป็นผู้หญิงเท่านั้น และถ้าหากคนที่เป็นพ่อมดเกิดไปหลงรักคนที่เป็นแม่มด จะไม่นิยมแต่งงานกัน เพราะทั้ง ๒ ฝ่ายจะต้องเป็นผู้ที่มีสายเลือดของคนในตระกูลพ่อมดหรือแม่มด สายตรงเท่านั้น

^{๑๓๖} สมฤทัย เฟ่งศรี, “เสนาตั้งบั้งหน่อ: ดนตรีพิธีกรรมของลาวโซ่ง”, วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๕๗.

^{๑๓๗} สัมภาษณ์ นายสุวรรณ เพชรตึง (สิงล่อ), อาชีพทำนา, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

นายเฉลิม ศรีนาโพธิ์ เล่าว่า^{๑๓๘} กรณีผู้หญิง ซึ่งเป็นคนในตระกูลพอมดแต่อยากจะเป็นแม่ มด ก็สามารถไปขอเรียนวิชากับคนในตระกูลเป็นแม่มดได้ เพราะถือว่าเป็นคนในสายตระกูลมด เช่นกัน ดังนั้นผู้ที่จะเป็นมดได้นั้นมิใช่อยากเป็นก็แสดงความจำนงว่าต้องการเป็นมดได้เลย ต้องมีข้อ จำเพาะพิเศษ เช่น ต้องเป็นผู้ที่มีกกลมหอม ผู้ที่มีกกลมหอมจะสังเกตจากภายนอกไม่ได้ แต่มีคำกล่าว กันมาว่า คนที่เป็นหมอมดเป็นผู้ที่มีผมหอมทุกคนนอกจากนี้ยังข้อจำเพาะพิเศษอื่นอีก เช่น จะต้อง เป็นผู้ที่เป้นทายาทของคนในสายตระกูลของหมอมดเท่านั้น โดยมีบรรพบุรุษเป็นมดมาก่อน จะเป็นผู้ที่ ถูกเลือกให้เป็นผู้สืบทอด จากการที่ฝึมดมาจับจองตัว เรียกว่า มดนั่ง คือ การที่ฝึมดต้องการให้ผู้นั้น เป็นหมอมดต่อไป

๒. สหหรือหมอสะ

สหหรือหมอสะ เป็นหมอผู้เก็บข้าวสารเสียงทยขึ้นมานับ มีหน้าที่เป็นผู้ช่วยให้กับหมอ ผู้นำในพิธีกรรม ในอดีตแล้วคนที่เป้นหมอสะได้แก่ คนที่กำลังฝึกเรียนที่จะเป้นหมอผู้นำแต่อาจจะยัง จดจารายละเอียดขั้นตอนต่าง ๆ ในพิธีกรรมยังไม่คล่อง จึงต้องทำหน้าที่เป้นผู้ช่วยหมอก่อน ซึ่งในการ ทำพิธีเสนต่าง ๆ หมอสะ เป็นผู้มีความรู้ความสามารถใกล้เคียงกับหมอผู้นำเพราะหมอสะจะต้องรู้ บทความที่หมอผู้นำในพิธีกรรมกล่าว ในขณะที่ช่วงที่ต้องเก็บข้าวเสียงทยจะต้องเก็บข้าวเสียงทย รอหมอผู้นำไว้ก่อน เพื่อตอบให้กับหมอผู้นำอ่านคาถาหรือบทขับเดินหน้าต่อไป บางครั้งอาจพบว่า หมอใหญ่กับหมอสะ เป็นพี่น้องกันและทำพิธีกรรมร่วมกันได้อย่างดี

วิธีนับข้าวสารเสียงทยของหมอสะ จะใช้นิ้วโป้งกับนิ้วชี้บีบเมล็ดข้าวสารที่อยู่ในจานหรือ ชั้นข้าวสาร ขึ้นมาวางที่ฝ่ามือของตน แล้วนับเมล็ดข้าวสารนั้นหากได้เมล็ดข้าวสารจำนวนคู่หรือคี่ก็ แล้วแต่ ขอเพียงให้ได้ตรงตามที่หมอสะอธิษฐานเสียงทยไว้ ส่วนมากนิยมอธิษฐานเสียงทยให้ได้เป้น จำนวนคู่ ถ้าไม่ได้ตรงตามเสียงทย ต้องหยิบข้าวสารขึ้นมาใหม่จนกว่าจะนับได้จำนวนตรงตามที่ อธิษฐานเสียงทยไว้ หากได้ตรงตามเสียงทยติดต่อกัน ๓ ครั้งหรือ ๕ ครั้ง แสดงว่าฝึยอมรับเครื่อง เช่น ยอมกินเครื่องเช่นหรือได้ขวัญมาจากผีที่ไปขอไถ่ถอนแล้วเป้นต้น หมอสะต้องเรียนรู้พิธีกรรมและ บทสวดในพิธีแต่ละขั้นตอนมาเป้นอย่างดี และต้องรู้จักจังหวะเสียงปีที่เป่าว่าตอนใดต้องทำการเสียง ทยหยิบเก็บข้าวสาร มิฉะนั้นจะทำให้พิธีเสียจังหวะ รวมทั้งต้องรู้ภาษาไทยดำเป้นอย่างดีด้วย เพื่อฟัง ว่าหมอผู้นำในพิธีกล่าวถึงเรื่องอะไรและตอนใดที่ตนจะต้องนับเมล็ดข้าวสารเสียงทย ซึ่งในขณะที่เสียง ทยนับเมล็ดข้าวสารอยู่นั้น ต้องมีบุคคลอีกหนึ่งหรือสองคน คอยเป้นพยานในการนับเมล็ดข้าวสารให้ ได้ตามจำนวนที่เสียงทยจริง เพื่อป้องกันการนับพลาดของหมอสะ^{๑๓๙}

^{๑๓๘} สัมภาษณ์ นายเฉลิม ศรีนาโพธิ์ (สิงเวียง), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอบึงสามพัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๓๙} สัมภาษณ์นายสุวรรณ เพชรดิ่ง (สิงล่อ), อาชีพทำนา, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอบึงสามพัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

๓. เยื้อง

เยื้องหรือหมอเยื้อง คำว่า เยื้อง ในความหมายของไททรงดำ หมายถึง ดู หรือ เสี่ยงทาย หมอเยื้อง จึงหมายถึง หมอดูเสี่ยงทาย เพื่อบอกสาเหตุของการเจ็บป่วยของบุคคล และบอกกล่าววิธีการแก้ไขให้ดีขึ้น หมอเยื้องคือ ผู้ทำพิธีเยื้อง (เสี่ยงทาย) ด้วยการจับผ้าให้มีชายผ้าห้อยลงมายาวพอประมาณ แล้ววักกล่าวคาถา เพื่อถามหาสาเหตุจากผี ว่าผู้ป่วยถูกผีตนใดทำให้เจ็บป่วย หรือเจ็บป่วยด้วยเรื่องอะไร หากมีผีทำให้เจ็บป่วยจริง ชายผ้าจะแกว่งไปมาได้เอง

ครั้งรู้ว่าเป็นผีประเภทใดกระทำแน่นอนแล้ว ก็จะทำการเสี่ยงทายต่อไปว่าจะทำอย่างไรให้หายเจ็บป่วย เมื่อได้วิธีแก้ไขแล้ว ก็จะแนะนำญาติของผู้ที่เจ็บป่วยหรือตัวผู้เจ็บป่วยเองให้ไปทำการแก้ไขตามนั้น โดยทันทีหรือให้ไปหาผู้รู้มา “กิ้ว” คือบอกสัญญาณต่อผีว่า ให้ผู้ที่เจ็บป่วยนั้นหายจากอาการเจ็บป่วยจริงตามที่กิ้วแล้ว จึงทำพิธีเส่นเรือ่นพิธีเอาผีขึ้นเรือ่น พิธีเส่นเต็ง เป็นต้น หมอเยื้องถูกพบว่ามีแต่ผู้หญิงเท่านั้นผู้ชายไม่นิยมฝึกหัดเป็นหมอเยื้อง และเมื่อเกิดความผิดปกติขึ้นและต้องการที่จะทราบสาเหตุว่าได้กระทำผิดผีในเรื่องใดนั้น จะต้องมีการเยื้องเสี่ยงทายหาสาเหตุ ว่ามาจากอะไร หากมีสาเหตุมาจากผีแล้ว ผีต้องการอะไร จากนั้นอาจจะมีการต่อรองกับผี เช่น หากประกอบพิธีกรรมตามที่เยื้องได้ ผีจะพอใจ ถือเป็นกาแก้ไขการผิดผี และขอให้ชีวิตเป็นปรกติสุขดังเดิม พร้อมทั้งขอให้ผีปกป้องรักษา นำความเจริญมาสู่ครอบครัวหรือสังคมด้วย^{๑๔๐}

๔. จางและหมอเส่น

จาง คือ ผู้นำในการประกอบพิธีเส่นเรือ่นของผู้ท้าว(พิธีเช่นไหว้ผีเรือ่น)และพิธีกรรมในทางดี ที่เกี่ยวข้องกับผีเรือ่น หากเป็นพิธีเส่นเรือ่นของผู้น้อย หมอผู้ทำหน้าที่เรียกว่า หมอเส่น ซึ่งผู้ที่สามารถเป็นจางและหมอเส่นได้นั้นไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีสัมผัสพิเศษอะไรมาก เหมือนดังเช่นหมอมด ซึ่งเป็นหมอชั้นสูงสุดในบรรดาหมอทั้งหมด เนื่องจากจางและหมอเส่นไม่สามารถสื่อสารติดต่อกับแดน ได้ เพราะแดนเปรียบเสมือนเทพชั้นสูง ส่วนจางและหมอเส่นคงติดต่อได้แต่เพียงผีเรือ่น ซึ่งมีข้อจำกัดอยู่ว่า หมอเส่นผู้น้อยไม่สามารถไปทำพิธีกรรมให้กับผู้ท้าวได้ ถือเป็นกาไม่สมควรและผีเรือ่นผู้ท้าวอาจไม่พอใจ หน้าที่สำคัญของจางและหมอเส่น คือ เป็นสื่อกลางติดต่อระหว่างผีกับคน เช่น การเชิญผีเรือ่นให้มากินเครื่องเซ่น ที่ลูกหลานได้จัดไว้ให้ในพิธีเส่นเรือ่น^{๑๔๑} จางและหมอเส่นเป็นผู้ได้รับความเคารพจากผู้คนทั่วไป ด้วยถือว่าเป็นผู้รู้จารีและพิธีกรรมทางศาสนาดีกว่าคนทั่วไป และถือเป็นผู้มีอิทธิพลมากคนหนึ่ง ในทางสังคมไททรงดำด้วยเช่นกัน อีกทั้งยังเป็นผู้ธำรงรักษาไว้ซึ่งคติความเชื่อในเรื่องผีเฮือนให้สืบต่อไป เห็นได้จากในงานพิธีกรรม จางและหมอเส่นจะได้รับการ

^{๑๔๐} สัมภาษณ์นางแสงเดือน บัลลังค์ (สิงแลว), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๔๑} สัมภาษณ์ นาย รุ่ง บัวแก้ว (สิงแลว), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ต้อนรับเป็นอย่างดี เมื่อกินอาหาร วงอาหารของหมอเสน จะได้รับการบริการอย่างดีกว่าคนอื่น ดังที่ อภิภูวัฒน์ โพธิ์सान^{๑๔๒} กล่าวว่าหมอเสนทำหน้าที่คล้ายกับพระในสังคมไทย ดังนั้นจึงถือได้ว่า หมอเสน เป็นพระในระบบความเชื่อของไทยทรงดา

๕. หมอขวัญ

หมอขวัญ เป็นคำเรียกหมายรวมถึง หมอเรียกขวัญ หมอแปงขวัญ หมอสู่วขวัญ และหมอ ซ้อนขวัญหมอเรียกขวัญ เป็นผู้ทำพิธีเรียกขวัญที่หลงหรือเคลื่อนออกจากร่างกายมนุษย์ออกไปหลงติด อยู่ทีอื่น ด้วยสาเหตุจากการที่เจ้าของขวัญนั้นตกใจหรือได้รับอุบัติเหตุ เช่น ตกน้ำลื่นหกล้ม ตกต้นไม้ หรือรถชน ฯ จนทำให้ขวัญออกจากร่างกายไปติดอยู่ ณ ที่ตรงนั้นไม่กลับเข้ามาในร่างกายเดิมหรือที่ เรียกว่า ขวัญหนี ซึ่งต้องให้หมอทำพิธีเรียกขวัญ ให้ผีขวัญหายกลัวและกลับมาเข้าร่างดั้งเดิม ซึ่งเมื่อได้ ขวัญมาแล้ว จากนั้นจะเป็นหน้าที่ของหมอแปงขวัญ จะได้ทำพิธีแปงขวัญต่อไป โดยร่วมกันทำในพิธี เดียวกัน แต่แยกทำกันคนละขั้นตอน หมอแปงขวัญ เป็นผู้ทำพิธีแปงขวัญให้ผู้ป่วย โดยทำได้ทั้งกับคน และสัตว์ เพื่อไม่ให้ขวัญของคนหรือสัตว์หลงไปไหนอีก ซึ่งพิธีแปงขวัญให้กับสัตว์ ได้แก่ พิธีแปงขวัญ ควาย ซึ่งจากการสัมภาษณ์ นายคุณ บัวแก้ว^{๑๔๓} กล่าวว่า พิธีแปงขวัญให้กับควาย ทำได้ใน ๒ กรณี คือ เพื่อเป็นการขอขมาต่อกันระหว่างมนุษย์กับควาย เพราะมนุษย์ใช้ควายไถนาและทำงานหนัก จึง ได้มีพิธีแปงขวัญให้กับควาย และอีกกรณีหนึ่ง ถ้าควายหลงฝูงหายออกไปจากบ้านเมื่อกลับมาเข้าบ้าน อีกครั้งเจ้าของควายจะทำพิธีแปงขวัญควายให้เช่นกัน

หากเป็นการแปงขวัญคน หมอแปงขวัญ เป็นผู้ทำพิธีเรียกขวัญให้มากินเครื่องเช่นและสั่ง สอนขวัญให้รักตัวเองไม่ออกไปไหนอีก และให้กลับเข้ามาอยู่ในร่างกายครบทั้ง ๓๒ ประการดั้งเดิม หมอแปงขวัญที่สมบูรณ์แบบจะต้องทำพิธีแปงขวัญได้ทั้ง ๓ รูปแบบ ได้แก่ ๑. แปงขวัญด้วยหัวหมูสา หรับคนแก่ ๒. แปงขวัญด้วยไก่สำหรับคนหนุ่มสาว และ ๓. แปงขวัญด้วยไข่สำหรับเด็ก หมอสู่วขวัญ เป็นผู้ทำพิธีสู่วขวัญให้กับคนและผี ซึ่งในพิธีเกี่ยวกับคน หมอสู่วขวัญเป็นผู้ทำพิธีสั่งสอน และให้พรแก่คู่ บ่าวสาวในพิธีแต่งงานแบบดั้งเดิมของไทยทรงดา ให้ที่บ้านของเจ้าบ่าว ในขั้นตอนส่งตัวส่วนในพิธี เกี่ยวกับผี หมอสู่วขวัญจะทำพิธีเรียกผีขวัญ ให้มากินเครื่องเช่นและสั่งสอนผีขวัญให้ทำหน้าที่ของตน ด้วยดี นอกจากนี้หมอสู่วขวัญยังมีหน้าที่ ทำพิธีสู่วขวัญให้กับเขย หลังจากกลับจากทำพิธีศพที่ป่าช้าเสร็จ แล้วด้วย หมอซ้อนขวัญ ในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเจ็บป่วย หมอมีหน้าที่ซ้อนขวัญของผู้ป่วย ให้กลับเข้า มาอยู่กับเนื้อตัวไม่ออกไปไหนอีก แต่ถ้าหากเป็นการซ้อนขวัญในพิธีศพ หลังจากที่ถูกหลานได้เดิน เวียนรอบโลงศพครบ ๓ รอบแล้ว หมอจะพิธีด้วยการเอาสวิงมาซ้อนดักผีขวัญคนเป็น ผู้ซึ่งเป็น

^{๑๔๒} อภิภูวัฒน์ โพธิ์सान, สารัตถะคติความเชื่อและพิธีกรรมในลาวโขง, หน้า ๑๑๕.

^{๑๔๓} สัมภาษณ์นายคุณ บัวแก้ว (สิงแคว), อาชีพทำนา, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอ พุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ลูกหลานของคนตายในพิธีศพ โดยการกระทำเช่นนี้เป็นการดักผีขวัญของคนเป็นให้อยู่ในบ้านเรือน มิให้ขวัญของคนเป็น หลงตามผีขวัญคนตายไปที่อื่นด้วย

๖. เขย

เขย คือ ผู้ทำหน้าที่ทำพิธีกรรมในงานศพแบบไททรงดำทุกอย่าง ในอดีตคือคนที่เป็ นลูกเขยจริง ๆ ของบ้านนั้น โดยเขยใหญ่ของบ้านเรียกว่า เขยกก^{๑๔๔} ส่วนเขยในลำดับอื่น ๆ เรียกว่า เขย เมื่อมีคนในบ้านเสียชีวิตลง เขยกกเป็นผู้นำทำหน้าที่หมอปิธีศพ โดยผู้บอกแนวทางการจัดการ งานศพและจัดหาฤกษ์ดีในวันที่จะเผาศพด้วย รวมทั้งเป็นผู้กล่าวคำบอกทางให้ขวัญของผู้ตาย ได้ เดินทางไปถึงเมืองแถนได้อย่างปลอดภัย โดยอ่านจากบ๊อบบอกทาง รวมทั้งเขยกก จะต้องเป็นฐานะ จัดการในเรื่องการ เอ็ดแหว (ของที่จะต้องทำให้กับผู้ตายนำไปใช้ในการเดินทางไปเมืองฟ้า) โดยเชื่อ กันว่าหากไม่ได้ทำพิธีแบบไททรงดำดั้งเดิมแล้ว ผู้ตายจะไม่สามารถเดินทางกลับไปสู่เมืองฟ้าเพื่อเข้า เฝ้าแถนและไปอยู่กับตาของตนที่เมืองฟ้าได้

นายสำรวย ถ้อยทัต^{๑๔๕} เล่าว่า เขยกกในอดีตนั้นต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องอักษรไทดา อย่างดี ทั้งอ่านและเขียน โดยในอดีตนั้นมีการเรียนสืบทอดวิชาในการจัดการและกล่าวคำบอกทาง เกี่ยวกับพิธีศพ ด้วยการเรียนรู้มาจากพ่อตาของตนเองเป็นผู้สั่งสอนให้ รวมทั้งต้องมีวิชาคาถาในการ ป้องกันตัวเป็นอย่างดี เพื่อไม่ให้ผีร้ายหรือสิ่งร้าย ๆ เข้ามาทำอันตรายกับตัวเองได้ คาถาจึงเป็นตัวช่วย อย่างหนึ่งในการป้องกันตัวในเบื้องต้น แต่อาจเกิดการพลาดพลั้งไปบ้าง จึงต้องมีเครื่องรางไว้สำหรับ ป้องกันตัวในทุกขณะด้วย เช่น พินเขี้ยวของหมูเขี้ยวตัน เล็บเสือลงคาถา ในปัจจุบันบางคนอาจจะพก ตะกรุดลงคาถาจากหลวงพ่อ ที่เป็นพระ

ในพุทธศาสนาเครื่องรางเหล่านี้บางคนก็ได้รับมรดกมาจากพ่อหรือปู่ของตนเอง ที่ตกทอด กันต่อมาอีกทีหนึ่ง นางแสงเดือน บัลลังค์^{๑๔๖} เล่าเพิ่มเติมว่า ในปัจจุบันลูกเขยจริง ๆ ของผู้ตาย บาง คนไม่มีความสามารถที่จะทำได้ จึงมีการจ้างคนมาทำหน้าที่จัดการในเรื่องงานศพแทนลูกเขยตัวจริง

^{๑๔๔} เขยกก หมายถึงเขยใหญ่ เป็นผู้ประกอบพิธีศพ โดยมีหน้าที่เกี่ยวกับการอาบน้ำศพ การมัดศพ การเผาศพ การเก็บกระดูก การจัดหาเครื่องเซ่นมาให้ศพ และเป็นผู้บอกทางให้วิญญาณผู้ตายกลับไปถิ่นเดิมของตน ที่เมืองฟ้า และไปเฝ้าแถน ดังนั้นเขยกกจึงเป็นหมอปิธีประเภทหนึ่งที่จะขาดไม่ได้ในพิธีศพของไททรงดำ ถ้าศพผู้ตาย เป็นผู้ท้าวจะต้องให้เขยกกผู้ท้าวเป็นผู้ทำพิธี จะให้เขยกกผู้น้อยทำพิธีไม่ได้ เพราะถ้าคาถาข่มของเขยกกผู้น้อยไม่ สามารถข่มผีผู้ท้าวได้ เขยกกเองอาจเป็นอันตรายได้.

^{๑๔๕} สัมภาษณ์ นายสำรวย ถ้อยทัต (สิงกวาง), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๔๖} สัมภาษณ์ นางแสงเดือน บัลลังค์ (สิงแลว), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ต่อมาจึงได้มีอาชีพใหม่เกิดขึ้น คือ เขยจ้าง ซึ่งเขยจ้างจะเป็นผู้ที่ผ่านการจัดงานศพมาพอสมควร จึงมีความชำนาญและสามารถทำพิธีกรรมได้อย่างถูกต้อง

บทที่ ๓

หลักพุทธธรรมกับการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรม

จากการศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไททรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้วิจัยพบว่าหลักพุทธธรรมหลายประการที่ปรากฏอยู่ในวัฒนธรรมชุมชนของชาวไททรงดำ ทั้งหลักพุทธธรรมที่มีความสัมพันธ์และหลักพุทธธรรมที่เป็นปัจจัยหลักในการดำเนินชีวิต หลักพุทธธรรมเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความตระหนักรู้ต่อการอนุรักษ์และส่งเสริมอัตลักษณ์วัฒนธรรมชุมชน ให้เกิดความยั่งยืนและเกิดประโยชน์อย่างสูงสุดได้ และเพื่อความเข้าใจที่ชัดเจน ผู้วิจัยขอเสนอรายละเอียดตั้งแต่แนวคิด ทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องตามลำดับต่อไปนี้

๓.๑ แนวคิดเกี่ยวกับหลักพุทธธรรม

๓.๑.๑ หลักการของพุทธธรรม

พุทธธรรมมีหลักการว่า ไม่ว่าพระพุทธเจ้าในโลกนี้หรือไม่ก็ตาม ความจริงก็ดำรงอยู่ตามธรรมดาของมันอย่างเป็นกลางๆ สิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ คือ การค้นพบความจริงนั้นแล้วนำมาเปิดเผยให้เวไนยสัตว์ได้รู้และปฏิบัติเพื่อพ้นทุกข์ สารของความจริงนี้ก็คือ ความเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุและปัจจัยหรือกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย ผู้ที่มองสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นไม่ไข่มองตามที่ตนอยากเห็นหรือไม่อยากให้มันเป็น จึงจะเข้าใจความจริงที่เป็นกลางนี้ได้ เมื่อเข้าใจธรรมที่เป็นกลางแล้วก็ย่อมมองเห็นความจริงอย่างกว้างๆครอบคลุมไปทั่วทั้งหมด มีทัศนคติที่เปิดกว้าง หลุดพ้นเป็นอิสระอย่างแท้จริง โดยหลุดพ้นทั้งทางจิตคือจิตที่หลุดพ้นจากชั้นครอบงำที่เรียกว่า กิเลสและความทุกข์ กลายเป็นจิตที่เบิกบานเป็นสุข และด้านปัญญา คือ หลุดพ้นด้วยรู้เท่าทันธรรมดาและมองเห็นตัวความจริงล้วนๆที่บริสุทธิ์ ไม่มีกิเลสเคลือบแคลงหรือทำให้เอนเอียงรู้จริงรู้แจ้งโดยตรงไม่ต้องรู้โดยผ่านใครหรือรู้ตามที่ใครบอกอีกแล้ว

๓.๑.๒ ลักษณะทั่วไปของพุทธธรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงลักษณะทั่วไปของหลักพุทธธรรม สรุปได้ออกเป็น ๒ ลักษณะคือ^๑

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๔๕, หน้า ๖.

๑. ลักษณะที่แสดงความจริงสายกลางที่เรียกว่า “ มัชฌิมนธรรม ” หรือเรียกเต็มว่า “ มัชฌิมนธรรมเทศนา ” ว่าด้วยความจริงตามแนวของเหตุผลบริสุทธิ์ตามกระบวนการของธรรมชาติ นำมาแสดงเพื่อประโยชน์ในทางปฏิบัติในชีวิตจริงเท่านั้น ไม่ส่งเสริมความพยายามที่จะเข้าถึงสัจธรรม ด้วยวิธีถกเถียงสร้างทฤษฎีต่างๆขึ้นและยึดมั่นปกป้องทฤษฎีนั้นๆด้วยการแก่งความจริงทางปรัชญา

มัชฌิมนธรรมเทศนา หมายถึง หลักความจริงทางธรรมชาติ หรือ ธรรมที่เป็นกลาง กล่าวถึงเรื่องของชีวิต เช่น ชั้น ๕ ไตรลักษณ์ ปฏิจจสมุปบาท อริยสัจ เป็นธรรมที่เป็นกลางเป็นหลัก คำสอนเกี่ยวกับสัมมาทิฐิ คำว่า สัมมาทิฐิ ในทางพุทธศาสนาหมายถึงทฤษฎีความเชื่อที่เป็นกลางๆ โดยไม่เอียงไปทางด้านใดด้านหนึ่งระหว่างทฤษฎีความเชื่อที่คนทั่วไปได้รับการสอนมาจากศาสนาหรือปรัชญาอื่น ดังเช่น คำสอนในเรื่องปฏิจจสมุปบาท ซึ่งพุทธศาสนาถือว่าเป็นคำสอนหลักที่มีความสำคัญที่อธิบายความเป็นจริงแห่งธรรมชาติอย่างเป็นกลางๆ โดยไม่เอียงไปทางด้านใดด้านหนึ่ง

๒. ลักษณะที่แสดงข้อปฏิบัติสายกลาง ที่เรียกว่า “ มัชฌิมาปฏิปทา ” อันเป็นหลักการครองชีวิตของผู้ฝึกอบรมตน ผู้รู้เท่าทันชีวิต ไม่หลงมกมาย มุ่งผลสำเร็จ คือ ความสุข สะอาด สว่าง สงบ เป็นอิสระที่สามารถมองเห็นได้ในชีวิตนี้ ในทางปฏิบัติ ความเป็นสายกลางนี้เป็นไปโดยสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นๆ เช่น สภาพชีวิตของบรรพชิต หรือคฤหัสถ์ เป็นต้น

มัชฌิมาปฏิปทา หมายถึง ข้อปฏิบัติที่เป็นกลางตามกฎธรรมชาติ หรือ ทางสายกลาง ตามแนวทางแห่งอริยมรรค ที่สามารถอธิบายได้เป็นคู่ อาสทิกุ ที่หนึ่ง อตถิกวาท ลัทธิที่เชื่อว่า สิ่งทั้งหลายมีอยู่จริง กับ นตถิกวาท ลัทธิที่เชื่อว่า สิ่งทั้งหลายไม่มีอยู่จริง คู่ที่สอง สัสสวาท ลัทธิที่ถือว่า เทียง กับ อุจเฉทวาท ลัทธิที่ถือว่าขาดสูญ คู่ที่สาม อตตการวาท ลัทธิที่ถือว่า สุข ทุกข์ เป็นต้น ตนทำเอง กับ ปรการวาท ลัทธิที่เชื่อว่า สุข ทุกข์ เป็นต้น เกิดจากตัวการภายนอก จากหลักธรรมที่กล่าวอ้างมาทั้งหมด พึงสังเกตว่า ทฤษฎีความเชื่อที่พุทธศาสนาถือว่าสุดโต่งเป็นมิชฌาทิฐิสองคู่หลังนั้นมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่ทำให้พุทธศาสนิกชนเกิดความเข้าใจผิดและสับสนอยู่เสมอเมื่อกล่าวถึงเรื่องกฎแห่งกรรม จึงสมควรอย่างยิ่งที่ต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้อง

ในกระบวนการธรรมที่เป็นกลางทั้งหลายตามคำสอนในพุทธศาสนา นอกจากเรื่อง ปฏิจจสมุปบาท ซึ่งถือว่าเป็นหลักธรรมที่สำคัญและเข้าใจยากเป็นพิเศษแล้ว ยังมีหลักธรรมอื่นที่สัมพันธ์กันกับปฏิจจสมุปบาท เช่น ไตรลักษณ์ อริยสัจ ชั้น ๕ ธรรมนิยามและกฎแห่งกรรม เป็นต้น

๓.๑.๓ ลักษณะสำคัญของหลักพุทธธรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึงลักษณะของพุทธธรรม สรุปได้ดังนี้

๑. คำสอนเป็นกลาง ปฏิบัติสายกลาง หรือลักษณะที่เป็นสายกลาง ไม่สุดโต่งในทางความคิดหรือสุดโต่งในทางปฏิบัติตน เห็นความสำคัญทางด้านจิตใจ และทางด้านร่างกายซึ่งสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ได้ จึงวางข้อปฏิบัติที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลางหรือ ข้อปฏิบัติที่

เป็นสายกลาง (มรรคมืดองศ์ ๘) คือความพอดีและทักษะเกี่ยวกับ สัจธรรม ก็เป็นกลาง ความจริงที่เป็นกลาง ตามเหตุปัจจัยไม่ขึ้นกับใคร (เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท)

๒. พุทธธรรมมีหลักการเป็นสากล_หรือสอนหลักความจริงที่เป็นสากล ความจริงเป็นสิ่งที่มียู่ตามธรรมชาติ คือธรรมตาของสิ่งทั้งหลายเป็นเช่นนั้นเอง เรียกว่าเป็นกฎธรรมชาติ ในทางปฏิบัติสอนให้คนมีเมตตากรุณาอย่างเป็นสากล ชาวพุทธต้องมีความเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ทั่วกันหมดไม่เลือกพวกเขาพวกใคร

๓. พุทธธรรมให้ความสำคัญของสภาวะ (ธรรม) และรูปแบบ (วินัย) ธรรมวินัยจึง เป็นชื่อหนึ่งของพุทธศาสนา ต้องมีทั้งสองอย่าง ธรรมเป็นหลักความจริง ซึ่งมีอยู่แล้วตามธรรมตาของมัน และเป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาปฏิบัติสามารถเข้าถึงได้ ส่วนวินัย เป็นกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ กติกา หรือข้อบัญญัติที่กำหนดขึ้นเพื่อให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติ เพื่อความเจริญ และความสงบสุข วินัยเปรียบได้กับศีล เช่นศีล ๕ เป็นต้น

๔. พุทธธรรมสอนหลักกรรม พระพุทธศาสนายึดเอาการกระทำหรือความประพฤติ เป็นเครื่องจำแนกคน ไม่แบ่งแยกด้วยชาติกำเนิด ผิวพรรณ เน้นการรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง ไม่ซัดทอดสิ่งภายนอก มีการสำรวจตนเองเป็นเบื้องต้นก่อน นอกจากนี้สอนหลักกรรมให้รู้จักพึ่งตนเอง ไม่ฝากไว้กับโชคชะตา กรรมสอนคู่กับความเพียร ความสำเร็จเกิดขึ้นได้ จากความเพียร และจากการกระทำตามทางของเหตุและผล

๕. สอนให้มองความจริงโดยแยกแยะจำแนกครบทุกด้านทุกมุม ตัวอย่างเช่น มีผู้ถามเรื่อง การพูดว่าสิ่งใดควรพูด สิ่งใดไม่ควรพูด พระพุทธองค์ตรัสแยกแยะให้ฟังว่า “วาจาใดไม่จริง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัส วาจาใดเป็นคำจริง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัส วาจาใดเป็นคำจริง เป็นประโยชน์ ไม่ถูกใจผู้ฟัง พระองค์เลือกกาลที่จะตรัส วาจาใดไม่จริง ไม่เป็นประโยชน์ ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัส วาจาใดเป็นคำจริง ไม่เป็นประโยชน์ ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัส และ วาจาใดเป็นคำจริง เป็นประโยชน์ ถูกใจผู้ฟัง พระองค์เลือกกาลที่จะตรัส” ลักษณะท่าทีของการสนองตอบหรือปฏิกริยา ต่อสิ่งทั้งหลายแบบชาวพุทธ ต้องมองอย่างวิเคราะห์ แยกแยะ จำแนก แจกแจง ครบทุกด้าน

๖. หลักการสำคัญของพุทธศาสนา คือ มุ่งอิสรภาพ ดังพุทธพจน์ว่า “มหาสมุทร แม้จะกว้างใหญ่เพียงใดก็ตาม แต่น้ำในมหาสมุทรที่มากมายนั้น มีรสเดียวคือรสเค็มฉ่ำฉืด ธรรมวินัยของพระองค์ที่สอนไว้มากมาย ทั้งหมดก็มีรสเดียว คือวิมุติรส ได้แก่ ความหลุดพ้นจากทุกข์และปวงกิเลส ฉะนั้น”

๗. เป็นศาสนาแห่งปัญญา ดังพุทธพจน์ว่า “ธรรมทั้งหลายทั้งปวงมีปัญญาเป็นยอดยิ่ง” หลักปัญญาสำคัญ เพราะปัญญาเป็นตัวตัดสินในการเข้าถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนา โดยให้ความสำคัญแก่ศรัทธา ศีล สมาธิ ว่าเป็นปัจจัยที่ขาดไม่ได้เพื่อเข้าถึงจุดหมาย โดยมีปัญญาเป็นตัว

ตัดสินสูงสุด นั่นคือ ศรัทธา ก็ขาดปัญญาไม่ได้ ศील ก็เพื่อประดับประดาจนเกิดปัญญา สมาธิ ก็ต้องนำไปสู่ปัญญา มิฉะนั้นจะหลงผิด หลงทาง ปัญญา จึงเป็นคุณธรรมสำคัญ เป็นเอก ปัญญาในขั้นสูงสุดคือปัญญาในขั้นที่รู้เท่าทันสังขารธรรม เรียกว่า วิปัสสนาปัญญา

๘. สอนหลักอนัตตา พระพุทธศาสนาประกาศหลักสำคัญเกี่ยวกับความจริงของสิ่งทั้งหลายหรือของสภาวะธรรมต่าง ๆ คือ หลักอนัตตา เป็นหลักใหม่ที่โลกไม่เคยค้นพบมาก่อน ความยึดติดในอัตตาหรือตัวตนเป็นสิ่งฝังลึกแนบแน่นในจิตใจมนุษย์ แต่แท้จริงผู้มีปัญญาเห็นว่าสิ่งทั้งหลายที่ดำรงอยู่เป็นไปตามธรรมดาของมันไม่มีใครเป็นเจ้าของ ไม่สามารถบังคับให้เป็นไปตามใจปรารถนาได้เลย

๙. การมีทัศนคติที่มองสิ่งทั้งหลายตามความสัมพันธ์แห่งเหตุและปัจจัย เชื่อมโยงกัน อิงอาศัยกันเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยนั่นเอง

๑๐. ยืนยันในศักยภาพสูงสุดของมนุษย์ เชื่อว่ามนุษย์ประเสริฐด้วยการฝึกฝนพัฒนา เมื่อพัฒนา แล้วก็เป็นผู้ประเสริฐสุด ดังพุทธพจน์ว่า ผู้ที่ฝึกแล้วเป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์ (ทนต์ เสฏฐิ มนุสเสสุ) และเมื่อฝึกดีแล้วมนุษย์ก็จะประเสริฐกว่าเทพทั้งหลาย พระพุทธองค์ฝึกพระองค์ดีแล้ว แม้เทพทั้งหลายก็น้อมนมัสการ

๑๑. เป็นศาสนาแห่งการศึกษา นำเอาการศึกษาเข้ามาเป็นสาระสำคัญ เป็นเนื้อแท้ของการดำเนินชีวิต หลักปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนาเรียกว่า มรรค หมายถึงทางดำเนินชีวิต ดังนั้นวิถีชีวิตของชาวพุทธ คือ การดำเนินชีวิตตามมรรคมีองค์ ๘ เรียกย่อว่า ศील สมาธิ ปัญญา หรือ ไตรสิกขา ในที่สุดจะบรรลุจุดหมายแห่งชีวิตที่ติงาม เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

๑๒. ให้ความสำคัญทั้งแก่ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายในได้แก่ โยนิโสมนสิการ คือ การคิดใคร่ครวญในธรรมโดยแยบคาย ลึกซึ้ง อย่างผู้มีปัญญา คือ รู้จักคิด คิดเป็น ปัจจัยภายนอก ได้แก่ กัลยาณมิตรที่ดี มีครูอาจารย์ที่ดี มีพ่อแม่ที่ดี ให้ความรู้ที่ถูกต้อง เป็นตัวอย่างที่ดี มีแหล่งความรู้ มีสื่อมวลชนที่ให้สติปัญญา

๑๓. สอนให้ตื่นตัวด้วยความไม่ประมาท พระพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำ อัปมาทธรรม หรือ ความไม่ประมาท ถึงกับตรัสเป็นปัจฉิมวาจา คือพระดำรัสสุดท้ายก่อนจะปรินิพพาน ว่า “สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด”

๑๔. สอนให้เห็นทุกข์ แต่เป็นสุข นั่นคือพระพุทธศาสนาสอนให้มองเห็นความทุกข์ แต่ให้ปฏิบัติด้วยความสุข (ทุกข์ สอนไว้ในหลักไตรสิกขา คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และ ทุกข์ ในหลักอริยสัจ ๔ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) เมื่อความทุกข์มีอยู่จริง พระพุทธศาสนาก็สอนให้เผชิญหน้าความทุกข์นั้นไม่เลี้ยวหนี แต่ให้มองดูทุกข์นั้นด้วยความรู้เท่าทัน จึงทำให้มีจิตใจปลอดโปร่ง เป็นอิสระ มีปัญญา ไม่ถูกทุกข์บีบคั้น

๑๕. มุ่งประโยชน์สุขเพื่อมวลชน พระพุทธเจ้าทรงตรัสหลักนี้เสมอ เมื่อเริ่มประกาศพระศาสนาทรงตรัสแก่ภิกษุว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชน

ทั้งหลาย เพื่อความสุขแก่ชนทั้งหลาย เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก” ดังนั้นการดำเนินชีวิตของชาวพุทธทั้งหลายจึงควรดำเนินตามพระดำรัสนี้คือ การทำประโยชน์แก่ผู้อื่นและแก่สังคม เมื่อทำความเข้าใจหลักพุทธธรรมที่สำคัญดังกล่าวแล้ว จะทำให้สามารถเข้าใจแนวทางการดำเนินชีวิตตามแบบวิถีพุทธได้กระจ่างชัดเจนยิ่งขึ้น^๒

๓.๑.๔ ประเภทแห่งพุทธธรรม

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจะมุ่งผลในทางปฏิบัติ เพื่อให้ทุกคนจัดการกับชีวิตที่เป็นอยู่จริงในโลกนี้และเริ่มตั้งแต่บัดนี้ ความรู้ในหลักที่เรียกว่า มัชฌิมนธรรมเทศนาก็ดี การประพฤติตามมรรคาที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทาที่ดี เป็นสิ่งที่ทุกคนไม่ว่าอยู่ในสภาพและระดับชีวิตอย่างไร สามารถเข้าใจและนำมาใช้เป็นประโยชน์ได้ตามสมควรแก่สภาพและระดับชีวิตนั้นๆ หลักพุทธธรรมจะมีคำสอนในหลายระดับ ทั้งสำหรับผู้ครองเรือน ผู้ดำรงชีวิตในสังคม หรือผู้สละเรือนแล้ว ทั้งคำสอนเพื่อประโยชน์ทางวัตถุ และเพื่อประโยชน์อันลึกซึ้งทางจิตใจ ดังนั้นหลักพุทธธรรมจึงสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) ประเภทที่เรียกว่าสังฆธรรม

สังฆธรรม หมายถึง คำสอนเกี่ยวกับสภาวะของสิ่งทั้งหลาย หรือธรรมชาติหรือความเป็นไปโดยธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย หรือกฎธรรมชาตินั่นเอง^๓ หรืออีกนัยหนึ่ง สังฆธรรม คือ ธรรมชาติและกฎธรรมดา ดังนั้น การจะเข้าใจสังฆธรรมได้ ต้องเข้าใจความสัมพันธ์ในระบบชีวิตของมนุษย์ ปัญหาที่รู้แจ้งเข้าถึงสังฆธรรม เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ ซึ่งปัจจัยที่จะทำให้เกิด สัมมาทิฏฐิ นั้นมี ๒ อย่าง คือ ปัจจัยภายนอก ได้แก่ เสียงบอกเล่า คำกล่าวสอนจากผู้อื่น (ปรโต-โฆชะ) โดยเฉพาะจากกัลยาณมิตร ปัจจัยภายใน ได้แก่ การรู้จักคิดพิจารณาด้วยตนเอง (โยนิโสมนสิการ)

ปัจจัยภายนอก นั้นคือ การสื่อภาษา ซึ่งสำคัญมาก และในตัวบุคคลเองก็จะต้องมีปัจจัยภายในคือ โยนิโสมนสิการด้วย จึงจะทำให้ภาษาที่สื่อสำเร็จประโยชน์ในการเข้าถึงสังฆธรรมได้จริง ทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในจะต้องมาประสานและปฏิบัติการณ์ร่วมกันในกระบวนการที่ทำให้มีความรู้ความเข้าใจเจริญเพิ่มพูนยิ่งขึ้น จนกลายเป็นปัญญาที่เข้าถึงสังฆธรรม ซึ่งการพัฒนาปัญญามือถือประกอบหลัก ๔ ประการ ที่เรียกว่า ปัญญาวิมุตติธรรม คือ

(๑) การเข้าหาแหล่งความรู้ที่เชื่อถือหรือไว้วางใจได้ (สัพปุริสสังเสวะ คือ การเสวนากับสัตบุรุษ)

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), รู้หลักก่อนแล้วศึกษาให้ได้ผล, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ลักษณ์, หน้า ๗-๖๗.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

(๒) ความขยันหมั่นเพียรและรู้จักรับข่าวสารข้อมูลที่สื่อผ่านแหล่งความรู้ นั้น ๆ (สัทธัมมัสสวนะ คือ การสดับพระสัทธรรม การฟังคำสอนด้วยมูลเหตุแห่งความจริง)

(๓) การรู้จักมอง รู้จักคิดพิจารณาวิเคราะห์สืบสาวเชื่อมโยง เป็นต้น ที่จะหาความจริงและใช้ประโยชน์จากข่าวสารข้อมูลที่สื่อกันนั้นได้ (โยนิโสมนสิการ คือ การทำใจให้แยกคายสู่การคิดเป็น)

(๔) การลงมือปฏิบัติ หรือทำการให้เป็นไปอย่างมีความสัมพันธ์สอดคล้องกันระหว่างองค์ประกอบทั้งหลายในระบบ ทั้งที่เป็นหลักการ วิธีการและจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ได้ประสบการณ์ตรงที่จะนำสู่การเข้าถึงสัจธรรมในที่สุด (ธัมมานุวัตรปฏิบัติ คือ การปฏิบัติกับองค์ธรรมย่อยโดยสอดคล้องกับหลักใหญ่)

ปัจจัยเกื้อหนุนองค์ประกอบหลักในการพัฒนาปัญญาให้เจริญเพิ่มพูนยิ่งขึ้นอีก ๕ ประการ ได้แก่

(๑) พฤติกรรมที่เกื้อหนุนต่อกัน (ศีล)

(๒) ตัวข้อมูลที่สื่อสารถ่ายทอดต่อกัน (สุตะ)

(๓) การสนทนา อภิปราย ถกเถียงกัน (สากัจฉา)

(๔) การพัฒนาคุณภาพ สมรรถภาพและสุขภาพของจิตใจ (สมณะ)

(๕) การพัฒนาปัญญาให้มองเห็นโลกและชีวิตตามที่เป็นจริง (วิปัสสนา)

๒) ประเภทที่เรียกว่าจริยธรรม

ความหมายของคำว่า จริยธรรม (Ethics)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้ให้ความหมายของคำว่า “จริยธรรม” หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ^๔

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ความหมายของคำว่า “จริยธรรม” ว่า หมายถึง ธรรม คือ ความประพฤติ, การดำเนินชีวิต, ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม หรือกฎศีลธรรม ความหมายตามบัญญัติสมัยปัจจุบัน กำหนดให้ จริยธรรม เป็นคำแปลสำหรับคำภาษาอังกฤษว่า Ethics

นอกจากนี้ยังให้ความหมายว่า จริยะ หรือ จริยธรรม อันประเสริฐ เรียกว่า พรหมจริยะ แปลว่า ความประพฤติอันประเสริฐ หมายถึง มรรคมงคล ๘ หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา^๕

^๔ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นานมีบุ๊คส์ พับลิเคชันส์, ๒๕๕๒), หน้า ๒๙๑.

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส อาร์ พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๕๗.

พุทธทาสภิกขุ ได้อรรถาธิบายความหมายของคำว่า “จริยธรรม” แปลว่าเป็นสิ่งที่พึงประพฤติจะต้องประพฤติในส่วนศีลธรรมนั้นหมายถึงสิ่งที่กำลังประพฤติอยู่หรือประพฤติแล้ว จริยธรรมหรือ Ethics อยู่ในรูปของปรัชญาคือสิ่งที่ต้องคิดต่องานส่วนเรื่องศีลธรรม Morality นี้ต้องทำอยู่จริงๆ เพราะเป็นปัญหาเฉพาะหน้า^๖

พระพรหมคุณาภรณ์ ได้กล่าวถึง จริยธรรม ไว้ว่า เป็นเรื่องของการดำเนินชีวิตในด้านต่าง ๆ ดังนี้

- ๑) พฤติกรรมทางกาย วาจา และการใช้อิทธิฤทธิ์ ในการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม
- ๒) จิตใจของเรา ซึ่งมีเจตจำนง ความตั้งใจ แรงจูงใจที่จะทำให้เรามีพฤติกรรมสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างไร ตามภาวะและคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิตใจนั้นๆ
- ๓) ปัญญา ความรู้ ซึ่งเป็นตัวชี้ทางให้ว่าเราจะสัมพันธ์อย่างไรจึงจะได้ผล และเป็นตัวจำกัดขอบเขตว่าเราจะสัมพันธ์กับอะไร จะใช้พฤติกรรมได้แค่ไหน เรามีปัญญา มีความรู้แค่ไหนเราก็ใช้พฤติกรรมได้ในขอบเขตนั้น ถ้าเราขยายปัญญาความรู้ออกไป เราก็มีพฤติกรรมที่ซับซ้อนและได้ผลดียิ่งขึ้น^๗

ทิตินา แชมมณี ได้ให้ความหมายของ “จริยธรรม” หมายถึง ความประพฤติหรือการกระทำทางกาย ทางวาจา และทางใจ ที่ตั้งงามเป็นที่ยอมรับของสังคม รวมทั้งหลักเกณฑ์ มาตรฐานของความประพฤติที่เป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อผู้อื่น ต่อสังคม เพื่อให้เกิดความสันติสุขในสังคม^๘

เพ็ญแข ประจันปัจจนิก และคณะ ให้ความหมายของคำว่า “จริยธรรม” ไว้ว่า หมายถึง หลักการ ศีลธรรม ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี พฤติกรรมอันดีงามที่ปลูกฝังอยู่ในตัวบุคคล สามารถใช้เป็นแนวทางให้แก่บุคคลในการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง เป็นที่ยอมรับในสังคม เป็นเกณฑ์ในการตัดสินพฤติกรรมของบุคคลว่าสิ่งใดดีหรือไม่ดี ควรจะทำหรือไม่ควรทำ^๙

๓.๑.๕ บทสรุป

สรุปได้ว่า “จริยธรรม” หมายถึงพฤติกรรมที่แสดงออกให้เห็นถึงการปฏิบัติดี ปฏิบัติ

^๖ พุทธทาสภิกขุ, พุทธทาส แนะแนวจริยธรรมร่วมสมัย ชุดที่ ๓ จุดหมายปลายทาง และตัวแท้ของจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงตะวัน, ๒๕๕๓), หน้า ๙๕.

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย, (โครงการตำรา สำนักที่ปรึกษากรมอนามัย: กระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕.

^๘ ทิตินา แชมมณี, ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๔๗.

^๙ เพ็ญแข ประจันปัจจนิก และคณะ, “การยกระดับคุณธรรม จริยธรรมของสังคมไทยเพื่อการปฏิรูปสังคม: แนวทางและการปฏิบัติ”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๔.

ถูกต้อง อันเป็นผลมาจากความคิดที่สังคม หรือบุคคลมีความเห็นว่าเป็นการปฏิบัติที่ดี เป็นกรอบกำหนดไว้เพื่อให้สังคมเกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีความร่มเย็นเป็นสุข มีความรักความสามัคคี และมีความปลอดภัยในการดำเนินชีวิต

จากการนิยามข้างต้น แม้ว่าจริยธรรมไม่สามารถแยกเด็ดขาดจากศีลธรรม แต่คำว่า จริยธรรม จะมีความหมายกว้างกว่าศีลธรรม เพราะศีลธรรมเป็นหลักคำสอนทางศาสนาที่ว่าด้วยความประพฤติปฏิบัติชอบ ส่วนจริยธรรม หมายถึง หลักแห่งความประพฤติปฏิบัติชอบ ซึ่งมีรากฐานอยู่บนหลักคำสอนของศาสนา ปรัชญาและขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติตนเพื่อการบรรลุถึงสภาพชีวิตอันทรงคุณค่าที่พึงประสงค์ ทั้งนี้ เหตุที่จริยธรรมมักอิงอยู่กับศาสนา เนื่องจากคำสอนทางศาสนามีส่วนสร้างระบบจริยธรรมให้สังคม แต่ไม่ได้หมายความว่าจริยธรรมอิงอยู่กับหลักคำสอนทางศาสนาเพียงอย่างเดียว แท้ที่จริงจริยธรรมยังหยั่งรากอยู่บนวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี และโดยนัยนี้ บางท่านเรียกหลักแห่งความประพฤติอันเนื่องมาจากคำสอนทางศาสนาว่า ศีลธรรม และเรียกหลักแห่งความประพฤติอันพัฒนามาจากแหล่งอื่นว่าจริยธรรม นอกจากนี้จริยธรรมยังมีใช้กฎหมาย เนื่องจากกฎหมายเป็นสิ่งบังคับให้คนทำตาม และมีบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืน สาเหตุที่คนเคารพเชื่อฟังกฎหมายเพราะกลัวถูกลงโทษ ขณะที่จริยธรรมไม่มีบทลงโทษ ดังนั้น คนมีจริยธรรมเพราะมีแรงจูงใจ อยากรู้ก็ตาม กฎหมายก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับจริยธรรมในฐานะเป็นแรงหนุนจากการจัดระเบียบทางสังคม เป็นต้น

๓.๒ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และส่งเสริมอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

๓.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์

ความหมายของการอนุรักษ์

ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒ ได้อธิบายความหมายของคำว่าอนุรักษ์ หมายถึง รักษาให้คงเดิม ความหมายของคำว่าอนุรักษ์ มีนักวิชาการได้ให้คำจำกัดความไว้หลายท่านดังนี้

ไขแสง ศุขะวัฒนะ กล่าวว่า การอนุรักษ์คือการรักษาไว้ให้คงเดิม สำหรับการอนุรักษ์ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมก็คือการรู้จักรักษาไว้มิให้สูญสิ้นไป หรือให้อยู่ในสภาพคงเดิม^{๑๐}

สุวิชัย รัศมีภูติ กล่าวว่า การอนุรักษ์หมายถึง การดูแลรักษาเพื่อให้คงคุณค่าไว้และให้ความหมายรวมถึง การป้องกัน การสงวน การรักษา การปฏิสังขรณ์ แลการบูรณะด้วย โดยการที่สงวนรักษา หมายความว่า การดูแลไว้ตามสภาพของเดิมเท่าที่เป็นอยู่ และป้องกันมิให้เสียหายต่อไป

^{๑๐} ไขแสง ศุขะวัฒนะ, การอนุรักษ์โบราณสถานและงานสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม เอกสารประกอบการบรรยายสัมมนาการอนุรักษ์โบราณสถานในฐานะเป็นหลักฐานทางวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากรวังท่าพระ, ๒๕๓๐), หน้า ๑.

สำหรับการปฏิสังขรณ์ หมายถึง การทำให้กลับคืนสู่สภาพอย่างที่เคยเป็นมาและการบูรณะ หมายถึง การซ่อมแซมและการปรับปรุงให้มีรูปทรงลักษณะกลมกลืนเหมือนเดิมมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ แต่ต้องแสดงความแตกต่างที่มีอยู่เดิมและสิ่งที่ทำขึ้นใหม่^{๑๑}

พัทยา สายหู กล่าวว่า การอนุรักษ์หมายถึง การเก็บรักษา แต่การเก็บรักษาสິงใดผู้กระทำ จะต้องเห็นคุณค่าของสิ่งนั้นก่อน และการเห็นคุณค่าย่อมเกิดจากการเห็นประโยชน์ที่สิ่งนั้นจะมีให้ การอนุรักษ์นั้นไม่เป็นการสนองความต้องการในทันทีทันใด หรือเฉพาะหน้าแต่เป็นการงดประโยชน์ปัจจุบัน เพื่อประโยชน์ในอนาคตของตนเองและเพื่อผู้อื่น ศิลปกรรมเป็นสมบัติวัฒนธรรม ที่เคลื่อนย้ายได้ และสมบัติวัฒนธรรมที่เคลื่อนย้ายไม่ได้ ศิลปกรรมนี้มีขึ้นได้เพราะอัจฉริยะของมนุษย์ สร้างทำขึ้น ซึ่งไม่สามารถนำไปแปรสภาพเป็นประโยชน์ในรูปอื่นอีก ค่าของมันอยู่ในตัวของมันเอง สมบูรณ์อยู่แล้วตามศิลปินผู้สร้างสรรค์ได้ฝากฝีมือไว้ คุณค่าของศิลปกรรมจึงเป็นคุณค่าทางจิตใจ ที่เห็นสุนทรียภาพในสิ่งนั้นก่อนเป็นสำคัญและเห็นฝีมือมนุษย์ในฐานะศิลปินได้สร้างไว้เป็นหลักฐาน แสดงความสามารถ อัจฉริยะของมนุษย์ชาติ ถ้าสูญหายไปแล้วจะไม่มีอะไรทดแทนได้อีกเลย^{๑๒}

เกษม จันทรแก้ว กล่าวว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การเก็บรักษา สงวน ซ่อมแซม ปรับปรุง และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อจะได้เอื้ออำนวยให้คุณภาพสูงในการสนองความเป็นอยู่ของมนุษย์ตลอดไป^{๑๓}

สรุปได้ว่าการอนุรักษ์หมายถึง การคงสภาพไว้ การบำรุงรักษา การดูแล การสงวน รวมถึง การวางแผนสิ่งที่ตั้งงาม การป้องกันไว้มิให้สูญหายไป การมองเห็นคุณค่าของความรู้และสิ่งที่ได้คิดสร้างสรรค์ไว้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ต่อเศรษฐกิจและสังคม เช่น วัฒนธรรมประเพณีต่างๆรวมถึงการส่งเสริมและการพัฒนาสิ่งที่ตั้งงามที่มีอยู่ให้ยั่งยืนต่อไป

๓.๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมวัฒนธรรม

ความหมายของวัฒนธรรม

ความหมายของวัฒนธรรม มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายและคำจำกัดความของวัฒนธรรมไว้ ดังนี้

^{๑๑} สุวิชัย รัศมีภูติ, ระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถานในฐานะหลักฐานทางวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๖), หน้า ๑.

^{๑๒} พัทยา สายหู, การพัฒนาวัฒนธรรมบนพื้นฐานภูมิปัญญาชาวบ้านและศักยภาพของชุมชนในการ สัมมนาวิชาการเรื่อง ภูมิปัญญาพื้นบ้าน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๔), หน้า ๓๓.

^{๑๓} เกษม จันทรแก้ว, วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๓๓), หน้า ๔๕.

ราชบัณฑิตยสถาน^{๑๔} ได้นิยามความหมายวัฒนธรรมว่า คือ สิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่หมู่คณะ วิถีชีวิตของหมู่คณะ

พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๕ หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงามความเป็นระเบียบเรียบร้อยความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีของประชาชน ทางวิทยาการ หมายถึง พฤติกรรมและสิ่งที่คนในหมู่ผลิตสร้างขึ้นด้วยการเรียนรู้จากกันและกันและร่วมใช้อยู่ในหมู่พวกของตน^{๑๕}

พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๓ ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม จารีตประเพณี พิธีกรรม และภูมิปัญญา ซึ่งกลุ่มชนและสังคมได้ร่วมสร้างสรรค์ สังคม ปลูกฝัง สืบทอด เรียนรู้ปรับปรุง และเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงาม ทั้งด้านจิตใจและวัตถุ อย่างสันติสุขและยั่งยืน^{๑๖}

พระเทพเวที อธิบายความหมายของวัฒนธรรมว่า

๑. วัฒนธรรมเป็นผลรวมของการสั่งสมสร้างสรรค์และภูมิปัญญา ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาของสังคมนั้น ๆ

๒. วัฒนธรรมมีความหมายรวมถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ทั้งหมดของสังคม ตั้งแต่ภายในจิตใจของคน มีค่านิยม คุณค่าทางจิตใจ คุณธรรม ลักษณะนิสัย แนวความคิด และสติปัญญา ออกมาจนท่าที และวิถีปฏิบัติของมนุษย์ต่อจิตใจ และร่างกายของตนลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ตลอดจนความรู้ความเข้าใจ ท่าทีการมองและการปฏิบัติของมนุษย์ต่อธรรมชาติแวดล้อม

๓. วัฒนธรรมก็คือ ประสบการณ์ ความรู้ความสามารถที่สังคมนั้นมีอยู่ หรือเนื้อตัวทั้งหมดของสังคมนั้นเอง^{๑๗}

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในการดำเนินงานทางวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ก็ได้ให้ความหมายและคำอธิบายถึงลักษณะวัฒนธรรมไว้เมื่อคราวจัดทำนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติและแนวทางในการรักษา ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม พุทธศักราช ๒๕๒๙ ดังนี้

^{๑๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี พ.ศ. ๒๕๔๔, หน้า ๔๕.

^{๑๕} พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๕, ราชกิจจานุเบกษา, ๕๙ (๖๓), ๒-๔. ๒๔๘๕, หน้า ๒.

^{๑๖} พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๓, ราชกิจจานุเบกษา, ๑๒๗(๖๙ก), ๓๐ - ๓๔.๒๕๕๓, หน้า ๓๐.

^{๑๗} พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต), การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อัมรินทร์พรินต์ติ้ง, ๒๕๓๒), หน้า ๕-๖.

๑. วัฒนธรรมเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของสังคม เป็นแบบแผนการประพฤติปฏิบัติและการแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจและซาบซึ้งร่วมกัน

๒. วัฒนธรรมเกิดขึ้นจากการประพฤติปฏิบัติร่วมกัน เป็นแนวทางเดียวกันอย่างต่อเนื่องของสมาชิกในสังคม มีการสืบทอดเป็นมรดกทางสังคมต่อกันมาจากอดีต หรืออาจเป็นสิ่งประดิษฐ์คิดค้นสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ หรืออาจรับเอาสิ่งที่เผยแพร่มาจากสังคมอื่น ทั้งหมดนี้ หากสมาชิกยอมรับและยึดถือเป็นแบบแผนประพฤติปฏิบัติร่วมกันก็ย่อมถือเป็นวัฒนธรรมของสังคมนั้น

๓. วัฒนธรรมย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไข และกาลเวลาเมื่อมีการประดิษฐ์หรือค้นพบสิ่งใหม่ วิธีใหม่ที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาและตอบสนองความ-ต้องการของสังคมได้ดีกว่าย่อมทำให้สมาชิกเกิดความนิยมและในที่สุดอาจเลิกวัฒนธรรมดั้งเดิม การจะรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมเดิมจำเป็นต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาวัฒนธรรมนั้นให้เหมาะสมมีประสิทธิภาพตามยุคสมัย

๔. วัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชนในสังคมใหญ่ ย่อมมีเนื้อหา รูปแบบบทบาทและหน้าที่แตกต่างกันไปหากว่าความแตกต่างนั้นไม่ก่อให้เกิดผลเสียหายต่อสังคมโดยรวมแล้ว ก็สมควรให้กลุ่มชนทั้งหลายมีโอกาสเรียนรู้วัฒนธรรมของกันและกันเพราะสภาพความแตกต่างอย่างนี้ เป็นธรรมชาติของวัฒนธรรม

๕. วัฒนธรรมอาจจำแนกได้หลายประเภท คือ วัฒนธรรมประจำชาติ วัฒนธรรมสากล วัฒนธรรมเมือง และวัฒนธรรมพื้นบ้าน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกรอบความคิดและวัตถุประสงค์ในการประยุกต์ใช้ของผู้จำแนกการจัดหมวดหมู่ของวัฒนธรรมเพื่อความ-สะดวกในการสื่อสารและประสานงานอันเป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินงานวัฒนธรรม

๖. วัฒนธรรมเป็นทั้งพื้นฐาน และเครื่องมือสำหรับสร้างเสริมความสามัคคี กลมเกลียวและความเป็นปึกแผ่นในหมู่ประชาชน วัฒนธรรมจะช่วยชักนำให้คน ประพฤติศีล ปฏิบัติธรรม และพร้อมที่จะเผชิญชีวิตร่วมกันบนผืนแผ่นดินเดียวกันทั้งใน ยามสุขและยามทุกข์

๗. วัฒนธรรมเป็นกรอบและแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม จึงถือได้ว่าเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติของสมาชิกของสังคมซึ่งอาจจะช่วยป้องกันและแก้ไข ตลอดจนตอบสนองความต้องการของสมาชิกและของสังคมได้

๘. วัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ เป็นลักษณะเด่นประจำชาติ หรือประจำหมู่คณะซึ่งมีส่วนช่วยให้ชนในชาติมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันอันจะทำให้เกิดความรักสามัคคีและส่งผลต่อการรวมพลังของหมู่คณะ และธำรงไว้ซึ่งความมั่นคงของชาติ^{๑๘}

^{๑๘} คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงานศิลปวัฒนธรรมแห่งชาติ ๒๕๓๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๐), หน้า ๕-๖.

นางเยาว์ ชาญณรงค์ อธิบายว่า วัฒนธรรมมีความหมายกว้างมาก เป็นการยากที่จะให้คำจำกัดความที่ครอบคลุม สมบูรณ์ และกระชับรัดกุม นักวิชาการ และผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรม ได้ให้ความหมายของ วัฒนธรรมไว้พอสรุป นำมาทำความเข้าใจได้ ดังนี้

๑. วัฒนธรรม เป็นคำที่มาจากภาษาบาลี และภาษาสันสกฤต แปลว่า ธรรมเป็นเหตุ ให้เจริญ ธรรมคือความเจริญ มีใช้เป็นหลักฐานทางราชการครั้งแรกในประเทศไทยเมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๓ ในภาษาอังกฤษ ตรงกับคำว่า Culture

๒. พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๕ ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับ วัฒนธรรมไว้ ดังนี้ วัฒนธรรมหมายความว่าความถึงลักษณะที่แสดงถึงความเจริญ งอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมกลืนทั่วหน้าของชาติ และศีลธรรม อันดีของประชาชน

๓. วัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์ที่อยู่รวมกันในรูปแบบขององค์กรทางสังคมสร้างสรรค์ขึ้น เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้ หรืออีกนัยหนึ่งวัฒนธรรมก็คือวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมหนึ่ง ๆ นั่นเอง โดยเหตุที่วัฒนธรรมเป็นเรื่องของกลุ่มชนหรือสังคมวัฒนธรรมจึงมีการอยู่สืบเนื่อง และวัฒนธรรมก็ไม่ได้อยู่ในลักษณะที่หยุดนิ่งอย่างที่แลเห็นว่าเคยเป็นมาอย่างไรก็เป็นมาอย่างนั้น หากเป็นการเปลี่ยนแปลง และคลี่คลายอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับชีวิตของบุคคล และการดำรงอยู่ของสังคม การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะโดยธรรมชาติมนุษย์เป็นสัตว์โลกที่สร้างวัฒนธรรมจากการเรียนรู้ หาได้เกิดจากสัญชาตญาณที่ถ่ายทอดกันตามกรรมพันธุ์ เช่น บรรดาสัตว์สังคมอื่น ๆ มนุษย์เมื่อได้เรียนรู้และมีประสบการณ์มากขึ้น ก็อาจคิดประดิษฐ์เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของตนให้รวดเร็วยิ่งขึ้น เพื่อความเหมาะสมกับการดำรงชีวิตในสังคม โดยทั่วไปลักษณะวัฒนธรรมประกอบด้วยระบบความเชื่อ การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมสถาบันเหล่านี้มีความหมายต่อกันและกันในอันที่จะทำให้สังคมมนุษย์ดำรงอยู่ต่อไป^{๑๙}

๑. องค์การยูเนสโก กล่าวว่า วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิต ซึ่งหมายรวมถึง แนวทางดำรงชีวิต ระเบียบประเพณี ขนบธรรมเนียม ข้อห้าม ข้อความปฏิบัติ ค่านิยม และพฤติกรรมโดยส่วนรวมที่สังคมยอมรับ และถือปฏิบัติสืบต่อมา โดยอาจมีการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงไปตามสภาพแวดล้อม และกาลเวลา

๒. วัฒนธรรมที่ใช้อยู่ตรงกับคำภาษาอังกฤษ Culture ซึ่งแปลจากรากศัพท์ว่า การปลูกฝัง หรือการเพาะปลูก หรือการอบรมวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นโดยมนุษย์ มนุษย์เป็นผู้ก่อกำเนิด ทะนุบำรุง ถ่ายทอด และเป็นผู้เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม และวัฒนธรรมของมนุษย์ที่เกิดขึ้นทั้งที่ยังคงปฏิบัติอยู่ก็ดี หรือที่จางเสื่อมไปบ้างแล้วก็ดีนั้นเป็นผลของความคุ้นเคยชำนาญ (experience) ของมนุษย์ที่ได้ปฏิบัติในสังคม เพราะการเกี่ยวข้องติดต่อกับธรรมชาติ และเพื่อมนุษย์

^{๑๙} นางเยาว์ ชาญณรงค์, วัฒนธรรมและศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๙), หน้า ๗-๑๑.

ด้วยกัน วัฒนธรรมอาจเกิดขึ้นโดยไม่รู้สีกตัว จากผลของการทดลองปฏิบัติ และความผิดพลาดต่าง ๆ โดยการทดลองตามลำดับมาเมื่ออย่างใดบังเกิดผลดีก็คัดเลือกเอาไว้เป็นแบบอย่าง ฉะนั้น ตลอดเวลา ที่ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาก็ตรวจค้นคัดแปลงจนดี ถึงได้วางระเบียบเป็นแบบอย่างแห่งวิธีการความคิด และลักษณะแห่งวัตถุซึ่งเมื่อเรียกรวม ๆ กันก็คือ วัฒนธรรมของหมู่นั้น คณะนั้น

๓. พระยาอนุমানราชชน ได้อธิบายว่า วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีมนุษย์เปลี่ยนแปลง และปรับปรุง ผลิตสร้างขึ้นเพื่อความเจริญงอกงามในวิถีแห่งชีวิตของส่วนรวม ถ้ายทอดกันไว้ เอาอย่างกันได้ ทั้งผลิตผลของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อนสืบทอดเป็นประเพณีกันมา ตลอดจน ความคิดเห็น ความประพฤติ และกิริยาอาการ หรือการ-กระทำใด ๆ ของมนุษย์ในส่วนรวม เป็นพิมพ์เดียวกัน และสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็น ภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือ ระเบียบประเพณี เป็นต้น เป็นมรดกแห่งสังคม ซึ่งสังคมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม

ความหมายทางสังคมวิทยา และมนุษยวิทยา วัฒนธรรม คือ รูปแบบหรือวิธีการ ดำรงชีวิตความเจริญในทางพุทธิปัญญาพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ความ-ประพฤติหรือการปฏิบัติ ที่สังคมยอมรับเอกลักษณ์ของชนชาติมรดกสังคม เป็นต้น

๔. นักสังคมวิทยาถือว่า สังคมหนึ่ง ๆ ต้องมีวัฒนธรรม เมื่อมนุษย์เกิดมาในสังคม มนุษย์ ต้องมีวัฒนธรรม จะเป็นวัฒนธรรมอย่างไร ชนิดไหน ดีหรือเลว เหมาะหรือไม่เหมาะก็ขึ้นอยู่กับ พื้นฐานหรือโครงสร้างของสังคมนั้นนักสังคมวิทยาจึงมองวัฒนธรรมด้วยความเป็นกลางไม่นำพาคำต่อ คุณค่า หรือความรู้สึกใด ๆ มาเกี่ยวข้องในแบบที่จะทำให้มีความเข้าใจว่าวัฒนธรรมอันนี้ดี วัฒนธรรม อันนั้นเลว หรือวัฒนธรรมสูงต่ำกว่ากัน เพราะความดีหรือความงามนั้น แม้ในทางสุนทรศาสตร์ก็ไม่ อาจจะลงมติได้ หากสิ่งใดงามมีคุณค่าถือเป็นวัฒนธรรม

จากหนังสือสารานุกรมสังคมศาสตร์ กล่าวว่า วัฒนธรรมคือมรดกแห่งสังคม ซึ่งสังคม รับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม

ประเวศ วะสี กล่าวว่า วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตร่วมกันของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม หนึ่ง ๆ วิถีชีวิตร่วมกันมีบูรณการองค์ประกอบที่จำเป็นต่อวิถีชีวิตเข้ามาทั้งหมด อันได้แก่ อาชีพหรือ เศรษฐกิจ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การดูแล ความปลอดภัย ความเป็นสังคมหรือความร่วมมือกัน ศิลปะ ศาสนา สุขภาพ และการเรียนรู้^{๒๐}

ผจจจิตต์ อธิคมน์นัทะ อธิบายความหมายและลักษณะของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรม คือ สิ่งอันเป็นวิถีชีวิตของสังคม คนในสังคมมีส่วนร่วม จะคิดเห็นอย่างไรมีความเชื่ออย่างไร ก็แสดงออก ให้ปรากฏเห็น เป็นรูปภาพ ประเพณี กิจการงาน การละเล่น การศาสนา เป็นต้น ตลอดจนสิ่งต่าง ๆ ที่คนในสังคมมีส่วนร่วมสร้างขึ้น เช่น สิ่งอันจำเป็นแก่ชีวิตและการครองชีพ ได้แก่ ปัจจัยสี่ เครื่องมือ

^{๒๐} ประเวศ วะสี, การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๗), หน้า ๘.

เครื่องใช้ ความคิด ความรู้สึก ความเชื่อ ซึ่งแสดงปรากฏให้เห็นเป็นสิ่งที่ต่าง ๆ ซึ่งมีการสะสมเป็น ความรู้ในความทรงจำ จดไว้ในหนังสือและสิ่งต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นและถ่ายทอดไว้ให้แกกันเป็นมรดกตกทอดสืบต่อกันมาชั่วอายุคน มีการเพิ่มเติมเสริมสร้างสิ่งใหม่ และปรับปรุงสิ่งเก่าให้เข้ากันได้ และมีความเจริญก้าวหน้า โดยวัฒนธรรมจะมีลักษณะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. เป็นแบบแผนพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ การเรียนรู้เป็นเรื่องสำคัญทำให้มนุษย์สร้างสิ่งที่เราเรียกว่า วัฒนธรรมเกิดขึ้น มนุษย์จะต่างจากสัตว์เนื่องจากการ-กระทำต่าง ๆ เป็นเรื่องของการเรียนรู้ ส่วนสัตว์จะใช้สัญชาตญาณ เช่น การหิวผม การ-แปร่งฟัน การเย็บผ้า เขียนหนังสือ ฯลฯ การเรียนรู้จะมีลักษณะสั่งสมจากประสบการณ์ที่มนุษย์ได้เผชิญในชีวิต ไม่ได้ถ่ายทอดทางชีวภาพหรือพันธุกรรม-เรียนรู้นั้นเกิดจากการเป็นสมาชิกของกลุ่มของสังคม

๒. เป็นสิ่งที่สืบทอดจากบรรพบุรุษเป็นมรดกทางสังคมซึ่งส่งต่อ ๆ กันมาหลายชั่วอายุ ซึ่งคนรุ่นต่อมาได้นำมาใช้ปฏิบัติทำให้คงอยู่ไม่สูญหายแต่อาจปรับเปลี่ยนไป เช่น ภาษา การแต่งกาย ฯลฯ การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมนั้น จะขึ้นอยู่กับภาวะในสังคมในขณะนั้น ๆ

๓. เป็นของส่วนรวมในสังคม มิใช่เป็นของผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ ช่วยคิดสร้างสรรค์ ร่วมกันปฏิบัติทำให้วัฒนธรรมนั้นอยู่ยงยืนยาว เช่น ภาษา การแต่งกาย วัฒนธรรม จึงเป็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนจำนวนมากหรือของสังคมทั้งหมด^{๒๑}

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปความหมายของวัฒนธรรมได้ว่า วัฒนธรรม คือ วิธีการดำเนินชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยมที่กลุ่มชนและสังคมหนึ่งได้ร่วมกันสร้างสรรค์ สั่งสม ปลูกฝัง สืบทอดเรียนรู้ปรับปรุง และเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงาม ทั้งด้านจิตใจและวัตถุถือปฏิบัติสืบทอดกันมายาวนานทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม

ประเภทของวัฒนธรรม

Ogburn ได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น ๒ ส่วน คือ

๑. วัฒนธรรมทางวัตถุ (material culture) ซึ่งได้แก่ สิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยีต่าง ๆ เช่น ตู้เย็น หม้อหุงข้าว แก้วน้ำ มีด โต๊ะ รถ เครื่องบิน ฯลฯ

๒. วัฒนธรรมไม่เกี่ยวกับวัตถุ (non-material culture) หมายถึง อุดมการณ์ ค่านิยม แนวความคิดในเรื่องการแข่งขันอย่างมีเหตุผล ประเพณี การปฏิบัติสืบทอดกันมาและเป็นที่ยอมรับกันในชนกลุ่มของตนว่าดีงามเหมาะสม เช่น ศาสนา ความเชื่อ ความสนใจ ทศนคติ ความรู้ ความสามารถ ซึ่งเป็นนามธรรมที่มองเห็นไม่ได้^{๒๒}

^{๒๑} ผจงจิตต์ อธิคมนันท์, สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓), หน้า ๕-๗.

^{๒๒} เวชพล อ่อนละมัย, พลเมืองดีตามประเพณีและวัฒนธรรมไทย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.kasetyaso.ac.th/thai%๒๐culture/๐๘.pdf>[๑๒ กันยายน ๒๕๖๐].

พระราชบัญญัติวัฒนธรรม แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. คติธรรม หมายถึง แนวทางในการดำรงชีวิตหรือแผนการดำรงชีวิต ของมนุษย์ ซึ่ง จะปฏิบัติหรือไม่นั้น ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจและได้มาจากศาสนาพุทธ ซึ่งได้วางหลักปฏิบัติไว้ อย่างครบถ้วน เช่น ความขยันหมั่นเพียร การมีเมตตากรุณา การให้อภัย ฯลฯ

๒. สหธรรม เป็นวัฒนธรรมสังคมเกี่ยวกับคุณธรรมต่าง ๆ ที่จะอยู่ร่วมกับบุคคลทั่ว ๆ ไปอย่างผาสุก รู้จักถ้อยทีถ้อยอาศัยกันและยังรวมถึงระเบียบมรรยาทที่ เกี่ยวข้องกับสังคมทุกชนิด เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตของตนเอง เช่น มรรยาทในการเป็นแขกไปมาหาผู้อื่น เช่น ทาน คือ การให้ ปิยวาจา คือ พูดด้วยถ้อยคำสุภาพและเป็นประโยชน์ อุตถจริยา คือ การมีมรรยาทที่ดี อ่อน น้อม ตลอดถึง สมานัตตา คือ การสังคม การเข้าหาสมาคม

๓. เนติธรรม หมายถึง ระเบียบแบบแผนหรือข้อบังคับ หรือวัฒนธรรมทางกฎหมาย รวมทั้งประเพณีที่ยอมรับนับถือกันมานาน โดยที่ต้องเข้าใจกฎหมายของบ้านเมืองบ้าง ใช้กฎหมายให้ เป็นประโยชน์ให้แก่ส่วนรวม

๔. วัตถุธรรม คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น ที่เกี่ยวข้องกับการกินดีอยู่ดี เครื่องนุ่งห่ม บ้านเรือน และอื่น ๆ^{๒๓}

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า วัฒนธรรมแบ่งเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุและวัฒนธรรมไม่ เกี่ยวกับวัตถุ และยังแบ่งได้เป็นคติธรรม สหธรรม เนติธรรมและ วัตถุธรรม

วัฒนธรรมย่อย วัฒนธรรมย่อยหรือวัฒนธรรมรองหรืออนุวัฒนธรรมในสังคมหนึ่ง ประกอบด้วย บุคคลหลายเพศ หลายวัย หลายอาชีพ หลายเชื้อชาติ บุคคลเหล่านี้ ล้วนมีแนวความคิด ทักษะคติ ตลอดจนแนวทางปฏิบัติที่แตกต่างกันไป เช่น ชายกับหญิงย่อมมีแนวความคิดและแนวปฏิบัติ ที่แตกต่างกัน เด็กกับผู้ใหญ่ก็แตกต่างกัน กลุ่มคนในสังคม นอกจากจะปฏิบัติตามวัฒนธรรมของกลุ่ม ตนแล้ว ยังจะต้องปฏิบัติตามวัฒนธรรมของสังคมอีกด้วย แต่บางวัฒนธรรมของกลุ่มก็ไปขัดกับ วัฒนธรรมของสังคมก็มี กลุ่มต่าง ๆ ในสังคมมีอยู่มากมาย เช่น กลุ่มนักเรียน กลุ่มทหาร กลุ่มชาวไร่ ชาวนา เป็นต้น ซึ่งวัฒนธรรมย่อยนี้สามารถแยกอธิบายได้ ดังนี้

๑. วัฒนธรรมย่อยตามเชื้อชาติ (ethnic-sub-culture) ซึ่งในสังคมหนึ่ง ๆ ย่อม ประกอบด้วยคนหลายเชื้อชาติอยู่ปะปนกัน เช่น กรุงเทพฯมีทั้งชาวไทย ชาวจีน แขก ฝรั่งเศส มอญ อาศัย อยู่ แต่ละเชื้อชาติดังกล่าวต่างก็มีวัฒนธรรมเป็นแบบฉบับของตนเอง

๒. วัฒนธรรมย่อยตามเกณฑ์อายุ (age-sub-culture) คนในสังคมหนึ่งย่อมมีอายุ แตกต่างกันไป แต่ละวัยย่อมมีแนวทางการปฏิบัติที่แตกต่างกัน เด็กวัยรุ่นก็มีแนวทางปฏิบัติแตกต่างจาก ผู้ใหญ่ เช่น การแต่งกาย การละเล่น การพูดจา ตลอดจนความสนใจ ฯลฯ

^{๒๓} พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติพุทธศักราช ๒๔๘๕. ราชกิจจานุเบกษา, ๕๙(๖๓), ๒-๔. ๒๔๘๕

๓. วัฒนธรรมย่อยตามท้องถิ่น (regional-sub-culture) เนื่องจากคนในชาติหนึ่ง ย่อมอยู่กระจายกันไปตามภาคต่าง ๆ ดังนั้น วิถีชีวิตในการปฏิบัติตาม ขนบธรรมเนียมประเพณีย่อม แตกต่างกันไป เช่น คนไทยในแต่ละภาคมีภาษาพูด ประเพณีที่แตกต่างกัน

๔. วัฒนธรรมย่อยตามอาชีพ (occupational-sub-culture) คนมีอาชีพอย่าง เดียวกันก็จะมีวิถีการดำเนินชีวิตที่เหมือนกัน เช่น ชาวประมง นักร้อง นักหนังสือพิมพ์

๕. วัฒนธรรมย่อยตามเพศ (sex-sub-culture) เพศหญิงเพศชายมีการปฏิบัติ แตกต่างกันไปหลาย ๆ ด้าน เช่น กิริยามรรยาท หญิงอาจเดินกระตุ้งกระติ้งชอบเย็บปักถักร้อย ชาย เดินท่าทางซิ่งซัง ฯลฯ

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า วัฒนธรรมย่อย คือ วัฒนธรรมที่แยกตามเชื้อชาติ เพศ เกณฑ์อายุ กลุ่มอาชีพ และตามท้องถิ่น

ความสำคัญของวัฒนธรรม นางเยาว์ ชาญณรงค์ กล่าวว่า วัฒนธรรม มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่ของชาติ เป็นกระจกเงาส่องความเป็นมาของชาตินั้น ๆ ชาติที่เจริญโดยสมบูรณ์ ย่อมเจริญด้วยวัฒนธรรมทั้งในทางวัตถุและจิตใจ^{๒๔}

๑. วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับวัตถุ ได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม อาคารที่อยู่อาศัย เครื่องมือเครื่องใช้ ต่าง ๆ และวัฒนธรรมทางจิตใจ ได้แก่ ความคิด ความเชื่อถือ ศิลธรรมจรรยา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และพิธีการต่าง ๆ วัฒนธรรมจำพวกที่เกี่ยวกับวัตถุ มีความสำคัญแก่ชาติในการแสดงออกซึ่ง รูปแบบที่เกี่ยวกับสิ่งก่อสร้าง เป็นเครื่องแสดงถึงสัญลักษณ์ของชาตินั้น ๆ โดยเฉพาะความประณีตงดงามของศิลปกรรม สถาปัตยกรรมแต่ละสมัย เป็นวัฒนธรรมที่แสดงออกถึงความเจริญรุ่งเรืองของ ชาติ สิ่งเหล่านั้นย่อมเป็น เครื่องดึงดูด รั้งใจแก่ผู้พบเห็นให้รู้สึกเกิดความนิยมยกย่อง เป็นสิ่งสำคัญใน การเชิดชูเกียรติแก่ชาติ

๒. วัฒนธรรมทางจิตใจ ได้แก่ การมีศีลธรรม จรรยา ระเบียบประเพณี และพิธีการ ต่าง ๆ ซึ่งมีความสำคัญแก่ชาติเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นการแสดงออกถึงแบบฉบับอันดีงามประจำชาติ เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยบรรเทาความวุ่นวายในสังคมให้ลดน้อยลง เพราะการประพฤติปฏิบัติของผู้ จรจรโลงวัฒนธรรมในชาตินั้น เป็นไปในทางที่ดีงาม มีจรรยา มารยาทเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน จัดเป็นผู้สูงส่งด้วยวัฒนธรรมทางจิตใจ มีขนบธรรมเนียมอันเป็นแบบแผนที่น่านิยมยกย่อง ตลอดจน พิธีการที่เป็นระเบียบเรียบร้อย ชาติที่จะอยู่เป็นชาติได้ และเจริญรุ่งเรือง จะต้องมิวัฒนธรรมจำพวกนี้ เป็นเครื่องจรจรโลงจิตใจอีกด้วย

สถาบันส่งเสริมและพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ สรุปความสำคัญของวัฒนธรรมไทยไว้ ดังนี้

^{๒๔} นางเยาว์ ชาญณรงค์, วัฒนธรรมและศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๙), หน้า ๑๒-๑๓.

๑. วัฒนธรรมเป็นเครื่องสร้างระเบียบแก่สังคมมนุษย์ วัฒนธรรมไทยเป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมไทย ให้มีระเบียบแบบแผนที่ชัดเจนรวมถึงผลของการแสดงพฤติกรรมตลอดจนถึงการสร้างแบบแผนของความคิด ความเชื่อ และค่านิยมของสมาชิกให้อยู่ในรูปแบบเดียวกัน

๒. วัฒนธรรมทำให้เกิดความสามัคคีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สังคมที่มีวัฒนธรรมเดียวกันย่อมจะมีความรู้สึกผูกพันเดียวกัน เกิดความเป็นปึกแผ่น จงรักภักดีและอุทิศตนให้กับสังคมทำให้สังคมอยู่รอด

๓. วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบของสถาบัน เช่น รูปแบบของครอบครัวจะเห็นได้ว่าลักษณะของครอบครัวแต่ละสังคมต่างกันไป ทั้งนี้เนื่องจากวัฒนธรรมในสังคมเป็นตัวกำหนดรูปแบบ เช่น วัฒนธรรมไทยกำหนดเป็นแบบสามีภรรยาเดียว ในอีกสังคมหนึ่งกำหนดว่าชายอาจมีภรรยาได้หลายคน หรือหญิงอาจมีสามีได้หลายคน ความสัมพันธ์ทางเพศก่อนแต่งงานเป็นสิ่งที่ดีหรือเป็นเรื่องชดต่อศีลธรรม

๔. วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือช่วยแก้ปัญหา และสนองความต้องการของมนุษย์ มนุษย์ไม่สามารถดำรงชีวิตภายใต้สิ่งแวดล้อมได้อย่างสมบูรณ์ ดังนั้นมนุษย์ต้องแสวงหาความรู้จากประสบการณ์ที่ตนได้รับการประดิษฐ์คิดค้นวิธีการใช้ทรัพยากรนั้นให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิตและถ่ายทอดจากสมาชิกรุ่นหนึ่งไปสู่สมาชิกรุ่นต่อไปได้โดยวัฒนธรรมของสังคม^{๒๕}

การผสมผสานทางวัฒนธรรม (acculturation) การผสมผสานทางวัฒนธรรม หมายถึง การผสมผสานทางวัฒนธรรม เป็นวิธีการที่รับเอาวัฒนธรรมของสังคมที่อื่นมาปฏิบัติ เช่น เมื่ออยู่ในสังคมใดเราก็ต้องรับเอาวัฒนธรรมของสังคมนั้นมาปฏิบัติ ถ้าหากวัฒนธรรมที่เรารับมากลายเป็นสิ่งที่เราปฏิบัติ สืบต่อกันมา การผสมผสานก็จะเกิดขึ้น เช่น คนไทยไปอยู่ต่างประเทศนาน ๆ ติดนิสัยดื่มชาหรือกาแฟ เมื่อกลับมาอยู่ในประเทศไทยแล้ว ก็ยังคงปฏิบัติเช่นนั้น ก็เท่ากับบุคคลเหล่านี้รับเอาวัฒนธรรมดังกล่าวมาปฏิบัติจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมที่กระทำตามปกติ^{๒๖}

กระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมจะมีมาก เมื่อสังคมหนึ่งถูกรุกราน ฝ่ายชนะจะพยายามบังคับให้พวกแพ้ปฏิบัติตามแบบอย่างวัฒนธรรมของตน เช่น ฝรั่งเศส บังคับให้ลาว ญวน เรียนภาษาฝรั่งเศส แต่ไม่จำเป็นเสมอไปที่ผู้แพ้จะต้องรับเอาวัฒนธรรมของผู้ชนะมาใช้ ถ้าหากวัฒนธรรมของผู้ชนะด้อยกว่า แต่อาจกลับเป็นผู้รับวัฒนธรรมของผู้แพ้ซึ่งสูงกว่าตนมาใช้ เช่น พวกมองโกล เมื่อตีจีนได้แล้วปกครองไปนาน ๆ กลับถูกจีนกลืนวัฒนธรรมไปจนเกือบหมดสิ้น

^{๒๕} สถาบันส่งเสริมและพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้, **ประเพณีไทยและวัฒนธรรมไทย ๔ ภาค**, (กรุงเทพมหานคร: ๒๕๕๕), หน้า ๒๕-๒๗.

^{๒๖} นางเยาว์ ชาญณรงค์. **วัฒนธรรมและศาสนา**, หน้า ๒๒.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๗.

การมีอิทธิพลต่อกันมักเกิดขึ้นในหมู่คนที่อยู่ร่วมกัน เพราะมีการติดต่อสัมพันธ์กัน อย่างไรก็ตามสังคมต่าง ๆ ย่อมหวงแหน และรักษาวัฒนธรรมเดิมของตนเอาไว้และพยายามป้องกันการผสมผสาน หรือกัดกันหรือสร้างกฎเกณฑ์เพื่อไม่ให้ติดต่อสัมพันธ์กันนอกจากนี้ลักษณะของวัฒนธรรมหนึ่ง บางครั้งก็ไม่กลมกลืนกับอีกวัฒนธรรมหนึ่ง จึงมักมีการขัดแย้ง ต่อด้านการถ่ายทอด เช่น เรายอมรับการใช้เสื้อผ้าแบบตะวันตก แต่เราไม่ยอมรับวิธีการแบบฝรั่งบางอย่าง เช่น การมีเสรีภาพในเรื่องเพศ

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เรื่องการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนี้ Le Blanc นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส กล่าวว่า วัฒนธรรมประเพณีเป็นเครื่องหมายของความเป็นชาติ แต่ถ้ารู้จักว่าเมื่อใดควรละทิ้งประเพณีที่ไม่เหมาะสม หรือเป็นประโยชน์แล้ว นั้นแหละคือเครื่องหมายแห่งความเจริญ วัฒนธรรมที่ล้าหลัง ก็คือ วัฒนธรรมส่วนใดที่ควรเลิกหรือหมดสิ้นไปแล้วคือไม่มีความหมาย ไม่มีความสำคัญอีกต่อไปแล้วในอันที่จะรักษาบุคลิกภาพและวัฒนธรรมของชาติไว้ หรือเป็นสิ่งกีดขวางหรือถ่วงความเจริญอย่างเห็นได้ชัด ก็ไม่ควรรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ นี่เป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เหมาะสมกับกาลสมัย จึงพอสรุปได้ว่า ประเพณีนั้นเปลี่ยนแปลงไปเพราะ

๑. กาลเวลาเปลี่ยนไป
๒. หมดความหมายไร้ประโยชน์
๓. สิ้นเปลืองไม่เป็นการประหยัด
๔. ความเจริญของสังคม
๕. ความก้าวหน้าของประยุกต์วิทยา
๖. ถึงจุดอิ่มตัว
๗. ความก้าวหน้าของเสรีภาพทางความคิด เป็นต้น^{๒๗}

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า วัฒนธรรมนอกจากจะเป็นแนวปฏิบัติที่ติงามแล้วยังมีความหมายรวมถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ทั้งหมดของคนในสังคม ตั้งแต่ค่านิยม คุณค่าทางจิตใจ คุณธรรม ลักษณะนิสัย แนวความคิดและสติปัญญา ตลอดจนท่าทีและวิถีปฏิบัติของมนุษย์ ต่อจิตใจ และร่างกายของตน ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ตลอดจนความรู้ความเข้าใจ ท่าทีการมอง และการปฏิบัติของมนุษย์ต่อธรรมชาติแวดล้อม ซึ่งวัฒนธรรมอาจจำแนกได้หลายประเภท คือ วัฒนธรรมประจำชาติ วัฒนธรรมสากล วัฒนธรรมเมือง และวัฒนธรรมพื้นบ้าน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกรอบความคิดและวัตถุประสงค์ในการประยุกต์ใช้ของผู้จำแนกการจัดหมวดหมู่ของวัฒนธรรมเพื่อความสะดวกในการสื่อสารและประสานงานอันเป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินงานวัฒนธรรม

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๗.

๓.๒.๓ หลักการอยู่ร่วมกันของสังคมพหุวัฒนธรรม

คำว่า “พหุวัฒนธรรม” ในภาษาไทยอาจหมายถึงความถึงคำภาษาอังกฤษที่มีความหมายต่างกันแต่เกี่ยวข้องกันสองคำ คือ cultural diversity และ multiculturalism โดย cultural diversity หมายถึงความแตกต่างหลากหลายทางเชื้อชาติวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ในสังคมหนึ่งๆ ซึ่งในทศวรรษหลังๆ คำนี้มีความหมายในเชิงบวก องค์การระหว่างประเทศอย่าง UNESCO มีส่วนสำคัญในการเผยแพร่ความคิดที่ว่าความหลากหลายเป็นสิ่งที่ดี เช่น การประกาศปฏิญญาว่าด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม ค.ศ. ๒๐๐๑ (Universal Declaration on Cultural Diversity)

ส่วนคำว่า multiculturalism มีความหมายเฉพาะเจาะจงมากกว่า โดยมักหมายถึงจุดยืนหรือท่าทีที่มุ่งส่งเสริมการให้พื้นที่และการดำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มวัฒนธรรมรองต่างๆ ในรัฐ บนพื้นฐานความเท่าเทียมและสิทธิตามหลักเสรีนิยมดังที่ได้อธิบายไปแล้ว การสนทนาในประเทศไทยดูเหมือนจะใช้ “พหุวัฒนธรรม” ในสองความหมายนี้ปะปนกัน โดยมีเป้าหมายทางการเมืองในการทำหายเรื่องเล่าหลักของความเป็นชาติไทยที่เน้นความเป็นหนึ่งเดียวทางเชื้อชาติวัฒนธรรมของพลเมืองไทย

ปัจจุบันประเทศไทยมีการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องความเป็นพหุวัฒนธรรมนิยม ที่เข้าใกล้คาบเกี่ยว และบางครั้งถูกควมรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของชุดวาทกรรมท้องถิ่นนิยม การหันมายอมรับและส่งเสริมความหลากหลายทางเชื้อชาติและวัฒนธรรมในปัจจุบัน บางครั้งกลับอ้างอิงและให้น้ำหนักกับการรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติที่ต้องอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเชื้อชาติและวัฒนธรรมที่หลากหลายแต่ไม่เท่าเทียม อันเป็นความคิดที่สืบทอดมาจากระบอบอุปถัมภ์และมีความเป็นมาอันยาวนาน

ชาวไทยทรงดำเป็นชาติพันธุ์หนึ่งที่อยู่ร่วมกับสังคมไทยมานานนับร้อยปี จนปัจจุบันมีการแต่งงานและแยกครอบครัวปะปนกันคนเชื้อสายไทยจนแยกไม่ออกกว่าเชื้อชาติเป็นเชื้อชาติใด และประการสำคัญคือชาวไทยทรงดำยุคใหม่ไม่กล้ายอมรับความเป็นชาติพันธุ์ของตนเองอาจเป็นเพราะความอับอายหรือบริบทแวดล้อมไม่เอื้ออำนวยทั้งด้านหน้าที่การงาน หรือบริบททางสังคมอื่นๆ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของไทยทรงดำ ไม่ว่าจะเป็นด้านการแต่งกาย ภาษา หรือพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวัน ล้วนมีความโดดเด่นในด้านการสร้างคุณธรรมให้ชีวิต ไม่ว่าจะเป็นด้านความสามัคคี ด้านความกตัญญู การเคารพนับถือผู้อาวุโส หรือแม้แต่พิธีกรรมการไหว้ผีต่างๆ ที่แสดงให้เห็นถึงการรู้คุณแผ่นดิน รู้คุณธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมต่างๆ ซึ่งถือว่ามีคุณค่ายิ่งควรแก่การอนุรักษ์และส่งเสริม การส่งเสริมและปลูกฝังพหุวัฒนธรรมนิยมจึงเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่สามารถอนุรักษ์และส่งเสริมอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนไทยทรงดำให้ยั่งยืนและมีถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นได้เป็นอย่างดี

๓.๒.๔ หลักการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น

แนวคิดการมีส่วนร่วมได้ถูกนำมาอย่างแพร่หลายในปัจจุบันเนื่องจากความล้มเหลวของแนวทางในการพัฒนาประเทศในอดีตที่มีการพัฒนาแบบแยกเป็นส่วน ๆ จนกระทั่งทำประเทศชาติเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างมาก จึงได้มีการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเสียใหม่ และได้ข้อสรุปการพัฒนาแนวใหม่ที่เรียกว่า การพัฒนาแบบบูรณาการ ซึ่งยอมรับว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น เป็นหัวใจหลักอย่างหนึ่งที่จะทำให้การพัฒนาชนบทบรรลุเป้าหมายที่วางไว้โดยชุมชนเองจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา มีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรมการปฏิบัติ มีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลด้วยตนเอง ตลอดทั้งกระบวนการพัฒนา ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ของชุมชนนั่นเอง

ความหมายของการมีส่วนร่วม

มีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ กล่าวคือ

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาว่า

หมายถึง “กระบวนการที่รัฐทำการส่งเสริมชักนำสนับสนุนและสร้างโอกาสให้ประชาชนทั้งในชุมชนทั้งในรูปส่วนบุคคล กลุ่ม ชมรม สมาชิกมุลนิธิ และองค์กรอาสาสมัครรูปแบบต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้”^{๒๘}

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง “การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบต่อประชาชนเอง และยอมรับปรัชญาการพัฒนาชุมชนว่ามนุษย์ทุกคนต่างมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น พร้อมทั้งอุทิศตนเพื่อกิจกรรมของชุมชน ขณะเดียวกันต้องยอมรับว่ามนุษย์สามารถพัฒนาได้หากมีโอกาสและได้รับการชี้แนะที่ถูกต้อง”^{๒๙}

จตุรรัตน์ หิรัญชูหะ ได้ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วม คือ “การที่ปัจเจกบุคคล กลุ่มคนหรือองค์กรประชาชรเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด แก้ไขปัญหา การดำเนินการและกิจกรรมในชุมชน โดยร่วมกันวางแผนโครงการ ร่วมปฏิบัติงาน ในลักษณะของการเสียสละแรงงาน บริจาคเงิน วัสดุสิ่งของ ร่วมแบ่งปันผลประโยชน์ ร่วมกันบำรุงสาธารณประโยชน์และร่วมติดตามผลงานด้วยความสมัครใจ เพื่อเป็นการพัฒนาทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของชุมชนให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด”

^{๒๘} ไพรัตน์ เตชะรินทร์, “นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบัน” ใน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, (กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๒๓.

^{๒๙} ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพฯ: ไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๒๖), หน้า ๓๒.

สมบุรณ์ อำพนพนารัตน์ ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า “แนวทางที่เปิดโอกาสให้ชุมชนในพื้นที่นั้น ๆ สามารถเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องที่มีผลกระทบร่วมกันเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามที่ต้องการ โดยมีการจัดการ การควบคุม การใช้และการกระจายทรัพยากรซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยการผลิตเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็น”^{๓๐}

Cohen & Uphoff ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมในธรรมชาติของการพัฒนาชนบทว่า

การมีส่วนร่วมจะต้องประกอบด้วยการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของประชาชน ๔ ประการได้แก่ มีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการตัดสินใจว่าจะทำอะไร ทำด้วยวิธีการอย่างไร มีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ ตัดสินใจในการให้ทรัพยากรสนับสนุนโครงการและการร่วมมือกับองค์กรหรือกลุ่มกิจกรรมเป็นการเฉพาะ มีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์อันเกิดจากโครงการพัฒนา และมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ^{๓๑}

จากความหมายข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า “การมีส่วนร่วม” หมายถึง “กระบวนการที่เปิดโอกาสการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนตลอดทั้งกระบวนการพัฒนา เริ่มตั้งแต่การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกแนวทางและวางแผนการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานในกิจกรรมของการพัฒนา การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา โดยที่กิจกรรมการพัฒนานั้นๆมีผลกระทบถึงตัวประชาชน” ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมนักวิชาการหลายท่านได้เสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วม ๔ ขั้นตอน คือ

๑. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา
๒. การมีส่วนร่วม ในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
๓. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
๔. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

Cohen & Uphoff กล่าวถึงประเภทของการมีส่วนร่วมมี ๔ ประเภทคือ

๑. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
๒. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ
๓. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์
๔. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล^{๓๒}

^{๓๐} สมบุรณ์ อำพนพนารัตน์, “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันไฟป่า: กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติเขาสามหลั่น จังหวัดสระบุรี”, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๔๘.

^{๓๑} Cohen & Uphoff, อ้างถึงใน ชูชาติ พ่วงสมจิตร์, ๒๕๔๐, หน้า ๒๒.

^{๓๒} Cohen & Uphoff, ๑๙๗๗, 56 อ้างถึงใน ชูชาติ พ่วงสมจิตร์, ๒๕๔๐, หน้า ๕๖.

สรุปได้ว่าขั้นตอนของการมีส่วนร่วมมี ๔ ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนแรก เริ่มจากการประชุมวางแผนดำเนินการค้นหาสาเหตุของปัญหาและตัดสินใจในโครงการ ขั้นตอนที่สอง มีการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ด้วยการลงมือทำขั้นตอนที่สาม มีการรับมือหรือแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากการพัฒนา และ ขั้นตอนที่สี่ มีการร่วมกันติดตามและประเมินผลงานที่ได้ดำเนินการไปแล้ว ซึ่งเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับที่นักวิชาการหลายท่านกล่าวไว้ข้างต้นปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม

สุเมธ ทรายแก้ว กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมว่าประกอบด้วย ปัจจัยแรก ปัจจัยประชาชน ปัจจัยที่สอง ปัจจัยทางด้านความรู้และทัศนคติของประชาชน ปัจจัยที่สาม ปัจจัยทางด้านการได้รับสนับสนุนจากภายนอก ปัจจัยที่สี่ ปัจจัยทางด้านสถานการณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม^{๓๓}

ไพจิตร ไตรวงศ์ย่อย กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมว่าประกอบด้วย ปัจจัยแรก ปัจจัยประชากร ปัจจัยที่สอง ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม ปัจจัยที่สาม ปัจจัยกระตุ้นจากภายนอก ซึ่งเป็นแนวทางเดียวกับของโคเฮน และ อัฟฮอฟ (Cohen & Uphoff) นั้นเอง^{๓๔}

จากแนวคิดและทฤษฎีที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าแนวทางการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และวัฒนธรรมสามารถปฏิบัติได้หลายวิธีดังต่อไปนี้

๑. จัดให้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรม ประเพณีจากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ เช่น การอนุรักษ์วัฒนธรรมการแต่งกาย วัฒนธรรมการแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน หรือวัฒนธรรมการประกอบพิธีกรรมอื่นที่สำคัญ ด้วยการจัดชมรมหรือศูนย์วัฒนธรรมประจำท้องถิ่น หรือการเชิญครูภาษา ผู้นำทางด้านภูมิปัญญาหรือปราชญ์ชาวบ้านในชุมชนมาถ่ายทอดความรู้ให้แก่คนรุ่นหลัง หรือจัดกิจกรรมขึ้นในโรงเรียน ในวัด เป็นต้น

๒. เปลี่ยนแปลงค่านิยมของคนในสังคมที่ละเลยหรือไม่ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรม และ ภูมิปัญญา และประเพณีดั้งเดิม เช่น ภาษาพื้นบ้าน วัฒนธรรมดั้งเดิมที่ควรอนุรักษ์และส่งเสริม โดยเน้นการตระหนักถึงคุณค่า และความสวยงามของวัฒนธรรมประเพณีดังกล่าว เป็นต้น

๓. ร่วมกันทำให้วัฒนธรรม ภูมิปัญญา และประเพณีดั้งเดิมของชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันอย่างแท้จริง ไม่ใช่เป็นเพียงการจัดแสดงหรือรณรงค์เป็นบางช่วงเท่านั้น เช่น รณรงค์ให้คนในท้องถิ่นหรือชุมชนแต่งกายตามประเพณีเฉพาะวันสำคัญ เป็นต้น

^{๓๓} สุเมธ ทรายแก้ว, “ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชากรในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ: กรณีศึกษา โครงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จังหวัดอุดรธานี”, **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๕๖.

^{๓๔} ไพจิตร ไตรวงศ์ย่อย, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน: ศึกษากรณีบ้านป่าลั่น ตำบลบางน้อย อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย”, **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๘), หน้า ๖๖.

๔. สร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าและร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรมเหล่านั้น เช่น ส่งเสริมและปลูกฝังให้เยาวชนรักชากิริยามารยาท เช่น มีสัมมาคารวะ เคารพผู้ใหญ่ มีความอ่อนน้อมถ่อมตน และรักษาวลสงวนตัว รวมทั้งส่งเสริมให้ใช้ท้องถิ่นอย่างถูกต้องทั้งการพูดและการเขียน เช่น วรรณคดีให้พูดออกเสียงภาษาพื้นเพให้ชัดเจน โดยให้ความสำคัญให้เท่ากับภาษาที่ใช้พูดและเขียน เป็นภาษาราชการปัจจุบัน เป็นต้น

และจากการศึกษาข้อมูลดังกล่าวข้อต้นผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า แนวคิดการมีส่วนร่วมกับการอนุรักษ์และการส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น ต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญหลายประการคือ

- ๑) ภาวะผู้นำและความจริงใจต่อการส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรมดั้งเดิม
- ๒) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือและความรักสามัคคีในชุมชนในฐานะวัฒนธรรมใหม่และวัฒนธรรมท้องถิ่น
- ๓) การสร้างสำนึกชาติพันธุ์ความมุ่งมั่นเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมและความห่วงใยในชาติพันธุ์ การให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมท้องถิ่น
- ๔) การสร้างแรงจูงใจในการสืบทอดการสร้างทุนทางวัฒนธรรมปราชญ์และวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง
- ๕) การสร้างองค์ความรู้เก่า ต่อยอดองค์ความรู้ใหม่ อย่างสร้างสรรค์ชี้ให้เห็นประโยชน์และความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต

๓.๒.๕ หลักการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมให้คงอยู่

วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญา มักจะอยู่คู่กับสังคมนั้นๆ มาช้านาน แต่ทว่าปัจจุบัน สิ่งต่างๆ เหล่านี้ กำลังจะเลือนหายไป พร้อมกับมีเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาแทนที่ จึงทำให้ผู้คนไม่เห็นความสำคัญ กับความเสียมสูญของวัฒนธรรมประเพณีเหล่านั้นสูญ ดังนั้นแนวคิดเกี่ยวกับวิธีอนุรักษ์จึงประกอบด้วยหลายปัจจัยแตกต่างกันออกไป เช่น

๑. ความสำคัญของการค้นคว้าวิจัยควรศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลวัฒนธรรม ภูมิปัญญาในด้านต่างๆ ของท้องถิ่น จังหวัด ภูมิภาค และประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น มุ่งศึกษาให้รู้ความเป็นมาในอดีต และสภาพการณ์ในปัจจุบัน
๒. การอนุรักษ์ โดยการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นนั้นๆ ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพชีวิตและความเป็นมาของชุมชน อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย

๓. การฟื้นฟู โดยการเลือกสรรภูมิปัญญาที่กำลังสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม

๔. การพัฒนา ควรริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัย และเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มการพัฒนา อาชีพควรรู้ด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอดใช้ในการผลิต การตลาด และการบริหาร ตลอดจนการป้องกันและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

๕. การถ่ายทอด โดยการนำภูมิปัญญาที่ผ่านมามาเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุและผล อย่างรอบคอบและรอบด้าน แล้วไปถ่ายทอดให้คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ

๖. ส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่างๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

๗. การเผยแพร่แลกเปลี่ยน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง โดยให้มีการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ ด้วยสื่อและวิธีการต่างๆ อย่างกว้างขวาง รวมทั้งกับประเทศอื่นๆ ทั่วโลก

๘. การเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น โดยการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ผู้ดำเนินงานให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ มีการยกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่างๆ ให้คนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์รับ เช่น การจัดให้เยาวชนในท้องถิ่น มีส่วนร่วมในกิจกรรม ให้เยาวชนรู้สึกภาคภูมิใจ ที่ได้มีส่วนร่วม อาจจะเป็นกิจกรรมหารายได้สร้างวัด หรือมีกิจกรรมให้เด็กๆ ได้มาแสดงความสามารถ เช่น อาจจะมีเวทีดนตรี กิจกรรมกีฬา หรือเป็นเรื่องอะไรก็ได้ ที่สามารถสอดแทรก วัฒนธรรมงานประเพณีของท้องถิ่นลงไป

๓.๒.๖ หลักการถ่ายทอดวัฒนธรรมโดยทฤษฎีการเล่าเรื่อง

ในอดีตมนุษยศาสตร์สามารถเผยแพร่ข่าวสารต่าง ๆ ไปสู่การรับรู้ข้อมูลของบุคคลจำนวนมาก โดยอาศัยทักษะพื้นฐานของตนในการบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ต่อเนื่องกันไป ด้วยการใช้ทักษะขั้นพื้นฐานของสื่อมนุษย์และเทคนิควิธีการสื่อสารที่มนุษย์ใช้ประโยชน์อย่างแพร่หลายที่สุดในประวัติศาสตร์ คือ การสื่อด้วยถ้อยคำหรือการสื่อสารด้วยมุขปาฐะ คำพูดหรือการบอกเล่าโดยใช้มนุษย์เป็นสื่อ นำข่าวสารโดยตรงจึงเป็นเทคนิควิธีการสื่อสารขั้นพื้นฐานที่มนุษย์รู้จักที่สุด

Couch กล่าวว่ามุษปาฐะที่มีพื้นฐานการเรียงร้อยถ้อยคำอย่างมีแบบแผน จังหวะการเปล่งเสียง เป็นการสื่อสารที่สำคัญต่อการดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องของอารยธรรมดั้งเดิม^{๓๕}

Mac Intrre กล่าวว่าการเล่นเรื่องทำให้ผู้ฟังเข้าใจการกระทำผู้อื่น เพราะมนุษย์ใช้การเล่นเรื่องเพื่ออธิบายเรื่องราวสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน^{๓๖}

Fisher กล่าวว่าการเล่นเรื่องเป็นการสื่อสารระหว่างมนุษย์อันประกอบด้วยศิลปะการพูด การตีความ การประเมินคุณค่า การเล่นเรื่องนั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อเชิญชวนให้ผู้ฟังสนใจและมีปฏิริยาโต้ตอบ การเล่นเรื่องจึงเป็นการปฏิสัมพันธ์เป็นกิจกรรมที่มีรูปแบบขั้นตอนการเล่น มีศิลปะในการแสดงออกของมนุษย์มีการโน้มน้าวใจและการแสดงรวมอยู่ด้วย เพราะการเล่นเรื่องมีจุดมุ่งหมายเพื่อความเพลิดเพลิน เพื่อการบอกเล่าและเพื่อโน้มน้าวใจ^{๓๗}

วรพล พรหมิกบุตร กล่าวว่า ความสามารถในการสืบสาน ถ่ายทอดวัฒนธรรมในสังคมหนึ่ง ๆ ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการเผยแพร่ข่าวสารอย่างถูกต้องแม่นยำและต่อเนื่องประสิทธิภาพในการเผยแพร่ข่าวสารด้วยเทคโนโลยีปากเปล่าขึ้นอยู่กับความสามารถของบุคคลที่เกี่ยวข้องในการจำรายละเอียดของข่าวสาร^{๓๘}

จึงสรุปได้ว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญและมีคุณค่าอย่างยิ่ง เพราะวัฒนธรรมเป็นเครื่องแสดงถึงความเจริญและเอกลักษณ์ของชุมชนหรือสังคม ที่มีการสั่งสม มีการถ่ายทอด เกิดการปรับปรุงและพัฒนาให้เจริญงอกงามด้วยเวลาอันยาวนาน ดังนั้นถ้าสังคมใดสามารถดำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณีของตนไว้ได้โดยไม่ถูกรอบงำจากวัฒนธรรมประเพณีอื่นจนสูญสลาย ย่อมถือได้ว่าเป็นสังคมที่มีเอกราช

ดังนั้นการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีจึงเป็นภาระสำคัญของทุกคนในสังคมชุมชนหรือสังคมจะต้องให้ความรู้ความเข้าใจแก่สมาชิกอย่างละเอียดและลึกซึ้ง ซึ่งปัจจุบันการศึกษาได้เข้ามามีบทบาทในเรื่องดังกล่าวอย่างมาก การศึกษามีบทบาทในการเป็นเครื่องมือถ่ายทอด ดำรงรักษา โดยให้ความรู้แก่บุคคลทุกระดับทุกสาขาวิชาตลอดจนแนวทางในการพัฒนาวัฒนธรรมให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้น

^{๓๕} ฉลองรัตน์ ทิพย์พิมาน, “การเล่นเรื่องและการสร้างลักษณะตัวละครในภาพยนตร์และละครโทรทัศน์ที่มีตัวเอกเป็นสตรีจากเทพปกรณัมกรีก”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๗.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗.

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗.

^{๓๘} วรพล พรหมิกบุตร, *วัฒนธรรมสลายการทำลายและสร้างใหม่ใต้กระแสทุนนิยมเอกชน*, (กรุงเทพฯ: เอร์ตไลน์, ๒๕๓๔), หน้า ๒๔.

๓.๓ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรม

หลักพุทธธรรมได้มีปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของสังคมไทยมายาวนาน อาจเป็นเพราะวัฒนธรรมไทยมีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนาที่ถูกถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของความเชื่อ พิธีกรรม ศิลปกรรม ศีลธรรม กฎหมาย วรรณกรรม ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี ความสามารถ และอุปนิสัยต่างๆของคนในสังคมไทย ซึ่งพิจารณาได้จากค่านิยมของไทยบางอย่างที่ปฏิบัติจนเป็นระเบียบแบบแผน ที่ล้วนแต่มีต้นกำเนิดจากหลักคำสอนทางศาสนา ตัวอย่างเช่น มีความเชื่อในกฎแห่งกรรม คือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ซึ่งทำให้คนไทยเป็นชนชาติที่มีความเด็ดเดี่ยว อดทน เจียมตน รักความ เป็นอิสระ แต่ก็ยอมรับสภาพความทุกข์ และมีความหวังกับชีวิตใหม่ว่าจะต้องดีขึ้นถ้าหากกระทำความดี มีศรัทธามั่นคงในการทำบุญและให้ทาน เพื่อสะสมบุญบารมีไว้ภายภาคหน้า มีจิตใจ โอบอ้อมอารี ให้อภัยเพื่อนมนุษย์ ไม่ผูกพยาบาท เชื่อฟัง เคารพนับถือบุคคลตามลำดับอาวุโส และยึดมั่นในความกตัญญูต่อผู้มีอุปการะ มีความสงบเสงี่ยม นอบน้อม สำนวณ เกรงใจผู้อื่น และมีความระมัดระวัง รอบคอบ ฯลฯ ซึ่งวัฒนธรรมดังกล่าวเหล่านั้น นับเป็นเครื่องหล่อหลอมสมาชิกของสังคม ให้เกิดความผูกพันสามัคคี มีทัศนคติ ความเชื่อ และค่านิยมที่สอดคล้องกับบุคคลอื่น ๆ ในสังคม

จากการศึกษาพบว่าหลักพุทธธรรมมากมายหลายประการ มีทั้งที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันโดยตรงกับการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรม ซึ่งผู้วิจัยจะได้ทำการนำเสนอตามลำดับดังต่อไปนี้

๓.๓.๑ หลักสังคหวัตถุ ๔

ในสังคาลกสูตรพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค พระพุทธเจ้าได้ตรัสสังคหวัตถุ ๔ ประการ แก่สังคาลกมานพไว้ ดังนี้ ทาน (การให้) เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก) อตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) สมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ) ในธรรมนั้น ๆ ตามเหมาะสม สังคหธรรม เหล่านี้แล ช่วยอุ้มชูโลก เหมือนลิมสลักเพลาคุมรถที่กำลังแล่นไป^{๓๙}

หลักสังคหวัตถุเป็นหลักแห่งการสงเคราะห์เกื้อกูลกันในสังคมชุมชน ที่มีคนต่างระดับกัน ไม่ว่าจะเป็นด้านฐานะ ความเป็นอยู่ และรูปแบบการดำเนินชีวิต การสร้างสังคมที่มีความแตกต่าง เหลื่อมล้ำให้เป็นสังคมที่มีความสุขอย่างเท่าเทียมเสมอกัน ในหลักสังคหวัตถุ ๔ มีหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการสงเคราะห์ และเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ดังนี้^{๔๐}

พระพรหมคุณาภรณ์ได้ให้ความหมายของสังคหวัตถุ ๔ ไว้ว่าเป็นเรื่องที่จะสงเคราะห์กัน คุณเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นไว้ได้ หลักการสงเคราะห์ คือการช่วยเหลือกันยึดเหนี่ยวใจกันไว้

^{๓๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๘.

^{๔๐} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๐.

และเป็นเครื่องเกาะกุมประสานโลกคือสังคมแห่งหมู่สัตว์ไว้ดุจสลักยึดตรึงที่กำลังแล่นไปให้คงเป็นรถ และวิ่งไปได้^{๔๑}

ประเภทของสังคหวัตถุ

๑) ทาน การให้และการแบ่งปัน ธรรมะข้อนี้เป็นพื้นฐานของมนุษย์ที่จะมีการเอื้ออาทรต่อกัน คือการหยิบยื่นให้แก่กันและกัน ซึ่งการหยิบยื่นให้กันและกันนั้นอยู่ที่ใจที่จะเสียสละออกไปมากกว่าการถูกบังคับด้วยระบอบทางการเมือง

๒) ปิยวาจา การพูดด้วยคำอันเป็นที่รัก ธรรมะข้อนี้มุ่งไปที่การสื่อสารกันในระดับต่าง ๆ เพื่อมีความเข้าใจร่วมกันเป็นหนึ่งเดียว เพราะการอยู่ร่วมกันในสังคมหากไม่มีปิยวาจาที่มีองค์ประกอบเหล่านี้คือ ไม่พูดเท็จ - ไม่พูดส่อเสียด - ไม่พูดคำหยาบ - ไม่พูดเพ้อเจ้อต่อกัน สังคมนั้นก็จะไม่มีความหวาดระแวงต่อกันเป็นต้น

๓) อัตถจริยา การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ ธรรมะข้อนี้มุ่งไปที่การดำรงตนให้มีประโยชน์ต่อผู้อื่น หรือสังคม ดังสุภาษิตไทยว่า อยู่บ้านท่านอย่านิ่งดูตาย บั้นวิ้วบั้นควายให้ลูกท่านเล่น อย่างนี้เป็นต้น เป็นน้ำใจเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ผู้อยู่ร่วมกันจะพึงกระทำต่อกัน

๔) สมานัตตตา การทำตนให้เป็นคนเสมอต้นเสมอปลาย ธรรมะข้อนี้มุ่งไปที่การประพฤติตนเองที่วางตัวตนให้เสมอต้นเสมอปลาย หรือการเป็นผู้ประสานงานที่ดีต่อสังคมชุมชนองค์กรที่ตัวเองสังกัดอยู่ ไม่เป็นคนยุยงทำให้คนในสังคมแตกแยกกัน

ความสำคัญ

สังคหวัตถุ ๔ เป็นหลักธรรม ๔ ประการที่สำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข ซึ่งได้แก่ ทาน คือการให้ ทั้งทานที่ให้เป็นบุญ และทานที่ให้เป็นคุณ ปิยวาจา คือการพูดวาจาที่ไพเราะ ฟังแล้วเกิดความชื่นใจ อัตถจริยา คือทำตนให้เป็นประโยชน์ แก่ผู้อื่นที่อยู่ร่วมกันในสังคม สมานัตตตา คือวางตนให้เหมาะสมว่าตอนนี้เราอยู่ในฐานะใด หลักธรรม ๔ ประการนี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจผู้คนในสังคมให้อยู่กันอย่างสันติสืบต่อไป

๓.๓.๒ หลักทิส ๖

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายว่า หมายถึงบุคคลประเภทต่าง ๆ ที่เราจะต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ ประหนึ่งทิสที่อยู่รอบตัว มี ๖ ประเภท^{๔๒} คือ

ประเภทของทิส ๖

^{๔๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๑๒.

^{๔๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ที่ครั้งที่ ๑๑/๒, (กรุงเทพฯ: บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒๓.

๑. ปุรัตถิมทิส^{๔๓} คือทิสเบื้องหน้า บิดามารดา ซึ่งหมายความว่าหน้าที่อันบุตรธิดาพึงปฏิบัติต่อมารดาบิดา ดังนี้

- ๑.๑ ท่านเลี้ยงมาแล้ว เราจักเลี้ยงท่านตอบ
- ๑.๒ จักทำกิจของท่าน
- ๑.๓ จักดำรงวงศ์ตระกูล
- ๑.๔ จักประพฤติตนให้เหมาะสมที่จะเป็นทายาท
- ๑.๕ เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว จักทำบุญให้ท่าน^{๔๔}

มารดาบิดา เมื่อได้รับการบำรุงจากบุตรโดยฐานะทั้ง ๕ นี้แล้ว พึงอนุเคราะห์บุตรด้วยหน้าที่ ๕ ประการ เช่น กัน

- ๑.๑ ห้ามมิให้ทำความชั่ว
- ๑.๒ ให้ตั้งอยู่ในความดี
- ๑.๓ ให้ศึกษาศิลปวิทยา
- ๑.๔ หาภรรยา (สามี) ที่เหมาะสมให้
- ๑.๕ มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันสมควร^{๔๕}

๒. ทักขินทิส ทิสเบื้องขวา ได้แก่ครู อาจารย์ ซึ่งหมายความว่าหมาย หน้าที่อันศิษย์พึงปฏิบัติต่อครูอาจารย์ ดังนี้

- ๒.๑ ลูกขึ้นยืนรับ
- ๒.๒ เข้าไปคอยรับใช้
- ๒.๓ เชื่อฟัง
- ๒.๔ คอยดูแลปรนนิบัติ
- ๒.๕ เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ^{๔๖}

ครูอาจารย์ครั้งได้รับการปฏิบัติจากศิษย์ดังนี้แล้ว พึงอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

- ๒.๑ แนะนำให้เป็นคนดี
- ๒.๒ ให้เรียนดี
- ๒.๓ บอกศิลปวิทยาทุกอย่างด้วยดี
- ๒.๔ ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง

^{๔๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๒/๑๙๙.

^{๔๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

^{๔๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

^{๔๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๘/๒๑๒.

๒.๕ ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย^{๔๗}

๓. ปัจฉิมทิศ ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ภรรยา หมายความว่าหน้าที่อันสามีพึงปฏิบัติต่อภรรยา ดังนี้

๓.๑ ให้เกียรติยกย่อง

๓.๒ ไม่ดูหมิ่น

๓.๓ ไม่ประพุดินอกใจ

๓.๔ มอบความเป็นใหญ่ให้

๓.๕ ให้เครื่องแต่งตัว^{๔๘}

ภรรยาเมื่อได้รับการปฏิบัติจากสามีโดยฐานะ ๕ ประการนี้ แล้ว พึงปฏิบัติต่อสามีโดยฐานะ ๕ เช่นกัน คือ

๓.๑ จัดการงานดี

๓.๒ สงเคราะห์คนข้างเคียงดี

๓.๓ ไม่ประพุดินอกใจ

๓.๔ รักษาทรัพย์สมบัติที่สามีหามาให้

๓.๕ ขยันไม่เกียจคร้านในกิจทั้งปวง^{๔๙}

๔. อุตตรทิศ ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่มิตรสหาย หมายถึงหน้าที่ที่กุลบุตรพึงปฏิบัติต่อมิตรด้วยกัน ดังนี้

๔.๑ ด้วยการให้ (การแบ่งปันสิ่งของให้)

๔.๒ กล่าววาจาเป็นที่รัก

๔.๓ ประพุดิตนให้เป็นประโยชน์

๔.๔ วางตนสม่ำเสมอ

๔.๕ ไม่พูดจาหลอกลวงกัน^{๕๐}

มิตรครั้งได้รับการปฏิบัติจากกุลบุตรอย่างนี้ แล้วพึงอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยฐานะ ๕ ประการ เช่นกัน คือ

๔.๑ ป้องกันมิตรผู้ประมาทแล้ว

๔.๒ ป้องกันทรัพย์สมบัติของมิตรผู้ประมาทแล้ว

๔.๓ เมื่อมีภัยเป็นที่พำนักได้

๔.๔ ไม่ละทิ้งในยามอันตราย

^{๔๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๘/๒๑๒.

^{๔๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๙/๒๑๒.

^{๔๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๙/๒๑๒.

^{๕๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๐/๒๑๒.

๔.๕ นับตลอดถึงวงศ์ตระกูลของมิตร^{๕๑}

๕. เภฏฐิมทิต ทิศเบื้องล่าง ได้แก่คนรับใช้และคนงาน หมายถึงหน้าที่ ที่ผู้เป็นเจ้านายพึงปฏิบัติต่อคนรับใช้หรือคนงาน ดังนี้

๕.๑ จัดการให้ทำตามความสามารถ

๕.๒ ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งานและความเป็นอยู่

๕.๓ ดูแลรักษาพยาบาลในเวลาป่วยไข้

๕.๔ ให้อาหารมีรสแปลก

๕.๕ ให้อภัยตามโอกาส^{๕๒}

ลูกจ้างหรือคนรับใช้ เมื่อได้การปฏิบัติจากนายจ้างอย่างนี้แล้ว พึงอนุเคราะห์เจ้านายด้วยฐานะ ๕ ประการ คือ

๕.๑ ตื่นขึ้นทำงานก่อนนาย

๕.๒ เลิกงานเข้านอนทีหลังนาย

๕.๓ ถือน้ำเอาแต่ของที่นายให้

๕.๔ พัฒนางานให้ดีขึ้น

๕.๕ นำคุณของนายไปสรรเสริญ^{๕๓}

๖. อุปริมทิต ทิศเบื้องบน ได้แก่ พระสงฆ์ สมณพราหมณ์ หมายถึงหน้าที่ ที่คฤหัสถ์พึงปฏิบัติต่อพระสงฆ์ (สมณพราหมณ์) ดังนี้

๖.๑ จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา

๖.๒ จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา

๖.๓ จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา

๖.๔ ต้อนรับด้วยความเต็มใจ

๖.๕ อุปถัมภ์ด้วยปัจจัยสี่^{๕๔}

พระสงฆ์ (สมณพราหมณ์) ครั้นได้รับการบำรุงด้วยฐานะ ๕ ประการนี้ แล้ว พึงอนุเคราะห์คฤหัสถ์ด้วยฐานะ ๕ ประการเช่นกัน คือ

๖.๑ ห้ามมิให้ทำความชั่ว

๖.๒ ให้ตั้งอยู่ในความดี

๖.๓ อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม

^{๕๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๐/๒๑๒.

^{๕๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๑/๒๑๒.

^{๕๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๑/๒๑๒.

^{๕๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๒.

๖.๔ ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยได้ฟัง

๖.๕ อธิบายสิ่งที่เคยได้ฟังแล้ว ให้แจ่มแจ้ง

๖.๖ บอกทางสวรรค์ให้ คือสอนวิธีดำเนินชีวิตให้ประสบสุข^{๕๕}

ความสำคัญของทศ ๖

หลักทศ ๖ เป็นหลักปฏิบัติในหน้าที่ของตนเองต่อกัน ระหว่าง บิดามารดากับบุตร ครู-อาจารย์กับศิษย์ สามีกกับภริยา มิตรกับมิตร นายกับพว และคฤหัสถ์กับพระสงฆ์หลักธรรมเรื่องทศหก ในพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ที่มีชีวิตร่วมกันอยู่ในสังคม มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในชีวิตประจำวัน มีความสัมพันธ์กันในหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ทั้งทางภาครัฐ และเอกชน มนุษย์เป็นสัตว์สังคมติดต่อสัมพันธ์ซึ่งกันและกันตั้งแต่สถาบันเล็กสุดของสังคมคือสถาบันครอบครัว จนถึงใหญ่สุดของสังคมคือสถาบันชาติบุคคลจะอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขนั้นต้องเป็นคนที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีความประพฤติเรียบร้อยดีงาม มีคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรมประจำใจ มีหลักธรรมยึดถือเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ฉะนั้นผู้ปฏิบัติในหลักทศ ๖ ได้อย่างครบถ้วนได้ชื่อเป็นผู้ปิดประตูแห่งความเสื่อมที่มาจากทศทั้ง ๖ และได้ชื่อว่าเป็นผู้ดำรงชีพอยู่อย่างมีความสุข

๓.๓.๓ หลักการวตา

พระพรหมคุณาภรณ์ ได้ให้ความหมาย การวะ หรือ การวตา คือ ความเคารพ การเคารพถือเป็นสิ่งสำคัญที่จะพึงใส่ใจ และปฏิบัติต่อกันด้วยความเอื้อเฟื้อและหนักแน่นจริงจัง การมองเห็นคุณค่า มองเห็นความสำคัญและปฏิบัติต่อบุคคลหรือสิ่งนั้นอย่างถูกต้อง ด้วยความจริงใจ^{๕๖} ประกอบด้วยหัวข้อธรรม ๖ ส่วนด้วยกัน คือ

ประเภทของการวตา ๖

๑) สัตถุการวตา ความเคารพในพระศาสดาหรือพระพุทธเจ้า^{๕๗}

พระพุทธเจ้าทรงมีคุณสมบัติหลายอย่าง กล่าวคือ “มีคุณสมบัติภายนอกได้แก่บุคลิกภาพ และสมบัติภายใน ได้แก่คุณธรรมต่างๆ”^{๕๘} ในบทสวดระลึกถึงพระพุทธคุณได้แสดงพระพุทธลักษณะของพระองค์ไว้ ๙ ประการ ดังนี้

๑) เป็นพระอรหันต์

^{๕๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๒.

^{๕๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิมพ์การพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๘๙.

^{๕๗} วิ.ป. (ไทย) ๘/๒๗๑/๓๖๓.

^{๕๘} พระมหาสุพัฒน์ กลยาณธมโม, “พระพุทธเจ้า: บทบาทและหน้าที่ในฐานะพระบรมครู”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสนมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑.

- ๒) ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ
- ๓) เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ
- ๕) เสด็จไปได้ด้วยดี
- ๖) รู้แจ้งโลก
- ๗) เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
- ๘) เป็นพระพุทธรเจ้า
- ๙) เป็นพระผู้มีพระภาคเจ้า^{๕๙}

๒) ธัมมการวตา ความเคารพในธรรม

พระธรรม คือ คำสั่งสอนที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบและนำมาตรัสสอนสัตว์โลกให้รู้ตามพระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงเคารพธรรม ในบทสวดระลึกพระธรรมคุณ ได้แสดงคุณของพระธรรมไว้ ๖ ประการ ดังนี้

๑. พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว คือ ตรัสไว้เป็นจริงแท้ อีกทั้งงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุด พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ ประกาศหลักการครองชีวิตอันประเสริฐบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง

๒. ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง คือ ผู้ใดปฏิบัติ ผู้ใดบรรลุผู้นั้นย่อมเห็นประจักษ์ด้วยตนเอง ไม่ต้องเชื่อตามคำของผู้อื่น ผู้ใดไม่ปฏิบัติ ไม่บรรลุ ผู้นั้นจะบอกก็เห็นไม่ได้

๓. ไม่ประกอบด้วยกาล คือ ไม่ขึ้นกับกาลเวลา ให้ผลแก่การปฏิบัติทุกเวลา ทุกโอกาสบรรลุเมื่อใดก็ได้รับผลเมื่อนั้น และเป็นจริงอยู่อย่างไร ก็เป็นอย่างนั้นไม่จำกัดด้วยกาล

๔. ควรเรียกให้มาดู คือช่วยเชิญให้มาชม พิสูจน์ และทำทนายต่อการตรวจสอบเพราะเป็นของจริงและดีจริง

๕. ควรน้อมเข้ามาในตนเอง คือ ควรน้อมเข้ามาไว้ในใจ หรือน้อมใจเข้าไปให้ถึงด้วยการปฏิบัติให้เกิดมีขึ้นในใจ หรือให้ใจบรรลุถึงอย่างนั้น หมายความว่าเชิญชวนให้ทดลองปฏิบัติดูอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นสิ่งที่นำผู้ปฏิบัติให้เข้าไปที่หมายคือนิพพาน

๖. อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน คือ เป็นวิสัยของวิญญูชนจะพึงรู้ได้ เป็นของจำเพาะตน ทำให้กันไม่ได้ เอากันไม่ได้ และรู้ได้ประจักษ์ใจเฉพาะตนเท่านั้น^{๖๐}

๓) สังฆการวตา ความเคารพในสงฆ์

พระสงฆ์เป็นหนึ่งในรัตน ๓ ประการ คือ สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงจัดตั้งขึ้นมาภายหลังเป็นสังฆหนึ่งทีเรียกว่า สังฆะ หรือ สงฆ์ คำว่า สงฆ์ในเรื่องของความหมายทางภาษามี ๒ อย่างคือ

^{๕๙} อภ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๑๐/๔๒๑.

^{๖๐} อภ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๑๐/๔๒๒.

๑. ทางวินัย คำว่า สงฆ์ หมายถึงภิกษุที่ประชุมกันทำสังฆกรรม จำนวนตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป

๒. ทางธรรม คำว่า สงฆ์ หมายถึงคณะบุคคล หรือกลุ่มคนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ปฏิบัติชอบตามธรรมวินัย นอกจากนี้แล้ว คำว่า สงฆ์ สามารถแปลได้หลายความหมาย เช่น ผู้ฆ่ากิเลส หมายความว่า จะเป็นใครก็ตามถ้าพยายามฆ่ากิเลส คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลงแล้ว ผู้นั้นได้นามว่าเป็นสงฆ์มีอยู่ ๒ อย่าง คือ

๑) สมมติสงฆ์ ได้แก่ ชุมชนภิกษุหมู่หนึ่งตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป ซึ่งสามารถประกอบสังฆกรรมได้ตามกำหนดทางพระวินัย ต่างโดยเป็นสงฆ์จตุรกรบ้าง (๔ รูปขึ้นไป) ปัญจกรบ้าง (๕ รูปขึ้นไป) ทศกรบ้าง (๑๐ รูปขึ้นไป) วิสดีกรบ้าง (๒๐ รูปขึ้นไป)

๒) ปรมัตถสงฆ์หรืออริยสงฆ์ ได้แก่ ผู้เจริญวิปัสสนา จนได้บรรลุมรรค ผลนิพพานไปแล้ว คือ พระอริยบุคคลผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรคจนถึงพระอรหันต์^{๖๑}ในบทสวดระลึกถึงพระสังฆคุณ ได้แสดงคุณธรรมของพระสงฆ์ไว้ ๙ ประการ ดังนี้

๒.๑) พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ปฏิบัติดี

๒.๒) เป็นผู้ปฏิบัติตรง

๒.๓) เป็นผู้ปฏิบัติถูกทาง

๒.๔) เป็นผู้ปฏิบัติสมควร

๒.๕) เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย

๒.๖) เป็นผู้ควรแก่ของต้อนรับ

๒.๗) เป็นผู้ควรแก่ทักษิณาทาน

๒.๘) เป็นผู้ควรแก่การทำอัญชลี

๒.๙) เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก^{๖๒}

แม้ว่าจะเป็ภิกษุสามเณร แม้ว่าจะเป็ภุชนกั้ตาม แต่เมื่อเป็นผู้มีความเพียรพยายามที่จะฝึกอบรมตนเองทั้งในด้านความรู้และข้อวัตรปฏิบัติ ถือว่าควรแก่การกราบไหว้ของคฤหัสถ์แม้ว่าจะยังมีได้เป็นพระอริยบุคคล ภิกษุสามเณรรูปใดก็ตามเมื่อชาวบ้านกราบไหว้แล้วยังมีความสำนึกที่จะสำรวจตนว่าเป็นผู้มีคุณความดีสมควรแก่การกราบไหว้ของเขาหรือไม่ภิกษุสามเณรรูปนั้นถือว่าเป็นเคารพกราบไหว้

๔) ลิกขาการวตา ความเคารพในการศึกษา

^{๖๑} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ ป.ธ.๙.), มงคล ๓๘ ประการ, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๗๙.

^{๖๒} อ.จ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๑๐/๔๒๒-๔๓๓

คำว่า ศึกษา ได้แก่ การเล่าเรียน ฝึกฝน และอบรม^{๖๓} มาจากภาษาบาลีว่า สิกขา มาจากภาษาสันสกฤตว่า ศึกษา การสำเหนียก ข้อที่จะต้องศึกษาข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมพัฒนา ในภาษาไทยใช้ตามสันสกฤตว่า ศึกษาในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึง การศึกษา เรียกว่า ไตรสิกขา มี ๓ อย่าง คือ

๑. อธิศีลสิกขา ฝึกอบรมในเรื่องศีล
๒. อธิจิตตสิกขา ฝึกอบรมในเรื่องจิตเรียกก่ายๆว่า สมาธิ
๓. อธิปัญญาสิกขา ฝึกอบรมในเรื่องปัญญา^{๖๔}

การศึกษามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตคน พระพุทธศาสนาถือหลักศึกษาตามธรรมชาติของมนุษย์เรา หมายความว่า “มนุษย์เรานี้ท่านเรียกว่า เป็นสัตว์ที่ต้องฝึกและก็ฝึกได้ด้วย คือ ชีวิตมนุษย์ที่เป็นอยู่นี้เป็นชีวิตที่ได้มาด้วยการเรียนรู้และฝึกหัดพัฒนา”^{๖๕} การศึกษาหรือศึกษานั้นเอง ดังนั้นเมื่อคนเรายังมีชีวิตอยู่ ถ้าจะเป็นอยู่และเป็นอยู่ให้ดีก็ต้องมีการศึกษาอยู่ตลอดเวลาแล้วได้ว่า “ชีวิตคือการศึกษา หรือชีวิตที่ดีคือชีวิตที่มีการศึกษา มีการเรียนรู้หรือมีการฝึกฝนไปด้วย”^{๖๖} ดังนั้น “มนุษย์จึงเป็นสัตว์ประเสริฐ ด้วยการฝึกด้วยการศึกษา เรียนรู้สิ่งต่างๆถ้ามนุษย์ตั้งใจปฏิบัติตามธรรมชาติของตนที่เป็นสัตว์ผู้ฝึกได้ ก็จะเป็นผู้ที่ประเสริฐอย่างยิ่ง”^{๖๗} ดังพุทธสุภาษิตบทว่า “ผู้ฝึกฝนได้แล้วเป็นผู้ที่ประเสริฐที่สุด”^{๖๘} และพุทธสุภาษิตบทว่า “ผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะจัดว่าเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่เทวดาและมนุษย์”^{๖๙} จะเห็นได้ว่าการศึกษามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อมนุษย์ทุกคน เพราะจะทำให้มนุษย์มีความงามและความเรียบร้อยทั้งด้าน กาย วาจา และใจ ดังนั้นความเคารพในการศึกษา จึงหมายถึง การรู้จักตระหนักถึงคุณค่าของการศึกษาหาความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม แล้วแสดงออกซึ่งความเคารพ โดยการตั้งใจศึกษาเล่าเรียนอย่างเต็มความสามารถ จะศึกษาเรื่องใดก็ตาม ก็จงศึกษาให้ถึงแก่นแท้ของเนื้อความ รวมทั้งการรู้จักบำรุงและให้การสนับสนุน

^{๖๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๓๓๙.

^{๖๔} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๓๓๙.

^{๖๕} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), สอนนาค-สอนจิต ชีวิตพระ-ชีวิตาวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสารจำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑๗.

^{๖๖} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), ชีวิตที่เป็นอยู่ดี, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๔), หน้า ๕.

^{๖๗} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), สอนนาค-สอนจิต ชีวิตพระ-ชีวิตาวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสารจำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑๙.

^{๖๘} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๒๑/๑๓๓.

^{๖๙} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๔๕/๓๓๘.

การศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม ไม่เพียงแต่การศึกษาเท่านั้นการนำไปใช้วานก็เช่นกัน ควรนำความรู้ที่ได้ศึกษามาควบคู่กับคุณธรรมเพื่อนำชีวิตให้ถึงเป้าหมาย

๕) อับปรมาทคารวตา ความเคารพในความไม่ประมาท

ความประมาท เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการบำเพ็ญกุศลธรรมทั้งหลายให้สมบูรณ์ หลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งเรียกว่า “พระไตรปิฎก” ได้แก่ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก จำนวน ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ย่อมสรุปรวมลงในความไม่ประมาท พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเปรียบเทียบอับปรมาทธรรมเหมือนรอยเท้าช้าง เป็นต้น ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

ภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายไม่มีเท้า มีสองเท้า มีสี่เท้าหรือมีมากก็ตาม มีรูป มีสัญญา ไม่มีสัญญา หรือมีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ก็ตาม มีประมาณ เท่าใดพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าบัณฑิตกล่าวกว่าเลิศกว่าสัตว์ทั้งหลายมีประมาณนั้น ฉนใด กุศลธรรมทั้งหมดก็ฉนนั้นเหมือนกัน มีความไม่ประมาทเป็นมูล รวมลงในความไม่ประมาท ความไม่ประมาทบัณฑิตกล่าวกว่า เป็นธรรมที่เลิศกว่ากุศลเหล่านั้น^{๗๐}

ภิกษุทั้งหลาย รอยเท้าของสัตว์ที่เกี่ยวไปบนแผ่นดินทั้งหมดรวมลงในรอยเท้าช้างรอยเท้าช้าง ชาวโลกกล่าวกว่าเลิศกว่ารอยเท้าเหล่านั้น เพราะเป็นรอยใหญ่แม้ฉนใดกุศลธรรมทั้งหมดก็ฉนนั้นเหมือนกันมีความไม่ประมาทเป็นมูลรวมลงในความไม่ประมาท ความไม่ประมาทบัณฑิตกล่าวกว่าเลิศกว่ากุศลเหล่านั้น^{๗๑}

ความไม่ประมาทจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของคนเรา ก่อนที่พระพุทธองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระองค์ยังได้ตรัสเตือนภิกษุทั้งหลายเป็นปัจฉิมวาจา คือ พระดำรัสครั้งสุดท้าย ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เราขอเตือนทั้งหลาย สังฆารทั้งหลายมีเสื่อมเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด”^{๗๒} ตัวไม่มัวเมา และไม่ลุ่มหลงด้วยการปฏิบัติอยู่เป็นประจำมิให้ขาดบุคคลผู้คาดหวังความเจริญก้าวหน้าในชีวิตและการงาน ควรเคารพในความไม่ประมาทด้วยการปฏิบัติดังนี้

๑. รู้จักคุณค่าของเวลา ไม่ผัดเพี้ยนปล่อยวันคืนให้ล่วงไปเปล่า
๒. มองเห็นโทษของทุจริตและคุณค่าของทุจริต เลิกและหลีกเลี่ยงทุจริต เร่งชวนชวายประพฤตีสุจริต ประกอบแต่สิ่งที่ดีงาม
๓. ไม่ปล่อยใจให้ลุ่มหลงมัวเมาในสิ่งที่เฝ้ายวน และความสนุกสนานเพลิดเพลินต่างๆ เร่งปฏิบัติหน้าที่การงานให้สำเร็จผลด้วยดี

^{๗๐} ส.ม. (ไทย) ๑๘/๑๓๘/๗๓.

^{๗๑} ส.ม. (ไทย) ๑๘/๑๔๐/๗๕.

^{๗๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๘/๑๖๖.

๔. สิ่งใดก็ทำจริงจัง ไม่เหลาะแหละโลเล

๕. มีสติสัมปชัญญะรู้จักยับยั้งชั่งใจบังคับควบคุมตัวเองได้ และหัดเป็นคนรอบคอบ

๗๓

ความไม่ประมาทถือเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง บุรุษก็ดี สตรีก็ดี คฤหัสถ์หรือภิกษุสงฆ์ ควรให้ความสำคัญในความไม่ประมาทในการใช้ชีวิตประจำวัน ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไม่ประมาท ได้แก่ การมีชีวิตอยู่อย่างไม่ขาดสติ หรือการใช้สติอยู่ทุกขณะในการดำรงชีวิต ทำให้เกิดความระมัดระวังตัว ป้องกันไม่ให้พลาดตกไปในทางชั่วหรือทางเสื่อม คอยยับยั้ง คอยเตือนอยู่ตลอดเวลาทำให้สำนึกในหน้าที่และการทำงานอยู่เสมอ โดยพิจารณาหลักธรรมข้อที่ควรพิจารณาเนื่องๆ มี ๕ ประการดังนี้

๑. เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ได้

๒. เรามีความเจ็บเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไปได้

๓. เรามีความเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้

๔. เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจไปทั้งสิ้น

๕. เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมใดไว้จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตามย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น^{๗๔}

เพราะฉะนั้นบุคคลจึงไม่ควรตั้งอยู่ในความประมาท ผู้ที่ตั้งอยู่ในความไม่ประมาททั้ง ๕ ประการดังกล่าว ถือว่าเป็นผู้ไม่ประมาทในธรรมขั้นต่ำ ส่วนผู้ใดที่ประพฤตินตามหลักธรรมนี้แล้วชีวิตผู้นั้นย่อมดำเนินไปอย่างถูกต้องแม้จากโลกนี้ไปแล้ว

๖) ปฏิสันถารคารวตา ความเคารพในปฏิสันถาร^{๗๕}

คำว่าปฏิสันถาร^{๗๖} หมายถึงการทักทายปราศรัยแขกผู้มาหา^{๗๗} ได้แก่การต้อนรับ การรับรอง^{๗๘} การแสดงความต้อนรับมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นการเปิดและอุดช่องโหว่ เป็นการรู้จักสงเคราะห์ซึ่งกันและ สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างการต้อนรับนั่นเอง

^{๗๓} มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **หลักสูตรและประมวลการสอนวิชาธรรม**, หน้า ๑๘๗.

^{๗๔} อัง.ปณจก. (ไทย) ๒๒/๕๗/๙๙-๑๐๔.

^{๗๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๑๙.

^{๗๖} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๕๓/๑๒๓.

^{๗๗} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๕**, หน้า ๔๙๕.

^{๗๘} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๗๙.

ความสำคัญของคารวตา ๖

หลักการวะ หรือคารวตาธรรม หรือธรรมที่ควรเคารพ จึงเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญยิ่งในการประพฤติปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเองให้สมบูรณ์ ความเคารพนี้ “นับเป็นสมบัติของอารยชนด้วยอารยชนคือ คนที่มีอารยธรรมย่อมมีความเคารพกันเป็นระเบียบ” การที่บุคคลจะนับถือกราบไหว้บูชา หรือลงมือกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดลงไป หากมีความเคารพเป็นเบื้องต้นแล้วสิ่งนั้นก็ย่อมส่งผลทำให้สำเร็จประโยชน์แก่ผู้กระทำอย่างเต็มที่ ความเจริญรุ่งเรือง และการได้รับสรรเสริญ ยกย่องมูทิตายินดีเป็นต้น ล้วนแล้วแต่อาศัยความเคารพเป็นที่ตั้งเช่นกัน พระพุทธเจ้าจึงทรงสรรเสริญความเคารพว่าเป็นมงคลชีวิต “เพราะเป็นปัจจัยส่งเสริมการพัฒนาชีวิต ช่วยให้ชีวิตมีความเจริญช่วยยกระดับชีวิตให้สูงขึ้น และช่วยให้มีจิตใจสูงขึ้นด้วยคุณธรรมประจำใจ”^{๗๙} พระพุทธศาสนาคงอยู่ได้จนถึงทุกวันนี้ ก็เนื่องจากเหล่าพุทธบริษัทต่างช่วยกันทำนุบำรุงและเผยแผ่ให้สืบเนื่องด้วยความเคารพและศรัทธา การปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอน ของพระพุทธเจ้าด้วยความเคารพ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ทั้งในทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม^{๘๐}

๓.๓.๔ หลักสาราณียธรรม^{๘๑}

พระพรหมคุณาภรณ์ ได้ให้ความหมายของ สาราณียธรรม ไว้ว่า ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคี หลักการอยู่ร่วมกัน^{๘๒} ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเมื่อนุชย์เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสิ่งใดจะต้องถือปฏิบัติต่อสิ่งนั้นด้วยความถูกต้องเหมาะสม เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมความปรองดอง เมื่อความสามัคคีเป็นบ่อเกิดแห่งความสำเร็จทั้งปวง เป็นพลังอันยิ่งใหญ่ที่สามารถสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงให้เกิดขึ้นได้และเป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมทุกๆ คนควรที่จะตระหนัก เอาใจใส่ และร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้นให้มากที่สุด

ประเภทของสาราณียธรรม

ในทางพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสหลักธรรมที่เป็นแนวทางในการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดองให้เกิดขึ้นในสังคมเอาไว้ ๖ ประการด้วยกัน คือ

^{๗๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๘.

^{๘๐} พระธรรมปิฎก (ประยูรธี ปยุตโต), ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๑.

^{๘๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๒๑.

^{๘๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒, หน้า ๔๔๒.

๑. เมตตามโนกรรม หมายถึง การคิดดี การมองกันในแง่ดี มีความหวังดีและปรารถนาดีต่อกัน รักและเมตตาต่อกันคิดแต่ในสิ่งที่สร้างสรรค์ต่อกัน ไม่อิจฉาริษยา ไม่คิดอคติ ไม่พยายาพไมโกรธแค้นเคืองกัน รู้จักให้ออกาสและให้อภัยต่อกันและกันอยู่เสมอ

๒. เมตตาวจีกรรม หมายถึงการพูดแต่สิ่งที่ดีงาม พูดกันด้วยความรักความปรารถนาดีรู้จักการพูดให้กำลังใจกันและกัน ในยามที่มีใครต้องพบกับความทุกข์ความผิดหวังหรือความเศร้าหมองต่างๆโดยที่ไม่พูดจาซ้ำเติมกัน ในยามที่มีใครต้องหกล้มลง ไม่นินทาว่าร้ายทั้งต่อหน้าและลับหลังพูดแนะนำในสิ่งที่ดีและมีประโยชน์ พูดอย่างใดก็ทำอย่างนั้น ไม่โกหกมดเท็จ

๓. เมตตาทกกรรม หมายถึง การทำความดีต่อกัน สนับสนุนช่วยเหลือกันทางด้านกำลังกายมีความอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักสัมาคารวะ ไม่เบียดเบียนหรือรังแกกัน ไม่ทำร้ายกันให้ได้รับความทุกข์ทรมาน ทำแต่ในสิ่งที่ถูกต้องต่อกันอยู่ตลอดเวลา

๔. สาธารณโภคี หมายถึง การรู้จักแบ่งปันผลประโยชน์กันด้วยความยุติธรรมช่วยเหลือกัน ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ไม่เอาัดเอาเปรียบและมีความเสมอภาคต่อกัน เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันอยู่เสมอ

๕. ศิลสามัญญตา หมายถึง การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับหรือวินัยต่างๆอย่างเดียวกัน เคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคลไม่ก้าวก่ายหน้าที่กัน ไม่อ้างอำนาจบาตรใหญ่ ไม่ถืออภิสิทธิ์ใดๆทั้งปวง

๖. ทิฏฐิสามัญญตา หมายถึง มีความคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกันคิดในสิ่งที่ตรงกัน ปรับมุมมองให้ตรงกัน รู้จักแสวงหาจุดร่วมและ สงวนไว้ซึ่งจุดต่างของกันและกัน ไม่ยึดถือความคิดของตนเป็นใหญ่ รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นอยู่เสมอ

ความสำคัญ

สาราณียธรรม ๖ ประการ เป็นหลักธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงความระลึกรู้ถึง ความรักใคร่สามัคคี สาราณียะ จะประกอบไปด้วยความปรารถนาดีต่อกันทั้งทางกาย วาจา และใจ ในขณะเดียวกันก็มีความเข้าใจในหลักการแก้ปัญหา หรือแก้ทุกข้ออย่างถูกต้องเสมอ (ทิฏฐิสามัญญตา) ปฏิบัติตามแนวทางการประพฤติปฏิบัติที่เป็นไปด้วยการแก้ปัญหาโดยเสมอ (ศิลสามัญญตา) มีการแบ่งปันเกื้อกูลกัน (สาธารณคิ) หลักธรรมทั้งหลายเหล่านี้แต่ละอย่างคือธรรมที่ตั้งแห่งการให้ระลึกถึงกัน ชื่อว่าปิยกรณธรรม ธรรมเครื่องทำความรัก เมื่อบุคคลปฏิบัติตามหลักธรรมดังกล่าว ย่อมก่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีปรองดองระหว่างกัน

๓.๓.๕ หลักอภิธานิยธรรม ๗

ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับอภิธานิยธรรม ๗ ในส่วนที่เกี่ยวข้องไว้โดยสังเขปดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงอภิธานิยธรรมไว้ว่า เป็นธรรมที่ไม่เป็น ที่ตั้งแห่งความเสื่อม ธรรมที่ทำให้ไม่เสื่อม เป็นธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว^{๘๓}

พระเทพคุณาภรณ์ (โสภณ โสภณจิตฺโต) ได้กล่าวถึงอภิธานิยธรรม คือ ธรรมอันเป็น ที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญอย่างเดียว ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในหมู่มนุษย์ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้รู้จักประยุกต์ใช้ธรรมะในทางการเมืองการปกครองเพื่อให้เกิดคุณประโยชน์ และเกิดความสามัคคีในสังคมสืบไป

การปกครองในทุกระดับ หากมีคุณธรรม ๗ ข้อ ที่เชื่อว่าอภิธานิยธรรมแล้วจะมีแต่ความ เจริญ มีความสามัคคี เป็นปึกแผ่นแน่นหนา ศัตรูไม่สามารถทำลายได้ ถ้าเราจะส่งเสริมให้ระบอบ ประชาธิปไตยมั่นคง เกิดเป็นคุณประโยชน์ใหญ่หลวงต่อชาติบ้านเมือง ควรพร้อมเพรียงกันยึดแนว หลักอภิธานิยธรรม ๗ ประการ หากสามารถปฏิบัติได้อย่างพร้อมเพรียงกันแล้ว การเมืองจะ กลายเป็นการเมืองบริสุทธิ์ แก้ปัญหาของชาติได้สำเร้ง เป็นแบบอย่างการเมืองที่ดีเด่นที่โลกจะชื่นชม ยินดีมาก อภิธานิยธรรม ๗ ประการประกอบด้วย^{๘๔}

๑. หมั่นประชุมกันเป็นประจำ เพราะการประชุมกันบ่อยๆ เป็นการระดมมันสมอง รวมทั้งความสามารถที่ทุกคนมี นำมาแก้ไขปรับปรุงข้อบกพร่อง ส่งเสริมพัฒนาหุ่คณะให้มีความ เจริญในด้านต่าง ๆ

๒. พร้อมเพรียงกันประชุม และพร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกัน ปฏิบัติกิจของหมู่คณะ มีความรับผิดชอบร่วมกัน ดำเนินการไปอย่างพร้อมเพรียงกัน และเมื่อถึงตอน ทำงานก็ต้องทำงานของส่วนรวมให้ดี

๓. ปฏิบัติตามกฎข้อบังคับ ทุกคนที่เป็นสมาชิกของสังคมจะต้องถือระเบียบ ข้อบังคับเพื่อปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาคกัน และเป็นเหตุส่งเสริมให้การปกครองการบริหารเกิดผลดี มีประสิทธิภาพ

๔. ให้ความเคารพนับถือผู้ใหญ่กับความเป็นผู้น้อยเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่าง แยกไม่ออก เพราะการปกครอง การบริหาร จำเป็นต้องมีผู้นำและผู้ตาม หน้าที่ปกครองหน้าที่สั่งการ เป็นต้น เป็นเรื่องผู้นำจำต้องปฏิบัติ

๕. ไม่ลุแก่อำนาจความอยาก ความเห็นแก่ตัว ถ้าใครปฏิบัติได้ดังนี้ ย่อมทำให้สังคมมี ระเบียบวินัยที่ดีขึ้น สามารถดำรงรักษาสิ่งที่มีคุณค่าของสังคมไว้ได้อย่างยั่งยืน จะไม่ก่อให้เกิดความ ศุนย์เสียด้านเศรษฐกิจ และการปกครอง เป็นต้น

^{๘๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๙๗.

^{๘๔} พระเทพคุณาภรณ์ (โสภณ โสภณจิตฺโต), อภิธานิยธรรม, (กรุงเทพมหานคร: หจก. ดวง กมล ปริ้นต้ง, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒๑.

๖. รักสันติภาพ ชัดเกลาคจิตใจอยู่เสมอแสดงถึงความเป็นผู้มีนิสัยดี พร้อมทั้งจะปฏิบัติดีโดยไม่ประมาท การที่สมาชิกของสังคมนั้นเป็นคนดี ย่อมเป็นเกียรติเป็นศักดิ์ศรี เป็นเครื่องยืนยันความบริสุทธิ์ในการปฏิบัติภารกิจให้ดี

๗. ตั้งใจสนับสนุนคนดี ปกป้องคนดี ส่งเสริมคนดี เลือกคนดีมีความสามารถเข้ามาเป็นกำลังพัฒนาหมู่คณะของตน

กล่าวโดยสรุปแล้วอธิธานิยธรรม เป็นหลักธรรมส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นของหมู่คณะหรือธรรมที่ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม กลุ่มชนใด หรือหมู่คณะใดนำมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติกลุ่มชนนั้น หมู่คณะนั้นย่อมมีแต่ความเจริญอย่างเดียว

ความสำคัญ

หลักอธิธานิยธรรม เป็นรูปแบบที่พระพุทธเจ้าได้สอบถามพระอานนท์เกี่ยวกับ “หลักการอธิธานิยธรรม” ที่ทำให้สังคมของชาววัชชีหรือหลักการที่ทำให้ชาววัชชีสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เพราะหลักการนี้หมายถึง หลักการที่ทำให้องค์กรหรือสังคมไม่เผชิญหน้ากับความเสื่อม หากกลุ่มคนต่างพากันร่วมประพฤติปฏิบัติร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ เพราะเป็นหลักการให้คนมีความสามัคคี สัมผัสปรองดองระหว่างกันและกัน หลักอธิธานิยธรรมเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นความสามัคคี^{๘๕} ในแง่มุมนี้พระพุทธองค์มุ่งเน้นย้ำเตือนทั้งวัสสการพราหมณ์และประชาชนในแคว้นวัชชีให้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของอธิธานิยธรรมว่าเป็นหลักการที่นำไปสู่สันติสุขแก่มนุษย์และสังคมที่อาศัยอยู่ร่วมกันได้อย่างไร แม้มีนักคิดหลายท่านตีความเหตุการณ์ดังกล่าวว่า สื่อสารของพระพุทธองค์ในลักษณะดังกล่าวเป็นการเปิดทางให้วัสสการพราหมณ์ได้มีโอกาสและเห็นช่องทางที่จะยึดเมืองวัชชีตามความต้องการของพระเจ้าอชาตศัตรูก็ตาม แต่หากมองในอีกมุมมองหนึ่งจะพบว่าพระพุทธเจ้าพยายามจะสื่อสารให้เห็นความสำคัญของความสามัคคี ตามแนวของอธิธานิยธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระองค์ได้อาศัยตัวอย่างของชาวเมืองวัชชีที่ปฏิบัติตามหลักของอธิธานิยธรรมให้พระสงฆ์ ซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของพระองค์ได้ปฏิบัติตนตามแนวของอธิธานิยธรรมเช่นเดียวกัน

โดยสรุปแล้ว หลักอธิธานิยธรรมเป็นแนวปฏิบัติที่ให้เกิดความสมัคสมานสามัคคีในหมู่คณะ เป็นหลักปฏิบัติเพื่อป้องกันความเสื่อมของหมู่คณะ ช่วยส่งเสริมคุณภาพในการบริหารปกครองและทำให้เกิดความสุขความเจริญในหลาย ๆ ด้าน ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ความพร้อมเพรียงของหมู่คณะจะทำให้มีความสุข”

^{๘๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๖/๘๒-๘๓.

๓.๓.๖ ความกตัญญูกตเวทิต

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายว่า ผู้รู้อุปการคุณที่ท่านกระทำแล้วและตอบแทน^{๘๖}

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของความกตัญญูไว้ว่า ความรู้และยอมรับรู้ในบุญคุณของผู้อื่นที่มีอยู่เหนือตนเรียกว่า กตัญญูตา (กตัญญู) การพยายามทำตอบแทนบุญคุณนั้นๆ เรียกว่า กตเวทิตา (กตเวทิต) คนที่รู้บุญคุณเรียกว่าคนกตัญญู คนที่ตอบแทนเรียกว่า คนกตเวทิต กตัญญูกตเวทิต หมายถึง ความรู้บุญคุณท่านแล้วทำตอบให้ปรากฏนี้เป็นธรรมประคองโลกให้เป็นอยู่ได้และอยู่ได้ด้วยความสะดวก^{๘๗}

พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ) กล่าวถึงความกตัญญูไว้ว่า นักปราชญ์ในอินเดียได้เขียนสอดแทรกความกตัญญูไว้ในวรรณกรรมทุกเรื่องเพื่อสอนใจเยาวชน ทางด้านวรรณคดีในพระพุทธศาสนาได้แก่ ชาดกต่างๆเป็นนิทานสอนใจ ที่แฝงไว้ด้วยความกตัญญูกตเวทิตเกือบทุกเรื่องเพื่อสอนให้ลูกมีความกตัญญูกตเวทิตต่อบิดามารดา ไม่ประทุษร้ายต่อพ่อแม่ ไม่ทำอะไรให้เข้าใจเจ็บไข้ดูแลรักษาช่วยเหลือกิจการ เพื่อพ่อแม่ต้องการ ในประเทศจีน ปรัชญาเมธีได้แก่ ขงจื้อ ได้เขียนหลักปฏิบัติเกี่ยวกับความกตัญญูให้ลูกปฏิบัติต่อพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย สอนให้บุคคลรู้จักเคารพบนอบนับถือผู้มีพระคุณ ประเพณีของจีน เช่น ตื่นเช้าต้องจัดธูป ๓ ดอก ไปยืนหน้าบ้านเพื่อไหว้ฟ้าดินเพื่อระลึกถึงบุญคุณแผ่นดินและฟ้า^{๘๘} ยกย่องคนกตัญญูว่าเราจะคุณคนไม่ต้องไปดูที่แหวนสวมนิ้ว สายสร้อยห้อยคอ รถยนต์ สิ่งเหล่านี้เป็นเปลือกทั้งนั้น แต่ดูว่าเขามีคุณธรรมคือมีความกตัญญูกตเวทิตที่ไหนด เขาปฏิบัติ ต่อพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เครือญาติอย่างไร คนดีย่อมมีความหนักแน่นอดทนให้การดูแลบำรุงรักษา บิดา มารดาให้อยู่เป็นสุขเพราะพ่อแม่เป็นพระประจำบ้านเป็นเทวดาประจำบ้าน ไม่ต้องไปกราบไหว้เทวดาที่ไหน กราบไหว้บิดามารดาก็พอแล้ว การเคารพกราบไหว้บิดามารดาเป็นมงคลชีวิต^{๘๙}

เมื่อกล่าวโดยสรุป ความกตัญญูกตเวทิตคือ ความรู้และการยอมรับรู้ในบุญคุณของบุคคลสัตว์สิ่งของ และธรรมชาตึงแวดล้อม ที่มีต่อตัวเราทั้งทางตรงและทางอ้อม กตเวทิต คือพยายาม

^{๘๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒, หน้า ๒.

^{๘๗} พุทธทาสภิกขุ, กตัญญูกตเวทิตเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของโลก, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๒.

^{๘๘} พระเทพวิสุทธิเมธี(ปัญญานันทภิกขุ), กตัญญูกตเวทิตเป็นเครื่องหมายของคนดี, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๖-๗.

^{๘๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙-๒๐.

กระทำตอบแทนด้วยการทดแทนพระคุณช่วยเหลืออุปการะ ยกย่องบำรุงรักษาให้คงอยู่ในสภาพที่ดีงามเพื่อความสงบสุขของสังคม และเพื่อความสมดุลทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

ลักษณะของความกตัญญู

ปิ่น มุทุกันต์ กล่าวถึงลักษณะของคนมีความกตัญญู ไว้ ๒ ลักษณะ ได้แก่

๑. กตัญญูชั้นสามัญ เป็นการอุปการคุณที่บุคคลอื่นทำให้แก่ตนจะยอมรับรองว่าใครมีคุณก็ต่อเมื่อเขาทำอะไรให้ตนเองเท่านั้น เช่น การยอมรับว่า บิดา-มารดามีพระคุณเพราะได้เลี้ยงดูเรามา ยอมรับว่าครูอาจารย์มีพระคุณเพราะได้อบรมสั่งสอนศิลปวิทยาการ ยอมรับว่าญาติพี่น้องมีบุญคุณเพราะท่านเหล่านั้นเคยให้ข้าวให้น้ำรับประทาน รวมความว่ากตัญญูอย่างสามัญทั่วไปหมายถึง รู้อุปการคุณที่บุคคลอื่นทำให้เรา ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดกตเวทิตี คือ การตอบแทนคุณ

๒. กตัญญูชั้นสัตบุรุษ เป็นความกตัญญูชั้นสูง หมายถึง การรู้จักคุณธรรมความดีอันมีในตัวบุคคลอื่น ใครมีความดีก็รู้ว่าเขาเป็นคนดี ไม่ว่าจะทำอะไรให้เราหรือไม่ก็ตาม ไม่ยึดเอาตัวเองเป็นเครื่องวัดความดีของคนอื่น เป็นการตัดสินใจความดีด้วยความดีและรู้จักกระทั่งว่าธรรมทั้งหลายมีคุณค่าอย่างไร และพยายามถ่ายทอดคุณลักษณะที่ดีนั้นมาใส่ตัวเราเพื่อจะได้ทำความดีเป็นแบบอย่างที่ดีเหมือนเขา^{๙๐}

อย่างไรก็ตาม คำว่ากตัญญูกตเวทิตา เป็นคำที่มาด้วยกันเมื่อกล่าวถึงความกตัญญู ก็ต้องกล่าวถึงกตเวทิตีไปโดยปริยายเพราะในทางปฏิบัติคุณธรรม ๒ ข้อนี้ไม่สามารถแยกจากกันได้

ความกตัญญูเป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ โดยเฉพาะในสังคมมนุษย์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้อื่นและสิ่งอื่นด้านกายภาพที่จะต้องได้รับการอุปการะเลี้ยงดูจากผู้อื่น เช่น บิดา-มารดา ครูบาอาจารย์ ญาติพี่น้อง เป็นต้น ความกตัญญูนี้เป็นคุณธรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติไม่ใช่เฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แม้แต่ต่อสัตว์และพืชทั้งหลาย^{๙๑}พระพุทธศาสนาได้กล่าวยกย่องผู้ที่มีความกตัญญูและให้ความสำคัญต่อบุคคลผู้มีความกตัญญู ว่าเป็นบุคคลที่หาได้ยากในโลก พระพุทธองค์ตรัสว่าบุคคลที่หาได้ยากมี ๒ จำพวก^{๙๒}ได้แก่

๑. บุพพการี ผู้ทำอุปการะก่อน

^{๙๐} ปิ่น มุทุกันต์, มงคลชีวิตภาค ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๑๗-๑๒๐.

^{๙๑} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), คนไทยกับป่า, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗), หน้า ๒๑.

^{๙๒} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๒๐/๑๑๔.

๒. กตัญญูกตเวทิตะ ผู้รู้อุปการะที่เขาทำแล้วและตอบแทนบุญการีบุคคลกับกตัญญูกตเวทิตะบุคคล คือบุคคลที่มาคู่กันเสมอเพราะมีผู้ทำอุปการะก่อน^{๙๓}จึงมีผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทน^{๙๔} และเป็นบุคคลที่หาได้ยากเพราะว่าหมู่สัตว์ส่วนใหญ่ถูกอวิชชาครอบงำ ยากที่จะมองเห็นคุณค่าของบุคคลอื่นได้

ในทางพระพุทธศาสนา จึงได้กล่าวยกย่องสรรเสริญบุคคลผู้ดำรงอยู่ในกตัญญูกตเวทิตาธรรมว่า มีความสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องฝึกอบรมให้เกิดมีดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสแนะนำให้พระภิกษุตระหนักในความกตัญญูรู้คุณว่า

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่าเราทั้งหลายจะเป็นผู้ กตัญญูกตเวทิตะและอุปการะแม้เพียงเล็กน้อย ที่บุคคลอื่นกระทำในเราทั้งหลายจักไม่เสื่อมสูญไปทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้^{๙๕}

ภิกษุทั้งหลาย คุณธรรมข้อนี้คือ กตัญญูกตเวทิตา การรู้จักตอบแทนคุณ เป็นภูมิธรรมของคนดี^{๙๖}

ความสำคัญของความกตัญญู

ความกตัญญูกตเวทิตะเป็นคุณธรรมที่สำคัญสำหรับมนุษยชาติ เป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ ทำให้มีความสัมพันธ์กันในสังคมมนุษย์ และเป็นบ่อเกิดแห่งความรับผิดชอบต่อความเป็นมนุษย์ และเป็นคุณธรรมเบื้องต้นของมนุษย์ธรรมทั้งหลาย เพราะเป็นเครื่องทำลายความเห็นแก่ตัวซึ่งเป็นศัตรูสำคัญของความดี เป็นเหตุให้เกิดความสุขุม รอบคอบ ความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบ โดยลำดับ^{๙๗} จำแนกความสำคัญของความกตัญญูกตเวทิตะได้ดังนี้

๑. ความกตัญญูกตเวทิตะเป็นวัฒนธรรมที่ดีงาม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทยได้สอดแทรกความกตัญญูกตเวทิตะไว้เกือบทุกเรื่อง เช่น การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตาย การบวช วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ วันลอยกระทง เป็นต้น

๒. ความกตัญญูกตเวทิตะ ทำให้สถาบันครอบครัวและสังคมมั่นคง ซึ่งนับว่าเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์รู้จักการกระทำหน้าที่อันเหมาะสมของตนเอง โดยเริ่มจากความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ในสถาบันครอบครัว โดยบิดามารดาทำหน้าที่ในฐานะ

^{๙๓} พระธรรมปิฎก (ประยูร ธมฺมปุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๓๙.

^{๙๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

^{๙๕} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๓๔/๓๒๔.

^{๙๖} อจ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๓/๖๑.

^{๙๗} อำนวย จันเงิน, “การพัฒนาความกตัญญูกตเวทิตะตามแนวคิดของพระพุทธทวารญาณ”, (ทองย้อย กิตติทินโน), วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (ภาควิชาสารัตถศึกษาวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐๘.

บุพการี และบุตรธิดาปฏิบัติหน้าที่ต่อบิดามารดาในฐานะผู้มีความกตัญญูกตเวที อันจะขยายผลในระดับสังคมที่กว้างออกไป

๓. ความกตัญญูช่วยให้โลกอยู่รอดไม่มีปัญหา ปัญหาคนชราไม่มีคนเลี้ยง ปัญหาสงคราม ปัญหาความโหดร้ายทารุณ ปัญหาการเมือง ปัญหาเศรษฐกิจ ฯลฯ ก็จะหมดไป สภาวะสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจะสมดุลไม่ถูกทำลาย คนมีความกตัญญูย่อมระลึกถึงบุญคุณของพ่อแม่ พุंना แม่น้ำ ลำธาร ถนนหนทาง และสิ่งสาธารณประโยชน์อื่นๆ ฯลฯ ช่วยกันอนุรักษ์ บำรุง รักษาให้สิ่งเหล่านั้นคงอยู่ร่วมกับมนุษย์อย่างสมดุลและกลมกลืน ความกตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคน

ประเภทของความกตัญญู

จากการศึกษาพบว่าความกตัญญูมี ๔ ประเภท ได้แก่

๑. ความกตัญญูต่อบุคคล ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระสงฆ์ บิดามารดา ครูอาจารย์และญาติ
๒. ความกตัญญูต่อสถาบัน ได้แก่ สถาบันชาติ สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์
๓. ความกตัญญูต่อสัตว์ ได้แก่ สัตว์ดิรัจฉาน เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย สุนัข
๔. ความกตัญญูต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

กล่าวโดยสรุปแล้ว ความกตัญญูกตเวทีเป็นคุณธรรมที่สำคัญสำหรับมนุษยชาติ เป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ ทำให้มีความสัมพันธ์กันในสังคมมนุษย์และเป็นบ่อเกิดแห่งความรับผิดชอบต่อความเป็นมนุษย์ และเป็นคุณธรรมเบื้องต้นของมนุษยธรรมทั้งหลาย เพราะเป็นเครื่องทำลายความเห็นแก่ตัวซึ่งเป็นศัตรูสำคัญของความดี เป็นเหตุให้เกิดความสุข รอบคอบ ความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบ ซึ่งผู้วิจัยจำแนกความสำคัญของความกตัญญูกตเวทีได้ดังนี้

๑. ความกตัญญูกตเวทีเป็นวัฒนธรรมที่ดีงาม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทยได้สอดแทรกความกตัญญูกตเวทีไว้เกือบทุกเรื่อง เช่น การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตาย การบวช วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ วันลอยกระทง เป็นต้น

๒. ความกตัญญูกตเวที ทำให้สถาบันครอบครัวและสังคมมั่นคง ซึ่งนับว่าเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์รู้จักการกระทำหน้าที่อันเหมาะสมของตนเอง โดยเริ่มจากความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ในสถาบันครอบครัว โดยบิดามารดาทำหน้าที่ในฐานะบุพการี และบุตรธิดาปฏิบัติหน้าที่ต่อบิดามารดาในฐานะผู้มีความกตัญญูกตเวที อันจะขยายผลในระดับสังคมที่กว้างออกไป ความกตัญญูช่วยให้โลกอยู่รอดไม่มีปัญหา ปัญหาคนชราไม่มีคนเลี้ยง ปัญหาสงคราม ปัญหาความโหดร้ายทารุณ ปัญหาการเมือง ปัญหาเศรษฐกิจ ฯลฯ ก็จะหมดไป

๓. สภาวะสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจะสมดุลไม่ถูกทำลาย คนมีความกตัญญูย่อมระลึกถึงบุญคุณของพ่อแม่ พุंना แม่น้ำ ลำธาร ถนนหนทาง และสิ่งสาธารณประโยชน์อื่นๆ ฯลฯ ช่วยกันอนุรักษ์ บำรุง รักษาให้สิ่งเหล่านั้นคงอยู่ร่วมกับมนุษย์อย่างสมดุลและกลมกลืน

๔. ความกตัญญูท่วท่เป็นเครื่องหมายของคนดี

๓.๓.๗ สรุป

หลักพุทธธรรมได้มีปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของสังคมไทยมายาวนาน อาจเป็นเพราะวัฒนธรรมไทยมีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนาที่ถูกถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของความเชื่อ พิธีกรรม ศิลปกรรม ศิลธรรม กฎหมาย วรรณกรรม ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี ความสามารถ และอุปนิสัยต่าง ๆ ของคนในสังคมไทย ซึ่งพิจารณาได้จากค่านิยมของไทยบางอย่างที่ปฏิบัติจนเป็นระเบียบแบบแผน ที่ล้วนแต่มีต้นกำเนิดจากหลักคำสอนทางศาสนา ตัวอย่างเช่น มีความเชื่อในกฎแห่งกรรม คือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ซึ่งทำให้คนไทยเป็นชนชาติที่มีความเด็ดเดี่ยว อดทน เฝียมทน รักความเป็นอิสระ แต่ก็ยอมรับสภาพความทุกข์ และมีความหวังกับชีวิตใหม่ว่าจะต้องดีขึ้นถ้าหากกระทำความดี มีศรัทธามั่นคงในการทำบุญและให้ทาน เพื่อสะสมบุญบารมีไว้ภายภาคหน้า มีจิตใจโอบอ้อมอารี ให้อภัยเพื่อนมนุษย์ ไม่ผูกพยาบาท เชื้อพียง เคารพนับถือบุคคลตามลำดับอาวุโส และยึดมั่นในความกตัญญูต่อผู้มีอุปการะ มีความสงบเสงี่ยม นอบน้อม สำนวม เกรงใจผู้อื่น และมีความระมัดระวังรอบคอบ ฯลฯ ซึ่งวัฒนธรรมดังกล่าวเหล่านั้น นับเป็นเครื่องหล่อหลอมสมาชิกของสังคมให้เกิดความผูกพันสามัคคี มีทัศนคติ ความเชื่อ และค่านิยมที่สอดคล้องกับบุคคลอื่น ๆ ในสังคม

ดังนั้นการนำหลักพุทธธรรมกับไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะหลักพุทธธรรมที่เป็นพื้นฐานสำคัญของการดำเนินชีวิตจึงมักจะมีผลสอดคล้องกับการยึดมั่นในการทำความดี มีความสอดคล้องที่ทำให้บุคคลเข้าใจกัน อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข หลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาใช้ได้ในชีวิตประจำวัน สรุปได้ดังนี้

๑. การทำความดี ละเว้นความชั่ว แนวทางการปฏิบัติของแต่ละศาสนาแตกต่างกัน แต่ทุกศาสนาก็สอนให้ทำความดีและละเว้นความชั่วทั้งนั้น เช่น ศีล ๕ ของศาสนาพุทธ

๒. การพัฒนาตนเองและการพึ่งตนเอง ศาสนาต่างๆ สอนให้คนพึ่งตนเองและพัฒนาตนเองเพื่อให้อยู่ได้ในสังคมอย่างมีความสุข โดยเฉพาะศาสนาพุทธที่มีพุทธศาสนาสุภษิต ว่า “อตัตาหิ อตัตาโน นาโถ” หมายถึง ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน

๓. ความยุติธรรม ความเสมอภาพและเสรีภาพ พระพุทธเจ้าตรัสว่า ชาติตระกูลไม่ได้เป็นเครื่องกำหนดความแตกต่างของบุคคล คนที่เกิดมาเท่าเทียมกันทั้งนั้นและสอนให้ทุกคนอยู่ภายใต้กติ ๔ คือ ฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติและภยาคติ

๔. การเสียสละหรือการสังคมสงเคราะห์พระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์มีความเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และสงเคราะห์ซึ่งกันและกันด้วยความเมตตากรุณาไม่ใช่หวังผลตอบแทน เช่น หลักสังคหัตถุ ๔ ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตัถจริยา และสมานัตตตา

๕. ความรักความเมตตา คำสอนทุกศาสนาจะเน้นเรื่องความรักความเมตตา เพราะการที่คนเราจะอยู่ร่วมกันได้อย่างสันตินั้นความรักความเมตตาต่อกันย่อมเป็นสิ่งสำคัญ ในพุทธศาสนาก็มีพุทธศาสนสุภาษิตว่า เมตตาธรรมเป็นเครื่องค้ำจุนโลก เช่น หลักสาราณียธรรม

๖. การยกย่องเคารพบิดามารดาถือเป็นหลักสำคัญของศาสนาต่างๆ ว่าบุพการีเป็นสิ่งที่ควรยกย่องในศาสนาพุทธกล่าวไว้ว่าบิดา มารดาเป็นพระพรหมของลูก เช่น หลักทศ ๖ หลักคารวตา

๗. การไม่แบ่งชั้นวรรณะ พระพุทธเจ้าตรัสว่า กำเนิดชาติตระกูลมิได้ทำให้บุคคลเป็นพราหมณ์เป็นกษัตริย์ เป็นพ่อค้า ความประพฤติของบุคคลเป็นเครื่องกำหนดบุคคล ทุกคนเท่าเทียมกัน

๘. ไม่เสพสุรา ไม่เล่นการพนัน ไม่พูดจาขยายความ เป็นพื้นฐานของทุกศาสนาที่บัญญัติไว้อย่างชัดเจนว่า เป็นสิ่งไม่ควรทำ เช่น ศีลในศาสนาพุทธ

บทที่ ๔

แนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการของชาวไททรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ในบทที่ ๔ นี้ผู้วิจัยจะศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการของชาวไททรงดำตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยแบ่งหัวข้อออกเป็น ๓ ประเด็น คือ (๑) แนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของชาวไททรงดำ (๒) หลักพุทธธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของชาวไททรงดำ (๓) แนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมของชาวไททรงดำ ดังนี้

๔.๑ แนวทางการอนุรักษ์และการส่งเสริมวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของชาวไททรงดำ

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ชาวไททรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน ๔๐ คน และได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา โดยผู้วิจัยจะศึกษา ๗ ด้านคือ (๑) แนวคิดและวัฒนธรรมการเกิด (๒) แนวคิดและวัฒนธรรมการตาย (๓) แนวคิดและวัฒนธรรมการแต่งงาน (๔) แนวคิดและวัฒนธรรมการละเล่นพื้นเมือง (๕) แนวคิดและวัฒนธรรมการแต่งกาย (๖) แนวคิดและวัฒนธรรมด้านภาษา (๗) แนวคิดและวัฒนธรรมด้านอาหาร โดยนำเสนอตามลำดับต่อไปนี้

๔.๑.๑ แนวคิดและวัฒนธรรมการเกิด

ชาวไททรงดำมีความเชื่อว่า นับตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิจนถึงวันคลอด ผู้เป็นแม่คงทำงานตามปกติไม่มีการพักผ่อน โดยเชื่อว่าการออกใช้แรงงานนั้นจะทำให้คลอดลูกง่าย เมื่อมีอาการเจ็บท้องก่อนคลอดจะทำพิธีเช่นผีเรือนเรียกว่า “วานขวัญผีเรือน” การประกอบพิธีกรรมให้หมอขวัญเป็นผู้ทำพิธีฆ่าไก่ ๑ ตัว เช่นให้ผีญาติพี่น้องที่ตายทั้งกลมหรือตายในขณะคลอดลูกกินก่อน การเช่นผีญาติพี่น้อง ชาวไททรงดำมีความเชื่อว่า เพื่อไม่ให้ผีญาติเหล่านั้นมารังควาญรบกวนในขณะคลอด เมื่อเด็กคลอดพ้นจากครรภ์มารดาแล้ว ก็จะตัดสายรกซึ่งเรียกว่าสายแห่ยาวประมาณ ๒ ซ้อมือ อาบน้ำเด็กน้อยด้วยน้ำอุ่น แล้วนำไปวางไว้ในกระตัง รองจนกระทั่งสายรกลุดออกมา เมื่อสายรกลุดพ้นออกจากครรภ์แล้วนำไปล้างบรรจุใส่กระบอกไม้ไผ่ที่เตรียมไว้แล้วนำไปแขวนที่คบไม้ใหญ่ในป่าบั้งแห่ซึ่งเป็นป่าสำหรับทิ้งรกเด็กแรกเกิด โดยแขวนสูงจากพื้นดินระดับเสมอศีรษะคนเดินผ่าน ส่วนแม่ก็ให้ล้าง

ชำระทำความสะอาดร่างกายเล็กน้อยแล้วนั่งอยู่ไฟเรียกว่า “อยู่กำเดือน^๑” เมื่อถึงเตาไฟให้หันหน้าเข้าหาเตาไฟ เอามือควักเขม่าควันไฟมากิน หลังจากนั้นดื่มน้ำร้อนอยู่ไฟและอาบน้ำร้อนที่ต้มผสมใบไม้ซึ่งเป็นสมุนไพรพื้นบ้านจนครบเดือน

สมุนไพรที่นิยมนำมาต้มนั้นมี ๓ ชนิด คือ ใบหนาด เปลือกและแก่นพุทธรักษา และพิกุลทั้ง ๕ คือ ดอก ใบ เปลือก ลูก และแก่น โดยนำทั้งหมดมารวมกันแล้วต้มในหม้อดิน หลังจากนั้นจึงให้แม่ลูกอ่อนดื่มและอาบ เหตุผลที่ต้องใช้สมุนไพร ๓ ชนิดนี้ เพราะมีความเชื่อว่าใบหนาดนั้นสามารถป้องกันผีร้ายต่าง ๆ ได้ ในขณะที่ต้นพุทธรักษาเป็นไม้มีหนาม ชาวไททรงดำจะนำหนามของมันไปวางไว้ใต้ถุนนอกชานตรงกับบริเวณที่หญิงแม่ลูกอ่อนจะอาบน้ำ เพื่อป้องกันผีร้ายต่าง ๆ เช่นเดียวกัน พิกุลทั้ง ๕ นั้นเป็นสมุนไพรที่มีสรรพคุณในการรักษาอาการตกโลหิต และช่วยแก้อาการอ่อนเพลียเป็นต้น ความเชื่อดังกล่าวนี้ ถึงแม้จะไม่มีเหตุผลพิสูจน์ได้ เช่น ความเชื่อที่ว่าผีกลัวใบหนาด แต่ก็แสดงให้เห็นว่าการกระทำเช่นนี้ เป็นภูมิปัญญาในการปกป้องดูแลหญิงแม่ลูกอ่อน ซึ่งในขณะที่คลอดลูกใหม่ ๆ เป็นผู้ที่ควรจะได้รับดูแลใส่ใจเป็นการพิเศษนั่นเอง

หลังจากคลอดแล้วชาวไททรงดำมีความเชื่อเกี่ยวกับการปฏิบัติของแม่ลูกอ่อนคือ “การอยู่กำ” หรืออยู่ไฟภายหลังคลอด โดยเริ่มอยู่ไฟตั้งแต่วันแรกเป็นเวลา ๓๐ วัน ในระยะแรก การอยู่ไฟจะนั่งอยู่ที่เตาไฟตลอดเวลา ๓ วัน เรียกว่า “อยู่กำไฟ” แม่กำเดือนหรือหญิงที่อยู่ไฟจะต้องระมัดระวังเรื่องอาหาร รับประทานได้แต่ข้าวเหนียวหนึ่งกับเกลือคั่วหรือเกลือเผาจนครบ ๓ วัน จึงจะ “ออกกำไฟ” ในระยะนี้จะมีญาติพี่น้องและผู้ใกล้ชิดมาเยี่ยมเยียนและอยู่เป็นเพื่อนตลอดเวลา เมื่อออกกำไฟแล้ว ให้ไปสระผมที่ทำน้ำแต่จะไม่อาบน้ำใช้ผ้ารัดเอวไว้ผืนหนึ่งพร้อมกับคาด “ผ้าฮ้ายผืนใต้ไฟ” (ชุดติดไฟ) ทับไว้อยู่ข้างนอกเพื่อให้เกิดความอบอุ่นแก่ร่างกาย เมื่อกลับมาถึงเรือนแล้วทำพิธีเช่นผีย่าไฟ โดยใช้ไข่ไก่ ๑ ฟอง ไปวางไว้ตรงที่ทารกคลอด ทำพิธีสู่ขวัญให้แก่เด็กน้อย สู่ขวัญนมและสู่ขวัญที่นอนเพื่อขอให้ช่วยดูแลรักษาและเลี้ยงดูเด็กน้อยที่เกิดใหม่ ส่วนแม่ใช้ไข่ต้ม ข้าวต้ม ขนม จัดใส่สำหรับทำพิธีสู่ขวัญ หลังจากนั้นเมื่อถึงเวลากลางคืนก็ให้แม่และเด็กน้อยย้ายไปนอนบริเวณที่นอนตามปกติ แต่ผู้เป็นแม่จะต้องอยู่ไฟ ต่อไปจนกระทั่งครบ ๓๐ วัน จึงออกจาก “อยู่กำเดือน” อาหารการกินในเวลาอยู่ไฟจะไม่รับประทานเนื้อสัตว์ทั่วไป มีแต่ผักและปลาบางชนิด เช่น ปลาคิง ปลาแก้ม โดยนำมาบั้งเมื่อครบ ๒๐ วัน ฆ่าเปิด ๑ ตัว ทำพิธีเช่นผิเปลผ้า^๒ จากนั้นจึงเริ่มรับประทานเนื้อสัตว์ได้ โดยเริ่มจากเปิดก่อนต่อมาเป็นไก่ หมู ปลาอย่าง ปลาไหลอย่าง ห้ามรับประทานเนื้อสัตว์ใหญ่ เช่น เนื้อวัว เนื้อควาย จนกว่าจะออกจากกำเดือน โดยเฉพาะเนื้อควายเผือกห้ามรับประทานเด็ดขาด เพราะจะทำให้มีอาการแสดงอาจถึงตายได้

^๑ อยู่กำเดือน หมายถึง การอยู่ไฟของแม่ลูกอ่อน เป็นระยะเวลา ๑ เดือนหลังคลอด

^๒ ชาวไททรงดำมีความเชื่อว่าทุก ๆ สถานที่ในเรือนมีผีประจำ แม้กระทั่งที่เปลสำหรับให้ทารกนอน ก็มีผีประเภทหนึ่ง เรียกว่า “ผิเปลผ้า”

ความเชื่อในพิธีกรรมการเกิดของชาวไททรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เชื่อว่า แม่เ้า^๓ แม่นาง เป็นผู้หล่อมมนุษย์ขึ้น มีโรงงานผลิตมนุษย์ในเมืองแถน มีแถนชาตเป็นผู้กำหนดชะตาชีวิต มีแถนแนนเป็นผู้ตั้งมิ่งขวัญและเป็นผู้กำหนดการมีอายุสั้นหรืออายุยาว เมื่อมนุษย์ถือกำเนิดขึ้น จะมีแม่เกิด^๔ ที่อาจจะหวงลูกและตามมาดูลูกที่เกิดใหม่ อีกทั้งไททรงดำยังเชื่อว่า การเกิดเป็นภาวการณ์เปลี่ยนแปลงที่สำคัญมาก เด็กเกิดใหม่นับเป็นโชคกลางของครอบครัวชาวไททรงดำจึงมีความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดใน ๓ ระยะ คือก่อนเกิดขณะตั้งครรภ์ ขณะที่เกิด และหลังเกิด

ชาวไททรงดำตำบลท่าข้ามยังคงมีการปฏิบัติตามวัฒนธรรมการเกิดอยู่ในบางส่วน โดยเฉพาะความเชื่อในช่วงก่อนเกิด คือ ช่วงที่ปฏิบัติเกี่ยวกับหญิงในช่วงระยะตั้งครรภ์ เช่น เชื่อว่าเด็กจะเกิดมาแล้วตาย ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับ เด็กผีเกิดผีกา และแม่ผีเกิด ที่จะมาทำร้ายทั้งแม่และทารกในครรภ์ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับความฝัน เกี่ยวกับอาหาร เกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ เกี่ยวกับโชคกลางของคลัง และข้อห้ามต่าง ๆ เช่น ห้ามผู้หญิงตั้งครรภ์เดินข้ามคราด เพราะเชื่อว่าข้ามแล้วจะมีครรภ์เกินกำหนด ห้ามกินของร้อนเพราะเชื่อว่าเด็กในท้องร้อนและเสียชีวิตได้ หรือห้ามมองจันทร์กลาง เพราะเชื่อว่าลูกเกิดมาจะตาเหล่ สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ที่ว่า “การปฏิบัติเกี่ยวกับคนท้องตามความเชื่อก็ยังมีอยู่เช่น การห้ามคนท้องเดินข้ามคราด การห้ามกินอาหารรสเผ็ด การห้ามดูจันทร์กลาง แม้ตามหลักความจริงอาจดูแล้วเป็นไปไม่ได้ แต่การห้ามเดินข้ามคราดนั้น อาจเป็นเพราะต้องการเตือนให้คนมีท้องระมัดระวังในการเดินก็ได้ เพราะถ้าหากหกล้มจะเป็นอันตรายทั้งแม่และลูกในท้อง”^๕

จากความเชื่อดังกล่าวชาวไททรงดำจึงให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมการเกิดมาก โดยเฉพาะพิธีก่อนคลอด คือ การทำพิธีเช่นผีเรือนเรียกว่า “วานขวัญผีเรือน” เพื่อเซ่นให้ผีญาติพี่น้องที่ตายทั้งกลมหรือตายในขณะคลอดลูกกินก่อน เพื่อไม่ให้มารังควาญรบกวนในขณะคลอด ชาวไททรงดำเชื่อว่าถ้าไม่ทำพิธีเซ่นไหว้ดังกล่าวทารกอาจเสียชีวิตในขณะที่คลอดหรือหลังคลอด ซึ่งสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ที่ว่า “พวกเราเชื่อกันว่า เด็กแรกเกิดจะมีผีติดตามตัวมาด้วยและพยายามจะเอาเด็กกินไป ถ้าไม่มีการเซ่นผีเรือน เด็กจะไม่แข็งแรงและเจ็บป่วยบ่อย ๆ ดังนั้นเมื่อมีเด็กแรกเกิดจึงต้องทำพิธีเส่นฆ่าแม่ซื้อ”^๖ และเมื่อเด็กคลอดพ้นจากครรภ์มารดาแล้ว ก็จะตัดสายรกซึ่งเรียกว่าสายแห่ยาวประมาณ ๒ ข้อมือ อาบน้ำเด็กน้อยด้วยน้ำอุ่น แล้วนำไปวางไว้ในกระตัง รอนจนกระทั่งสายรก

^๓ แม่เ้า หมายถึง ผีที่ทำหน้าที่ในการหล่อมมนุษย์ โดยอยู่ในเมืองแถน

^๔ แม่เกิด หมายถึง หมายถึงผีที่เคยเป็นมารดาของเด็กในอดีตชาติ

^๕ สัมภาษณ์ นางสุปราณี ฉิมพลี, อาชีพแม่บ้าน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^๖ สัมภาษณ์ นางมะลิสา ม่านสะอาด (สิงตอง), อาชีพรับจ้างทั่วไป, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

หลุดออกมา เมื่อสายรถหลุดพ้นออกจากครรภ์แล้วนำไปล้างบรรจุใส่กระบอกไม้ไผ่ที่เตรียมไว้แล้วนำไปแขวนที่คอกไม้ใหญ่ในป่าข้างแ่งซึ่งเป็นป่าสำหรับทิ้งรกเด็กแรกเกิด โดยแขวนสูงจากพื้นดินระดับเสมอศีรษะคนเดินผ่าน

การมีทารกเกิดใหม่ในสังคมชาวไททรงดำ ถือเป็นความโชคดีของวงศ์ตระกูลและของเผ่าพันธุ์ และเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องอันตรายมาก โดยเฉพาะเสี่ยงในเรื่องภูติ ผี ปีศาจ ไททรงดำในสมัยโบราณจึงมีพิธีกรรมสำคัญเพื่อป้องกันเรียกว่า “เสนกวัดก้วย” เพื่อปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายที่เป็นจัญไรของชีวิต^๗ ในคนที่มีอายุเกิน ๕๐ ปีขึ้นไป วัฒนธรรมการเกิดยังใช้รูปแบบเดิมทุกประการ แต่ในปัจจุบันแม้ความเชื่อเกี่ยวกับวัฒนธรรมดังกล่าวยังมีอยู่แต่ก็มีการผสมผสานกับวิทยาศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่ การทำคลอดจะไปคลอดที่โรงพยาบาล ส่วนพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมจะทำที่บ้านหลังออกจากโรงพยาบาล ซึ่งสอดคล้องกับการสัมภาษณ์ของนางสุปราณี ฉิมพลี ที่กล่าวว่า “ปัจจุบันความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมน้อยลงและการคลอดส่วนใหญ่จะไปโรงพยาบาล เพราะสะดวกและปลอดภัย ประเพณีสำคัญที่เกี่ยวกับขั้นตอนการปฏิบัติต่อเด็กแรกเกิดก็เปลี่ยนไป เช่น การเก็บรกเด็กขั้นตอนการฝังรกหายไป พิธีการร่อนกระดังเด็กขั้นตอนในพิธีการร่อนกระดังเด็กก็หายไปด้วย”^๘ และนายพิชิตพงศ์ ฉิมพลี ที่กล่าวว่า “ปัจจุบัน สังคมมีความเชื่อเรื่อง ภูติ,ผี,ปีศาจ น้อยลง การเกิดก็จะไปเกิดที่โรงพยาบาล แต่ไททรงดำก็ยังคงทำตามประเพณีส่วนใหญ่”^๙

จากข้อความสัมภาษณ์นี้จะเห็นได้ว่า รูปแบบของวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกิดของไททรงดำตำบลท่าข้ามในปัจจุบัน มีการผสมผสานระหว่างความเชื่อทางวิทยาศาสตร์การแพทย์กับความเชื่อเรื่องการเซ่นไหว้บูชาผีขวัญ ผีบรรพบุรุษ ตามความเชื่อดั้งเดิม เพราะชาวไททรงดำส่วนใหญ่ยังคงเชื่อว่าอำนาจของผียังคงมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตในทุกประการ

๔.๑.๒ แนวคิดและวัฒนธรรมการตาย

ธรรมเนียมเกี่ยวกับการจัดการศพ

การจัดประเพณีงานศพเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของชาวไททรงดำ โดยมีความเชื่อว่า เมื่อบุคคลตายลง เขยกก (ลูกเขยใหญ่ของครอบครัว) จะทำหน้าที่อ่านคำบอกทางให้ผีขวัญของผู้ตาย เดินทางกลับขึ้นไปอยู่ที่เมืองแถน ตามระดับขั้นฐานะของบุคคล โดยแยกเป็นประเภท

^๗ สัมภาษณ์ นายร่วม ม่านสะอาด (สิงเรื่อง), ทำนา, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอฟุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^๘ สัมภาษณ์ นางสุปราณี ฉิมพลี, อาชีพแม่บ้าน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอฟุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^๙ สัมภาษณ์ นายพิชิตพงศ์ ฉิมพลี, อาชีพรับจ้าง, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอฟุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ของผีขวัญผู้ท้าวและผีขวัญผู้น้อย^{๑๐} ในการเดินทางไปเมืองฟ้า ต้องมุ่งหน้าตรงไปยังน้ำตกตาดผีไฟ เป็นสถานที่เชื่อกันว่า อยู่ในเขตเมืองมนุษย์ที่เชื่อมต่อระหว่างเมืองมนุษย์และเมืองฟ้า ซึ่งสอดคล้องกับที่^{๑๑} กล่าวว่า เป็นสถานที่แรกสุดที่ผีขวัญของคนตายจะถูกบอกทางให้เดินทางไปที่น่า ตกตาดผีไฟ ซึ่งเป็นสถานที่แห่งสุดท้ายในเมืองมนุษย์ ที่ผีขวัญจะขึ้นไปยังเมืองฟ้าต่อไป

จากความเชื่อดังเดิมนี้อเอง ลูกหลานจึงทำพิธีบอกทางส่งผีไปเมืองฟ้า เมื่อบุคคลเสียชีวิตลง โดยสร้างนกหงส์ในกรณีของผู้ตายเป็นผู้ชาย และสร้างนกปลีในกรณีของผู้หญิง เพื่อเป็นพาหนะเหาะไปเมืองฟ้า ตามคำบอกทางของเขยกกในงานพิธีศพ ส่วนขวัญของสัตว์เลี้ยงที่ตายลง ผีขวัญของสัตว์จะไปแค่ปากทางขึ้นเท่านั้นจะตามเจ้าของไปไม่ได้ และในเขตเมืองฟ้า แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนของอาณาจักรแดน อีกส่วนหนึ่งเป็นที่อยู่ของผีต่าง ๆ และด้า โดยมีแม่น้ำตากาย เป็นด่านที่จะผ่านขึ้นไปอีกชั้นหนึ่งของเมืองฟ้า มีนายด่าน ชื่อ อดองกวนพันล่อง ฝ้าอยู่หากจะข้ามต้องใช้เรือข้ามฟาก ซึ่งมีนายล่อ เป็นนายผีพาย ใครจะข้ามไปต้องเสียค่าธรรมเนียมในการข้ามฟาก ผู้ตายจะใช้เงินเหรียญที่ญาติได้ผูกไว้ที่คอเสื้อให้ไปด้วยเป็นค่าธรรมเนียมเรือข้ามน้ำผ่านไป แต่สำหรับผีขวัญของผู้มีเวทมนต์จะข้ามไปได้โดยไม่ต้องใช้เรือ และในแม่น้ำตากายนั้นจะเป็นที่อยู่ของผีขวัญนาค

นอกจากนี้ยังมีป่าใหญ่เมืองฟ้า ซึ่งจะมีแม่น้ำ มีเรือที่ผีขวัญต้องผ่านขึ้นไป เรือนปานแม่น้ำนี้เรียกว่า น้ำเกี้ยว ที่ริมน้ำเกี้ยวจะมีปากกว้าง ต้นไม้ในบริเวณนี้จะใหญ่โตมาก และเต็มไปด้วยต้นมะม่วง เรียกว่าต้นมะม่วงช่วงหลวง อยู่ติดกับป่าช้าของเมืองฟ้า เรียกว่า ป่าแสเมืองฟ้า^{๑๒}

ตามธรรมเนียมของไทยทรงดำ เมื่อมีคนในครอบครัวเดียวกันตายญาติพี่น้องจะหยุดทำงานทุกอย่างเพื่อไว้ทุกข์และมาจัดงานศพโดยช่วยกันอาบน้ำศพแต่งตัวศพด้วยเสื้อผ้าใหม่ชั้นใน สวมทับด้วยเสื้อฮีประจำตัวของผู้ตาย ชาวไทยทรงดำจะมีเสื้อฮีประจำตัวคนละหนึ่งตัวโดยใช้งานทั้งสองด้านของตัวเสื้อ ด้านที่มีลวดลายน้อยจะใช้ในพิธีงานมงคลส่วนด้านที่มีลวดลายมาก ๆ จะใช้ในพิธีงานศพ เมื่อจัดศพตามพิธีกรรมแล้วเอาศพใส่โลงจากนั้นใช้เสื้อฮีกลับด้านในที่มีลายมากออกข้างนอกคลุมโลงผู้ตายอีกทีหนึ่งเสื้อฮีที่ใช้ต้องเป็นเสื้อฮีของผู้หญิงเท่านั้น จากนั้นก็จะประกอบตามพิธีกรรม ในพิธีจะมีการโกนหัวลูกชายผู้ตายแล้วจึงนำไปฝังที่ป่าช้าเมื่อเสร็จพิธี ทุกคนจึงจะกลับไปทำงานตามปกติได้ การกระทำแบบนี้เรียกว่า “กำบ้านกำเมือง” หรือป่าแห้ว (แฮ้ว)

วัฒนธรรมการแต่งกายในพิธีงานศพ ลูกหลานของผู้ตายผู้ชายจะใส่เสื้อขาวเรียกว่า “เสื้อตัก” และโปกหัวด้วยผ้าขาว คล้ายไประเพณีคนจีน ผู้หญิงจะใส่เสื้อฮี (เสื้อยาว) ส่วนหมอบอกทางใน

^{๑๐} สัมภาษณ์ นาย ดำรง บัวแก้ว, อาชีพนายช่างทำเรือ, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๑} สุมิตร ปิติพัฒน์ และคณะ, ลาวโซ่ง, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๑), หน้า ๓๙.

^{๑๒} อภิวิวัฒน์ โปธิ์สาน, สารัตถะคติความเชื่อและพิธีกรรมลาวโซ่ง, (มหาสารคาม: หจก.อภิชาติการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐๘.

การทำศพไปป่าช้า เรียกว่า “เขย” ต้องแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีดำ สวมหมวก มีผ้าขาวและผ้าไหมยาวประมาณ ๑ วา คาคอเว ถ้าเป็นผ้าไหมแพรสีแดง ก็คาคอเวที่หมวก^{๑๓}

การวางโลงศพถ้าเป็นผู้ชายให้วางใต้ถุนบ้านด้านในติดกับห้องกะล่อห้อง ถ้าเป็นผู้หญิงให้วางใต้ชื่อบ้านถัดออกมา มีไม้ไผ่ยาวประมาณ ๑ เมตร แขนงไว้เหนือโลงด้านศีรษะสำหรับพาดของที่จะให้ผู้ตาย เช่น ผ้าไหมแพร ผ้าขาวพับห่อใส่สวิงที่ขาดผืนเล็กๆ เรียกว่า “ไขกาดำ” ที่ปลายเท้าศพจะวางอาหาร ๑ สำหรับ ไก่ดิบวางบนพานอีกทีหนึ่งเรียกว่า “พานงายย้อ” ถ้าศพอยู่ในบ้านจะไม่มีพิธีสวดแต่จะจุดไฟไว้ทิศตะวันตกและทิศตะวันออกตลอดเวลาจนกว่าจะนำศพไปเผา ผู้ที่ทำพิธีคือหมอบอกทางเรียกว่า เขยกกหรือ เขยใหญ่ จะแต่งตัวด้วยชุดดำ สวมหมวก มีผ้าขาวคาคอเว ถ้าเป็นผ้าแพรสีแดงจะคาคอเวที่หมวก มีเม็ดหม้อ ๑ เล่ม และตำราบอกทางญาติผู้ตายเชิญแขกรับประทานอาหารเสร็จแล้วจึงให้เขยกกทำพิธีบอกให้ผู้ตายกินงายย้อ (อาหารในพาน) เขยจะใช้มีดปักกระดานหันทางด้านคมออก โดยเขยกกจะนั่งอยู่ด้านปลายเท้าของผู้ตาย จะบอกทางให้แก่วิญญาณของผู้ตายไปป่าแห้ว (แฮ้ว) จากนั้นจึงหัน “ขอน” หรือโลงศพไว้ตรงกลางเรือนให้ด้านศีรษะไปทางกะล่อห้อง เพื่อทำพิธีซ่อมขวัญ^{๑๔}

เขยกกจะทำพิธี “งายกับ งายกู” และมอบแห้วให้แก่ผู้ตาย เขยกกจะทำพิธีสับก้อยลาบมาวางบนเชียงแล้วให้ลูกเขยสับให้แม่ย่ากิน แล้วเรียกให้ผู้ตายมากินให้อิ่มก่อนไปสวรรค์ ต่อไปให้ลูกสะใภ้มาสับลาบ และเรียกให้ผู้ตายมากิน และเรียกญาติผีเดียวกันออกมาช่วยกันสับหมูและเครื่องลาบให้ละเอียด เอาใส่ใบตองห่อไว้บนบ้านใหม่ของผู้ตายในป่าช้า ญาติที่เป็นผู้ชายจะช่วยกันสร้างแห้ว (บ้านจำลอง) ด้วยไม้ไผ่ให้เป็นที่อยู่อาศัยและที่เก็บกระดูกด้วย ลักษณะของแห้วจะทำด้วยเสาไม้หนุนใหญ่ๆ ไซ้ไม้ไผ่พาดเข้าเป็นรูปกากบาทไซ้ไม้ไผ่ผ่าซีกล้อมเป็นรูปวงกลมสำหรับปักธง (แห้ว) เสียบตั้งห่อแก้ว เซียน ปลี (ผู้ชายจะใช้หงส์) แห้วนี้จะนำมาตั้งไว้ด้านหลังของบ้าน

หลังจากเผาศพแล้ว ญาติจะเก็บกระดูกใส่ในถุงผ้าไหมสีเหลือง ใส่เงินลงไปในถุงมัดปากถุงเอาไปใส่ในโกศที่บ้าน ปัจจุบันนิยมเอาศพไปเผาที่วัดไท เหมือนความเป็นอยู่ของไทย มีการโกนผมไฟหน้าศพเหมือนกัน แต่ของไทยทรงดำมีความเชื่อว่า ถ้าโกนผมหน้าศพเรียกว่า “เสียผม” เป็นการเรียกขวัญไม่ให้ตามไปอยู่กับผู้ตาย

ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายและหลังการตาย เป็นพิธีกรรมที่ชาวไททรงดำถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่แสดงถึงความเคารพและความกตัญญูต่อผู้ที่เสียชีวิต ชาวไททรงดำเชื่อว่า เมื่อ

^{๑๓} สัมภาษณ์ นางศิริรินทร์นา เป็ลียนสมัย, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

^{๑๔} พิธีซ่อมขวัญ เป็นการเรียกขวัญของผู้ตายให้กลับคืนมาโดยผู้ที่ทำพิธีจะถือสวิงเดินนำหน้าตามด้วยญาติที่นับถือผีเดียวกันเดินวนรอบโลงศพจากซ้ายไปขวารวม ๓ รอบ จะมีผู้เฒ่าผู้แก่ มาช่วยตั้งแขนออกจากพิธีและเรียกขวัญให้กลับมาอยู่กับตัว ก่อนที่จะนำศพไปป่าช้า

บุคคลตายลงจะเดินทางกลับขึ้นไปอยู่ที่เมืองแถน และเชื่อกันว่าเมืองแถนเป็นเมืองที่อยู่ในเขตเมืองมนุษย์ที่เชื่อมต่อกับเมืองฟ้า เป็นสถานที่แรกสุดที่ผีขวัญของคนตายจะถูกบอกทางให้เดินทางไปและเป็นสถานที่แห่งสุดท้ายในเมืองมนุษย์ก่อนที่ผีขวัญจะขึ้นไปยังเมืองฟ้า ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า “ตามความเชื่อ พระยาแถนเป็นเทพเจ้าผู้คอยคุ้มครองช่วยเหลือมนุษย์ เมื่อมนุษย์ตายไปจึงต้องส่งวิญญาณของผู้ตายให้ไปถึงพระยาแถน”^{๑๕}

ดังนั้น ในวัฒนธรรมการตายของไททรงดำ เมื่อมีผู้เสียชีวิตจะต้องมีพิธีบอกทางผีไปเมืองแถนในพิธีงานศพ ส่วนพิธีกรรมหลังการตายจะต้องมีพิธี เสนกวัตแก้ว ซึ่งเป็นพิธีการปิดกวาดสิ่งไม่ดีไม่เป็นมงคลออกจากเรือน เพราะเชื่อกันว่าบ้านหรือเรือนใดก็ตามที่มีการตายเกิดขึ้น ถือว่าบ้านนั้นเป็นบ้านหรือเรือนที่ไม่ดี เป็นเรือนที่ไม่สะอาดและไม่เป็นมงคล ต้องมีทำพิธีปิดกวาดสิ่งชั่วร้ายให้ออกจากเรือนไปให้หมดสิ้น ชาวไททรงดำเชื่อว่าพิธีเสนกวัตแก้วจะทำให้เรือนร้ายกลายเป็นเรือนดี ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า “พิธีเสนกวัตแก้วทำเพื่อปิดเป่าความเจ็บไข้และเสนียดจัญไรออกจากร่างกายคนถ้าไม่ทำอาจจะนำผลร้ายมาสู่บุคคลในครอบครัวได้”^{๑๖} หลังจากนั้นไม่เกิน ๑ เดือนจึงทำพิธีบอกกล่าวให้ผีขวัญของผู้ที่เสียชีวิตให้ขึ้นมาเป็นผีเรือน เพื่อให้ผีเหล่านั้นมีที่อยู่อาศัย ตามความเชื่อดั้งเดิมการเชิญผีขึ้นเรือนเพื่อให้เป็นผีเรือนคอยปกป้องรักษาคุ้มครองบุตรหลาน และเพื่อให้บุตรหลานแสดงความกตัญญูด้วยการปาดตง ปาดตงข้าวใหม่และเสนเรือน ตามความเชื่อดั้งเดิมต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ที่ว่า “ผีที่เชิญขึ้นบ้านเป็นผีพ่อ ผีแม่ และผีบรรพบุรุษ เชิญขึ้นบ้านแล้วท่านจะได้รักษาคุ้มครองคนในครอบครัว ถ้าไม่ทำถือว่าเนรคุณต่อบรรพบุรุษ”^{๑๗}

ข้อห้ามที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศพ

ความเชื่อในวัฒนธรรมการตายของไททรงดำนั้น นอกจากมีแนวปฏิบัติแล้ว ยังมีข้อห้ามที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศพ เช่น ห้ามฟันไม้ ห้ามลับมีด ห้ามตากข้าว ในเวลากลางคืน ยกเว้นเมื่อมีคนตาย จึงมีงานศพ ซึ่งเป็นธรรมเนียมว่า คนในบ้านที่ถือผีเดียวกัน จะต้องไปช่วยกันทำพิธีจนกว่าจะเอาผีไปป่าช้าแล้ว โดยในช่วงเวลาดังกล่าว จะไม่มีการเข้าไปทำงานในไรนาทุกชนิด บ้านที่มีงานศพต้องก่อไฟให้สว่างตลอดคืน เป็นธรรมเนียมเชิงสัญลักษณ์บอกให้คนในหมู่บ้านทราบว่าบ้านใดกำลังมีงานศพ คนจะได้มุ่งหน้าไปช่วยงานได้ถูก เพราะสมัยก่อนยังไม่มีไฟฟ้าใช้ แสงไฟที่ก่อจะได้เป็นสัญลักษณ์ในการบอกตำแหน่งบ้านที่มีงาน ผู้คนอื่น ๆ จะได้เดินทางมาร่วมงานศพได้อย่างถูกต้อง ฟัน้องห้อง

^{๑๕} สัมภาษณ์ นางศิริพรรณา เปลี่ยนสมัย, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๒ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายอัมรินทร์ ศิรินาโพธิ์, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายอัมรินทร์ ศิรินาโพธิ์, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

เดียวกัน ห้ามหามศพให้กัน เพราะเชื่อกันว่าผีจะมาชวนไปอยู่ด้วย และคนที่ทำหน้าที่หามศพ เมื่อกลับบ้านมาต้องทำขวัญให้กับคนหามศพ เพื่อป้องกันไม่ให้ขวัญของผู้นั้นตามคนตายไปด้วย และเพื่อเป็นการปลอบบำรุงขวัญของคนผู้นั้นให้อยู่กับเนื้อกับตัวด้วย

ความเชื่อและข้อปฏิบัติหลังจากไปงานศพ

เมื่อกลับมาจากงานศพ ก่อนเข้าบ้านให้ล้างมือ หน้าและเท้า เพื่อให้กลิ่นศพหาย ไปถ้าไม่ทำถือว่าผีจะติดตามมา จะทำให้มีขวัญไม่กล้าไม่หาญ จะป่วยลงชงแห่ง เพราะงานศพในอดีตใช้วิธีการเผาแบบเชิงตะกอน อาจทำให้มีฝุ่นควันไฟและเศษขี้เถ้าเผาศพติดอยู่ตามใบหน้าและร่างกายได้ จึงต้องล้างออกจากร่างกายเสียก่อนเสร็จพิธีศพแล้วต้องทำพิธีเชิญผีขึ้นเรือน เพื่อเชิญวิญญาณหรือขวัญของผู้ตายให้มาอยู่ที่กะล่อห้อง จากนั้นต้องทำพิธีเสนกวัดก้วย ด้วยการคว่ำถ้วย ชาม โอง กลับฟูก หมอน ที่นอนเสื่อ ต้องทำความสะอาดบ้านใหม่หมด ให้เรือนร้ายเป็นเรือนดี ส่วนผู้ที่เป็นผีเมียกัน ถ้าฝ่ายไหนตายก่อน จะต้องเขียนหนังสือหย่าทิ้งไว้ในโลง เพื่อมิให้ผีเมียหรือผีฟัวตามมาหึงหวงได้อีก อีกทั้งหากเมียตาย ผัวที่ยังมีชีวิตอยู่ต้องการจะมีเมียใหม่ ในวันแต่งงานเมียใหม่ต้องใส่เสื้อกลับหลัง เพื่อกันมิให้เมียเก่ามารังควาน^{๑๘}

การจัดงานศพของไททรงดำในตำบลท่าข้าม

ปัจจุบันพิธีการจัดงานศพของไททรงดำในเขตตำบลท่าข้าม ยังทำตามวัฒนธรรมของคนรุ่นเก่าอย่างเต็มรูปแบบเหมือนเดิม แต่มีพิธีกรรมทางศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า “พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายของชาวไททรงดำ ตำบลท่าข้ามยังคงรักษารูปแบบขนบธรรมเนียมเหมือนเดิม ทั้งความเชื่อในพิธีบอกทางไปเมืองแถน เพื่อส่งดวงวิญญาณผู้ตาย ให้ถึงเมืองแถน ความเชื่อในพิธีเสนกวัดก้วย เพื่อปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายเสนียดจัญไร และความเชื่อในเรื่องการเชิญผีขึ้นเรือน เพื่อให้วิญญาณผู้เสียชีวิตมีที่อยู่อาศัย ถ้าไม่เชิญไม่ทำถือว่าอกตัญญู ซึ่งชาวไททรงดำถือว่าเป็นบาปมาก”^{๑๙} ส่วนสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมคือสมัยก่อนไม่มีพิธีทางศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่ในปัจจุบันพิธีงานศพของไททรงดำจะมีการนิมนต์พระสงฆ์เข้ามาทำพิธีด้วย ซึ่งสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันกับข้อความการสัมภาษณ์ที่ว่า “คนรุ่นปู่รุ่นย่า รุ่นตา รุ่นยาย พ่อแม่เราทำอย่างไร ทุกวันก็ยังทำอยู่เต็มรูปแบบเหมือนเดิมและยังเพิ่มพิธีทางศาสนาด้วย”^{๒๐} และคำสัมภาษณ์ที่ว่า “เมื่อก่อนทำหอ

^{๑๘} สัมภาษณ์สุวรรณ เพชรตั้ง (สิงล่อ), อาชีพทำนา, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๑๙} สัมภาษณ์ นายอัมรินทร์ ศิรินาโพธิ์, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๐} สัมภาษณ์นางแมง บัวแก้ว (สิงแหลว), อาชีพทำนา, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๓ กันยายน ๒๕๖๐.

ทำโอง สรร้างบ้านเรือน และฝังศพให้ผู้ตาย ปัจจุบันก็ยังทำอยู่ สมัยก่อนไม่นิมนต์พระสงฆ์เข้าร่วมในพิธี พอมารุ่นเราก็ได้นิมนต์พระสงฆ์มาร่วมทำพิธีด้วย”^{๒๑}

จากข้อความการสัมภาษณ์ข้างต้นจะเห็นว่ารูปแบบของวัฒนธรรมการตายของไทยทรงดำ มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากพอสมควร เพราะนอกจากจะทำพิธีตามความเชื่อของไทยทรงดำแล้ว พิธีศพในปัจจุบันมีการจัดให้เหมาะกับยุคสมัย หรือมีการรับวัฒนธรรมการจัดงานศพของชาวไทยในพื้นที่มาใช้ เช่น มีการตั้งศพที่วัดและนิมนต์พระสงฆ์มาสวดในพิธีงานศพ มีการรดน้ำศพและมีขั้นตอนการจัดงานตามหลักพระพุทธศาสนาทุกประการ ส่วนการเผาศพจากเดิมใช้การเผาแบบเชิงตะกอนตามชายป่า เปลี่ยนเป็นการเผาโดยใช้เตาเผารุ่นใหม่ ส่วนความเชื่อในเรื่องผีขวัญของผู้ตายชาวไททรงดำในตำบลท่าข้ามยังคงยึดถือและปฏิบัติตามรูปแบบเดิมทุกประการ

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า รูปแบบวัฒนธรรมการจัดงานศพมีการปรับเปลี่ยนไปบ้างเพื่อให้เหมาะกับสภาพแวดล้อมในพื้นที่ แต่ด้านความเชื่อด้านผีขวัญยังคงมีเช่นเดิม จากคำสัมภาษณ์ที่ว่า “คนรุ่นปู่รุ่นย่า รุ่นตา รุ่นยาย พ่อแม่เราทำอย่างไร ทุกวันก็ยังทำอยู่เต็มรูปแบบเหมือนเดิมและยังเพิ่มพิธีทางศาสนาด้วย” และว่า “เมื่อก่อนทำหอ ทำโอง สรร้างบ้านเรือน และฝังศพให้ผู้ตาย ปัจจุบันก็ยังทำอยู่ สมัยก่อนไม่นิมนต์พระสงฆ์เข้าร่วมในพิธี พอมารุ่นเราก็ได้นิมนต์พระสงฆ์มาร่วมทำพิธีด้วย” เป็นต้น เป็นสิ่งยืนยันถึงหลักธรรมคือ ความกตัญญู กตเวทิต์ ว่ามิใช่ชาวไททรงดำจะประพฤติปฏิบัติในช่วงระยะเวลาที่ผู้มีพระคุณยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น แต่หลังจากท่านเหล่านั้นล่วงลับไปแล้ว ชาวไททรงดำก็ยังถือเป็นหน้าที่ ที่จะต้อง แสดงความกตัญญู และ กตเวทิต์อยู่นั่นเอง

๔.๑.๓ แนวคิดและวัฒนธรรมการแต่งงาน

ก่อนที่ชายหนุ่มและหญิงสาวจะเข้าพิธีแต่งงานกัน จะต้องผ่านประเพณีการลงช่วง ตั้งแต่โบราณ การลงช่วง ถือเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดพิธีการแต่งงานของหนุ่มสาว คำว่า ลงช่วง คือ การรวมตัวของสาว ๆ เพื่อเซ็นฝ้ายในตอนกลางคืนโดยเอาลานบ้านเป็นสถานที่นัดพบ ในช่วงเวลาดังกล่าว ชายหนุ่มก็ได้มีโอกาสได้พบปะหญิงสาวที่มารวมตัวกัน มีการจีบเกี่ยวจนเกิดการรักชอบพอใจกันและตกลงปลงใจสู่ขอแต่งงานกันที่สุดในที่สุด^{๒๒} สุชาติ แก้วจันทร์ได้เล่าต่อไปว่าในชุมชนไททรงดำตำบลท่าข้าม วิธีการปฏิบัติดังกล่าว รุ่นบิดา-มารดาของเขาส่วนใหญ่ก็จะทำตามประเพณีโบราณของบรรพบุรุษ ปัจจุบันความนิยมได้คละคล้ากันไปบางส่วนทำตามสังคมสมัยใหม่ ส่วนน้อยมากที่ยังคงรักษาประเพณี ธรรมเนียมดั้งเดิม

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายดำรง บัวแก้ว (สิงหลาว), นายช่างทำเรือ, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๒} สัมภาษณ์, สุชาติ ดวงพุ่มเมศ, อาชีพทำสอน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ความเชื่อในพิธีการแต่งงาน ชาวไททรงดำเชื่อว่าพิธีการแต่งงานเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีของชีวิต พิธีการแต่งงานจึงเป็นพิธีกรรมที่สำคัญของชีวิต งานแต่งงานจึงจัดอย่างยิ่งใหญ่ เรียกว่า กินตอง หรือ กินหลง พิธีการแต่งงานของไททรงดำจึงมีหลายขั้นตอน ดังการให้สัมภาษณ์ความว่า “การแต่งงานในอดีตเป็นเรื่องที่สำคัญมากมีขั้นตอนพิธีกรรมมากมาย เริ่มตั้งแต่การส่อง (การดูตัวและสู่ขอ) การส่องชั้นมะน้อย (การหมั้นหมาย) และการเข้าพิธีสู่การแต่งงานที่จะต้องมีการไหว้หาเรือนของฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย จากนั้นก็เข้าพิธีมอบลูกเขยลูกสาว”^{๒๓} การแต่งงานของชายหนุ่มและหญิงสาวชาวไททรงดำจะต้องผ่านประเพณีการลงช่วง ซึ่งเป็นพิธีการรวมตัวของสาว ๆ เพื่อเซ็นฝ่ายในตอนกลางคืนโดยเอาลานบ้านเป็นสถานที่นัดพบ ในช่วงเวลาดังกล่าว ชายหนุ่มก็ได้มีโอกาสได้พบปะหญิงสาวที่มารวมตัวกัน มีการจับเกี่ยวจนเกิดการรักชอบพอใจกันและตกลงปลงใจสู่ขอแต่งงานกันในที่ที่สุด

ขั้นตอนการแต่งงานและการเตรียมงานสำหรับฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ในวันงานพิธีเข้าฝ่ายชายจะยกขบวนขันหมากแล้วส่งลามาขึ้นไปบนบ้านและทำพิธีหมั้นก่อน จากนั้นลามาส่งเจ้าบ่าวให้พ่อแม่เจ้าสาว ลามทั้งสองฝ่ายจะกล่าวโต้ตอบกัน เสร็จแล้วจึงพาเจ้าสาวไปไหว้ผีเรือนโดยเจ้าบ่าวและเพื่อนเจ้าบ่าว ๕ คน ลูกขี้ยืนพร้อมกัน เอามือประสานอกแล้ววนกราบเหมือน การไหว้ของเงินจนครบจำนวนผีเรือนแล้วไหว้พ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ของเจ้าสาว เจ้าสาวและเพื่อนเจ้าสาว ๒ คนจะไปกราบขอพรพ่อแม่ และญาติของฝ่ายเจ้าบ่าว เสร็จพิธีจึงเลี้ยงอาหารกลางวัน เมื่อแขกกลับไปหมดแล้วเหลือแต่ญาติสนิทจะทำพิธีปูที่นอนและส่งตัว เจ้าบ่าวอาจต้องอาสาอยู่ช่วยทำงานในบ้านเจ้าสาวสักระยะก่อนตามสัญญาจากนั้นจึงแยกกันอยู่ตามลำพัง การแต่งกายของเจ้าบ่าวและเจ้าสาว จะใส่เสื้อฮีในการประกอบพิธีการแต่งงาน

ชาวไทยทรงดำตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานีให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมการแต่งงานเพื่อสืบเผ่าพันธุ์ไม่ให้สูญหาย ส่วนใหญ่ในคนที่อายุเกิน ๕๐ ปี จะใช้รูปแบบการแต่งงานแบบวัฒนธรรมดั้งเดิม คือมีพิธีการลงช่วง สาว ๆ ในหมู่บ้านจะมารวมตัวกันเพื่อเซ็นฝ่ายในตอนกลางคืนโดยเอาลานบ้านเป็นสถานที่นัดพบ ในช่วงเวลาดังกล่าว ชายหนุ่มก็ได้มีโอกาสได้พบปะหญิงสาวที่มารวมตัวกัน มีการจับเกี่ยวจนเกิดการรักชอบพอใจกันและตกลงปลงใจสู่ขอแต่งงานกันในที่ที่สุด^{๒๔} สอดคล้องกับข้อความการให้สัมภาษณ์ว่า “พวกเราจับกันขณะลงช่วงชนฝ่าย ภายใต้แสงไฟจากกองฟืน ที่ลานบ้านหน้าหนาว พ่อลุงคุณพาเพื่อนเป่าแคนมาจับ ป้าเห็นเป่าแคนเก่งการทำงานก็

^{๒๓} สัมภาษณ์ นายเดวิด บัวแก้ว, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัด สุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๔} สัมภาษณ์สุชาติ แก้วจันทร์, อาชีพทำนา, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัด สุราษฎร์ธานี, ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

คงเก่งตามไปด้วย ตกกลางแต่งงานเลย”^{๒๕} และข้อความการให้สัมภาษณ์ว่า “สมัยนั้นพวกเราไม่มีไฟฟ้า เลิกงานนาตอนค่ำ ตกตอนกลางคืนพวกเราก็งงเข็นฝ้ายเป็นกลุ่มๆ มีพวกหนุ่ม ๆ มาจีบสนุกสนาน มาก จับคู่จับกันเป็นคู่ ๆ ตามความสมัครใจ ดูใจชอบพอก็ตกลงแต่งงาน ให้ญาติทั้ง ๒ ฝ่ายสู่ขอตาม ประเพณี”^{๒๖} “ไฉยคนรุ่นยายหน้าลงช่วงสนุกมาก ได้มีพวกหนุ่ม ๆ มันมาจีบแต่เปลืองยาสูบไปหน่อย เราเตรียมไว้รับพวกเขา งานแต่งงานก็ตื่นตื่นดียายได้เห็นประเพณีที่งดงาม ญาติผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายก็มี ความสุขที่เห็นลูกหลานเป็นเหย้าเป็นเรือน”^{๒๗}

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า พัฒนาการความรักของหนุ่มสาวชาวไททรงดำในตำบลท่าข้าม เริ่ม แต่หนุ่มสาวพบปะกัน ที่นัดพบกันคือลานหมู่บ้านโดยมีกิจกรรมบางอย่าง เช่น การเข็นฝ้าย หรือการเล่นดนตรี เช่น เป่าแคน เป็นต้น เป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์และนำไปสู่การแต่งงานกันในที่สุด

ในกลุ่มหนุ่มสาวยุคปัจจุบันความนิยมได้คละคล้ากันไป บางส่วนทำตามสังคมสมัยใหม่ มี ส่วนน้อยมากที่ยังคงรักษาประเพณีธรรมเนียมดั้งเดิม พิธีกรรมเริ่มมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงไปตามเวลา และสิ่งแวดล้อมทางสังคม ดังข้อความการให้สัมภาษณ์ว่า “ปัจจุบันส่วนมากที่ยังรักษารูปแบบ ขนบธรรมเนียมอยู่ มีบ้างที่ทำตามสมัยใหม่ตามสังคมและสิ่งแวดล้อม ไม่รู้อนาคตจะเป็นอย่างไรก็เป็น ห่วงอยู่”^{๒๘} และ “ปัจจุบันพิธีการแต่งงานในหมู่บ้านส่วนหนึ่งก็ยังรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี และมีอยู่หลายเปอร์เซ็นต์ที่เปลี่ยนแปลงแนวเหนียวนำของสังคมสมัยใหม่”^{๒๙}

ในขั้นตอนของพิธีแต่งงาน คุณยายบุญรอด วรรณโส เล่าให้ฟังต่อไปว่า “เมื่อหนุ่มสาวให้ ญาติผู้ใหญ่ไปติดต่อ (จ่าว) พิธีกรรมตอนนี้คล้ายพวกลาวเวียง เมื่อผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายตกลงกันแล้ว ก็ มาถึงขั้นตอนของการสู่ขอตามประเพณี ปัจจุบันประเพณีแบบปู่ย่าตายายมีที่ทำน้อยลง เพราะหนุ่ม สาวมีความอดทนน้อย ตัดสินใจกันเอาเอง สิ่งที่เป็นปัญหาตามมา คือ ท้องที่ไม่พึงปรารถนา สังคมเด็ก กำพรว้าที่พ่อแม่ทอดทิ้ง”^{๓๐} ยายบุญรอด วรรณโส ได้กล่าวต่อไปว่า “พวกเราต้องการรักษารูปแบบ

^{๒๕} สัมภาษณ์ นางพัชรา เรือนทอง, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๖} สัมภาษณ์ นางสง่า สระทองอ่อน (สิงกวาง), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๗} สัมภาษณ์ นางบุญรอดวรรณโส (สิงรอก), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นางสง่า สระทองอ่อน (สิงกวาง), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๙} สัมภาษณ์ นางบุญรอดวรรณโส (สิงรอก), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นางบุญรอดวรรณโส (สิงรอก), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ประเพณีของบรรพบุรุษไว้ให้ลูกหลานในกลุ่มชาติพันธุ์พวกเราไม่ให้สูญหายไปจากชนเผ่าของเรา เพราะมันเป็นอัตลักษณ์ของเรา”^{๓๑}

จากข้อความการสัมภาษณ์ข้างต้น จะเห็นว่ารูปแบบการแต่งงานแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะทางสังคมแบบสมัยใหม่ตามสังคมไทย แต่ชาวไททรงดำ ตำบลท่าข้ามยังคงรักษาเอกลักษณ์เฉพาะบางอย่างเอาไว้ เช่น การไหว้ผีบรรพบุรุษฝ่ายเจ้าบ่าวและฝ่ายเจ้าสาว พิธีการส่งตัวเจ้าสาว และวัฒนธรรมการแต่งกายของเจ้าสาว เจ้าบ่าว เป็นต้น

๔.๑.๔ แนวคิดและวัฒนธรรมการละเล่นพื้นเมือง

การละเล่นของชาวไททรงดำในอดีตจะเริ่มในหลังฤดูเก็บเกี่ยวประมาณเดือน ๕ เดือน ๖ ของทุกปี^{๓๒} เป็นการให้หนุ่มสาวได้สร้างความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันมากขึ้น ชาวไททรงดำได้พักผ่อนร่างกายหลังจากงานหลักในฤดูเพาะปลูก จึงมีการเล่นคอน ฟ้อนแคน อันเป็นการละเล่นพื้นบ้านมาแต่โบราณ ในปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนไปไม่มีการเล่นคอน ฟ้อนแคน เล่นลูกช่วงอีกแล้ว เหลือแต่รูปแบบลูกช่วงสิ่งของที่ใช้เล่น เป็นตัวแทนของวัฒนธรรมเดิมไว้เท่านั้น

วัฒนธรรมการละเล่นของชาวไททรงดำจะมีการละเล่นพื้นบ้านจะเป็นช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยวประมาณเดือน ๕ เดือน ๖ ของทุกปี การละเล่นพื้นเมืองของชาวไททรงดำจัดขึ้นทุกปี ส่วนใหญ่จัดร่วมกับงานประเพณีประจำปีอื่นๆ เช่น วันสงกรานต์ การละเล่นพื้นเมืองของไททรงดำนอกจากจะสร้างความรักความสามัคคีของสมาชิกในชุมชนแล้ว ยังสร้างความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันระหว่างหนุ่มสาวมากขึ้น เป็นช่วงเวลาที่ไททรงดำจากจังหวัดอื่น ๆ หรือบริเวณใกล้เคียงที่ยังสนใจวัฒนธรรมดั้งเดิมมารวมตัวกัน ถือเป็นพักผ่อนร่างกายหลังจากงานหนักในฤดูเพาะปลูก การละเล่นพื้นเมืองที่ถือว่าเป็นวัฒนธรรมสืบทอดของไททรงดำ ที่นิยมเล่นกันมากที่สุด คือ การเล่นอินคอน การเล่นแคน การเล่นลูกช่วง การเล่นสะบ้า การเล่นฝึมดแดง เป็นต้น

ชาวไททรงดำตำบลท่าข้ามในอดีตมีการละเล่นพื้นบ้านที่เรียกว่า อินคอน ที่เป็นการละเล่นจัดให้หนุ่มสาวพบปะกัน มีการขับร้องกลอนเป็นภาษาไทยดำ และมีการเป่าแคน ซึ่งใช้คนร้องสดและเป่าแคนสด แต่ปัจจุบันวัฒนธรรมการละเล่นพื้นเมืองดังกล่าวเริ่มจะสูญหายไปจากชีวิตประจำวัน จะมีหลงเหลืออยู่บ้างเฉพาะในเทศกาลสงกรานต์ที่ถือว่าเป็นงานประจำปีของชาวไททรงดำเท่านั้น เจตนาในการจัดงานได้เปลี่ยนไปจากเดิม เนื่องจากหนุ่มสาวมีกิจกรรมอื่นๆในชีวิตประจำวัน ที่สามารถทำให้หนุ่มสาวรู้จักกัน โดยไม่ต้องใช้ประเพณีอินคอนเป็นสื่อ การละเล่น

^{๓๑} สัมภาษณ์ นางบุญรอดวรรณโส (สิงรอก), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๓๒} สัมภาษณ์ แมง บัวแก้ว (สิงแหหลวง), อาชีพทำนา, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ต่างๆที่จัดขึ้นไม่ได้เน้นความสนุกสนานสามัคคีเหมือนเดิม แต่จัดให้มีขึ้นเพื่อการอนุรักษ์และส่งเสริมให้เด็กรุ่นใหม่ได้รู้จักวัฒนธรรมดั้งเดิมเท่านั้น ประเพณีอื่นคอนสำหรับเด็กรุ่นใหม่บางคนอาจร้องเพลงเป็นกลอนภาษาไทยกลาง โต้ตอบระหว่างชายหญิง หรือใช้การเปิดเครื่องขยายเสียงช่วย ซึ่งเป็นเรื่องของเทคโนโลยีสมัยใหม่ เมื่อเจตนาในการเล่นอินคอนเปลี่ยนไป ทำให้ขั้นตอนการลงช่วง การล้วงสาว ได้สูญหายไปจากไททรงดำตำบลท่าข้ามด้วย ดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า “เด็กรุ่นใหม่นิยมการร้องรำและการละเล่นในรูปแบบจัดคอนเสิร์ต แต่งตัวแบบสมัยใหม่ ไม่มีอีกแล้วที่จะมาเป่าแคน เล่นลูกช่วง หรือฝึมดแดง ที่เห็นมืออยู่กับคนรุ่นก่อนนั้นแหละที่พยายามจะดึงกลับมาให้เด็กรุ่นใหม่รู้จักเอาไว้ว่าสมัยก่อนเราใช้ชีวิตกันอย่างไร”^{๓๓}

จากข้อความที่สัมภาษณ์นี้จะเห็นว่า รูปแบบวัฒนธรรมการละเล่นพื้นเมืองของไททรงดำกำลังจะสูญหายไปจากชุมชน อาจเป็นเพราะเทคโนโลยีที่เจริญก้าวหน้ามากขึ้น เด็กรุ่นใหม่ส่วนใหญ่จะนิยมเล่นเกมจากมือถือ การดูหนัง การดูคอนเสิร์ต การละเล่นแบบอดีตเด็กบางคนแทบจะไม่รู้จักเสียด้วยซ้ำ ปัจจุบันไททรงดำตำบลท่าข้าม จะมีการละเล่นพื้นบ้านในช่วงที่จัดงานประเพณีประจำปีเท่านั้น ส่วนใหญ่จะจัดในช่วงวันที่ ๑๒-๑๕ เมษายน ของทุกปี ลักษณะการละเล่นก็เหมือนกับชุมชนไททรงดำอื่นในประเทศไทย มีการผสมผสานกับการแสดงคอนเสิร์ตบนเวทีกับการละเล่นแบบพื้นบ้าน เช่น การเล่นแคน การเล่นลูกช่วง เล่นสะบ้า เล่นฝึมดแดง และการเล่นกลองยาว ตามคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า “การละเล่นยังพอหาได้ แต่ต้องในช่วงงานสงกรานต์ แต่ส่วนใหญ่คนที่ลงเล่นจะเป็นคนที่มีอายุมากๆทั้งนั้น เด็กวัยรุ่นไม่ค่อยมีให้เห็น”^{๓๔} ซึ่งถือได้ว่าชาวไททรงดำตำบลท่าข้าม ยังคงรักษารูปแบบวัฒนธรรมการละเล่นไว้ได้เกือบสมบูรณ์แม้ในช่วงสั้น ๆ เฉพาะในงานเทศกาลสงกรานต์ก็ตาม

กล่าวโดยสรุปแล้ว ไททรงดำตำบลท่าข้าม จะมีการละเล่นในช่วงที่จัดงานประเพณีประจำปี ส่วนใหญ่จะจัดในช่วงวันที่ ๑๒-๑๕ เมษายน ของทุกปี ลักษณะการละเล่นส่วนใหญ่ก็เหมือนกับชุมชนอื่นในประเทศไทย มีการผสมผสานกับการแสดงคอนเสิร์ตบนเวทีกับการละเล่นแบบพื้นบ้าน เช่น การเล่นแคน การเล่นลูกช่วง เล่นสะบ้า เล่นฝึมดแดง และการเล่นกลองยาว^{๓๕} ซึ่งถือได้ว่าชาวไททรงดำตำบลท่าข้าม ยังคงรักษาวัฒนธรรมการละเล่นไว้ได้เกือบสมบูรณ์

^{๓๓} สัมภาษณ์ นายร่วมมานสะอาด, อาชีพทำนา, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๓๔} สัมภาษณ์ สุวิทย์ บัวแก้ว (สิงห์หลวง), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๓๕} สัมภาษณ์, สุวิทย์ บัวแก้ว (สิงห์หลวง), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

๔.๑.๕ แนวคิดและวัฒนธรรมด้านภาษา

ภาษาพูดของไททรงดำจัดอยู่ในภาษาตระกูลไท สาขาตะวันตกเฉียงใต้ มีการแบ่งภาษาออกเป็น ๓ กลุ่ม ตามลักษณะการแตกตัวของวรรณยุกต์ ภาษา ซึ่งประกอบด้วย ภาษาไทแดง ไทดำ ไทขาว ลื้อเชียงตุง ลื้อเชียงรุ่ง และชาน (เหนือ)^{๓๖} ธรรมเนียมของชาวไททรงดำในอดีต เด็กชายไททรงดำทุกคน ต้องเรียนหนังสือ อักษรไทดำ ที่ผู้เป็นพ่อสอนให้ ในอดีตมีแต่เด็กผู้ชายเท่านั้น ที่จะได้เรียนหนังสือ เพื่อหัดท่องมนต์ในพิธีเช่นผี ส่วนกลุ่มเด็กผู้หญิงจะอยู่บ้านกับผู้เป็นแม่ซึ่งจะสอนให้มีความเป็นแม่บ้านแม่เรือน เริ่มที่การฝึกหัดให้ เอื้อแล้ว (งานเย็บปักแบบไทยทรงดำ) ช่วยแม่เลี้ยงน่องและประกอบอาหาร ทั้งนี้เด็กผู้หญิงไททรงดำจะได้เรียนเขียนอ่านอักษรไทดำได้ มีแต่คนในตระกูลแม่มดเท่านั้น เพราะต้องท่องคาถาพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เขียนด้วยอักษรไทดำ ดังนั้นเด็กผู้หญิงที่สามารถฝึกเขียนฝึกอ่านจะต้องอยู่ในสายตระกูลแม่มดเท่านั้น

ในปัจจุบันการใช้ภาษาพูดของไททรงดำ จะใช้ภาษาไททรงดำเฉพาะในกลุ่มไททรงดำด้วยกัน จะใช้ภาษาไทยกลางกับกลุ่มคนนอกหรือคนไทยอื่นๆ คนรุ่นเก่าที่สูงอายุจะพูดภาษาไทยภาคกลางไม่สันทัดนัก แต่เด็กรุ่นใหม่ต้องเข้าโรงเรียน และต้องใช้ภาษาไทยกลางเป็นประจำ จึงสามารถใช้ภาษาไทยอย่างคล่องแคล่วเหมือนเด็กไทยอื่น ๆ โดยทั่วไป ส่วนการใช้ภาษาเขียนแทบจะไม่มีให้เห็นในชีวิตประจำวัน ดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า “ภาษาไททรงดำกำลังจะหายไป เด็กรุ่นใหม่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ มีพูดบ้างแต่ใช้เฉพาะในครอบครัว ส่วนสังคมภายนอกจะไม่มีการใช้ เพราะเด็กรุ่นใหม่ส่วนใหญ่จะมีวิถีชีวิตกลมกลืนกับคนไทยในท้องถิ่น บางคนรู้สึกอับอายในชาติพันธุ์ของตนจึงไม่ยอมพูด ดังนั้น ภาษาไททรงดำในปัจจุบันจะมีให้เห็นเฉพาะในศูนย์การเรียนรู้เท่านั้น”^{๓๗}

จากข้อความสัมภาษณ์ข้างต้นจะเห็นว่า รูปแบบวัฒนธรรมการใช้ภาษาของไททรงดำกำลังจะสูญหายไปถ้าหากไม่ได้รับการอนุรักษ์และส่งเสริมอย่างเข้มแข็ง เพราะการพูดภาษาไททรงดำปัจจุบันจะมีอยู่บ้างในกลุ่มคนรุ่นเก่าๆที่มีอายุเกิน ๖๐ ปีขึ้นไป ที่ยังคงมีการสนทนากันเป็นภาษาไทดำ ส่วนสมาชิกในชุมชนตำบลท่าข้ามส่วนใหญ่จะใช้ภาษา ๓ ภาษา คือ ภาษาไทดำ ภาษาไทยภาคกลาง และการใช้ภาษาไทยภาคใต้ ส่วนใหญ่คนในชุมชนจะสามารถเขียนและพูดภาษาไทดำได้ เนื่องจากในชุมชนมีการจัดการเรียนการสอนภาษาไททรงดำ

^{๓๖} สมทรง บุรุษพัฒน์และคณะ, “สภาพงานวิจัยภาษาศาสตร์ในประเทศไทย”, รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยมหิดล, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัทสรรวมิกจำกัด, ๒๕๓๙), บทคัดย่อ.

^{๓๗} สัมภาษณ์ นางมะลิลา ม่านสะอาด (สิงตอง), อาชีพรับจ้าง, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ตัวอย่าง แสดงอักษรไททรงดำเทียบกับอักษรไทย (ภาพจาก Permalink: <http://oknation.nationtv.tv/blog/Zongdam>)

ดังนั้น ถึงแม้ว่าคนรุ่นเก่าและเด็กรุ่นใหม่จะสามารถฟังและเขียนภาษาไทดำได้รู้เรื่องและเข้าใจได้ แต่ไม่นิยมนำมาพูดในชีวิตประจำวัน วัฒนธรรมด้านภาษาของชาวไททรงดำคงสูญหายไปในเวลาไม่นาน ผู้วิจัยจึงมองว่าการฟื้นฟูภาษาพูด และภาษาเขียน ด้วยการตั้งศูนย์ศึกษาภาษาไททรงดำประจำหมู่บ้าน และให้มีการเรียนการสอนกันอย่างจริงจัง หรือการบรรจุเข้าไปในโรงเรียนประจำหมู่บ้านเป็นหลักสูตรท้องถิ่น อาจเป็นวิธีการที่ฟื้นฟูภาษาของชาวไททรงดำขึ้นมาได้

๔.๑.๖ แนวคิดและวัฒนธรรมการแต่งร่างกาย

ชาวไททรงดำมีวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต ที่แสดงออกมาอย่างเป็นระเบียบแบบแผน โดยเฉพาะการแต่งกาย แบ่งแยกอย่างชัดเจนทั้งชายและหญิง ซึ่งในอดีตไททรงดำจะผลิตเสื้อผ้าและเครื่องแต่งกายใช้เองทั้งหมด เริ่มตั้งแต่การปลูกฝ้าย ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เพื่อผลิตเส้นใยและทอผ้าใช้

เอง เป็นผ้าฝ้ายทอมือที่ย้อมครามจนเป็นสีดำ ซึ่งเป็นสีหลักของเสื้อผ้าทั้งหมด การแต่งกายของคนในแต่ละวัย และแต่งสถานภาพจะมีเอกลักษณ์ที่ต่างกัน เช่น การแต่งกายและเครื่องประดับสำหรับเด็ก เด็กเล็กเกิดใหม่อาจไม่ต้องใส่เสื้อผ้า ใช้แต่เพียงผ้าหนึ่งผืน ปิดหน้าอกกับหน้าท้องหรือผูกผ้าเอี๊ยม โดยให้มีสายโยงไปผูกมัดไว้ด้านหลัง เด็กหญิงจะมีหมวกที่มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมคล้ายถุงด้านหน้าสั้น ด้านหลังยาวถึงท้ายทอย มุมบนสองมุมประดับด้วยกระจกหรือผ้าหลากสี เรียกว่ามู่^{๓๘} เด็กหญิง เด็กชายจะมีหมวกที่มีลักษณะเป็นรูปวงกลม มีการตกแต่งด้วยการเย็บดอกประดับไว้ เรียกว่ามู่เด็กชาย นอกจากนี้ยังมีมู่สำหรับแม่เมด ใช้สวมในขณะทำพิธี เพื่อป้องกันขวัญออกจากร่างกาย

เมื่อพ้นวัยเด็กมาแล้ว การแต่งกายของไทยทรงดำ มีการเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับวัย และลักษณะการใช้งานที่แตกต่างกันทั้งชายและหญิง ซึ่งจะมีชุดที่สวมใส่ตามโอกาส ตั้งแต่การแต่งกายอยู่บ้าน ไปทำงานและไปงานสำคัญ ซึ่งไม่ว่าจะแต่งกายแตกต่างกันไปอย่างไร แต่จะมีเสื้ออยู่ ๒ ชนิด คือ เสื้ออี และเสื้อตัก ที่ทุกคนทั้งหญิงชายจะใช้ใส่ เพื่อเป็นสื่อแสดงออกในความหมายที่แตกต่าง กัน คือเสื้อที่ใช้ใส่ในงานมงคล และเสื้อที่ใช้ใส่ในงานอัปมงคล

ส่วนเครื่องประดับสำหรับผู้หญิงไทยทรงดำ นิยมใช้เครื่องประดับที่ทำมาจาก เงิน ทอง นาก แต่นิยมเครื่องเงินมากที่สุด อาทิ ปิ่นปักผม ต่างหู กำไล เข็มขัด อีกทั้งเครื่องเงินบางชิ้น ต้องนำมาร่วมพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีด้วย ในอดีตการไม่ใส่เครื่องประดับทั้งหมด ถือเป็นการไว้ทุกข์ของผู้หญิงไทยทรงดำ^{๓๙}

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับเครื่องประดับของหญิงชาวไทยทรงดำ เห็นได้ว่ามิใช่เป็นแต่เพียงเพื่อความสวยงามหรือใช้เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงฐานะของผู้ที่สวมใส่เท่านั้น แต่ยังมีนัยยะของการสื่อความหมายแสดงสถานภาพของผู้ที่สวมใส่ แสดงให้ผู้พบเห็นรับรู้ได้ว่า บุคคลผู้นั้นยังโสด หรือมีสามีแล้ว ซึ่งการแสดงสถานภาพนั้น เพื่อป้องกันไม่ให้ชายอื่นหมายตา เพราะหากไม่มีการแสดงสถานภาพแล้ว อาจจะมีชายหนุ่มไปหมายปองหญิงที่มีสามีแล้ว และทำให้เกิดการทะเลาะและแตกความสามัคคีกัน ในที่สุดสังคมของชาวไทยทรงดำ ก็อาจจะเสื่อมสลายลงไปได้ จากการแตกความสามัคคี

รูปแบบการแต่งกายของไทยทรงดำเป็นผู้มีระเบียบชัดเจนในทุกเรื่อง แม้กระทั่ง เรื่องทรงผมของสตรี เพราะทรงผมไทยทรงดำสามารถแสดงสถานภาพของสตรีผู้นั้น ได้ว่า ยังเป็นเด็กน้อยไม่ถึงวัยจะมีครอบครัว เป็นสาวที่สามารถมีครอบครัวได้แล้ว กำลังไว้ทุกข์ให้กับสามีที่เพิ่งตาย และเป็นม่าย สามีตายหลายปีแล้วสถานภาพทั้งหมดนั้นสังเกตได้จากทรงผม ซึ่งในอดีตโดยปกติทั้งเด็กหญิงและเด็กชายต้องถูกถักลอนผมตั้งแต่เด็ก แต่เมื่อเริ่มเข้าสู่วัยหนุ่มสาว ผู้ชายตัดผมสั้นทรงดอกกระทุ่มหรือ

^{๓๘} มู่ หมายถึง หมวกประเภทหนึ่ง มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมคล้ายถุง ด้านหน้าสั้น ด้านหลังยาวถึงท้ายทอย มุมบนสองมุมประดับด้วยกระจกหรือผ้าหลากสี

^{๓๙} สุมิตร ปิติพัฒน์ และคณะ, ลาวโซ่ง, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๑), หน้า ๓๒.

ทรงสูง ส่วนผู้หญิงไว้ทรงผมตามเกณฑ์อายุ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า “การแต่งกายของไททรงดำเป็นเอกลักษณ์ที่สื่อความหมายให้คนทั่วไปรู้ว่า ตนเองเป็นใคร สตรีไททรงดำในอดีต ทุกคนเคร่งครัดในเรื่องการไว้ทรงผมมาก เพราะเป็นการบ่งบอกว่าตัวเองคือใครมีสถานภาพในสังคมอย่างไร โสัดหรือมีสามีแล้ว หรือเป็นแม่หม้ายผัวตาย^{๔๐} สอดคล้องกับที่ สุมิตร ปิติพัฒน์ กล่าวไว้ว่า แบบของทรงผมในแต่ละช่วงอายุวัยได้ถูกกำหนดไว้ ๑๐ แบบตามวัยและสถานภาพของบุคคล เช่น ทรงเอื่อมไหล่สำหรับเด็กสาว อายุ ๑๓-๑๔ ปี ทรงช่อดอกแคหรือทรงนกทะเลสำหรับเด็กสาว ๑๔-๑๕ ปี ทรงช่อดอกกระต๊อก เด็กสาวอายุ ๑๕-๑๖ ปี ทรงช่อดอชอยสำหรับเด็กสาวอายุ ๑๗-๑๘ ปี และสำหรับสาว อายุ ๑๙-๒๐ ปี เริ่มเป็นสาวแล้ว ให้เกล้าผมไว้กลางศีรษะโดยผูกผมแบบเดียวกับการผูกเนกไท ให้ชายผมห้อยออกมาทางขวาทรงปั้นเกล้า ต่ง สำหรับสาว อายุ ๒๐ ปี ขึ้นไปจนถึงผู้เฒ่า ให้เกล้าผมตั้ง ไว้บนศีรษะคล้ายหูกระต่าย ห้อยชายผมลงมาด้านซ้าย ผมส่วนที่มัดไว้คล้ายกับการผูกหูกระต่ายนั้นมีส่วนที่เห็นเด่น เรียกว่า โมยผม (มวยผม) ส่วนที่อยู่ไปทางด้านหลังเรียกว่า ต่ง^{๔๑} ซึ่ง ต่งเป็นสิ่ง ที่ แสดงความเป็นสาวเต็มตัว ถือว่าอยู่ในวัยที่สามารถแต่งงานได้หรือได้แต่งงานแล้ว ปั้นเกล้าจ๋อน เป็นทรงผมของแม่หม้าย เกล้าผมเหมือนปั้นเกล้าต่ง แต่ไม่ต้องมีต่งปั้นเกล้าตัก หรือเรียกว่าทรงไว้ทุกข์ เป็นการเกล้าผมที่ไม่ตั้งตระหง่านขึ้น รวบผมให้กลุ่มผมอยู่ด้านหลัง ไว้ตรงท้ายทอย แล้วผูกด้วยเส้นฝ้ายขาว เป็นทรงผมแม่หม้ายไว้ทุกข์ให้กับสามีที่ได้เสียชีวิตลงไปแล้ว ซึ่งหลังจากเผาศพสามีและเชิญผีขึ้นเรือนแล้วจึงออกจากการไว้ทุกข์ได้ และในช่วงที่ไว้ทุกข์ต้องทำผมทรงปั้นเกล้าตักและนุ่งผ้าขึ้น ที่เลาะชายขึ้นส่วนที่สามหรือส่วนตีนขึ้นออก เมื่อไว้ทุกข์ให้กับสามีได้ ๑ ปี ไปแล้ว จึงจะสามารถตั้งปั้นเกล้าขึ้นได้ แต่ถ้ามีการนำศพสามีไปฝังไว้นานหลายปี แล้วยังไม่ได้เผา ในช่วงที่ยังไม่ได้เผาศพสามีนั้น สตรีต้องคงการไว้ทุกข์อยู่เช่นนั้น จนกว่าจะเผาศพสามีไปแล้ว จึงจะออกจากการไว้ทุกข์ได้ส่วนสตรีที่สามีเพิ่งถึงแก่กรรม โดยที่ศพยังอยู่บนบ้าน ให้สตรีนั้น ปล่อยผมลง และถอดเครื่องประดับออกทั้งหมด ไม่ว่าจะ เป็น ต่างหู เข็มขัดเงิน สร้อยคอฯ^{๔๒}

ในการกระทำเช่นนี้ อาจเพื่อให้หญิงนั้น ได้ใช้เวลาส่วนมากไปกับการจัดเตรียมงานศพ โดยไม่ต้องกังวลวุ่นวายอยู่กับการทำผมและแต่งตัว อีกทั้งการที่หญิงนั้น ใส่เครื่องประดับมาก อาจมีผู้ไม่หวังดีหาโอกาสเข้ามาตีสนิทและหลอกลวงได้ ส่วนสตรีที่ออกจากทุกข์แล้ว หากต้องการทำผมปั้นเกล้าดั้งเดิม ต้องให้สตรีที่มีสามีแล้วและมีความรุ่งเรืองในชีวิตมาเป็นผู้ทำผมให้โดยกำหนดวันเกล้าผม

^{๔๐} สัมภาษณ์ นายคุณ บัวแก้ว, อาชีพทำนา, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๔๑} ต่ง ใช้เรียก การเกล้าผม ให้มีมวยผมไปทางด้านหลัง เรียกว่าต่ง ต่งเป็นสิ่งแสดงว่าหญิงเป็นสาวเต็มตัวแล้ว

^{๔๒} สุมิตร ปิติพัฒน์, ลาวโซ่ง: พลวัตของระบบวัฒนธรรมในรอบสองศตวรรษ. (กรุงเทพฯ: คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๓๒.

ตามเหมาะสม ซึ่งในระหว่างที่กำลังทำผมปั่นเกล้า จะมีคนมาอวยพรให้มีโชคดี สวัสดิ มีชัยต่อไป และจะแต่งงานใหม่อีกก็ได้^{๔๓}

นอกจากนี้ยังมี ข้อห้ามเด็ดขาดอีกอย่างหนึ่ง คือ ห้ามเด็กหญิงที่วัยยังไม่ถึงเกณฑ์ทำผมทรงปั่นเกล้า ออกเรือนแต่งงาน พ่อแม่จะห้ามลูกสาวที่ยังไม่ถึงวัยทำผมปั่นเกล้า ได้ข้องเกี่ยวกับชายในทางชู้สาวทั้งสิ้น และต้องปฏิเสธชายที่มาทาบทามติดต่อลูกสาว โดยบอกว่าให้ไปติดต่อกับหญิงที่ได้ทำผมปั่นเกล้าแล้วเถิดเขายังเล็กเกินไป ต่อเมื่อถึงเกณฑ์ที่ทำผมทรงปั่นเกล้าได้ จึงจะปล่อยให้มีโอกาสในการเลือกคู่ครอง

จากข้อความสัมภาษณ์นี้จะเห็นได้ว่า ชาวไททรงดำในอดีตจะให้ความสำคัญกับรูปแบบการแต่งกายมาก เพราะเป็นตัวบ่งบอกถึงสถานภาพบุคคลและสถานการณ์สำคัญที่กำลังเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นงานศพ งานแต่งงาน การไว้ทุกข์ หรือแม้สถานภาพที่ตนเองเป็นอยู่ก็ตาม ในปัจจุบันสตรีไททรงดำตำบลท่าข้าม ที่มีอายุตั้งแต่ ๕๕ ปี ขึ้นไปส่วนใหญ่ยังคงรักษาวินัยการแต่งกาย ทั้งด้านเสื้อผ้าเครื่องประดับ และทรงผมยังนิยมใช้แบบดั้งเดิม ส่วนการแต่งกายทั้งเสื้อผ้า เครื่องประดับ และทรงผมของหนุ่มสาวรุ่นใหม่ ได้เปลี่ยนไปตามสมัยนิยม การแต่งกายตามประเพณีดั้งเดิมจะใช้ต่อเมื่อมีงานประเพณีประจำปี หรือพิธีกรรมสำคัญเท่านั้น

๔.๑.๗ แนวคิดและวัฒนธรรมด้านอาหาร

อาหารเป็นอีกวัฒนธรรมหนึ่งที่บ่งบอกความเป็นไททรงดำ ทั้งวัตถุดิบ รสชาติ ช่วงเวลาที่มาของอาหารจากธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมใกล้ตัว ในอดีตเมื่อแม่บ้านไปดูแลไร่ นา ก็จะเก็บผักที่ขึ้นตามไร่ นาหรือในคลองและหนองน้ำกลับมาบ้านเพื่อปรุงอาหาร ผู้ชายจะหา กุ้ง ปู ปลา กบ เขียด ลูกอ๊อด (โต้วะ) กลับมาปรุงอาหารด้วย และแต่ละฤดูจะมีอาหารตามธรรมชาติบางชนิดมากเป็นพิเศษ จึงมีการถนอมอาหารด้วยการหมัก ดอง ตากแห้งเก็บไว้กินตลอดปี เช่น หน่อไม้ดอง (หน่อส้ม) ปลาร้า เป็นต้น

ในปัจจุบันวัฒนธรรมด้านอาหารของชาวไททรงดำเปลี่ยนไปตามสภาพภูมิศาสตร์ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า “อาหารการกินในปัจจุบัน ก็หากินกันแบบธรรมดาตามสิ่งที่หาได้ในท้องถิ่น จะทำกินเหมือนเดิมหาไม่ได้อีก ในอดีตชาวไททรงดำ ทำนา ทำสวน อยู่ตามป่าเขา ของที่ทำกินก็หาเอาแถวนั้น แต่ในปัจจุบันที่เราอยู่ใกล้กับทะเล อาหารที่เราทำกินก็จะเน้นไปทางอาหารทะเลด้วย เช่น ปลาสด

^{๔๓} เรณู เหมือนจันทร์เขย, โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย ความเชื่อเรื่องผีของไทยโซ่ง, (นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒), หน้า ๒๔.

หมึก กุ้ง มันสะดวกมากขึ้น อาหารดีๆเราจะเคร่งครัดเฉพาะอาหารเช่นไหว้ผี เช่นไหว้บรรพบุรุษเสียส่วนใหญ่”^{๔๔}

ในอดีตชาวไทยทรงดำนิยมบริโภคข้าวเหนียว ปัจจุบันนิยมบริโภคข้าวเจ้า และรับประทานอาหารแบบเดียวกับคนไทยทั่วไป จะมีอาหารแบบดั้งเดิมร่วมด้วยเฉพาะเมื่อมีพิธีกรรมสำคัญ เช่น อาหารหวาน ข้าวเม่าคลุก เป็นการเฉพาะเพื่อใช้ประกอบพิธีเสนเรื่อน พิธีเสนตัว พิธีเอาผีขึ้นเรื่อน เป็นต้น ในการทำอาหารที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผี ในพิธีกรรมต่างๆการทำอาหารจะต้องสอดคล้องกับพิธีกรรมนั้น เช่น

การปาดตง จะเป็นอาหารที่ทำรับประทานในชีวิตปกติประจำวัน โดยตัดแบ่งข้าวปากหม้อกับอาหารที่ปรุงเสร็จแล้ว นำไปเช่นไหว้ในกะล่อห้องให้ผีบรรพบุรุษกินก่อน และเมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวจึงนำข้าวใหม่มาให้ผีบรรพบุรุษกินก่อน เรียกว่า ปาดตงข้าวใหม่^{๔๕}

พิธีเสนเรื่อน ต้องมีการฆ่าหมูหลวง (หมูที่เลี้ยงไว้เพื่อใช้ในพิธีเสนเรื่อนโดยเฉพาะ) อาหารส่วนใหญ่จึงเน้นหมูที่ใช้ในพิธี ได้แก่ เลือดต้ม ผัดเผ็ดหัวหมู แกงใส่หมูคั่ว หมูจู้บข้าวเหนียวหนึ่ง แกงหน่อส้ม แจ่วปลาร้า แกงหยวกกล้วย แกงนางหวาน ผักจู้บ ส่วนของหวาน ได้แก่ข้าวต้มมัด ผีอกต้ม และมันต้ม

พิธีแต่งงาน ฝ่ายเจ้าบ่าวจะเป็นผู้จัดอาหาร ตามที่ฝ่ายหญิงเรียกร้องเพื่อจัดเลี้ยงแขกทั้งสองฝ่าย ได้แก่ เนื้อหมู ของหวาน ได้แก่ ข้าวต้มมัด ขนมจันอับ มะพร้าวอ่อนกล้วยน้ำว้า อ้อย ส่วนฝ่ายเจ้าสาวจัดอาหาร อาทิ ขนมจีนน้ำยาปลาร้า แกงหน่อส้ม แจ่วปลาร้าข้าวเหนียวหนึ่ง ข้าวสวย ผัดเผ็ดหมู แกงป่าหมู ของหวาน เช่น ข้าวต้มมัด ขนมปี้บ ซึ่งในปัจจุบันนิยมใช้ขนมไทยเข้ามาร่วมด้วย เช่น ขนมรวมมิตร เชื่อว่า เป็นรวมมิตรทั้งสองฝ่าย ขนมสาสี๋ เชื่อว่าทำให้เงินทองและเกียรติยศจะเฟื่องฟูขึ้น ขนมชั้น เชื่อว่า เป็นการทำให้สูงต่อยอด เป็นต้น

พิธีศพ ที่นำมาเลี้ยงแขก ได้แก่ แกงหยวกกล้วย แกงหน่อส้ม แจ่วปลาร้าผักจิ้ม เป็นต้น อาหารในงานขึ้นบ้านใหม่ ได้แก่ แกงหน่อส้ม แจ่วปลาร้า ปลาร้าสับ ข้าวเหนียวหนึ่งของหวาน เช่น ข้าวต้มมัด ขนมบัวลอยและผลไม้ผักจู้บ ใช้ในพิธีปาดตงข้าวใหม่และพิธีเสนเรื่อน เป็นต้น

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า รูปแบบอาหารการกินของไทยทรงดำได้เปลี่ยนแปลงไปมาก อาจมีผลมาจากลักษณะทางกายภาพหรือทางภูมิศาสตร์ของชุมชน ทำให้อาหารบางชนิดของไทยทรงดำมีความเป็นไทยเข้าไปผสมอยู่ด้วย เช่น ในอดีตไทยทรงดำไม่มีเมนูอาหารทะเล

^{๔๔} สัมภาษณ์ นายศักดิ์ชัย ถิ่นเมาลี, อาชีพรับจ้าง, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอบึงพินิจ จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๔๕} บุญมี ปาริชาติธนกุล, “ความเชื่อเรื่องผีในพิธีกรรมของชาวไทยโซ่งบ้านไผ่หูช้าง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๖), หน้า ๑๗๓-๑๗๖.

เนื่องจากถิ่นที่อยู่เดิมในสิบสองจุไท ไม่ได้ติดทะเล ในปัจจุบันไทยทรงดำได้ประยุกต์ใช้สัตว์ทะเลผสมในอาหาร และใช้น้ำปลาแทนการใส่น้ำปลาร้า แต่เนื่องจากในการประกอบพิธีกรรมบางอย่าง ต้องใช้อาหารดั้งเดิมในพิธีกรรมนั้น เพราะเชื่อว่าอาหารแบบไทยทรงดำเป็นอาหารที่ผีพ่อ แม่ และผีบรรพบุรุษ เคยรับประทานเมื่อตอนมีชีวิตอยู่หากไม่ทำอาหารที่ผู้เสียชีวิตชอบ จะเสมือนว่า ปล่อยให้ผีบรรพบุรุษอดอยาก ถือว่าอกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ซึ่งผีบรรพบุรุษอาจไม่พอใจ และทำให้คนในครอบครัวเกิดเหตุร้าย ทำมาหากินไม่ขึ้นอีกทั้งการนำอาหารมาเลี้ยงผีบรรพบุรุษ ยังเป็นเสมือนการแจ้งให้ผีทราบว่าเป็นดินอุดมสมบูรณ์อาหารมีปู ปลา กุ้งและหอยมากมาย ลูกหลานไม่ได้อดอยาก ทั้งหมดนี้เป็นความเชื่อที่ได้รับการถ่ายทอดตั้งแต่อดีตสืบมาจนลูกหลานไทยทรงดำรุ่นใหม่ๆ ก็ยังคงปฏิบัติอยู่ทุกวันนี้

๔.๑.๘ แนวคิดและวัฒนธรรมความเชื่อด้านผี-ขวัญ

ชีวิตชาวไทยทรงดำ และความเชื่อเรื่องผีเป็นเรื่องที่แยกจากกันไม่ได้ โดยเฉพาะผีบรรพบุรุษ การนับถือผีบรรพบุรุษน่าจะสืบเนื่องมาจากวัฒนธรรมการเคารพบิดามารดา อันเป็นสิ่งซึ่งชาวไทยดำทั่วไปถือปฏิบัติมาแต่โบราณ ดังข้อความการสัมภาษณ์ว่า “ชาติพันธุ์ของเรามีความเชื่อและเคร่งครัดเกี่ยวกับเรื่องผีอยู่เป็นทุนมาช้านานแล้ว เราเชื่อว่าดวงวิญญาณทุกดวงไม่ดับลงง่ายๆ และมีความรู้สึกไม่ต่างอะไรกับคนเรา ดังนั้น จึงสามารถให้คุณให้โทษกับเราได้”^{๔๖}

ด้วยเหตุนี้ชาวไทยทรงดำ ไม่ว่าจะอาศัยอยู่ที่แห่งใดในโลก ในทุกพิธีกรรมจะมีการเซ่นไหว้ผีเข้ามาเกี่ยวข้องเสมอ มีจัดแบ่งผีออกเป็นหลายประเภท โดยผีทั้งหมดจะมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของชาวไทยทรงดำ ให้มีความนึกคิดที่ดี มีความประพฤติตนให้เหมาะสม อยู่ในกรอบจารีตที่ดั้งเดิม ดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า “พิธีกรรมเซ่นไหว้-บวงสรวง เพื่อขอสถานที่ปลูกบ้านแฝงเรือน และเป็นการขอขมาลาโทษเมื่อเด็กกระทำผิดต่อผู้อื่น”^{๔๗} ในความเชื่อดั้งเดิมของไทยดำจึงแบ่งได้เป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผีดีและกลุ่มผีไม่ดี กลุ่ม “ผีดี” ได้แก่ กลุ่มผีที่มนุษย์ต้องระลึกถึงและให้ความเคารพ โดยเซ่นไหว้อย่างสม่าเสมอ เช่น แถน ผีเมือง ผีบ้านหรือผีปู่เจือเสื่อบ้าน ผีมดผีมด ผีบรรพบุรุษ ผีประจำสถานที่ ดังคำสัมภาษณ์ว่า “ไทยทรงดำของเรา จะเกี่ยวข้องกับการเซ่นไหว้บูชา ในผีทุกประเภททั้งในบ้าน นอกบ้าน ในบ้านผีบ้านก็จะเป็นผีบรรพบุรุษของเราเอง ส่วนผีนอกบ้านส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน เช่น ผีนาและผีไร่ ผีประจำเมล็ดข้าว ผีลานนวดข้าว หรือแม้แต่ผีประจำต้นไม้ เราทำกันมาแบบนี้จนเป็นความเคยชินถ้าไม่ทำเราก็จะอยู่กันแบบระแวง ไม่มีความสุข” ส่วนในกลุ่มผีไม่ดี มีความเชื่อสืบทอดกันว่า ผีไม่ดีได้แก่ ผีที่ให้โทษกับมนุษย์มากกว่าให้คุณ ผีร้าย ได้แก่ กลุ่มผีที่เมื่อครั้งยังมีชีวิต

^{๔๖} สัมภาษณ์ นายวิทยา สระทองแอนด์, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๔๗} สัมภาษณ์ นายวิทยา สระทองแอนด์, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

เป็นมนุษย์ ได้ตายในแบบที่เรียกว่าตายไม่ดี เช่น ถูกยิงตาย รถชนตาย ผูกคอตาย จมน้ำตาย กินยาตายๆ รวมเรียกว่า ตายโหงหรือผีตายโหง ผีชนิดนี้จัดเป็นผีร้ายไม่มีสิทธิ์เป็นผีเรือน จะห้ามเชิญห้ามเชิญขึ้นเรือน เช่น ผีแม่เกิด ผีเกิด เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ข้างต้นพบว่ารูปแบบวัฒนธรรมด้านความเกี่ยวกับเรื่องผี ชาวไททรงดำ ยังคงมีการปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เพราะมีความเชื่อว่าอำนาจของผีจะสามารถลดบรรเทา ให้คนเกิดหรือตายก็ได้ จะทำให้ครอบครัวเจริญรุ่งเรืองหรือเกิดความหายนะก็ได้ ดังนั้นความเชื่อดังกล่าวแม้จะมีวัฒนธรรมใหม่เข้ามา หรือแม้จะมีการผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นก็ตาม แต่รูปแบบแนวปฏิบัติของไททรงดำตำบลท่าข้ามก็ยังมีรักษาเอาไว้อย่างเคร่งครัดเหมือนเดิม

๔.๒ หลักพุทธธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำ

จากการสัมภาษณ์ชาวไทยทรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้วิจัยพบว่าในวัฒนธรรมชุมชนในแต่ละประเภทมีหลักพุทธธรรมปรากฏอยู่ในหลายประการด้วยกัน ทั้งหลักพุทธธรรมที่มีความสัมพันธ์และหลักพุทธธรรมที่เป็นปัจจัยหลักในการดำเนินชีวิต ซึ่งหลักพุทธธรรมเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความตระหนักรู้ต่อการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชน ให้เกิดความยั่งยืนและเกิดประโยชน์อย่างสูงสุดได้ ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอรายละเอียด หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมไทยทรงดำตามลำดับต่อไปนี้

๔.๒.๑ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตโดยทั่วไป

ครอบครัวของไททรงดำ จะใช้ระบบครอบครัวแบบผัวเดียวเมียเดียว (Monogamy) มีลักษณะเป็นครอบครัวขยายที่มีขนาดใหญ่มาก มีสมาชิกหลายชั่วคนมาอยู่รวมกันเพื่อช่วยกันทำมาหากินโดยเฉพาะทำนา มีการลำดับเครือญาติแบบฝ่ายเดียว (Unilateral Kinship) ที่มีพ่อเป็นใหญ่ ถือเป็นญาติทางฝ่ายพ่อเป็นสำคัญ เรียกว่า การสืบเชื้อสายหรือสืบผีฝ่ายพ่อ ผู้เป็นภรรยา ลูกชายและลูกสาวที่ยังไม่ได้แต่งงาน ถือเป็นบรรพบุรุษฝ่ายทางพ่อ และใช้ สิ่ง เดียวกันหมด เรียกว่า เป็นญาติผีเดียวกัน ในปัจจุบันครอบครัวไททรงดำตำบลท่าข้าม โดยทั่วไปยังคงรักษารูปแบบขนบธรรมเนียมดั้งเดิมอยู่ ยังมีบ้างที่ทำตามแบบสมัยใหม่ตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง และลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวขยายที่มีขนาดเล็กกว่าเดิม เพราะมีลูกน้อยลงหรือลูก ๆ ได้แต่งงานกับคนนอกพื้นที่ ที่ไม่ได้เป็นไททรงดำ และย้ายออกจากหมู่บ้าน ไปสร้างครอบครัวในถิ่นอื่น นอกจากนี้ยังมีครอบครัวเดี่ยว แยกตัวออกมาปลูกบ้านใกล้กับบ้านของพ่อแม่และยังมีอีกหลายสาเหตุที่จะทำให้จำนวนสมาชิกในบ้านมีจำนวนน้อยลง ซึ่งไม่ว่าระบบครอบครัวจะมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร แต่ในทุกครอบครัวยังคงมีภรรยาหรือสามีเพียงคนเดียว เป็นระบบผัวเดียวเมียเดียวดังเช่นในอดีต โดยมีการสืบผีและถือสิ่งทางฝ่ายพ่อเช่นเดิม ยังมีการเคารพผู้ใหญ่ตามลำดับชั้น คือ ชนชั้นผู้ท้าว และชนชั้นผู้น้อย การแบ่งแยกชนชั้นของ

ไททรงดำนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทราบว่าบุคคลจากชั้นนั้น มีฐานะเป็นอะไร มีผีเรือนในสายไหน เพื่อให้ความเคารพกันตามฐานะของผีเรือน และเป็นการสะดวกในการจัดพิธี เช่นไหว้ตามฐานะผีเรือนของบุคคลเหล่านั้น

หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม

หลักทศ ๖ หลักการวตา ๖ สังคหวัตถุ ๔

การถือลำดับชั้นทางสังคม (ชนชั้นผู้ทำว,ชนชั้นผู้น้อย) ถือว่าเป็นการให้เกียรติและให้ความเคารพนับถือผู้อาวุโส ให้ความสำคัญในฐานะผู้นำชุมชนหรือผู้นำครอบครัว ในสังคมของไททรงดำการแบ่งแยกชนชั้นนั้น ไม่ได้หมายความว่าทำเพื่อดูถูกเหยียดหยามกัน หากแต่เป็นการกำหนดจากสายสกุล เพื่อให้ทราบว่าบุคคลจากชั้นนั้น มีฐานะเป็นอะไร เพื่อความสะดวกในการจัดพิธี เช่นไหว้และแสดงความเคารพตามฐานะผีเรือนของบุคคลเหล่านั้น ถือว่าเป็นการให้ความสำคัญกับความกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นความเกื้อหนุนและความเอื้ออาทรซึ่งกันและกันของสมาชิกครอบครัวและสมาชิกในชุมชน

๔.๒.๒ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการเกิด

สตรีไทยทรงดำเมื่อตั้งครรภ์ และมีอาการเจ็บท้องก่อนคลอดจะทำพิธีเช่นผีเรือนเรียกว่า “วานขวัญผีเรือน” การประกอบพิธีกรรมดังกล่าวเป็นการเช่นให้ผีญาติพี่น้องที่ตายทั้งกลมหรือตายในขณะคลอดลูกกินก่อน เพื่อไม่ให้มารังควาญรบกวนในขณะคลอดและเป็นการแสดงความยินดีรับขวัญต่อทารกเกิดใหม่อันเป็นสมาชิกใหม่ของครอบครัว

หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง

หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการเกิดของชาวไททรงดำ ในตำบลท่าข้ามสามารถสังเคราะห์จากการกระทำที่เกี่ยวข้องกับแม่และทารก เริ่มตั้งแต่แม่เริ่มตั้งท้องจนกระทั่งคลอดลูก การปฏิบัติเช่นนี้ต่อภรรยาและบุตร แสดงให้เห็นว่าเป็นการนำหลักพุทธธรรมหมวดทศ ๖ ในหัวข้อ ปัจฉิมทศ คือการที่สามีพึงสงเคราะห์บุตรและภรรยา การปฏิบัติอย่างนี้ถึงแม้จะไม่ตรงตามขั้นตอนในปัจฉิมทศนัก แต่การที่สามีดูแลภรรยาอย่างดีตั้งแต่เริ่มตั้งครรภ์จนกระทั่งคลอด แต่ก็นับได้ว่าเป็นการปฏิบัติอยู่ในกรอบของปัจฉิมทศอยู่นั่นเอง ดังนี้

นับตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิจนถึงวันคลอด ผู้เป็นแม่คงทำงานตามปกติไม่มีการพักผ่อน โดยเชื่อว่าการออกใช้แรงงานนั้นจะทำให้คลอดลูกง่าย เมื่อมีอาการเจ็บท้องก่อนคลอดจะทำพิธีเช่นผีเรือนเรียกว่า “วานขวัญผีเรือน” การประกอบพิธีกรรมให้หมอขวัญเป็นผู้ทำพิธีฆ่าไก่ ๑ ตัว เช่นให้ผีญาติพี่น้องที่ตายทั้งกลมหรือตายในขณะคลอดลูกกินก่อน เพื่อไม่ให้มารังควาญรบกวนในขณะคลอด เมื่อเด็กคลอดพ้นจากครรภ์มารดาแล้ว ก็จะตัดสายรกซึ่งเรียกว่าสายแห่ยาวประมาณ ๒ ข้อมือ อาบน้ำเด็กน้อยด้วยน้ำอุ่น แล้วนำไปวางไว้ในกระด้ง รองจนกระทั่งสายรกลุดออกมา เมื่อสายรกลุดพ้น

ออกจากครรภ์แล้วนำไปล้างบรรจุใส่กระบอกไม้ไผ่ที่เตรียมไว้แล้วนำไปแขวนที่คอบไม้ใหญ่ในป่าบั้งแห่ง ซึ่งเป็นป่าสำหรับทิ้งรกเด็กแรกเกิด โดยแขวนสูงจากพื้นดินระดับเสมอศีรษะคนเดินผ่าน

การปฏิบัติตัวของแม่หลังจากคลอดแล้ว คือการ “อยู่กำเดือน” เมื่อถึงเตาไฟให้หันหน้าเข้าหาเตาไฟ เอามือควักเขม่าควันไฟมากิน หลังจากนั้นต้มน้ำร้อนอยู่ไฟและอาบน้ำร้อนที่ต้มผสมใบไม้ซึ่งเป็นสมุนไพรพื้นบ้านจนครบเดือน การอยู่กำหรืออยู่ไฟภายหลังคลอดเริ่มอยู่ไฟตั้งแต่วันแรกเป็นเวลา ๓๐ วัน ในระยะแรก การอยู่ไฟจะนั่งอยู่ที่เตาไฟตลอดเวลา ๓ วัน เรียกว่า “อยู่กำไฟ” แม่กำเดือนหรือหญิงที่อยู่ไฟจะต้องระมัดระวังเรื่องอาหาร รับประทานได้แต่ข้าวเหนียวนึ่งกับเกลือคั่วหรือเกลือเผาจนครบ ๓ วัน จึงจะ “ออกกำไฟ” ในระยะนี้จะมีญาติพี่น้องและผู้ใกล้ชิดมาเยี่ยมเยียนและอยู่เป็นเพื่อนตลอดเวลา เมื่อออกกำไฟแล้ว ให้ไปสระผมที่ทำน้ำแต่จะไม่อาบน้ำใช้ผ้ารัดเอวไว้ผืนหนึ่งพร้อมกับคาด “ผ้าฮ้ายผืนใต้ไฟ” (ชุดติดไฟ) ทับไว้อยู่ข้างนอกเพื่อให้เกิดความอบอุ่นแก่ร่างกาย เมื่อกลับมาถึงเรือนแล้วทำพิธีเช่นผียาไฟโดยใช้ไข่ไก่ ๑ ฟอง ไปวางไว้ตรงที่ทารกคลอด

การปฏิบัติต่อเด็กหลังจากคลอดแล้ว คือ มีพิธีสู่ขวัญให้แก่เด็กน้อย สู่ขวัญนมและสู่ขวัญที่นอนเพื่อขอให้ช่วยดูแลรักษาและเลี้ยงดูเด็กน้อยที่เกิดใหม่ ส่วนแม่ใช้ไก่ต้ม ข้าวต้ม ขนม จัดใส่สำหรับทำพิธีสู่ขวัญ หลังจากนั้นเมื่อถึงเวลากลางคืนก็ให้แม่และเด็กน้อยย้ายไปนอนบริเวณที่นอนตามปกติ แต่ผู้เป็นแม่จะต้องอยู่ไฟ ต่อไปจนกระทั่งครบ ๓๐ วัน จึงออกจาก “อยู่กำเดือน” อาหารการกินในเวลาอยู่ไฟจะไม่รับประทานเนื้อสัตว์ทั่วไป มีแต่ผักและปลาบางชนิด เช่น ปลาคิง ปลาแก้ม โดยนำมาปิ้งเมื่อครบ ๒๐ วัน ฆ่าเป็ด ๑ ตัว ทำพิธีเช่นผียาไฟ จากนั้นจึงเริ่มรับประทานเนื้อสัตว์ได้ โดยเริ่มจากเป็ดก่อนต่อมาเป็นไก่ หมู ปลาย่าง ปลาไหลย่าง ห้ามรับประทานเนื้อสัตว์ใหญ่ เช่น เนื้อวัว เนื้อควาย จนกว่าจะออกจากกำเดือน โดยเฉพาะเนื้อควายเผือกห้ามรับประทานเด็ดขาด เพราะจะทำให้มีอาการแสดงอาจถึงตายได้

จะเห็นได้ว่าชาวไทยทรงดำในตำบลท่าข้ามมีวิธีการปฏิบัติมากมายและหลายขั้นตอนต่อผู้คลอด และต่อเด็กทารก ประกอบด้วยความเชื่อซึ่งไม่อาจพิสูจน์ได้ เช่น ความเชื่ออันเกี่ยวกับผีเป็นต้น แต่การปฏิบัติเหล่านั้น ก็เพื่อให้เกิดปลอดภัย ความสวัสดิแก่แม่และเด็ก อีกทั้งเป็นการแสดงความยินดีต้อนรับสมาชิกใหม่ของครอบครัว การปฏิบัติเช่นนี้ต่อภรรยาและบุตร แสดงให้เห็นว่าเป็นการนำหลักพุทธธรรมหมวดทศ ๖ ในหัวข้อ ปัจฉิมทศ คือการสงเคราะห์ทิศเบื้องหลัง คือบุตรและภรรยา มาใช้ได้อย่างลงตัว

๔.๒.๓ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมงานศพ

หลักคารวตาธรรม และ หลักกตัญญูตาธรรม

ในพิธีเกี่ยวกับงานศพนั้น ชาวไททรงดำยังคงรูปแบบเดิมไว้อย่างเหนียวแน่น แต่เนื่องจากชาวไททรงดำในตำบลท่าข้าม อยู่ในท่ามกลางชาวไทยถิ่นใต้ จึงเริ่มมีการรับพิธีการจัดงานศพแบบชาวไทยในพื้นที่บางอย่าง เช่นพิธีสงฆ์เข้ามาด้วย เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่คนในครอบครัวของผู้ตายอีก

ด้วย เช่นเริ่มมีการสวดศพ หรือการนิมนต์พระภิกษุมาแสดงพระธรรมเทศนาในงานศพเป็นต้น สิ่งเหล่านี้จึงเป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงการให้ความเคารพต่อพระสงฆ์ ซึ่งเรียกว่า “สังฆคารวตา” และการให้ความสำคัญต่อพระธรรม ซึ่งเรียกว่า “ธรรมคารวตา” อีกทั้งเป็นการแสดงออกถึงความ “กตัญญู กตเวทิต์” อีกด้วย อีกด้วยหลักพุทธธรรมทั้ง ๓ ประการนี้ ปรากฏชัดเจน โดยผ่านทางวัฒนธรรมด้านการจัดงานศพ ซึ่งเป็นพิธีที่มีความสำคัญ และจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของชาวไทยทรงดำมาแต่โบราณ ดังนี้

ตามธรรมเนียมของไทยทรงดำ เมื่อมีคนในครอบครัวเดียวกันตายญาติพี่น้องจะหยุดทำงานทุกอย่างเพื่อไว้ทุกข์และมาจัดงานศพโดยช่วยกันอาบน้ำศพแต่งตัวศพด้วยเสื้อผ้าใหม่ชั้นใน สวมทับด้วยเสื้อฮีประจำตัวของผู้ตาย ชาวไทยทรงดำจะมีเสื้อฮีประจำตัวคนละหนึ่งตัวโดยใช้งานทั้งสองด้านของตัวเสื้อ ด้านที่มีลวดลายน้อยจะใช้ในพิธีงานมงคลส่วนด้านที่มีลวดลายมาก ๆ จะใช้ในพิธีงานศพ เมื่อจัดศพตามพิธีกรรมแล้วเอาศพใส่โลงจากนั้นใช้เสื้อฮีกลับด้านในที่มีลายมากออกข้างนอกคลุมโลงผู้ตายอีกทีหนึ่งเสื้อฮีที่ใช้ต้องเป็นเสื้อฮีของผู้หญิงเท่านั้น จากนั้นก็จะประกอบตามพิธีกรรม ในพิธีจะมีการโกนหัวลูกชายผู้ตายแล้วจึงนำไปฝังที่ป่าช้าเมื่อเสร็จพิธี ทุกคนจึงจะกลับไปทำงานตามปกติได้ การกระทำแบบนี้เรียกว่า “กำบ้านกำเมือง” หรือป่าแห้ว^{๔๘} (แฮ้ว)

วัฒนธรรมการแต่งกายในพิธีงานศพ ลูกหลานของผู้ตายผู้ชายจะใส่เสื้อขาวเรียกว่า “เสื้อตัก” และโพกหัวด้วยผ้าขาว คล้ายไปประเพณีคนจีน ผู้หญิงจะใส่เสื้อฮี (เสื้อยาว)^{๔๙} ส่วนหมอบอกทางในการทำศพไปป่าช้า เรียกว่า “เขย” ต้องแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีดำ สวมหมวก มีผ้าขาวและผ้าไหมยาวประมาณ ๑ วา คาคอเอว ถ้าเป็นผ้าไหมแพรสีแดง ก็คาคอไว้ที่หมวก

การวางโลงศพถ้าเป็นผู้ชายให้วางใต้ถุนบ้านด้านในติดกับห้องกะล่อห้อง ถ้าเป็นผู้หญิงให้วางใต้ชื่อบ้านถัดออกมา มีไม้ไผ่ยาวประมาณ ๑ เมตร แขนงไว้เหนือโลงด้านศีรษะสำหรับพาดของที่จะให้ผู้ตาย เช่น ผ้าไหมแพร ผ้าขาวพับห่อใส่สวิงที่ขาดผืนเล็ก ๆ เรียกว่า “ไข่กาดำ” ที่ปลายเท้าศพจะวางอาหาร ๑ สำหรับ ไก่ดิบวางบนพานอีกทีหนึ่งเรียกว่า “พานงายย้อ” ถ้าศพอยู่ในบ้านจะไม่มีพิธีสวด แต่จะจุดไฟไว้ทิศตะวันตกและทิศตะวันออกตลอดเวลาจนกว่าจะนำศพไปเผา ผู้ที่ทำพิธีคือหมอบอกทางเรียกว่า เขยกกหรือ เขยใหญ่ จะแต่งตัวด้วยชุดดำ สวมหมวก มีผ้าขาวคาคอเอว ถ้าเป็นผ้าแพรสีแดงจะคาคอไว้ที่หมวก มีมิดหมอบ ๑ เล่ม และตำราบอกทางญาติผู้ตายเชิญแขกรับประทานอาหาร เสร็จแล้วจึงให้เขยกกทำพิธีบอกให้ผู้ตายกินงายย้อ (อาหารในพาน) เขยจะใช้มิดปักกระดานหันทางด้านคมออก โดยเขยกกจะนั่งอยู่ด้านปลายเท้าของผู้ตาย จะบอกทางให้แก่วิญญาณของผู้ตาย

^{๔๘} ป่าแห้ว หมายถึง ป่าช้า

^{๔๙} สัมภาษณ์ นางศิริรินทร์นา เปลี่ยนสมัย, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ไปป่าแห้ว (แฮ้ว) จากนั้นจึงหัน “ขอน” หรือโลงศพไว้ตรงกลางเรือนให้ด้านศีรษะไปทางกะล่อห้อง เพื่อทำพิธีซ่อมขวัญ^{๕๐}

เขยกจะทำพิธี “งายกับ งายกู” และมอบแห้วให้แก่ผู้ตาย เขยกจะทำพิธีสับก้อยลาบ มาวางบนเขียงแล้วให้ลูกเขยสับให้แม่ย่ากิน แล้วเรียกให้ผู้ตายมากินให้อิ่มก่อนไปสวรรค์ ต่อไปให้ ลูกสะใภ้มาสับลาบ และเรียกให้ผู้ตายมากิน และเรียกญาติผีเดียวกันออกมาช่วยกันสับหมูและเครื่อง ลาบให้ละเอียด เอาใส่ใบตองห่อไว้บนบ้านใหม่ของผู้ตายในป่าช้า ญาติๆที่เป็นผู้ชายจะช่วยกันสร้าง แห้ว (บ้านจำลอง) ด้วยไม้ไผ่ให้เป็นที่อยู่อาศัยและที่เก็บกระดูกด้วย ลักษณะของแห้วจะทำด้วยเสาไม้ หนุนใหญ่ๆ ใช้ไม้ไผ่พาดเข้าเป็นรูปกากบาทใช้ไม้ไผ่ผ่าซีกล้อมเป็นรูปวงกลมสำหรับปักธง (แห้ว) เสียบ ตั้งหอกแก้ว เขียน ปลี (ผู้ชายจะใช้หงส์) แห้วนี้จะนำมาตั้งไว้ด้านหลังของบ้าน

หลังจากเผาศพแล้ว ญาติจะเก็บกระดูกใส่ในถุงผ้าไหมสีเหลือง ใส่เงินลงไปในถุงมัดปาก ถุงเอาไปใส่ในโกศที่บ้าน ปัจจุบันนิยมนำศพไปเผาที่วัดไทย เหมือนความเป็นอยู่ของคนไทย มีการโกน ผมหงอกหน้าศพเหมือนกัน แต่ของไทยทรงดำมีความเชื่อว่า ถ้าโกนผมหงอกหน้าศพเรียกว่า “เสียผม” เป็นการ เรียกขวัญไม่ให้ตามไปอยู่กับผู้ตาย

ปัจจุบันพิธีการจัดงานศพของไทยทรงดำในเขตตำบลท่าข้าม ยังทำตามวัฒนธรรมของคน รุ่งเก่าอย่างเต็มรูปแบบเหมือนเดิม ตามขั้นตอนทุกอย่างโดยมีจุดประสงค์เพื่อส่งดวงวิญญาณของผู้ตายให้ถึงพระยาแถน พิธีการเชิญผีขึ้นเรือนซึ่งชาวไทยทรงดำถือว่าเป็นการตอบแทนบุญคุณบิดา- มารดา และเพื่อให้ดวงวิญญาณคุ้มครองลูกหลาน แต่จะมีสิ่งที่แตกต่างกันบ้างก็คือสมัยก่อนไม่มีพิธีทาง ศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องข้อง แต่ปัจจุบันได้ทำการนิมนต์จะสงฆ์เข้ามาทำพิธีด้วย^{๕๑} ส่วนความเชื่อเรื่องผี ในพิธีบอกทางไปเมืองแถน นายตำรวจ บัวแก้ว เล่าให้ฟังว่า ในอดีตพิธีงานศพจะต้องมีการทำหอ ทำ โสง สร้างบ้านเรือน และฟังทรัพย์ให้ผู้ตาย ปัจจุบันก็ยังมียูบ่าง ซึ่งแม่แมง บัวแก้ว เล่าให้ฟังเพิ่มเติม ว่าพิธีการดังกล่าวในอดีตทำอย่างพิสดารมาก ปัจจุบันจะทำการแบบง่ายๆเพื่อความสบายใจหรือ หลีกเลียงการถูกตำหนิจากสังคมว่าไม่รักษาขนบธรรมเนียมประเพณี

รูปแบบการจัดงานศพที่ผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมนี เป็นประเพณีการจัดงานศพของ ชาวไทยทรงดำในเขตตำบลท่าข้าม ซึ่งยังทำตามวัฒนธรรมของคนรุ่งเก่าอย่างเต็มรูปแบบเหมือนเดิม ตามขั้นตอนทุกอย่าง ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น ๓ ระยะ คือระยะแรกขณะเริ่มเมื่อมีผู้เสียชีวิตลง ขณะที่จัด งานศพ และหลังจากเสร็จงานศพไปแล้ว โดยมีจุดประสงค์เพื่อส่งดวงวิญญาณของผู้ตายให้ถึงพระยา

^{๕๐} พิธีซ่อมขวัญ เป็นการเรียกขวัญของญาติผู้ตายให้กลับคืนมาโดยผู้ที่ทำพิธีจะถือสวิงเดินนำหน้าตาม ด้วยญาติที่นับถือผีเดียวกันเดินวนรอบโลงศพจากซ้ายไปขวารวม ๓ รอบ จะมีผู้เฒ่าผู้แก่ มาช่วยดึงแขนออกจากพิธี และเรียกขวัญให้กลับมาอยู่กับตัว ก่อนที่จะนำศพไปป่าช้า

^{๕๑} สัมภาษณ์แม่แมง บัวแก้ว (สิงแหวง), อาชีพทำนา, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

แถบ จึงเป็นการแสดงออกถึงหลักความกตัญญูทศกวีที่ต่อบุพพการีบุคคลของชาวไททรงดำอย่างชัดเจน

ดังนั้น รูปแบบการจัดงานศพที่ผสมผสานกับระบบความเชื่อดั้งเดิม และการรับพิธีสงฆ์ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดงานศพของชาวไทยในพื้นที่โดยรอบเข้ามาใช้ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่คนในครอบครัวของผู้ตาย เช่น เริ่มมีการสวดศพ หรือการนิมนต์พระภิกษุมาแสดงพระธรรมเทศนาในงานศพ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จึงเป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงการให้ความเคารพต่อพระสงฆ์ ซึ่งเรียกว่า สังฆคารวตา และการให้ความสำคัญต่อพระธรรม ซึ่งเรียกว่า ธรรมคารวตา และเป็นการแสดงความกตัญญูทศกวีที่ อีกด้วย

๔.๒.๔ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการแต่งงาน

หลักสารานีธรรม หลักคารวตาธรรม

พิธีการแต่งงานของชาวไททรงดำในตำบลท่าข้าม ซึ่งอยู่บนฐานแนวคิดที่ว่า การที่หญิงชายจะตัดสินใจอยู่ร่วมกันเสมือนเป็นการเริ่มต้นของชีวิตใหม่ การแต่งงานนอกจากเป็นการป่าวประกาศให้รู้ไปในหมู่ญาติพี่น้อง ยังเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน อันเป็นการแสดงถึงหลัก “สารานีธรรม” ในพิธีแต่งงานชาวไททรงดำในตำบลท่าข้าม ยังคงรูปแบบของตนไว้อย่างเคร่งครัด แต่ก็เริ่มมีการรับรูปแบบประเพณีการแต่งงานของคนไทยในพื้นที่เข้ามาบ้าง เช่น การแต่งงานนิยมให้มีการประกอบพิธีสงฆ์ คือการนิมนต์พระภิกษุมาเจริญพระพุทธมนต์ หรือการให้อโวาทแก่คู่บ่าวสาว อันเป็นการแสดงออกถึงการให้ความเคารพต่อพระสงฆ์ (สังฆคารวตา) และการให้ความเคารพต่อพระธรรม (ธรรมคารวตา) อีกด้วย

วัฒนธรรมการแต่งงานเมื่อชายหนุ่มและหญิงสาวชาวไททรงดำรักใคร่กัน ถึงขั้นตกลงแต่งงานกัน ก็จะมีการหาฤกษ์ดีและกำหนดวันแต่งงาน จะมีการเตรียมงานแบ่งการเตรียมงานสำหรับฝ่ายชายและฝ่ายหญิงในวันงานพิธีเช้า ฝ่ายชายจะยกขบวนขันหมากแล้วส่งล่ำขึ้นไปบนบ้านและทำพิธีหมั้นก่อน จากนั้นล่ำจะส่งเจ้าบ่าวให้พ่อแม่เจ้าสาว ล่ำทั้งสองฝ่ายจะกล่าวโต้ตอบกัน เสร็จแล้วจึงพาเจ้าสาวไปไหว้ผีเรือนโดยเจ้าบ่าวและเพื่อนเจ้าบ่าว ๕ คน ลูกขี้ยืนพร้อมกัน เอามือประสานอกแล้ววนกราบเหมือน การไหว้ของเงินจนครบจำนวนผีเรือนแล้วไหว้พ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ของเจ้าสาว เจ้าสาวและเพื่อนเจ้าสาว ๒ คนจะไปกราบขอพรพ่อแม่ และญาติของฝ่ายเจ้าบ่าว เสร็จพิธีจึงเลี้ยงอาหารกลางวัน เมื่อแขกกลับไปหมดแล้ว เหลือแต่ญาติสนิทจะทำพิธีปูที่นอนและส่งตัว เจ้าบ่าวอาจต้องอาสาอยู่ช่วยทำงานในบ้านเจ้าสาวสักระยะก่อนตามสัญญาจากนั้นจึงแยกกันอยู่ตามลำพัง การแต่งกายของเจ้าบ่าวและเจ้าสาว จะใส่เสื้อฮี^{๕๒}ในการประกอบพิธีการแต่งงาน

^{๕๒} เสื้อฮี หมายถึง เสื้อยาว

ขั้นตอนของพิธีแต่งงานเริ่มต้นเช้าล่ำฝ่ายเจ้าบ่าวจะทำพิธีส่อง (การหมั้น) ที่บ้านเจ้าสาวในห้องกะล้อห้อง ซึ่งมีล่ำของฝ่ายเจ้าสาวคอยอยู่ พร้อมทั้งพ่อ แม่ และญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงอยู่ด้วย ล่ำฝ่ายชายที่ส่งมาทำพิธีส่องจะแต่งตัวด้วยเสื้อฮี เจ้าบ่าวจะใส่เสื้อฮี สะพายถุงย่ามภายในใส่มีดโต้ และเครื่องเงินยกขบวนขันหมากมาหยุดรออยู่ด้านนอกก่อน เมื่อการเจรจาเสร็จแล้ว จึงนำขันหมากขึ้นเรือนมีการกันประตูเงินประตูทองเป็นระยะระหว่างทางขึ้นเรือน ถ้าเป็นผู้น้อยจะขึ้นบันไดบ้านตามปกติ แต่ถ้าเป็นผู้ตัว^{๕๓} (ผู้ท้าว) ต้องขึ้นบันไดทางกะล้อห้องเท่านั้น ในขบวนขันหมากผู้ตัว (ผู้ท้าว) ใช้ขันหมาก ๔ อัน คนถือ ๔ คน แต่งตัวด้วยเสื้อฮี ผู้น้อยก็เหมือนกัน จากนั้น ล่ำของเจ้าบ่าวจะนำของทุกอย่างที่มากับขบวนขันหมากไปทำพิธีมอบให้พ่อ แม่ ฝ่ายเจ้าสาว ฝ่ายเจ้าบ่าวจะนำเหล่า “เหล่าอุ้นฝืน^{๕๔}” เป็นเหล่าที่ใช้สำหรับประกอบพิธี ถ้าเป็นผู้น้อยใช้ ๔ ขวด ถ้าเป็นผู้ท้าวใช้ ๘ ขวด ไปมอบให้ล่ำฝ่ายเจ้าสาวรินลงในถ้วยที่อยู่ในกะล้อห้องพร้อมด้วย ขันหมาก ถ้วย หมากพลู เงินสินสอดทองหมั้นทั้งหมด ให้ล่ำฝ่ายเจ้าสาว ฝ่ายเจ้าสาวจะนำเงินที่ลงท้ายด้วยเลขคู่ เจ้าสาวจะรับทองจากเจ้าบ่าว พิธีตรงนี้เสร็จเมื่อแม่เจ้าสาวนำเงินสินสอดไปเก็บในกะล้อห้อง^{๕๕} ล่ำจะนำเจ้าบ่าวพร้อมเพื่อนมาทำพิธีไล่ หรือไหว้พ่อแม่เจ้าสาว โดยการลุกขึ้นยืนพร้อมกัน เอามือประสานอกแล้ววนกราบเหมือนการไหว้เจ้าของจีนจนครบจำนวนผีเรือน แล้วจึงไหว้พ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ของเจ้าสาวไหว้แบบเดียวกับไหว้ผีเรือน ต่อจากนั้น พ่อ แม่ ญาติผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายจะให้พรเรียกว่า “ไหว้เฮฮา^{๕๖}” เสร็จพิธีมีการเลี้ยงอาหารแก่แขกที่มาร่วมงาน

พิธีกางกวางกวางหยัน (พิธีปูที่นอน) ชาวไททรงดำจะใช้มุ้งสีดำ สำหรับพิธีแต่งงานโดยเฉพาะ ในพิธีจะใช้ผู้ที่มีสถานภาพการครองเรือนที่ดีมีความสุขอยู่กันมานานเป็นที่นับถือของคนทั่วไปเป็นผู้ปูที่นอนให้ เพื่อเป็นศิริมงคลต่อคู่สมรสให้มีชีวิตคู่ที่ดี พ่อแม่ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจะนำเงินมาผูกติดที่หูกมุ้งฝ่ายละ ๒ ข้าง โปรงเงิน ดอกไม้ ถั่ว งา ลงบนที่นอน หมอขับจะกล่าวหยอกล้อกันในระหว่างพิธี พ่อแม่ของทั้งสองฝ่ายจะสั่งสอนให้บ่าวสาวแย่งกันเก็บสตางค์บนที่นอน เป็นความเชื่อว่าถ้าใครเก็บได้มากจะมีอำนาจเหนือกว่า

จากประเพณีการแต่งงานดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่าในวัฒนธรรมการการเลือกคู่ครองเรือนของไททรงดำนั้น ถูกสอดแทรกด้วยหลักพุทธธรรมมากมาย เช่น การเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้ทำความรู้จักซึ่งกันและกัน (พิธีลงช่วง) ในลานพิธีจะพูดคุยทำความรู้จักกันโดยกระทำด้วยความสุภาพอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ไม่จาบจ้วงลวนลาม ตลอดจนถึงการให้ความเคารพนับถือต่อผีของบรรพบุรุษหลักพุทธธรรมที่เห็นได้ชัด คือ ความเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน ถึงแม้ว่าการเคารพต่อผีของบรรพ

^{๕๓} ผู้ตัว หมายถึง ผู้เฒ่า

^{๕๔} เหล่าอุ้นฝืน หมายถึง เหล่าที่ใช้เช่นไหว้บรรพบุรุษในพิธีแต่งงาน

^{๕๕} กะล้อห้อง หมายถึง ห้องสำหรับประกอบพิธีเช่นไหว้ดวงวิญญาณ, เป็นที่เก็บอัฐิของบรรพบุรุษ

^{๕๖} ไหว้เฮฮา หมายถึง การให้พรจากพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ของคู่บ่าวสาว

บุรุษในพิธีแต่งงาน ดูเหมือนจะขัดกับหลักคารวตาธรรมโดยตรง แต่ก็แสดงให้เห็นว่าชาวไททรงดำเป็นผู้ให้ความสำคัญต่อการแสดงออกถึงความเคารพ และเนื่องจากการให้ความเคารพนี้เป็นเหตุให้การครองคู่มีแต่ความสุข อีกประการหนึ่งก็คือ การรับประเพณีใหม่ ๆ เข้ามาคือพิธีสงฆ์ คือมีการเจริญพระพุทธรูป เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่คู่บ่าวสาว การให้โอวาทแก่คู่บ่าวสาว เป็นต้น อันเป็นการแสดงให้เห็นว่า ชาวไททรงดำในตำบลท่าข้ามให้ความเคารพต่อพระสงฆ์ ซึ่งเรียกว่า สังฆคารวตา และการให้ความเคารพต่อพระธรรม ซึ่งเรียกว่าธรรมคารวตา การที่พระสงฆ์ให้โอวาทก็เพื่อให้เกิดความสุขในชีวิตคู่ เป็นการป้องกันความแตกร้างในชีวิตคู่ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงการให้ความเคารพต่อความไม่ประมาท ที่เรียกว่า อัปมาทคารวตา อีกด้วย

นอกจากนั้น แม้เสร็จจากพิธีนี้แล้วก็เป็นที่ระลึกถึงกันในภายภาคหน้า เพราะการแต่งงานคือการเชื่อมสัมพันธ์ของคนสองฝ่ายเข้าด้วยกัน เป็นการเชื่อมสัมพันธ์ของคนในชุมชน ทำให้มีมิตรเพิ่มขึ้น อีกนัยหนึ่งการพบปะเพื่อทำกิจกรรมถือเป็นการสร้างความสามัคคีของหมู่คณะ แม้จะแยกจากกันแล้วความเป็นมิตรที่ดียังคงสร้างความระลึกต่อกัน มิตรภาพที่ดีงามย่อมทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนซึ่งก็คือการดำเนินชีวิตตามหลักของสาราณียธรรมนั่นเอง

๔.๒.๕ หลักพุทธธรรมทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการละเล่นพื้นเมือง

หลักสาราณียธรรม ๖ หลักความสามัคคี

การละเล่นพื้นบ้านของชาวไททรงดำในตำบลท่าข้ามเป็นการเชื่อมความสามัคคีระหว่างคนในชุมชนเข้าด้วยกัน การละเล่นนอกจากเพื่อความสนุกสนานแล้วอนุรักษ์ประเพณีที่เกี่ยวกับการละเล่นอีกด้วย จะเห็นได้ว่าชาวไททรงดำไม่ว่าจะอยู่ในในท้องถิ่นใดก็ตามแต่ก็ยังคงอัตลักษณ์วัฒนธรรมด้านการละเล่นเอาไว้ได้อย่างเหนียวแน่น ฉะนั้นวัฒนธรรมด้านนี้จึงเป็นเหมือนสิ่งคอยเตือนใจให้ระลึกถึงความเป็นไททรงดำเอาไว้เสมอ นั่นคือการแสดงให้เห็นถึงหลักของสาราณียธรรมนั่นเอง

ชาวไททรงดำนิยมการร้องรำและการละเล่นในรูปแบบจัดคอนเสิร์ต ออกร้านร้านค้าจำหน่ายผลิตภัณฑ์ไททรงดำ การเล่นคอนเสิร์ตชาวไททรงดำเรียกว่า “อินก๊อน” เป็นการร้องเพลงรำรำ เล่นเพลงแคนและโยนลูกช่วงและต่อกลอนกันจนดึก เริ่มจากเล่นเพลงแคนก่อนจะเล่นกันในบริเวณลานของหมู่บ้าน หรือลานบ้านของฝ่ายหญิง ฝ่ายหญิงจะเป็นผู้เตรียมอาหารไว้เลี้ยงฝ่ายชาย การเล่นเพลงแคนหมอแคนจะเดินเป่าแคน หม่อมสาวจะออกมารำแคนเป็นคู่ ๆ มีหม่อมรำมาร้องเพลงเกี่ยวสาว ฝ่ายหญิงจะออกมาร้องโต้ตอบสลับกันไปมา ผู้ที่อยู่รอบนอกจะตบมือตามจังหวะทำให้เกิดความสนุกสนานครึกครื้น จากนั้นก็มาจับกลุ่มกันเล่นลูกช่วง ซึ่งเป็นเครื่องเล่นที่ทำด้วยผ้าลายดอกหลายๆสี ภายในยึดด้วยเม็ดนุ่น และเม็ดมะขาม มีพู่ผ้าสีต่าง ๆ ยาวประมาณ ๒๙-๓๐ เซนติเมตร อีกด้านหนึ่งมีเชือกสำหรับจับเหวี่ยงในการเล่นลูกช่วง จะแบ่งกลุ่มคนเล่นเป็น ๒ ฝ่าย คือฝ่ายชาย ๑๐ คน และฝ่ายหญิง ๑๐ คน ยืนเรียงแถวหน้ากระดานห่างกัน ๑๕ เมตร เริ่มการเล่นจากฝ่ายชายจะจับลูกช่วงเหวี่ยงเป็นวงกลมแล้วโยนไปที่ฝ่ายหญิง ถ้าฝ่ายหญิงรับได้จะเหวี่ยงโยนกลับไปฝ่ายชาย

กลับไปกลับมา ถ้ารับไม่ได้จะมีการเจรจาต่อรองหรือลงโทษ พอเป็นที่สนุกสนาน แล้วกลับไปจับกลุ่มร้องเพลงรำยรำเล่นเพลงแคนต่อไป

การเล่นสะบ้า ในภาษาของชาวไททรงดำเรียกว่า กะบ้า มีลักษณะลูกทรงกลมทำด้วยไม้แผ่นบาง ๆ ขนาดเท่าฝ่ากระป๋อง เวลาเล่นผู้เล่นจะนั่งคุกเข่าด้วยขาข้างเดียว เอาลูกสะบ้าวางไว้ที่หัวเข่า ใช้ไม้ไผ่ตัดหรือตีลูกสะบ้าให้ตรงไปยังเป้าไม้กลมแบนขนาดเท่าจาน ใครตีได้ลงเป้าจะเป็นผู้ชนะ จะมีการปรับจากผู้แพ้แล้วแต่ผู้ชนะการเล่นฝึมดแดง เป็นการละเล่นในสมัยโบราณในช่วงสงกรานต์ ปัจจุบันไม่นิยมเล่นแล้ว การเล่นเริ่มจากใช้กะลามะพร้าวที่มีรูเดียวคว่ำลง แล้วให้คนที่จะสมมติเป็นฝึมดแดงนั่งบนกะลาพร้อมทั้งผูกตา คนอื่น ๆ จะร้องเพลงและตบมือมีเนื้อร้องดังนี้ “ฝึมดแดงเอ๋ยไต่แข้งไต่ขา เชิญมดแดงมาลงตะกร้า เจ้าพระยาผียเอ๋ย” เมื่อฝึมดแดงเข้าคนจะล้มลง จึงเอาเชือกผูกเอาไว้ แล้วออกคำสั่งให้ทำอะไรก็ได้จนฝึมดแดงล้มลง ก็แสดงว่าฝึมดแดงออกจากร่างแล้ว เป็นความเชื่อของชาวไททรงดำหรือลาวโซ่งซึ่งมีลักษณะคล้ายๆกับการละเล่นพื้นบ้านของคนไททั่วไปคือ ผีถ้วยแก้ว คติความเชื่อประเพณี วัฒนธรรมของชาวไททรงดำ (ลาวโซ่ง)

การเล่นของชาวไททรงดำในอดีตจะเริ่มในหลังฤดูเก็บเกี่ยวประมาณเดือน ๕ เดือน ๖ ของทุกปี เป็นการให้หนุ่มสาวได้สร้างความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันมากขึ้น ชาวไททรงดำได้พักผ่อนร่างกายหลังจากงานหลักในฤดูเพาะปลูก จึงมีการเล่นคอน ฟ้อนแคน อันเป็นการละเล่นพื้นบ้านมาแต่โบราณ ในปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนไปไม่มีการเล่นคอน ฟ้อนแคน เล่นลูกช่วงอีกแล้ว เหลือแต่รูปแบบลูกช่วงสิ่งของที่ใช้เล่น เป็นตัวแทนของวัฒนธรรมเดิมไว้เท่านั้น ปัจจุบันชาวไททรงดำตำบลท่าข้ามนิยมการร้องรำและการละเล่นในรูปแบบจัดคอนเสิร์ต ออกร้านร้านค้าจำหน่ายผลิตภัณฑ์ไทยทรงดำ การเล่นคอนชาวไททรงดำเรียกว่า “อินก๊อน^{๕๗}” เป็นการร้องเพลง รำรำ เล่นเพลงแคนและโยนลูกช่วงและตอกลอนกันจนตึก เริ่มจากเล่นเพลงแคนก่อนจะเล่นกันในบริเวณลานของหมู่บ้าน หรือลานบ้านของฝ่ายหญิง ฝ่ายหญิงจะเป็นผู้เตรียมอาหารไว้เลี้ยงฝ่ายชาย การเล่นเพลงแคนหมอแคนจะเดินเป่าแคน หนุ่มสาวจะออกมารำแคนเป็นคู่ๆ มีหมอรำมาร้องเพลงเกี่ยวสาว ฝ่ายหญิงจะออกมาร้องโต้ตอบสลับกันไปมา ผู้ที่อยู่รอบนอกจะตบมือตามจังหวะทำให้เกิดความสนุกสนานครึกครื้น จากนั้นก็มาจับกลุ่มกันเล่นลูกช่วง ซึ่งเป็นเครื่องเล่นที่ทำด้วยผ้าลายดอกหลายๆสี ภายในยัดด้วยเม็ดนุ่น และเม็ดมะขาม มีพู่ผ้าสีต่างๆยาวประมาณ ๒๙-๓๐ เซนติเมตร อีกด้านหนึ่งมีเชือกสำหรับจับเหวี่ยงในการเล่นลูกช่วง จะแบ่งกลุ่มคนเล่นเป็น ๒ ฝ่าย คือฝ่ายชาย ๑๐ คน และฝ่ายหญิง ๑๐ คน ยืนเรียงแถวหน้ากระดานห่างกัน ๑๕ เมตร เริ่มการเล่นจากฝ่ายชายจะจับลูกช่วงเหวี่ยงเป็นวงกลมแล้วโยนไปที่ฝ่ายหญิง ถ้าฝ่ายหญิงรับได้จะเหวี่ยงโยนกลับไปฝ่ายชายกลับไปกลับมา ถ้ารับไม่ได้จะมีการเจรจาต่อรองหรือลงโทษ พอเป็นที่สนุกสนาน แล้วกลับไปจับกลุ่มร้องเพลงรำยรำเล่นเพลงแคนต่อไป

^{๕๗} อินก๊อน หมายถึง การเล่นเพลงแคน การต่อเพลง ในเวลาค่ำคืน

ดังนั้น การละเล่นพื้นเมืองในงานเทศกาลประจำปีของไททรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นงานที่จัดขึ้นโดยมีการนัดรวมตัวของไททรงดำจากจังหวัดใกล้เคียง มีการละเล่นแบบพื้นเมือง ผสมผสานกับการจัดงานแบบสมัยใหม่ ถึงแม้ว่าการจัดงานประเพณีดังกล่าวจะมีวัตถุประสงค์ที่เปลี่ยนไปจากเดิม แต่สิ่งที่ยังคงได้รับอยู่ก็คือความสามัคคี ความรักในพวกพ้องและรักในชาติพันธุ์ของตน และจากประเพณีด้านการละเล่นนี้ จึงเป็นการเตือนใจให้ระลึกถึงเหตุให้ไททรงดำแม้ว่าจะอยู่ในที่ใดก็แล้วแต่ได้ระลึกถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชน หรือกลุ่มชาติพันธุ์อยู่เสมอ

๔.๒.๖ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมภาษา

หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักคารวตา ๖ และ หลักทศ ๖ ปรากฏโดยผ่านทางวัฒนธรรมด้านภาษาของชาวไททรงดำในตำบลท่าข้าม คือการรวมกลุ่มกันเพื่อสอนภาษาไททรงดำ โดยผู้สอนก็คือปราชญ์ชาวบ้านไททรงดำ

ตัวหนังสือของไทดำ เรียกว่า “โตสือโตดำ” สันนิษฐานว่าอาจจะมาจากตัวอักษรสมัยสุโขทัยเพราะอาณาจักรสุโขทัยแผ่ไปยังบริเวณดังกล่าว ไทดำ ไทขาว ไทแดง ผู้ไท ที่อยู่ในลาว และกระจัดกระจายอยู่ทางเหนือสิบสองจุไท อาจจะรับเอาการใช้ตัวอักษรซึ่งใช้กันอยู่ในประเทศลาวขณะนั้น ตัวหนังสือไทดำส่วนมากตรงกับของไทย แต่บางตัวออกเสียงต่างกัน^{๕๘}

ปัจจุบันไททรงดำในเขตตำบลท่าข้าม มีการจัดตั้งกลุ่มเพื่อสอนภาษาแก่เยาวชนรุ่นหลัง ให้สามารถอ่านและเขียนภาษาไททรงดำได้ โดยมีครูภาษาเป็นผู้ดูแลฝึกสอนโดยเน้นให้เยาวชนทุกคนสร้างอัตลักษณ์ด้านภาษาให้ได้ อย่างน้อยแม้ไม่ได้ใช้ในสังคมทั่วไปแต่สามารถพูดคุยในกลุ่มชาวไททรงดำด้วยกันได้ อัตลักษณ์ที่โดดเด่นทางด้านภาษาไททรงดำในชุมชนดังกล่าวจะได้ไม่ขาดหายไป

สิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่งในระบบการเขียนของภาษาไทดำ คือการไม่ใช้สัญลักษณ์เขียนวรรณยุกต์และสระแสดงให้เห็นถึงการเขียนดั้งเดิมก่อนสมัยสุโขทัยที่ไม่มีการเขียนวรรณยุกต์และสระด้วยสัญลักษณ์ เช่น ไม้เอก ไม้โท ไม้ตรี Cam Cuong (1992) นักภาษาศาสตร์ชาวเวียดนามได้ศึกษาภาษาไทดำในเวียดนามพบว่า วรรณยุกต์ ๖ เสียงในภาษาไทดำจะแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มคือ กลุ่ม “สูง” และกลุ่ม “ต่ำ” ในอักษรไทดำโบราณไม่มีการเขียนวรรณยุกต์ ๒ กลุ่มนี้ คือ เสียงวรรณยุกต์ตรี โท เอก จะเขียนเหมือนกัน แต่ออกเสียงต่างกันเป็น ๓ วรรณยุกต์ตามบริบท ผู้อ่านจะทราบเองว่าออกเสียงอะไรตามบริบทของคำที่มีวรรณยุกต์นั่นเอง

ภาษาไทดำจัดอยู่ในตระกูลภาษาไท สาขาตะวันตกเฉียงใต้ (Southwestern Branch) เช่นเดียวกับภาษาไทและภาษาลาว ทั้งนี้สำเนียงพูดของไททรงดำในแต่ละพื้นที่ จะแตกต่างกันไปตามอิทธิพลของภาษาส่วนใหญ่ในถิ่นนั้น แต่โดยทั่วไปจะมีสำเนียงพูดคล้ายกับสำเนียงภาษาลาว และดั้งเดิมมีการบันทึกอักษรไทดำลงในสมุดพับที่เรียกว่า ปับ แบบเดียวกับสมุดข่อย รูปแบบอักษรไทดำมี

^{๕๘} ม. ศรีบุษรา (นามแฝง), ไทดำรำพัน, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๓๐), บทนำ.

ลักษณะคล้ายอักษรลาวและอักษรไทโบราณบางตัว อักษรไทดำมีพยัญชนะ ๓๔ ตัว มีพยัญชนะพิเศษ ๘ ตัว มีสระและเครื่องหมายต่าง ๆ ๑๘ รูป^{๕๙}

ทั้งนี้จากการที่ผู้วิจัยเข้าไปสังเกตไททรงดำตำบลท่าข้ามแบบมีส่วนร่วม ได้นำไปสู่การสรุปได้ว่า ส่วนใหญ่สมาชิกในชุมชนจะใช้ภาษา ๓ ภาษา คือภาษาไทดำและภาษาไท (ภาคกลาง) การพูดและการใช้ภาษาไทดำแบบดั้งเดิมของคนชุมชน (ภาษาไทใต้) ที่มีอายุตั้งแต่ ๓๕ ปี ขึ้นไป ส่วนใหญ่คนในชุมชนจะสามารถเขียนและพูดภาษาไทดำได้ เนื่องจากในชุมชนมีการจัดการเรียนการสอนภาษาไททรงดำ ดังนั้นทั้งคนรุ่นเก่าและเด็กรุ่นใหม่จะสามารถฟังและเขียนภาษาไทดำได้รู้เรื่องและเข้าใจ แต่ไม่นิยมพูดภาษาไทดำ คงพูดแต่ภาษาไทภาคใต้และเขียนอักษรไทลงในสมุดกระดาษธรรมดาเป็นส่วนมาก

การรวมกลุ่มกันเพื่อสอนภาษาของไททรงดำในตำบลท่าข้าม ถึงแม้ว่าจะมิได้เป็นระบบการสอนแบบในโรงเรียน แต่การสอนในระบบนี้นอกจากจะให้ความรู้แก่ผู้เข้าศึกษาอันเป็นการแสดงออกถึงการให้ความเคารพต่อการศึกษา ซึ่งเรียกว่า สึกขาคารวตาแล้ว ยังส่งเสริมบรรยากาศการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและอยู่ร่วมกันอย่างมีความเคารพ มีการปลูกฝังพฤติกรรมด้านคาราวธรรมในโรงเรียน เป็นการปลูกฝังให้เด็กรู้จักเคารพและรับฟังคำแนะนำของครูบาอาจารย์ อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติตามหลักทศ ๖ ในข้อทักขิณทศ คือหน้าที่ที่ครูและศิษย์จะพึงปฏิบัติต่อกันและกันโดยอาศัยวัฒนธรรมด้านภาษาเป็นสื่อกลางอีกด้วย

๔.๒.๗ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมด้านอาหาร

หลักพุทธธรรม คือคารวตา ๖ และ ความกตัญญู สามารถสังเกตได้ โดยผ่านทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับอาหาร อาหารของชาวไททรงดำ ในอดีตจะเป็นอาหารที่หาได้จากธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมใกล้ตัว เช่น การเก็บผักที่ขึ้นตามไร่เนา และจะหา กุ้ง ปู ปลา กบ เขียด ลูกอ๊อด (โต้วะ) ในคลองและหนองน้ำเพื่อปรุงอาหาร นิยมบริโภคข้าวเหนียว

ชาวไททรงดำตำบลท่าข้ามในปัจจุบันนิยมรับประทานอาหารแบบเดียวกับคนไทยภาคใต้ทั่วไป วัฒนธรรมด้านอาหารแบบดั้งเดิมจะมีก็เฉพาะเมื่อมีพิธีกรรมสำคัญ เช่น พิธีเสนเรือน พิธีเสนตัว พิธีเอาผีขึ้นเรือน เพราะเชื่อว่าอาหารแบบชาวไททรงดำเป็นอาหารที่ผีพ่อ แม่ และผีบรรพบุรุษ เคยรับประทานเมื่อตอนมีชีวิตอยู่หากไม่ทำอาหารที่ผู้เสียชีวิตชอบ จะเสมือนว่า ปลอ่ยให้ผีบรรพบุรุษอดอยาก ถือว่าเป็นการไม่ให้ความเคารพ และไม่แสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ

ชาวไททรงดำตำบลท่าข้ามนิยมบริโภคข้าวเจ้า และรับประทานอาหารแบบเดียวกับคนไทยภาคใต้ทั่วไป บางครั้งอาจมีอาหารแบบดั้งเดิมร่วมด้วย โดยเฉพาะเมื่อมีพิธีกรรมสำคัญ ซึ่งอัตลักษณ์

^{๕๙} นุกูล ชมภูนิช, *ไทโขงบ้านเกาะแรด*, (นครปฐม: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูนครปฐม, ๒๕๓๘), หน้า ๘๐-๘๑.

อาหารคาวของไททรงดำ นิยมใส่ลูก มะแข่น (บางท้องถิ่นออกเสียงว่า มะแข่วน) ผสมลงไปในการปรุงอาหาร เพื่อให้อาหารมีกลิ่นหอมได้รสชาติเผ็ดร้อน ส่วนพริกขี้หนู (ไททรงดำ เรียกว่า ลูกโดด) โดยมีหน่อไม้ดองเป็นวัตถุดิบสำคัญ ในการปรุงอาหารของไททรงดำ ตำบลท่าข้ามมีหลายอย่างด้วยกัน อาหารคาว ได้แก่ แกงหน่อส้ม (แกงเหลือง) แกงหน่อปิ้ง แกงหน่อแห้ว แกงหยวกกล้วย แกงโฮเฮ แกงผำ ผอ ปลา ปิ้งทบ และกบปิ้งโอหรือกบมาณ ส่วนเครื่องจิ้มแบบไททรงดำ ได้แก่ แจ่วปลาร้า แจ่วเอือดหลานหรือแจ่วเอือดดำน แจ่วเกลือ และแจ่วหวาน เป็นต้น อาหารหวาน เช่น ข้าวเม่าคลุก อาหารหลายอย่างถูกปรุงขึ้น เป็นการเฉพาะเพื่อใช้ประกอบพิธีเสนเรื่อน พิธีเสนตัว พิธีเอาผีขึ้นเรื่อน เป็นต้น จำเป็นต้องมีอาหารพิเศษ ซึ่งจัดเป็นอาหารสำหรับงานพิธีดังกล่าวโดยเฉพาะ

ในพิธีกรรมต่าง ๆ การทำอาหารจะต้องสอดคล้องกับพิธีกรรมนั้น พิธีกรรมอาหารในการปาดตง เป็นอาหารที่ทำรับประทานในชีวิตปกติประจำวัน โดยตัดแบ่งข้าวปากหม้อกับอาหารที่ปรุงเสร็จแล้ว นำไปเช่นไหว้ในกะล่อห้องให้ผีบรรพบุรุษกินก่อน เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยว จึงนำข้าวใหม่มาให้ผีบรรพบุรุษกินก่อน เรียกว่า ปาดตงข้าวใหม่^{๖๐}

อาหารในพิธีเสนเรื่อน ต้องมีการฆ่าหมูหลวง (หมูที่เลี้ยงไว้เพื่อใช้ในพิธีเสนเรื่อนโดยเฉพาะ) อาหารส่วนใหญ่จึงเน้นหมูที่ใช้ในพิธี ได้แก่ เลือดดำ ผัดเผ็ดหัวหมู แกงใส่หมักั่ว หมูจู้บ ข้าวเหนียวหนึ่ง แกงหน่อส้ม แจ่วปลาร้า แกงหยวกกล้วย แกงนางหวาน ผักจู้บ ส่วนของหวาน ได้แก่ ข้าวต้มมัด เผือกต้มและมันต้ม

อาหารในประเพณีแต่งงาน ฝ่ายเจ้าบ่าวจะเป็นผู้จัดอาหาร ตามที่ฝ่ายหญิงเรียกร้องเพื่อจัดเลี้ยงแขกทั้งสองฝ่าย ได้แก่ เนื้อหมู ของหวาน ได้แก่ ข้าวต้มมัด ขนมจันอับ มะพร้าวอ่อนกล้วยน้ำว้า อ้อย ส่วนฝ่ายเจ้าสาวจัดอาหาร อาทิ ขนมจีนน้ำยาปลาร้า แกงหน่อส้ม แจ่วปลาร้าข้าวเหนียวหนึ่ง ข้าวสวย ผัดเผ็ดหมู แกงป่าหมู ของหวาน เช่น ข้าวต้มมัด ขนมป๊อบ ซึ่งในปัจจุบันนิยมใช้ขนมไทเข้ามาร่วมด้วย เช่น ขนมรวมมิตร เชื่อว่าเป็นรวมมิตรทั้งสองฝ่าย ขนมสาเลี๊ยะ เชื่อว่าทำให้เงินทองและเกียรติยศจะเฟื่องฟูขึ้น ขนมชั้น เชื่อว่าเป็นการทำให้สูงต้อยอด เป็นต้น

อาหารในพิธีศพ ที่นำมาเลี้ยงแขก ได้แก่ แกงหยวกกล้วย แกงหน่อส้ม แจ่วปลาร้าผักจิ้ม เป็นต้นอาหารในงานขึ้นบ้านใหม่ ได้แก่ แกงหน่อส้ม แจ่วปลาร้า ปลาร้าสับ ข้าวเหนียวหนึ่งของหวาน เช่น ข้าวต้มมัด ขนมบัวลอยและผลไม้ผักจู้บ ใช้ในพิธีปาดตงข้าวใหม่และพิธีเสนเรื่อน เป็นต้น

แกงหยั้วหรือแกงหยวกกล้วย เป็นแกงสำหรับเลี้ยงแขกในงานกินดอง (แต่งงาน) ถือเป็นสัญลักษณ์ของงานแต่งงาน เนื่องจากหยวกกล้วยมีเส้นใยมากมาย จึงใช้เพื่อสื่อความหมายว่า คู่แต่งงานมีสายใยแห่งความสัมพันธ์ที่ดี ไม่เลิกรากันง่าย

^{๖๐} บุญมี ปาวิชาดิธนกุล, “ความเชื่อเรื่องผีในพิธีกรรมของชาวไทโซ่งบ้านไผ่หูช้าง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๓-๑๗๖.

แกงบอนหรือแกงนางหวาน เป็นแกงที่ใช้ในพิธีเสนเรือน พิธีขึ้นบ้านใหม่ ซึ่งแกงบอนเป็นเสมือนสิ่งชี้วัดคุณภาพของผู้แกง ด้วยว่าผู้ที่สามารถแกงบอนกินได้ เป็นผู้ที่มีฝีมือและเป็นคนดีเพราะบอนมีสรรพคุณที่ทำให้เกิดอาการคัน หากผู้แกงเป็นผู้มีฝีมือและอยู่ในศีลธรรม ก็จะสามารถล่าบอนได้ ผู้ที่ได้รับประทานแกงบอนจะไม่คันปาก^{๖๑}

ปัจจุบันด้วยลักษณะกายภาพหรือทางภูมิศาสตร์ของชุมชน ทำให้อาหารบางชนิดของไทยทรงดำมีความเป็นไทยเข้าไปผสมอยู่ด้วย เช่น ในอดีตไทยทรงดำไม่มีเมนูอาหารทะเล เนื่องจากถิ่นที่อยู่เดิมในสิบสองจุไท ไม่ได้ติดทะเล ในปัจจุบันไทยทรงดำโดยเฉพาะในเขตตำบลท่าข้ามได้ประยุกต์ใช้สัตว์ทะเลผสมในอาหาร และใช้น้ำปลาแทนการใส่น้ำปลาร้า เพราะโดยลักษณะทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดสุราษฎร์ธานีอยู่ติดกับทะเล อาหารทะเลจึงหาได้ง่าย และเนื่องจากในการประกอบพิธีกรรมบางอย่างต้องใช้อาหารดั้งเดิมในพิธีกรรมนั้น เพราะเชื่อว่าอาหารแบบไทยทรงดำเป็นอาหารที่ผีพ่อ แม่ และผีบรรพบุรุษ เคยรับประทานเมื่อตอนมีชีวิตอยู่หากไม่ทำอาหารที่ผู้เสียชีวิตชอบ จะเสมือนว่า ปล่อยให้ผีบรรพบุรุษอดอยาก ถือว่าอกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ซึ่งผีบรรพบุรุษอาจไม่พอใจ และทำให้คนในครอบครัวเกิดเหตุร้าย ทำมาหากินไม่ขึ้น อีกทั้งการนำอาหารมาเลี้ยงผีบรรพบุรุษ ยังเป็นเสมือนการแจ้งให้ผีทราบว่า แผ่นดินอุดมสมบูรณ์อาหารมีปู ปลา กุ้งและหอยมากมาย ลูกหลานไม่ได้อดอยากทั้งหมดนี้เป็นความเชื่อที่ได้รับการถ่ายทอดตั้งแต่อดีตสืบมาจนลูกหลานไทยทรงดำรุ่นใหม่ก็ยังคงปฏิบัติอยู่ทุกวันนี้ การทำอาหารจึงมีการประยุกต์ใช้ตามวัตถุดิบในท้องถิ่นที่มีตามความสะดวกและเหมาะสม

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ชาวไทยทรงดำในตำบลท่าข้ามมิได้มองอาหารในมิติเพียงแค่ว่าสิ่งที่ทำให้อิ่มท้อง หรือดำรงชีพอยู่เท่านั้น แต่ยังมีมองวัฒนธรรมด้านอาหารในมิติของความเชื่ออีกด้วย นั่นคือระบบความเชื่อที่ว่าคนที่ยังมีชีวิตอยู่อิ่มท้องอย่างเดียวยังไม่พอ แต่ยังต้องเผื่อแผ่ไปถึงผีของบรรพบุรุษอีกด้วย เพราะการทำให้ผีบรรพบุรุษอิ่มหน้าสำราญไม่ออดอยาก มีความหมายรวมไปถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติด้านอาหารอีกด้วย ฉะนั้น มิติความเชื่อด้านอาหารชาวไทยทรงดำในตำบลท่าข้ามจึงแฝงไปด้วยการให้ความเคารพต่อธรรมชาติที่เรียกว่าคารวะธรรมชาติ การทำอาหารเพื่อเช่นไหว้บูชา ผีบ้านผีเรือน ซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษ ผีไร่ผืนนา ถือเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อกตเวทีต่อผีที่ดูแลบ้านเรือน และผู้ปกป้องดูแลเรือกสวนไร่ นา อีกด้วย

๔.๒.๘ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องด้านวัฒนธรรมความเชื่อด้านผี-ขวัญ

หลักการวตา ๖ หลักทศ ๖ หลักความกตัญญู

ชีวิตชาวของไทยทรงดำ และความเชื่อเรื่องผีเป็นเรื่องที่แยกจากกันไม่ได้ โดยเฉพาะผีบรรพบุรุษ การนับถือผีบรรพบุรุษสืบเนื่องมาจากวัฒนธรรมการเคารพบิดามารดา อันเป็นสิ่งซึ่งชาวไทดำ

^{๖๑} สัมภาษณ์ นางมะลิลา ม่านสะอาด (สิงทอง), อาชีพรับจ้างทั่วไป, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ทั่วไปถือปฏิบัติมาแต่โบราณ วัฒนธรรมด้านความเชื่อเรื่องผี เรื่องขวัญของไททรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัด สุราษฎร์ธานี ที่ถือเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นโดยเริ่มจากจารีตประเพณีที่ถือปฏิบัติกันมาเช่น ความเชื่อเรื่องการเซ่น ไหว้ผีเรือน พิธีเลี้ยงผีเรือน พิธีเส่นเต็ง พิธีเซ่นไหว้ผีบันได ผีไร่ ผีนา งานไหว้ผี ตลอดจนการเซ่นศาลประจำหมู่บ้านต่างๆ วัฒนธรรมการเซ่นไหว้ที่กล่าวมาทั้งหมด นับเป็นมรดกชิ้นสำคัญของบรรพบุรุษไททรงดำที่ถ่ายทอดมาสู่ลูกหลาน ผู้รับมรดกจะต้องแขวนผีเรือนไว้บนบ้าน ต้องดูแลรักษาเป็นอย่างดี เมื่อบุตรธิดามีเหย้าเรือนจะมอบหมายต่อกันไปจากรุ่นต่อรุ่นอย่างเคร่งครัด

ฉะนั้นหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมความเชื่อด้านผี-ขวัญ ดูเหมือนไม่น่าจะไปด้วยกันได้ แต่จากการสังเกตของผู้วิจัย ทำให้เห็นว่าความเชื่อเหล่านี้มิใช่เรื่องไร้สาระเสียเลยทีเดียว แต่ตรงกันข้ามสิ่งที่แฝงอยู่ในระบบความเชื่อเหล่านี้ เมื่อพิจารณาให้ดีแล้วก็จะพบหลักธรรมเป็นแกนกลางอยู่ในความเชื่อเหล่านั้น เช่น หลักการวตา ๖ หลักทศ ๖ หลักความกตัญญู เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ไททรงดำ ตำบลท่าข้าม เกี่ยวกับความเชื่อเรื่อง “ผีขวัญ” ซึ่งคนทั่วไปจะเรียกว่า “ขวัญ” ซึ่งคนในรุ่นพ่อแม่ เชื่อว่ามนุษย์ที่มีสุขภาพสมบูรณ์ทุกคน ต้องมีขวัญอยู่ในร่างกาย โดยขวัญจะอยู่ตามส่วนต่าง ๆ คนที่เสียชีวิตไปแล้ว ขวัญจะเคลื่อนออกจากร่างกาย ขวัญที่อยู่ในร่างกายของมนุษย์ มีอยู่เป็นจำนวนมาก โดยในร่างกายของมนุษย์จะมีขวัญ ประกอบอยู่ในอวัยวะสำคัญต่าง ๆ รวม ๓๒ ขวัญ ซึ่งตรงกับที่ ^{๖๒}นำพวัลย์ กิจรักษ์กุล และ นิพนธ์ เสนาพิทักษ์ กล่าวว่า ร่างกายมนุษย์มี ๓๒ ขวัญ ซึ่งเป็นสิ่งติดตัวมาแต่กำเนิด มองด้วยตาเปล่าไม่เห็นแต่สามารถทำให้ร่างกายเคลื่อนไหวและทำงานได้ มนุษย์จะได้ดีมีสุขหรือมีทุกข์โศกเคราะห์ร้ายเจ็บป่วยประการใดก็ตาม โดยมากจะเกี่ยวข้องกับความเปลี่ยนแปลงของขวัญในตัวของมนุษย์

หากขวัญมีการเคลื่อนออกจากตัวไปเพียงแค่ส่วนใดส่วนหนึ่ง เจ้าของร่างกายนั้นก็อาจจะไม่สบายเจ็บไข้ขึ้นได้ ประสงค์ ทองศรีสุพรรณได้อธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับขวัญทั้ง ๓๒ ขวัญ ในร่างกายของมนุษย์ ดังนี้ (๑.หัว ๒.หน้าผาก ๓.คิ้ว ๔.ตา ๕. หู ๖.จมูก ๗.แก้ม ๘.ปาก ๙.ฟัน ๑๐. คาง ๑๑. คอ ๑๒.มือ ๑๓. บ่า ๑๔. แขน ๑๕. ข้อศอก ๑๖. หน้าอก ๑๗. หัวใจ ๑๘. ตับ ๑๙. ปอด ๒๐. ม้าม ๒๑. กระเพาะ ๒๒. ลำไส้ ๒๓. เนื้อหนัง ๒๔. ซี่โครง ๒๕. สะโพก ๒๖. ก้น ๒๗. กระดูกสันหลัง ๒๘. แขนง ๒๙. ขา ๓๐. เข่า ๓๑. ฝ่าเท้า ๓๒. ลำตัว)

ขวัญที่อยู่ในร่างกายของมนุษย์ปกติที่ยังมีชีวิตอยู่ หากหลงออกจากร่างกาย ไปอยู่ที่อื่นจะทำให้เจ้าของร่างเจ็บป่วย ซึ่งคนในรุ่นพ่อแม่ได้มีการจัดการต่าง ๆ เกี่ยวกับขวัญหาย ให้คืนกลับเข้ามาอยู่ในร่างดั้งเดิม ด้วยวิธีการในเบื้องต้น เช่น ถ้าเด็กหกล้มในขณะที่มีพ่อแม่หรือปู่ย่าตายายอยู่ใกล้ ๆ ผู้ใหญ่เหล่านี้จะรีบเข้ามาโอบกอดเด็กไว้ พร้อมกับพูดปลอบขวัญว่า “ขวัญเอ๊ย ขวัญมา” เพื่อปลอบ

^{๖๒} นำพวัลย์ กิจรักษ์กุล, การศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ประชากร เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของลาวโซ่วในจังหวัดนครปฐม, หน้า ๑๐๗., และ นิพนธ์ เสนาพิทักษ์, ผู้ไทยโขง สาสน์ผู้ไทย, หน้า ๗๘.

ขวัญของเด็กน้อยไม่ให้ตกใจแล้วหนีออกจากร่างกายไปที่อื่น หากเป็นกรณีเด็กไปวิ่งเล่นโดยลาพังหรือไปเล่นกับเพื่อน ๆ โดยไม่ได้อยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ เด็กอาจไปทำอะไรให้ขวัญหายโดยไม่รู้ตัว ทำให้เด็กมีอาการเจ็บป่วยเมื่อผู้ใหญ่ถามจนได้ความว่าเด็กไปหกหล่มหรือเกิดอะไรขึ้นจริง ผู้เป็นพ่อแม่หรือปู่ย่า จะตามขวัญของลูกหลานกลับมา ด้วยการถือสวิงไปเดินในทุ่งนา ในสถานที่ที่เด็กไปวิ่งเล่นแล้วหกหล่มหรือที่มีเหตุอะไรเกิดขึ้น ในบริเวณไหน จากนั้นจึงใช้สวิงซ้อนไปมาในอากาศ แล้วร้องตะโกนเรียกขวัญว่าขวัญอยู่ไหน กลับมาได้แล้ว ถือเป็นการเรียกขวัญอย่างหนึ่ง โดยไม่ต้องพึ่งหมอผู้นำในพิธีกรรม

เมื่อทำเช่นนี้แล้ว แต่อาการเจ็บป่วยของเด็กไม่ดีขึ้นผู้ใหญ่ในบ้านต้องไปหาหมอเยื้อง เพื่อเยื้องหาสาเหตุที่เจ็บป่วย เมื่อได้สาเหตุว่าขวัญหาย จากนั้นจึงไปหาหมอมด โดยนำเสื้อไปขึ้นหิ้งมดไว้ หมดจะทำการสื่อสารกับผีมดให้ช่วยไปตามขวัญกลับมาและเมื่อเด็กนั้นหายจากอาการเจ็บป่วยดีแล้ว จึงทำพิธีให้ถูกต้อง ได้แก่ พิธีเรียกขวัญ ซ้อนขวัญ แปะขวัญ อย่างใดอย่างหนึ่ง ให้ขวัญคืนมาอยู่ในร่างกายดั้งเดิม ซึ่งไม่เพียงแต่เด็กเท่านั้นผู้ใหญ่ก็มีอาการขวัญหาย ได้เช่นกัน โดยขวัญทั้งหมดนี้จะมีผีมดเป็นผู้อุ้มขวัญให้อยู่ในร่างกายของคนเรา เมื่อผีมดเป็นผู้อุ้มขวัญในร่างกายของมนุษย์ จึงมีธรรมเนียมความเชื่อสืบต่อกันมาว่าหากขวัญหาย ไม่กลับมาเข้าร่างกาย ต้องให้หมอมดเป็นสื่อติดต่อกับผีมด เพื่อให้ผีมดช่วยไปตามขวัญของคนผู้นั้นกลับมา

นอกจากขวัญที่อยู่ในร่างกายของมนุษย์แล้ว ยังมีความเชื่อในรุ่นพ่อแม่ของชาวไททรงดำที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ โดยเชื่อว่าเสื้อผ้าที่ใส่แล้วของคนผู้นั้น จะเป็นเสมือนขวัญหรือตัวแทนของเจ้าเสื้อทำให้การเยื้องเสี่ยงทายในแต่ละครั้งต้องมีการนำเสื้อฮีไปขึ้น (ฝาก) ไว้ที่หิ้งมด หากเด็กไม่มีเสื้อฮีให้ใช้เสื้อผ้าธรรมดาที่ใส่แล้วของเด็กนำไปขึ้นหิ้ง พิธีกรรมที่มีการนำเสื้อไปขึ้นหิ้งได้แก่ พิธีกรรมเสนฆ่าเกียด พิธีเสนตัว พิธีเสนเต็ง พิธีแปงขวัญรวมทั้งในการเซ่นไหว้ศาลประจำหมู่บ้าน และด้วยความศรัทธา จึงที่มาของการนำเสื้อไปขึ้นหิ้งมดในขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมบางอย่างของชาวไททรงดำ นอกจากนี้ยังมีธรรมเนียมปฏิบัติที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของชาวไททรงดำ คือ ความเชื่อที่ว่าเมื่อบุคคลตายลง เขยกก (ลูกเขยใหญ่ของครอบครัว) ทำหน้าที่อ่านคำบอกทางให้ผีขวัญของผู้ตายเดินทางกลับขึ้นไปอยู่ที่เมืองแถน ตามระดับขั้นฐานะของบุคคล โดยแยกเป็นประเภทของผีขวัญผู้ท้าว และผีขวัญผู้น้อย ในการเดินทางไปเมืองฟ้าต้องมุ่งหน้าตรงไปยังน้ำตกตาดผีไฟ สถานที่ซึ่ง เชื่อกันว่าอยู่ในเขตเมืองมนุษย์ที่เชื่อมต่อระหว่างเมืองมนุษย์และเมืองฟ้า

ซึ่งสอดคล้องกับที่ สุมิตร ปิติพัฒน์^{๖๓} กล่าวว่า เป็นสถานที่แรกสุดที่ผีขวัญของคนตายจะถูกบอกทางให้เดินทางไปที่น้ำตกตาดผีไฟ ซึ่งเป็นสถานที่แห่งสุดท้ายในเมืองมนุษย์ ที่ผีขวัญจะขึ้นไปยังเมืองฟ้าต่อไปจากเมืองแถน (เขตประเทศเวียดนามในปัจจุบัน) ไปยังเมืองควาย และมุ่งสู่แม่น้ำดำ

^{๖๓} มิตร ปิติพัฒน์, ศาสนาและความเชื่อไทดำในสิบสองจุไทยสารานุกรมวัฒนธรรมเวียดนาม, ๒๕๔๕

(แม่น้ำแต่) ที่แม่น้ำแห่งนี้มีสะพานสร้างด้วยหวาย (ไททรงดา เรียกว่า ขัวหวาย) โดยเขยกจะต้องบอกทางให้วิญญาณผู้ตายมาที่สะพานแห่งนี้เพื่อข้ามฝั่งไปยังเมืองลอ (ประเทศเวียดนามในปัจจุบัน) แล้วมุ่งไปยังน้ำตกตาดผีไฟ เพื่อขึ้นสู่เมืองฟ้า (เมืองแถน) ไปเฝ้าและรับใช้พญาแถนต่อไป

จากนั้นผีขวัญจะไปอยู่ในแต่ละสถานที่ ตามตระกูลของตัวเอง เช่นนี้แล้ว น้ำตกตาดผีไฟ จึงเป็นสถานที่แห่งสุดท้ายในเมืองมนุษย์ ก่อนที่จะไปเมืองฟ้า จากความเชื่อดั้งเดิมนี้เอง ลูกหลานจึงได้ทำพิธีบอกทางส่งผีไปเมืองฟ้า เมื่อบุคคลเสียชีวิตลง โดยสร้างนกหงส์ ในกรณีผู้ตายเป็นผู้ชาย และสร้างนกป्ली ในกรณีผู้ตายเป็นผู้หญิง เพื่อใช้เป็นพาหนะเหาะไปเมืองฟ้า ตามคำกล่าวบอกทางของเขยก ในงานพิธีศพ ส่วนขวัญของสัตว์เลี้ยงที่ตายลง ผีขวัญของสัตว์จะไปแค่ปากทางขึ้นเท่านั้น จะตามเจ้าของไปไม่ได้

ในพิธีศพคนตายต้องนำไม้ไผ่มาวางพาดไว้เหนือศพ ๑ ลำ ซึ่งใช้แทนค่าเป็นสัญลักษณ์ของสะพานขาด (ไททรงดาเรียกว่า ขัวด้วน) โดยมีผ้าไหม ซึ่งเป็นสมบัติของผู้ตายพาดไว้ที่ไม้ไผ่นั้นปลายไม้ไผ่แขวนถุงตาข่ายโดยใส่ไซติบ ๑ ฟองและข้าวเหนียว ๑ ปั้น เรียกว่า ถุงใส่ไซ์และปั้นข้าวต่อนกาไว้ในถุงตาข่ายและนำไปผูกห้อยไว้ที่ปลายไม้ไผ่ ในพิธีศพใช้เป็นสัญลักษณ์แทนขัวด้วน เชื่อกันว่า ผีขวัญของผู้ตายจะต้องโยนของในถุงตาข่ายนั้น ให้กากิน และขณะที่กากำลังจิกกินไซติบกับข้าวเหนียวอยู่นั้น ผีขวัญจะต้องใช้ผ้าที่ห้อยไว้ที่ไม้ไผ่ (สัญลักษณ์แทนขัวด้วนในพิธีศพ) ต่อเข้ากับปลายสะพานขาด ให้เชื่อมโยงพาดผ่านแม่น้ำ ไปยังอีกฝั่ง ซึ่งไททรงดาเชื่อกันว่า คือ แม่น้ำดำ ในเวียดนาม) จากนั้น ผีขวัญต้องรีบข้ามสะพานไปอีกฝั่งหนึ่งให้ได้ ซึ่งในการเดินทางไปยังเมืองฟ้าเมืองแถนของผีขวัญจะมีการหยุดพักไปเป็นที่ ๆ เรียกว่า ตาแลงหนึ่ง เช่นเดียวกับเมื่อครั้งที่บรรพบุรุษ ได้ถูกกวาดต้อนเข้ามาในประเทศไทยในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ นับว่าเพื่อให้หยุดพักกินหมากพลูแล้วเดินทางต่อไป ที่สำคัญต้องไปข้ามแม่น้ำที่เชื่อกันว่า คือ แม่น้ำโขง เพื่อข้ามไปอีกฝั่งและไปยังเมืองแถนต่อไป โดยมีสะพานทอดข้ามแม่น้ำยาวออกไป แต่ตรงปลายสะพานจะขาดด้วน มิได้ทอดไปถึงฝั่งโน้น จึงเรียกว่าขัวด้วนที่ปลายขัวด้วนนั้นจะมีนกอีกาปากเหล็ก เรียกว่า โตกาภา คอยดักจิกผีที่จะข้ามไป โดยเชื่อกันว่าในเขตเมืองฟ้า แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนของอาณาจักรแถน อีกส่วนหนึ่งเป็นที่อยู่ของผีต่างๆและดา โดยมีแม่น้ำ ตาคาย เป็นด่านที่จะผ่านขึ้นไปอีกชั้นหนึ่งของเมืองฟ้า มีนายด่าน ชื่อองกวานพันล่อง เฝ้าอยู่ หากจะข้ามต้องใช้เรือข้ามฟาก ซึ่งมีนายลอ เป็นนายผีพาย ใครจะข้ามไปต้องเสียค่าธรรมเนียมในการข้ามฟาก ผู้ตายจะใช้เงินเหรียญที่ญาติได้ผูกไว้ที่คอเสื้อ ให้ไปด้วยเป็นค่าธรรมเนียมเรือข้ามน้ำผ่านไป แต่สำหรับผีขวัญของผู้มีเวทมนต์จะข้ามไปได้โดยไม่ต้องใช้เรือและในแม่น้ำ ตาคายนั้น จะเป็นที่อยู่ของผีขวัญนาค นอกจากนี้ยังมีป่าใหม่เมืองฟ้า ซึ่งจะมีแม่น้ำ มีเรือที่ผีขวัญต้องผ่านไปขึ้น เรือนปานแม่น้ำนี้เรียกว่า น้ำเกีย ที่ริมฝั่งแม่น้ำเกียจะเป็นป่ากว้างต้นไม้ในบริเวณนี้จะมีใหญ่โตมาก และเต็มไปด้วยต้นมะม่วง เรียกว่า ต้นมะม่วงช่วงหลวง อยู่ติดกับป่าช้าของเมืองฟ้า เรียกว่า “ป่าแหวเมืองฟ้า”

กลุ่มผีขวัญ

ขวัญ คนที่เสียชีวิตไปแล้ว จะเคลื่อนออกจากร่างกาย และเดินทางขึ้นไปเฝ้าแถน เมื่อขวัญได้เข้าเฝ้าแถนเรียบร้อยแล้ว จากนั้นขวัญจะถูกแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่ ขวัญหัว ขวัญกอกและขวัญปลาย ซึ่งแต่ละส่วนจะแยกออกไปอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ ทัน เพชรตึง^{๖๔} ได้อธิบายไว้ ดังนี้ ขวัญหัวเป็นขวัญที่อยู่บริเวณศีรษะของคนเรา เรียกว่า จอมขวัญ ขวัญเจ้า หรือจุ่มขวัญเหนือ ซึ่งในพิธีเชิญผีขึ้นเรือน ต้องอัญเชิญขวัญหัวให้ขึ้น ไปเป็นผีเรือน อยู่ที่กะล่อห้องบนเรือนของทายาทผู้สืบผีขวัญกอกหรือขวัญตัน บางครั้งอาจเรียกว่า ขวัญตัวหรือจุ่มขวัญกลาง เป็นขวัญที่อยู่ตามร่างกาย เมื่อเจ้าของร่างสิ้นชีวิตแล้ว ขวัญในส่วนนี้จะออกจากร่างกายไปอยู่บนเมืองฟ้า เพื่อไปรวมอยู่กับญาติพี่น้องที่ได้ตายไปก่อนแล้วรออยู่ที่นั่น

หากเป็นคนในตระกูลผู้ท้าว ขวัญกอก จะถูกส่งไปอยู่ที่ เรือนปานหลวง (สถานที่แสนสุขสบายในเมืองฟ้า) กลายเป็น ผีดาหลวง ส่วนคนในตระกูลผู้น้อยจะถูกส่งไปอยู่ที่ เรือนปานน้อย ในเขตดาตอย (บริเวณที่เป็นเขตรอยต่อระหว่างฟ้ากับดิน) กลายเป็น ผีดาตอย สถานที่ ซึ่งต้องปลูกข้าวทำไร่ไถนาเอง โดยมีที่อยู่อาศัยและที่ทำกินเหมือนในเมืองมนุษย์ ดังจะเห็นได้ว่า ในพิธีฝังกระดูกคนตายจะต้องปลูกสร้าง เรือนป่า (เฮือนป่า) ที่ป่าช้า (ป่าแสว) โดยมีการทำนาและปลูกผัก เช่น ข้าตะไคร้ เป็นต้น ให้ผีขวัญของผู้ตายด้วย เป็นการสอนผีขวัญให้รู้จักทำกินในโลกของผี ผีขวัญที่ไปเมืองฟ้า จะเอาสิ่งปลูกสร้างและสิ่งของทั้งหมดที่ญาติ ๆ ทำให้ในพิธีศพไปด้วย เพื่อนำไปใช้ทำกินที่ดาตอยแห่งนี้ ในเมืองนี้มีบ่อน้ำกิน เรียกว่า บ่อน้ำกินเย็น สำหรับให้ผีขวัญที่อาศัยอยู่ที่นี้ใช้ดื่มกิน แต่ถ้าหากเป็นคนชั้นผู้ท้าว ขวัญกอกจะขึ้นไปเมืองฟ้าไปอยู่ที่ เรือนปานหลวงหรือดา หลวง เรือนปานนี้ขวัญจะไม่ต้องทำงานหนัก เพียงแค่นี้ก็อยากจะกินหรืออยากจะได้อะไร ก็จะได้สิ่งนั้น ๆ สมปรารถนาเหมือนกับเมืองนรมิต แต่ถ้าเป็นแม่หญิงผู้ท้าวไปเอาผ้าที่เป็นผู้น้อย เมื่อตายไปขวัญในส่วนนี้จะแบ่งเป็น ๓ กลุ่ม กลุ่มหนึ่ง ไปอยู่ดาตอย กลุ่มสองไปอยู่ดาปู่ กลุ่มสุดท้ายไปอยู่ที่เรือนปานหลวงของสิ่งผู้ท้าวของตน

นอกจากนี้ขวัญกอกในเมืองฟ้า ยังสามารถติดต่อกับบุตรหลานในเมืองมนุษย์ได้ หากผู้ตายไปทำผิดกฎของเมืองฟ้า และถูกจับขังในคุกของเมืองฟ้า (ไททรงดำ เรียกว่า ติดชื่อติดคา) ไปไหนไม่ได้ จึงพยายามสื่อสารกับลูกหลานด้วยการทำให้คนในบ้านเจ็บป่วย จนต้องไปหาหมอเยื้องเสียงทาย หากมีสาเหตุจากการที่ผีบรรพบุรุษไปติดชื่อติดคาจริง ลูกหลานต้องไป ชัดเก้ายะ (บอกโครงกระดูกบรรพบุรุษ) และจัดพิธีสนตั้ง ตามแต่ตระกูล (ผู้ท้าวหรือผู้น้อย) เพื่อให้แถนพึงพอใจและปล่อยญาติของตนให้หลุดออกมาจากการติดชื่อติดคาหรือคุกในเมืองฟ้า ขวัญปลายหรือขวัญเงา บางครั้งถูกเรียกว่า ขวัญตีนหรือจุ่มขวัญใต้ เป็นขวัญที่อยู่ในเงาเมื่อเจ้าของร่างเสียชีวิตลงแล้ว ขวัญส่วนนี้จะออกไปอยู่ที่ป่าช้า (ป่าแสว) ซึ่งเป็นเขตที่ฝังกระดูกคนตาย โดยมีหอหรือบ้านที่สร้างให้ผีอยู่ที่นี้ ในป่านี้จะมีขวัญมือ

^{๖๔} สัมภาษณ์ นายตัน เพชรตึง (สิงหลอ), อาชีพค้าขาย, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ขวัญปาก ขวัญตา ขวัญจุมก ขวัญหูของผู้ตายกระจายอยู่ในอากาศบริเวณป่านี้ด้วย เพื่อจะได้คอยรับเครื่องบูชาที่ลูกหลานนำมาเช่นไหว้

บางความเชื่อได้กล่าวว่า ขวัญมีจำนวนมากกว่า ๓๒ ขวัญ ดังที่ ภัททียา ยิมเรวัต^{๖๕} กล่าวว่า ตามความเชื่อของชาวไทนั้น คนเรามีขวัญทั้ง หมด ๘๐ ขวัญ โดยแบ่งเป็นขวัญอยู่ข้างหน้า ๓๐ ขวัญ และขวัญอยู่ข้างหลัง ๕๐ ขวัญ ซึ่งเป็นจำนวนเท่ากับที่ บุญยงค์ เกศเทศ^{๖๖} กล่าวว่า ขวัญทั้งหมด ๘๐ ขวัญ ได้กระจายกันอยู่ในทุกส่วนของร่างกาย เช่นขวัญมือ ขวัญตีน ขวัญตา เป็นต้น โดยมี จอมขวัญหรือขวัญเจ้า เป็นขวัญใหญ่ที่สุดกลางศีรษะ ซึ่งข้อมูลเรื่องจอมขวัญ ก็ได้สอดคล้องกับที่ พัฒนปกรณ์ สีลาพฤกษ์^{๖๗} ได้กล่าวว่าขวัญที่อยู่กลางศีรษะ มีความสำคัญและสัมพันธ์กับความเชื่อที่ว่า ศีรษะเป็นของสูงและศักดิ์สิทธิ์คนไทส่วนมาถือว่า ศีรษะเป็นของสูง ห้ามแตะต้องด้วยความรุนแรง เช่น ห้ามตบหัว เป็นต้น

ถิ่นที่อยู่ของผีขวัญ

ขวัญกหรือขวัญตัว จะไปอยู่ในถิ่นที่ต่างกันไป ชนชั้นผู้น้อยจะถูกบอกทางให้ขึ้นไปเป็นผีดาตอย ส่วนชั้นผู้ท้าวจะเดินทางกลับไปยังเมืองฟ้า เช่นเดียวกับผีขวัญผู้น้อย ผีขวัญของชนชั้นผู้ท้าวจะเดินทางเรื่อยไปจนถึงบริเวณที่มีภูเขาสูงที่ชื่อ ภูเขาคุมเขางอเมืองฟ้า และทางแยกสามสิบแควะ ซึ่งมีทางแยกมากมายสำหรับไปยังที่อยู่อาศัยของผีขวัญผู้ท้าวและผีแถน ดังนี้ทางตัดตรงไป เป็นที่อยู่ของผีผู้ท้าว (ตระกูลสิงล่อ หรือ สิงล่อคา) เรียกว่า “เรือนปานหลวง” ทางแยกด้านซ้ายของสามสิบแควะ เป็นที่อยู่ของผีแถนต่าง ๆ เช่น แถนหลวง แถนชาตแถนสิง แถนเคอและแถนอื่น ๆ ทางแยกด้านขวาเป็นโรงงานผลิตมนุษย์ของแถนชาตและแถนแนน โดยความช่วยเหลือของแม่บัวแม่นางในระหว่างทางจะไปถึงแยกสามสิบแควะไปยังเมืองปานและจุดต่าง ๆ ของเมืองฟ้า โดยมีดินแดนอื่น ๆ เป็นที่อยู่ของผีขวัญบางประเภทด้วย เช่น นางบิดนางเปือน เป็นสถานที่สำหรับผีแถนหรือผีฟ้าที่สติไม่ดีอาศัยอยู่ เมืองฮิตเมืองไห้ เป็นที่อยู่ของผีคนจนเสื้อผ้าไม่มีใส่ เมื่อตายแล้วไป ขวัญ ๑ ขวัญ ต้องมาอยู่ที่นี้ ซึ่งผีที่มาอยู่เมืองนี้แม้ร้องไห้และร้องขอข้าวของมากินมาใช้เมืองอยู่หล้าอยู่หลาย เมืองนี้เป็นเมืองของคนที่ยี่เกียมมาอยู่รวมกัน เป็นเมืองที่ขวัญของคนที่ยี่ไปแล้วจะไม่ทำอะไรเลย นอนเฉย ๆ เมื่อมีใครมาอยู่ใหม่จึงจะล้มตาขึ้นดูเท่านั้น ซึ่งในเมืองนี้มีเรือนให้ผีอาศัยอยู่ โดยผู้หญิงอาศัยทางขวา ส่วนผู้ชายอยู่ทางขวานบ้านเมืองศึก เป็นเมืองที่ผู้คนรบทัพจับศึกมีฆ่าฟันกัน ช้างม้าส่งเสียงร้องดังตลอดเวลา ระหว่างการทำศึก เมื่อใดที่ฟ้าร้อง นั่นคือเสียงการสู้รบของชาวเมืองศึก โดยมีแม่ทัพนายกองรวมทั้ง

^{๖๕} ภัททียา ยิมเรวัต, ประวัติศาสตร์สิบสองจุไท, หน้า ๒๐๗-๒๑๒.

^{๖๖} บุญยงค์ เกศเทศ, ไทดำ เมืองแถง ทรงดำ ถิ่นสยาม จากหนองแสตถึงหนองปรัง, (กรุงเทพฯ: อินทนิล, ๒๕๕๔), หน้า ๑๓๔.

^{๖๗} พัฒนปกรณ์ สีลาพฤกษ์, ศรีทวารวิวัฒน์ การปรับตัวเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ, (กรุงเทพฯ: อุษาคเนย์, ๒๕๕๕), หน้า ๔๗.

ท้าวเจียงอยู่เป็นแกนของพวกเขา กินแต่ข้าวเหนียวกับไข่ม่มเป็นอาหารสำหรับกองทัพสายน้ำ ที่เมืองนี้จะมีเหมือนกับสายเลือด เพราะการฆ่าฟันกันเมืองฝูจวงหรือเมืองที่คนเป็นซู่ จะมารวมกัน เมืองนี้ไม่มีฝู ไม่มีเมียว มีแต่ซู่เท่านั้นกิจกรรมของคนในเมืองนี้คือจะขับลำร้องเพลงซู่เมืองฝูเกิด เป็นเมืองของฝูเด็ก ที่ตายตั้งแต่อายุยังน้อย (๐-๑๒ ปี) จะมาอยู่รวมกันอย่างมีความสุข

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่อง “ซ้วญ” ของคนที่ยังมีชีวิตอยู่ และซ้วญของคนที่ตายไปแล้ว ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตแบบไททรงดำ ซึ่งไททรงดำทุกคน เมื่อตายไปแล้วไม่มีใครตกนรก มีแต่ต้องขึ้น เมืองฟ้าทุกคน กระนั้นก็ตามฝูซ้วญทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็ฝูซ้วญผู้ท้าวหรือผู้น้อย ที่ไปอยู่ในถิ่นของตนในแต่ละเมืองนั้น ต้องมีแกนคอยควบคุมให้ฝูซ้วญปฏิบัติตนไปตามลักษณะของแต่ละเมืองที่กำหนดไว้ ถ้าไม่ยอมปฏิบัติตาม ต้องถูกแกนผู้คุมเมืองลงโทษตามกฎของเมืองฟ้า นั้น ตามคติความเชื่อไททรงดำ ที่ว่า ฝูซ้วญบนเมืองฟ้า อาจไปทำผิดกฎจึงถูกแกนจับลงโทษให้ติดคุกติดตะราง (ไททรงดำ เรียกว่า ติดชื้อติดคา) จนร้อนถึงลูกหลานในเมืองมนุษย์ต้องทำพิธีเสนเต็ง เพื่อช่วยไถ่ถอนตัวจากแกน ให้ฝูบรรพบุรุษได้หลุดออกจากการติดชื้อติดคานั้น

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมการเช่นไหว้บูชาบรรพบุรุษ ฝูปู ฝูยา ฝูตา ฝูยาย ถือเป็นการแสดงความเคารพ การแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ตามหลักทศ ๖ บุรตถิมทศ ในข้อว่า เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน และในงานประเพณีดังกล่าวลูกหลานในตระกูลทั้งหมดจะต้องมาช่วยกันเตรียมงานและเข้าร่วมพิธีอย่างครบถ้วน ถือเป็นหลักพุทธธรรมที่สร้างความสามัคคีในครัวเรือนอีกด้วย

๔.๒.๘ สรุป

ชาวไทยทรงดำในเขตตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งและโดดเด่นในด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมที่เห็นเด่นชัดที่สุด ทั้ง ประเพณีการแต่งกาย ประเพณีการเล่นพื้นเมือง ประเพณีด้านการเช่นไหว้ฝู-ซ้วญ ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีการเกิด การตาย และวัฒนธรรมด้านการใช้ภาษา พบหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และส่งเสริมอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม หลายประการเช่น หลักการวตา ๖ ปรากฏอยู่ในการนัดพบหนุ่มสาวก่อนการแต่งงาน หลักสาธตถนียธรรมปรากฏอยู่ในวัฒนธรรมการรดน้ำดำหัว การแต่งงาน การเล่นพื้นเมือง หลักกตัญญูทศที่ปรากฏอยู่ในวัฒนธรรมงานศพ วัฒนธรรมการไหว้ฝู-ซ้วญ และหลักความสามัคคีปรากฏอยู่ในทุกกิจกรรม

กระบวนการอนุรักษ์และส่งเสริมอัตลักษณ์วัฒนธรรมชุมชน เกิดขึ้นภายใต้มิติความสัมพันธ์ทางสังคมที่ซับซ้อนและหลากหลายมาตั้งแต่อดีต กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆที่อาศัยอยู่ในบริเวณชุมชนใกล้เคียง ณ ช่วงเวลาเดียวกันมักจะมีการติดต่อสัมพันธ์กัน ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและสัมผัสกับการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยทรงดำในเขตตำบลท่าข้ามที่อิงกับหลักคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เช่น ในการทำบุญอุทิศให้กับบรรพบุรุษ การรดน้ำดำหัว การ

แต่งงาน งานศพ การขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น ทำให้เห็นว่าหลายๆวัฒนธรรม มีหลักความกตัญญูกตเวที ความเคารพ และความสามัคคีสอดแทรกอยู่เสมอ เพราะทุกกิจกรรมส่วนใหญ่จะทำงานเป็นหมู่คณะ เมื่อบุคคลร่วมกันทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งย่อมมีปฏิสัมพันธ์การพูดคุยเกิดขึ้นและต้องปฏิบัติต่อสิ่งนั้นอย่างถูกต้อง ถือเป็นกรการเกื้อกูลแก่บุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องในฐานะต่างๆ มีการเคารพ มีความกลมเกลียว มีการระลึกถึงต่อกัน ความเข้มแข็งของชุมชนจึงเกิดมีได้

๔.๓ แนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไททรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

จากการสัมภาษณ์ชาวไททรงดำ ในตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมของชาวไททรงดำ ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ได้ ดังนี้

๔.๓.๑ วัฒนธรรมด้านการอบรมจากครอบครัว

ครอบครัวของชาวไททรงดำ ตำบลท่าข้าม ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ ปู่ย่าตายายและพ่อแม่ของเด็กจะช่วยกันเลี้ยงบุตรหลาน โดยมีการอบรมสั่งสอนที่เป็นการปลูกฝังความเชื่อดั้งเดิม ด้วยการบอกเล่าและการปฏิบัติให้แก่ลูกหลานตั้งแต่เยาว์วัย จากรุ่นสู่รุ่น โดยเฉพาะความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาผีบรรพบุรุษ ให้ได้รับรู้ถึงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ โดยเฉพาะพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ซึ่งเป็นบุคคลที่ลูกหลานควรกตัญญู ทั้งตอนที่ยังมีชีวิตและเสียชีวิตไปแล้ว ดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า “ครอบครัวเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดีที่สุด เด็กในหมู่บ้านเราส่วนใหญ่จะอยู่กับครอบครัวที่มีคนเฒ่าคนแก่ การอบรมภายในครอบครัวให้รู้จักธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม น่าจะเป็นการปลูกฝังให้เด็กรุ่นใหม่รู้จักได้ น่าจะเป็นแนวทางการอนุรักษ์ที่ดีที่สุด^{๖๘}

๔.๓.๒ วัฒนธรรมด้านการสร้างระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ

การพบปะระหว่างเครือญาติ หรือการอบรมเลี้ยงดูอย่างใกล้ชิด ด้วยการถ่ายทอดความเชื่อผ่านการสั่งสอน ตลอดจนความผูกพันระหว่างปู่ย่าตายาย ชาวไททรงดำตำบลท่าข้าม ส่วนใหญ่พ่อแม่ของเด็กจะไม่มีเวลาเลี้ยงดูลูกเพราะต้องออกไปทำมาหากินนอกบ้าน การที่เด็กได้อยู่กับคนเฒ่าคนแก่ จะทำให้เด็กได้รับองค์ความรู้และแนวปฏิบัติแบบดั้งเดิมทุกวัน เด็กจะซึมซับความรู้และความเชื่อดั้งเดิมเข้าไปในชีวิตประจำวัน ดังที่ผู้วิจัยเคยสัมภาษณ์เด็กไททรงดำที่เข้าไปร่วมพิธีกรรมเช่นไหว้ผีว่า ไม่กลัวผีหรือเด็กๆทุกคนจะตอบว่าไม่กลัวจะกลัวไปทำไมเพราะนั่นคือผีพ่อแม่แม่ของตัวเอง นั่น

^{๖๘} สัมภาษณ์ นายคุณ บัวแก้ว, อาชีพทำนา, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

แสดงให้เห็นว่าความผูกพันกันในระบบเครือญาติ เป็นการปลูกฝังการอนุรักษ์วัฒนธรรมอันเก่าแก่ดั้งเดิมได้

ดังนั้น วัฒนธรรมด้านการสร้างความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติจึงเป็นการปลูกฝังให้เด็กได้มองเห็นความสำคัญของความสามัคคีหรือความเข้มแข็งในหมู่เครือญาติ นอกจากนี้ การเปิดโอกาสให้เด็กได้เข้าร่วมในพิธีสำคัญบางพิธี เช่น พิธีกรรมเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ จนเด็กมีความรู้สึกทว่าท่านเหล่านั้นคือผี “พ่อแก่แม่แก่” ของตนเอง ก็เป็นแสดงออกถึงความผูกพันกันในระบบเครือญาติ เมื่อกว่าแล้วพิธีกรรมเหล่านี้เป็นการเชื่อมความผูกพันระหว่างบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว กับลูกหลานผู้ยังมีชีวิตอยู่ โดยมีหลักธรรมคือความกตัญญู กตเวที เป็นแกนกลางนั่นเอง

๔.๓.๓ วัฒนธรรมด้านการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น

เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมการแต่งกาย วัฒนธรรมการแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน หรือวัฒนธรรมการประกอบพิธีกรรมอื่นที่สำคัญ ด้วยการจัดชมรมหรือศูนย์วัฒนธรรมประจำท้องถิ่น หรือการเชิญครูภาษา ผู้นำทางด้านภูมิปัญญาหรือปราชญ์ชาวบ้านในชุมชนมาถ่ายทอดความรู้ให้แก่คนรุ่นหลัง หรือจัดกิจกรรมขึ้นในโรงเรียน ในวัด เป็นต้น

ดังนั้น วัฒนธรรมด้านการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นนอกจากจะเป็นแนวทางในการอนุรักษ์วิถีชีวิตด้านต่าง ๆ ของชาวไทยทรงดำแล้ว ยังเป็นการส่งเสริม คือเป็นการสนับสนุนให้คงอยู่ตลอดไปอีกด้วย การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมด้านการแต่งกาย การละเล่นพื้นบ้าน หรือแม้กระทั่งการประกอบพิธีกรรมอื่น ๆ พิธีอันเกี่ยวกับการเกิด การตาย เป็นต้น จึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญหรือการให้ความเคารพต่อรูปแบบวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นจึงเป็นการคงรูปแบบวิถีชีวิตดังกล่าวแล้วให้คงอยู่ตลอดไป ดังนั้น หลักพุทธธรรมในส่วนของ สาราณียธรรม คือ หลักธรรมที่เป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน เป็นเครื่องชี้เห็นได้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำไม่ว่าจะอยู่ในที่ใด ก็ยังสามารถระลึกถึงรูปแบบวิถีชีวิตของตนและดำรงรูปแบบวิถีชีวิตแบบนี้เอาไว้ได้อย่างมั่นคง

๔.๓.๔ การสร้างจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

เป็นส่งเสริมและปลูกฝังให้เยาวชนรักษาภิรียมารยาท เช่น มีสัมมาคารวะ เคารพผู้ใหญ่ มีความอ่อนน้อมถ่อมตน และรักนวลสงวนตัว รวมทั้งส่งเสริมให้ใช้ท้องถิ่นอย่างถูกต้องทั้งการพูดและการเขียน เช่น ธรนรงค์ให้พูดออกเสียงภาษาพื้นเพให้ชัดเจน โดยให้ความสำคัญให้เท่ากับภาษาที่ใช้พูดและเขียนเป็นภาษาราชการปัจจุบัน เป็นต้น

การสร้างจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม นับเป็นสิ่งสำคัญที่แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ที่แท้จริงของชาวไทยทรงดำ เช่น วัฒนธรรมทางด้านภาษา เป็นต้น จากการศึกษาพบว่าชาวไทยทรงดำในตำบลท่าข้าม จะใช้ภาษา ๓ ภาษา คือภาษาไทยดำและภาษาไทย (ภาคกลาง) การพูด

และการใช้ภาษาไทยคำแบบดั้งเดิมของคนชุมชน (ภาษาไทยใต้) ที่มีอายุตั้งแต่ ๓๕ ปี ขึ้นไป ส่วนใหญ่คนในชุมชนจะสามารถเขียนและพูดภาษาไทยคำได้ เนื่องจากในชุมชนมีการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยทรงดำ ดังนั้น ทั้งคนรุ่นเก่าและเด็กรุ่นใหม่จะสามารถฟังและเขียนภาษาไทยคำได้รู้เรื่องและเข้าใจ แต่ไม่นิยมพูดภาษาไทยคำ คงพูดแต่ภาษาไทยภาคใต้และเขียนอักษรไทลงในสมุดกระตาดธรรมดาเป็นส่วนมาก การไม่นิยมพูดและเขียนด้วยภาษาไทยคำนับเป็นความเสี่ยงอย่างหนึ่งที่จะทำให้อัตลักษณ์วัฒนธรรมด้านภาษาสูญหายไป

แนวทางแก้ปัญหาคือ ต้องเน้นให้เยาวชนได้ตระหนักเห็นความสำคัญและคุณค่าของภาษาของบรรพบุรุษ หลักธรรมที่สามารถนำมาแก้ปัญหาได้คือหลักของความกตัญญู ในความหมายว่าตระหนักรู้ในคุณค่าของภาษาพูดภาษาเขียนของตน และ หลักความ กตเวทิตี คือรู้ที่จะทำตอบแทน กล่าวคือการหันมาพูดและเขียนภาษาไทยทรงดำกันอย่างจริงจัง

๔.๓.๕ ส่งเสริมกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา

เป็นการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่าง ๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

การส่งเสริมกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา เช่น ภูมิปัญญาอันเกิดมาจากความเชื่อในเรื่องผี อันมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวไททรงดำ ซึ่งมีความเชื่อว่า ทุกอย่างรอบกายสามารถทำให้เกิดการเจ็บป่วยได้ ประกอบกับการขาดแคลนยาที่มีประสิทธิภาพในการรักษาโรค จึงต้องพึ่งพอมดและแม่มด เพื่อรักษาด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่เชื่อว่ามาจากการกระทำของผี ตั้งแต่ผีฟ้า ผีบรรพบุรุษ รวมทั้ง ผีร้ายต่าง ๆ ซึ่งต้องมีการฆ่าสัตว์ เพื่อใช้เช่นในพิธีกรรม และเป็นอาหารบริโภครอบคร้ว โดยแบ่งบางส่วนให้กับมดเป็นค่ารักษาโรค จึงทำให้มองได้ว่า หน้าที่แฝงอย่างหนึ่งของการทำพิธีกรรมเกี่ยวกับผีอาจเป็นการกระจายและแบ่งปันอาหารให้สมาชิกครอบครัวและผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้บริโภคกันทั่วถึง ในช่วงที่เกิดวิกฤตขึ้นในครอบครัว อีกทั้งสังคมไททรงดำในอดีต อาจมีอาหารเพียงพอเพื่อการยังชีพของสมาชิกในครอบครัว ซึ่งอาจส่งผลต่อสุขภาพพลานามัยให้เจ็บไข้ได้ป่วย และต้องรักษาตัวด้วยทรัพยากรอย่างจำกัด พิธีเช่นไหว้ต่าง ๆ ที่ต้องมีการฆ่าสัตว์ จึงอาจตีความได้ว่าเป็นการกระจายอาหารภายในครอบครัวหรือชุมชนอีกแบบหนึ่งนั่นเอง เพราะหากไม่มีพิธีกรรมและการเจ็บป่วย จะไม่มีการฆ่าสัตว์เลี้ยง เพื่อประกอบอาหารบริโภค พิธีกรรมเช่นนี้นับเป็นภูมิปัญญาอย่างหนึ่งที่แฝงมาอย่างแยบคาย

ดังนั้น หลักธรรมสำคัญที่จะเป็นตัวเสริมวัฒนธรรมและภูมิปัญญาด้านนี้ให้มีอยู่ต่อไปคือหลักสังคหวัตถุ โดยเฉพาในข้อ ทาน หลักของทานซึ่งเน้นการให้และการแบ่งปัน จะเห็นได้ว่าในพิธีกรรมอันเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องผี บางครั้งอาจต้องมีการฆ่าสัตว์ แต่การฆ่าสัตว์นั้นนอกจากจะเป็นการเช่นสรวงโดยตรงแล้ว แต่ผลโดยอ้อมที่ได้คือเรื่องของการแบ่งปัน ซึ่งเป็นการแสดงออกในเรื่องของทานโดยตรง

๔.๓.๖ การเผยแพร่แลกเปลี่ยน

เป็นการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง โดยให้มีการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ ด้วยสื่อและวิธีการต่างๆ อย่างกว้างขวาง รวมทั้งกับประเทศอื่น ๆ ทั่วโลก

๔.๓.๗ การเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น

เป็นการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ผู้ดำเนินงานให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ มีการยกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่างๆ ให้คนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ เช่น การจัดให้เยาวชนในท้องถิ่น มีส่วนร่วมในกิจกรรม ให้เยาวชนรู้สึกภาคภูมิใจ ที่ได้มีส่วนร่วม อาจจะเป็นกิจกรรมหารายได้สร้างวัด หรือมีกิจกรรมให้เด็กๆ ได้มาแสดงความสามารถ เช่น อาจจะมี เวทีดนตรี กิจกรรมกีฬา หรือเป็นกิจกรรมอะไรก็ได้ ที่สามารถสอดแทรก วัฒนธรรมงานประเพณีของท้องถิ่นลงไป

การเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้แสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา เป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่จะสร้างปราชญ์ท้องถิ่นให้มากยิ่งขึ้น จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าปัจจุบัน ชาวไททรงดำที่เป็นปราชญ์ท้องถิ่นส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุซึ่งรอวันจะล้มหายตายจากไป หากไม่มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากท่านเหล่านั้น ความรู้บางอย่างก็อาจสูญหายไป ดังนั้น การเปิดให้คนรุ่นใหม่ได้มีโอกาสการแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญาของตน ไม่ว่าจะเป็นภูมิปัญญาด้านการแต่งกาย ภูมิปัญญาด้านอาหาร ภูมิปัญญาด้านการเล่น เป็นต้น ก็จะเป็นวิธีการสืบทอดภูมิปัญญาของชาวไททรงดำไว้มิให้ขาดสูญได้ หลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่ได้มีโอกาสแสดงศักยภาพทางภูมิปัญญาต่าง ๆ เช่นหลักกตัญญู กตเวที หรือ หลักสังคหวัตถุ ในข้อ ทาน คือการให้การแบ่งปัน แต่ในที่นี้หมายถึงการให้โอกาสหรือการเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้มีพื้นที่ในการแสดงออกทางภูมิปัญญานั้นเอง

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา“แนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ของชาวไททรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ ๑) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตและสภาพทางวัฒนธรรมของไททรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมของไททรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมของไททรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการเก็บข้อมูลแบบสังเกตทั้งที่มีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม นำมาวิเคราะห์และเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ซึ่งสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ วิถีชีวิตและสภาพทางวัฒนธรรมของชาวไททรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ผู้วิจัยพบว่า วิถีชีวิตของชาวไททรงดำตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ส่วนใหญ่จะใช้วิถีชีวิตที่ผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของสังคมไทยพุทธภาคใต้ แม้ว่าชาวไททรงดำจะมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของตนเองที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างช้านาน แต่ด้วยบริบททางสังคมและสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ ศาสนา วัฒนธรรม และบริบททางกายภาพของพื้นที่ที่แตกต่างกัน ทำให้วิถีชีวิตของไททรงดำตำบลท่าข้าม ส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยมีผสมผสานกันระหว่างความเชื่อดั้งเดิม วัฒนธรรมท้องถิ่น และความเชื่อทางพระพุทธศาสนา วิถีชีวิตและสภาพทางวัฒนธรรมของชาวไททรงดำตำบลท่าข้ามที่ยังคงมีให้เห็นอยู่มีลักษณะดังต่อไปนี้

๑. ด้านวิถีชีวิตโดยทั่วไป ชาวไททรงดำตำบลท่าข้าม ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร ทำนา ทำไร่ ทำสวน ผู้หญิงสูงอายุส่วนใหญ่มีความสามารถด้านการทอผ้า และสืบเนื่องจากการที่ต้องอพยพโยกย้ายถิ่นฐานบ่อยๆทำให้ชาวไทยทรงดำส่วนใหญ่มีความรักในชาติพันธุ์ มีความอ่อนน้อมถ่อมตน มีความซื่อสัตย์ อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม อาจเป็นเพราะเพื่อป้องกันการถูกกดขี่ข่ม

เหง การเอาโรคเอาเปรียบที่อาจเกิดขึ้นได้จากสังคมรอบตัว ในปัจจุบันเมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนไปชาวไททรงดำได้ปรับวิถีชีวิตเหมือนคนไทยทั่วไป แต่ยังคงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ด้านพิธีกรรมและความเชื่อดั้งเดิมหลายอย่างยังไม่เปลี่ยนแปลง

๒. วัฒนธรรมการแต่งกาย เดิมชาวไททรงดำนิยมแต่งกายจากผ้าฝ้ายที่ถูกย้อมจากสีธรรมชาติ ใช้วิธีการทอจากรูปแบบของไททรงดำที่สืบทอดกันมา ส่วนใหญ่จะใช้ชุดสีดำสนิทเพื่อง่ายต่อการทำความสะอาด ชาวไททรงดำให้ความหมายกับลวดลายที่ประดับอยู่บนผืนผ้า เครื่องประดับที่ประดิษฐ์เป็นลวดลายที่หลากหลายสี ให้ความหมายกับทรงผมและการแต่งกาย เช่น การแต่งกายในพิธีงานศพ พิธีการแต่งงาน หรือพิธีกรรมการไหว้ผีต่างๆ ปัจจุบันชาวไททรงดำตำบลท่าข้าม จะแต่งกายตามวัฒนธรรมดั้งเดิมในชีวิตประจำวันน้อยมากจะพบเห็นเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุ นอกจากนั้นจะมีเฉพาะงานพิธีกรรมสำคัญเท่านั้น

๓. ด้านภาษาและการสื่อสาร ภาษาไททรงดำจะพบเห็นภาษาพูดในกลุ่มผู้สูงอายุ ในเด็กรุ่นใหม่จะฟังภาษารู้อึ้งและพูดได้บ้าง ส่วนการเขียนนั้นจะถูกบันทึกไว้ในหนังสือเพื่อเป็นการอนุรักษ์ เอาไว้ ปัจจุบันในชุมชนตำบลท่าข้ามมีผู้เขียนภาษาไททรงดำได้น้อยมาก อาจเนื่องจากพัฒนาการทางการศึกษาของไทยที่มีเกณฑ์บังคับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการครอบงำด้านการสื่อสารในทุกระบบ ในขณะที่การภาษาของไททรงดำมีเพื่อเป็นการดำรงอัตลักษณ์และสืบทอดของไททรงดำจากรุ่นสู่รุ่นเท่านั้น

๔. ด้านวัฒนธรรมและความเชื่อ ชาวไททรงดำตำบลท่าข้ามยังคงยึดถือและสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยพิธีกรรมต่างๆจะเกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตตั้งแต่แรกเกิด แต่งงาน ครองเรือน จนถึงตาย และพิธีกรรมทั้งหมดมักจะมี ความเชื่อเรื่อง “ผี” เข้ามาเกี่ยวข้อง ตั้งแต่ผีบรรพบุรุษ ผีบ้าน ผีเรือน ผีไร่ ผีนา ซึ่งส่วนใหญ่ยังเชื่อว่า การบูชาผีที่ถูกต้อง จะนำมาซึ่งความสุข ความเจริญ และในทางตรงกันข้ามถ้าหากมีการละเว้นไม่ปฏิบัติตามความเชื่อจะนำมาซึ่งความทุกข์ และความเลวร้ายต่อชีวิต

๕.๑.๒ หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมของไททรงดำตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

จากการศึกษาข้อมูลพบว่าในวัฒนธรรมของไททรงดำ ตำบลท่าข้าม มีหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องในหลายประการ เช่น

๑. หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตโดยทั่วไป ประกอบด้วย หลักสังคหวัตถุ ๔, หลักทศ ๖, หลักการวตา ๖

๒. หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการเกิดประกอบด้วย หลักทศ ๖ เป็นการสงเคราะห์ต่อภรรยาและบุตร ให้มีความปลอดภัยและสงบสุข

๓. หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมงานศพ ประกอบด้วย หลักการวตา และหลักความกตัญญู

๔. หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการแต่งงาน ประกอบด้วย หลักการวตา ๖ และหลักสาราณียธรรม ๖

๕. หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการเล่นพื้นเมือง ประกอบด้วย หลักสาราณียธรรม ๖ ความสามัคคี

๖. หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการใช้ภาษา ประกอบด้วย หลักการวตา ๖ ,หลักทิส ๖ และหลักอภิราณียธรรม ๗

๗. หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมด้านความเชื่อเรื่องผีขวัญ คือ หลักการวตา ๖ และหลักทิส ๖

๕.๑.๓ แนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการของชาวไทยทรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

จากการศึกษาข้อมูลทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึก และการเข้าร่วมสังเกตการณ์ในพิธีกรรมต่างๆ พบว่าชาวไทยทรงดำตำบลท่าข้าม ส่วนใหญ่ยังคงต้องการอนุรักษ์วัฒนธรรมและความเชื่อดั้งเดิมเอาไว้ เพราะในทุกพิธีกรรมของวัฒนธรรมไทยทรงดำมักจะแฝงคุณธรรมในด้านต่างๆเอาไว้ เช่น ความสามัคคี ความกตัญญู ความเมตตา ความเคารพต่อบรรพบุรุษ ซึ่งคุณธรรมดังกล่าวสามารถปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่ดีต่อคนรุ่นหลัง ที่สามารถนำมาซึ่งความสุขของสังคมได้ ผู้วิจัยสามารถสรุปรูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทยทรงดำตำบลท่าข้าม ได้ ๗ ประการ คือ

๑. การอบรมจากครอบครัว

การที่ครอบครัวของชาวไทยทรงดำ ตำบลท่าข้าม ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ ปู่ย่าตายายและพ่อแม่ของเด็กจะช่วยกันเลี้ยงบุตรหลาน โดยผ่านการอบรมสั่งสอนที่เป็นการปลูกฝังความเชื่อดั้งเดิม ด้วยการบอกเล่าและการปฏิบัติให้แก่ลูกหลานตั้งแต่เยาว์วัย จากรุ่นสู่รุ่น โดยเฉพาะความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาผีบรรพบุรุษ ให้ได้รับรู้ถึงความกตัญญู กตเวทิต่อผู้มีพระคุณ โดยเฉพาะพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ซึ่งเป็นบุคคลที่ลูกหลานควรกตัญญู ทั้งตอนที่ยังมีชีวิตและเสียชีวิตไปแล้ว ดังคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า “ครอบครัวเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดีที่สุด เด็กในหมู่บ้านเราส่วนใหญ่จะอยู่กับครอบครัวที่มีคนเฒ่าคนแก่ การอบรมภายในครอบครัวให้รู้จักธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม น่าจะเป็นการปลูกฝังให้เด็กรุ่นใหม่รู้จักได้ อีกแนวทางหนึ่งเป็นการปลูกฝังเรื่องของความกตัญญูกตเวทิต่อไปในตัว

๒. การสร้างระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ

วัฒนธรรมด้านการสร้างความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติของชาวไทยทรงดำ ในตำบลท่าข้าม เป็นการปลูกฝังให้เด็กได้มองเห็นความสำคัญของความสามัคคีหรือความเข้มแข็งในหมู่เครือ

ญาติ นอกจากนั้น การเปิดโอกาสให้เด็กได้เข้าร่วมในพิธีสำคัญบางพิธี เช่น พิธีกรรมเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ จนเด็กมีความรู้สึกว่าท่านเหล่านั้นคือผี “พ่อแก่แม่แก่” ของตนเอง ก็เป็นแสดงออกถึงความผูกพันกันในระบบเครือญาติ เมื่อก้าวแล้วพิธีกรรมเหล่านี้เป็นการเชื่อมความผูกพันระหว่างบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว กับลูกหลานผู้ยังมีชีวิตอยู่ โดยอาศัยหลักธรรมคือความกตัญญู กตเวที เป็นแกนกลางนั่นเอง

๓. การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น

วัฒนธรรมด้านการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นนอกจากจะเป็นแนวทางในการอนุรักษ์วิถีชีวิตด้านต่าง ๆ ของชาวไททรงดำแล้ว ยังเป็นการส่งเสริม คือเป็นการสนับสนุนให้คงอยู่ตลอดไปอีกด้วย การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมด้านการแต่งกาย การละเล่นพื้นบ้าน หรือแม้กระทั่งการประกอบพิธีกรรมอื่น ๆ พิธีอันเกี่ยวกับการเกิด การตาย เป็นต้น จึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญหรือการให้ความสำคัญเคารพต่อรูปแบบวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นจึงเป็นการคงรูปแบบวิถีชีวิตดังกล่าวแล้วให้คงอยู่ตลอดไป ดังนั้น หลักพุทธธรรมในส่วนของสาราณียธรรม คือ หลักธรรมที่เป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน เป็นเครื่องชี้เห็นได้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไททรงดำไม่ว่าจะอยู่ในที่ใด ก็ยังสามารถระลึกถึงรูปแบบวิถีชีวิตของตนและดำรงรูปแบบวิถีชีวิตแบบนั้นเอาไว้ได้อย่างเหนียวแน่น

๔. การสร้างจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

การสร้างจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม นับเป็นสิ่งสำคัญที่แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ที่แท้จริงของชาวไททรงดำ เช่น วัฒนธรรมทางด้านภาษา เป็นต้น จากการศึกษาค้นคว้า ชาวไททรงดำในตำบลท่าข้าม จะใช้ภาษา ๓ ภาษา คือภาษาไทยดำและภาษาไทย (ภาคกลาง) การพูดและการใช้ภาษาไทยดำแบบดั้งเดิมของคนชุมชน (ภาษาไทยใต้) ที่มีอายุตั้งแต่ ๓๕ ปี ขึ้นไป ส่วนใหญ่คนในชุมชนจะสามารถเขียนและพูดภาษาไทยดำได้ เนื่องจากในชุมชนมีการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยดำ ดังนั้น ทั้งคนรุ่นเก่าและเด็กรุ่นใหม่จะสามารถฟังและเขียนภาษาไทยดำได้รู้เรื่องและเข้าใจ แต่ไม่นิยมพูดภาษาไทยดำ คงพูดแต่ภาษาไทยภาคใต้และเขียนอักษรไทยลงในสมุดกระดาษธรรมดาเป็นส่วนใหญ่ การไม่นิยมพูดและเขียนด้วยภาษาไทยดำนับเป็นความเสี่ยงอย่างหนึ่งที่จะทำให้อัตลักษณ์วัฒนธรรมด้านภาษาสูญหายไป แนวทางแก้ปัญหาคือ ต้องเน้นให้เยาวชนได้ตระหนักเห็นความสำคัญและคุณค่าของภาษาของบรรพบุรุษ หลักธรรมที่สามารถนำมาแก้ปัญหาได้คือหลักของความกตัญญู ในความหมายว่า ตระหนักรู้ในคุณค่าของภาษาพูดภาษาเขียนของตน และ หลักความ กตเวที คือรู้ที่จะทำตอบแทน กล่าวคือการหันมาพูดและเขียนภาษาไทยดำกันอย่างจริงจัง

๕. การส่งเสริมกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

หลักธรรมสำคัญที่จะเป็นตัวเสริมวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในด้านนี้ให้มีอยู่ต่อไปคือหลักสังคหวัตถุ โดยเฉพาในข้อ ทาน หลักของทานซึ่งเน้นการให้และการแบ่งปัน จะเห็นได้ว่าใน

พิธีกรรมอันเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องผี บางครั้งอาจต้องมีการฆ่าสัตว์ แต่การฆ่าสัตว์นั้นนอกจากจะเป็นการเซ่นสรวงโดยตรงแล้ว แต่ผลโดยอ้อมที่ได้คือเรื่องของการแบ่งปัน ซึ่งเป็นการแสดงออกในเรื่องของท่านโดยตรง

๖. การเผยแพร่แลกเปลี่ยน

เป็นการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง โดยให้มีการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ ด้วยสื่อและวิธีการต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง รวมทั้งกับประเทศอื่น ๆ ทั่วโลก จะเห็นได้ว่ากลุ่มชนไทดำ จะมีการแลกเปลี่ยนเรียนกันตลอด เช่น ไททรงดำในตำบลท่าข้าม เดินทางไปเยี่ยมเยียนไททรงดำที่อยู่ถิ่นอื่น เช่น ในอำเภอเขาย้อยจังหวัดเพชรบุรี เป็นต้น กิจกรรมเช่นนี้เป็นกระชับความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน แม้จะอยู่ต่างถิ่นไว้ด้วยกัน อันเป็นการแสดงออกถึงหลักสารานียธรรม หลักธรรมอันเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน

๗. การเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น

การเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้แสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา เป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่จะสร้างปราชญ์ท้องถิ่นให้มีมากขึ้น จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าปัจจุบัน ชาวไททรงดำที่เป็นปราชญ์ท้องถิ่นส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุซึ่งรอวันจะล้มหายตายจากไป หากไม่มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากท่านเหล่านั้น ความรู้บางอย่างก็อาจสูญหายไป ดังนั้น การเปิดให้คนรุ่นใหม่ได้มีโอกาสการแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญาของตน ไม่ว่าจะเป็นภูมิปัญญาด้านการแต่งกาย ภูมิปัญญาด้านอาหาร ภูมิปัญญาด้านการละเล่น เป็นต้น ก็จะเป็นวิธีการสืบทอดภูมิปัญญาของชาวไททรงดำไว้มิให้ขาดสูญได้ หลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่ได้มีโอกาสแสดงศักยภาพทางภูมิปัญญาต่าง ๆ เช่น หลักกตัญญู กตเวที หรือ หลักสังคหวัตถุ ในข้อ ทาน คือการให้การแบ่งปัน แต่ในที่นี้หมายถึงการให้โอกาสหรือการเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้มีพื้นที่ในการแสดงออกทางภูมิปัญญานั้นเอง

๕.๑.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๑. บริบททางสังคมมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต การปรับตัวให้เข้ากับบริบททางสังคมจึงมีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ในสังคม ทั้งบริบททางด้านเศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อมอื่นๆ การปรับตัวให้เข้ากับบริบททางสังคมจะทำให้เราอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความเป็นพลวัตได้อย่างมีความสุข การปรับตัวให้เข้ากับบริบททางเศรษฐกิจจะทำให้มีรายได้และการประกอบอาชีพที่ดี การปรับตัวให้เข้ากับบริบททางการเมืองจะทำให้เราสามารถตัดสินใจและมีโอกาสเสนอแนวทางการเมืองที่ถูกต้อง หรือการยอมรับและเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและการสื่อสารทำให้เราสามารถประหยัดทั้งเวลาและค่าใช้จ่าย ซึ่งเป็นการลดต้นทุนส่วนหนึ่งของชีวิตได้เช่นกัน

๒. หลักการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม การมีวิถีชีวิตที่แตกต่างในสังคม ย่อมต้องอาศัยหลักธรรมหลายประการเพื่อให้ความแตกต่างเหล่านั้นดูเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เช่น หลักความ

สามัคคี หลักการมีส่วนร่วม หลักความเมตตา รวมทั้งการยอมรับในแนวปฏิบัติและความเชื่อที่แตกต่าง เพราะปัจจุบันการอยู่ร่วมกันในยุคโลกวิวัตน์เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

๓. การตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรม วัฒนธรรมต่างๆเกิดจากแนวปฏิบัติที่ซ้ำ ๆ ของบรรพบุรุษมาช้านานและผลของการปฏิบัติที่ส่งผลต่อชีวิตและการอยู่ร่วมกันทางสังคม วัฒนธรรมจึงเป็นทั้งความคิดหรือการกระทำของมนุษย์ในส่วนรวมที่เป็นลักษณะอันเดียวกัน และสำแดงให้ปรากฏเป็นภาษา ความเชื่อและประเพณีต่าง ๆ แนวปฏิบัติเหล่านั้นจึงสามารถสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันได้ นั่นแสดงให้เห็นว่าทุกวัฒนธรรมในโลกย่อมมีคุณค่าและมีที่มาที่เป็นประโยชน์กับส่วนรวมในด้านใดด้านหนึ่ง สมควรแก่การศึกษาและอนุรักษ์ไว้

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาข้อมูลพบว่าองค์การบริหารส่วนตำบลท่าข้าม ไม่ได้มีแผนด้านยุทธศาสตร์ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมในชุมชน แต่มีการสนับสนุนงบประมาณดังกล่าวเมื่อมีการเสนอขอ ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายดังนี้

การวางแผนกำหนดยุทธศาสตร์การอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชน

การสนับสนุนการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เช่น วัฒนธรรมการแต่งกาย วัฒนธรรมการใช้ภาษา

การจัดกิจกรรมหรือโครงการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน รวมทั้งสนับสนุนการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรม เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างองค์ความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย

การถ่ายทอด โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ละหมู่บ้านในเขตตำบลท่าข้ามแล้วไปถ่ายทอดให้ไปยังหมู่บ้านอื่น โดยการจัดนิทรรศการตามงานประจำปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี เช่น จัดนิทรรศการในงานชักพระเพื่อเกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม

การเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น โดยการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญาความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่และมีการยกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่าง ๆ

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในงานวิจัยครั้งต่อไป

จากการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยพบว่ามีความน่าสนใจในการศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และส่งเสริมในแง่อื่นๆ ดังนี้

๑. หลักพุทธธรรมกับการส่งเสริมวัฒนธรรมไททรงดำในตำบลเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี (หรือจังหวัดอื่นๆที่มี)
๒. หลักพุทธธรรมกับการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม
๓. หลักพุทธธรรมกับการสร้างสำนึกรักในชาติพันธุ์ของไททรงดำ
๔. ความกตัญญูทวนเวียนกับการส่งเสริมอัตลักษณ์ความเชื่อด้านผี-ขวัญของชาวไททรงดำ ในเขตตำบลท่าข้าม อำเภอพนมพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

เกษม จันทร์แก้ว. วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๓๓.

ไชแสง ศุขะวัฒนะ. การอนุรักษ์โบราณสถานและงานสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม.

เอกสารประกอบการบรรยายสัมมนาการอนุรักษ์โบราณสถานในฐานะเป็นหลักฐานทาง

วิชาการ. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากรวังท่าพระ, ๒๕๓๐.

คุณ โทซันต์. พุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. ทฤษฎีบ้านเมืองศาสตราจารย์คำจองกับการศึกษาชนชาติไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๑.

กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์จำกัด, ๒๕๕๓.

ถวิล เกสรราช. หนังสือเรื่อง “มูลนิธิไททรงดำ ประเทศไทย” อำเภอเมืองนครปฐม. ๒๕๔๘.

ธีระ สลักเพชร. กิจกรรม เทศกาล งานประเพณี ศิลปวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: บริษัทรุ่งศิลป์

การพิมพ์, ๒๕๕๒.

นงเยาว์ ชาญณรงค์. วัฒนธรรมและศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕.

นิพนธ์ เสนาพิทักษ์. ผู้ไทยโขงสารสินผู้ไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรพิทยา, ๒๕๒๓.

บุญชม ศรีสะอาด. การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๕.

บุญญงค์ เกศเทศ. “ไทดำ” เมืองแก่ง “ทรงดำ” ถิ่นสยาม จากหนองแสต ถึงหนองปรัง. พิมพ์ครั้งที่

๑. กรุงเทพฯ: อินทนิล, ๒๕๕๔.

ประพต เศรษฐกานนท์. พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม). สำนักพิมพ์ ศรี

ปัญญา. ๒๕๕๑.

ปิ่น มุทุกันต์. แนวสอนธรรมะตามหลักสูตรนักรธรรมตรี. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔.

พระมหามนตรี ขนดิสสาโร. **เรื่องราวชาวไทยโซ่งในดินแดนสยาม**. จัดพิมพ์เป็นวิทยาทาน. ๓๐ มีนาคม ๒๕๓๘.

พระยาอนุমানราชธน. **วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย**. พระนคร: คลังวิทยา, ๒๕๑๔.

พุทธทาสภิกขุ. **ชุมชนปาฐกถาชุดพุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: หจก.เอมีเทรตติ้ง, ๒๕๕๐.

พัทธา สายหู. **การพัฒนาวัฒนธรรมบนพื้นฐานภูมิปัญญาชาวบ้านและศักยภาพของชุมชนในการสัมมนาวิชาการเรื่อง ภูมิปัญญาพื้นบ้าน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๔.

ไพรัตน์ เดชะรินทร์. “นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนา ปัจจุบัน” ในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, ๒๕๒๗.

ยุคติ มุกดาวิจิตร. **ประวัติศาสตร์ไทดำ: รากเหง้าวัฒนธรรม สังคมไทยและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๕๗.

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. **หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพฯ: ไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๒๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊ค จำกัด, ๒๕๔๖.

ลัดดาวัลย์ เพชรโรจน์.รศ.ดร. และอัจรา ชำนิประศาสน์. **ระเบียบวิธีวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดีการพิมพ์จำกัด, ๒๕๔๗.

ศิริลักษณ์ สุวรรณวงศ์. **ทฤษฎีและเทคนิคการสุ่มตัวอย่าง**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘.

สมทรง บุรุษพัฒน์. **สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโซ่ง**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๓๙.

สุมิตร ปิติพัฒน์.รศ. และ ฮวง เลื่อง ดร. **คนไทเมืองกว่า: ไทแดงและไทเมืองในประเทศเวียดนาม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ: บริษัทส่องสยามจำกัด, ๒๕๔๓.

สุมิตร ปิติพัฒน์. **ลาวโซ่ง: พลวัตของระบบวัฒนธรรมในรอบสองศตวรรษ**. กรุงเทพฯ: คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๕.

สุวิชญ์ รัศมิภูมิ. **ระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถานในฐานะหลักฐานทางวิชาการ**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๖.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี. **คนราชบุรี**. ราชบุรี: ธรรมรักษ์การพิมพ์, ๒๕๕๐.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **พุทธสังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: เจ้าพระยาการพิมพ์, ๒๕๓๓.

(๒) วิทยานิพนธ์

กานต์ทิศา สีหมากสุก. “วิเคราะห์ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของไทย
ทรงดำ: กรณีศึกษาเขตตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี”. **ดุชนิพนธ์
ปรัชญาดุชนิพนธ์บัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๘.

จรรยารัตน์ หิรัญชอุหะ. “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าผลิตแบบยั่งยืน:
กรณีศึกษาป่าผลิตประทุมพอน เมืองประทุมพอน แขวงจำปาศักดิ์ สาธารณรัฐ
ประชาธิปไตยประชาชนลาว”. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิต
วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๕๒.

ชูชาติ พ่วงสมจิตร. “การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของ
ชุมชนกับโรงเรียนประถมศึกษาในเขตปริมณฑลกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์ศิลป
ศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

ธงชัย ลุมเพชร. “วิถีชีวิตชาวไทยทรงดำ ตำบลบ้านดอน อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี”. **การศึกษา
อิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น,
๒๕๕๔.

พรพิมล เพชรสุวรรณ. “การส่งเสริมประเพณีไทยทรงดำบ้านไทรงาม ขององค์การบริหารส่วนตำบล
ท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี”. **รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตร
มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๔.

ไพจิตร ไตรวงศ์ย่อย. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน: ศึกษากรณีบ้านป่าลั่น
ตำบลบางน้อย อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย”. **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**. บัณฑิต
วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๘.

(๓) งานวิจัย

เกวลิน รัตนาวลีอาภรณ์. “ความเชื่อศาสนาของคนไทยทรงดำ”. **รายงานการวิจัย**. วิทยาลัยศาสน
ศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๗.

นำพัลย์ กิจรักษ์กุล. “การศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ประชากร เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของลาว
โซ่ง ในจังหวัดนครปฐม”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยศิลปากร
, ๒๕๓๒.

เพชรตะบอง ไพศุนย์ และคณะ. “แนวทางการฟื้นฟูภาษาไทยดำ โดยการพัฒนาเครื่องมือทางภาษา
เพื่อการเรียนรู้ภาษาไทยดำอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว
อำเภอ เชียงคาน จังหวัดเลย”. **รายงานวิจัย**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
ฝ่ายท้องถิ่น, มปท.

เรณู อรรถฐาเมศร์. “ประวัติศาสตร์ชุมชนไทยใหญ่ท้องถิ่นภาคเหนือ ลุ่มแม่น้ำสาละวิน แม่ลาว และแม่กก”.

รายงานวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายท้องถิ่น, ๒๕๔๖.

ศลิษา พึ่งแสงแก้ว. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าไม้: ศึกษาเฉพาะกรณีป่าชุมชนบ้านห้วยแก้ว อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่”. **รายงานวิจัย.** กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๗.

สุเมธ ทราญแก้ว. “ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชากรในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ: กรณีศึกษา โครงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จังหวัดอุดรธานี”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต.** คณะสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๖.

เสรี นาคสัมพันธ์และคณะ. “โครงการแนวทางสืบทอดภูมิปัญญา เพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตกลุ่มคนไทดำบ้านไทรงาม และบ้านทับชันสามัคคี ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับกลุ่มเยาวชนอำเภอ พุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี”. **รายงานวิจัย.** สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายท้องถิ่น , ๒๕๕๒-๒๕๕๓.

(๔) วารสาร

ณรงค์ อาจสมิติ. “รัฐชาติ ชาติพันธุ์ และอัตลักษณ์ไทดำ”. **วารสารสังคมวิทยา มานุษยวิทยา.** ปีที่ ๓๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๕): ๒๕.

(๕) บทสัมภาษณ์

สัมภาษณ์ นางสาว สระทองอ่อน (สิงกวาง), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอ พุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายร่วม ม่านสะอาด (สิงเรือง), อาชีพทำนา, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอ พุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางเวียง บัวแก้ว (สิงกวาง), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอ พุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายสมเหี้ยะ สระทองแก้ว, (สิงเหลือง), อาชีพเกษตรกร, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอ พุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางสาวศิริินภา เพชรชู, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านตำบลปลายวาส อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางบุญรอด วรรณโสม, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอ พุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางทองใบ สระทองอ่อน, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอ พุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางมะลิลา ม่านสะอาด (สิงตอง), อาชีพรับจ้างทั่วไป, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม
อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายคอย บัวแก้ว (สิงหลว), อาชีพทำการเกษตร, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอ
พุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายเฉลิม ศิรินาโพธิ์, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัด
สุราษฎร์ธานี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

สัมภาษณ์ นาย ดำรง บัวแก้ว, อาชีพนายช่างทำเรือ, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอ
พุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางศิรินทร์นา เปลี่ยนสมัย, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอ
พุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์นางแมง บัวแก้ว (สิงหลว), อาชีพทำนา, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน
จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์นายสุชาติ ดวงพุ่มเมศ, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน
จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์นายสุวิทย์ บัวแก้ว (สิงหลว), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอ
พุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์นายคุณ บัวแก้ว, อาชีพทำนา, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุ
ราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายประดิษฐ์ ถิ่นเมาลี, (สิงเรียง), อาชีพทำไร่ ทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม
อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายดำรง บัวแก้ว (สิงหลว), อาชีพนายช่างทำเรือ, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม
อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์สำรวย ถ้อยทัต (สิงกวาง), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน
จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์นางบุญเอื้อ หุ่นบำรุง (สิงแด้ว), อาชีพทำนา, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอ
พุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์คำป้อ สระทองใหม่ (สิงล่อ), อาชีพทำสวนปาล์ม, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม
อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายวิทยา สระทองอ่อน (สิงแลง), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม
อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางทองใบ สระทองแอ่น (สิงแสง), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม
อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายไร ทองศรีสุพรรณ (สิงเลื่อง), อาชีพทำสวนปาล์มน้ำมัน อาชีพเสริมหาปลา, ชาวบ้าน
วัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายทัน เพชรตึง (สิงหลอ), อาชีพค้าขาย, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอ
พุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐,

สัมภาษณ์ นายสุวรรณ เพชรตึง (สิงลอ), อาชีพทำนา, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอ
พุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายเฉลิม ศรีนาโพธิ์ (สิงเวียง), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอ
พุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์นางแสงเดือน บัลลังค์ (สิงแสง), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอ
พุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นาย รุ่ง บัวแก้ว (สิงแสง), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน
จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายสำราญ ถ้อยทัด (สิงกวาง), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอ
พุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางสุปราณี ฉิมพลี, อาชีพแม่บ้าน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน
จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายพิชิตพงศ์ ฉิมพลี, อาชีพรับจ้าง, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน
จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายอัมรินทร์ ศรีนาโพธิ์, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน
จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายดำรง บัวแก้ว (สิงแหลว), นายช่างทำเรือ, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอ
พุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายเดี่ยว บัวแก้ว, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัด
สุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ สุชาติ แก้วจันทร์, อาชีพทำนา, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุ
ราษฎร์ธานี, ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นางพัชรา เรือนทอง, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน
จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายศักดิ์ชัย ถิ่นเมาลี, อาชีพรับจ้าง, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน
จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นายวิทยา สระทองแอนด์, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน
จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ภาคผนวก

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓,๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๑๒๒

วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน พระมหาดิเดช สติวโร, ดร.

พระอธิการศิริพงษ์ ภททปณโณ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา แบบ ๑.๒ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๑๐ ได้รับอนุมัติคุณวุฒิ
เรื่อง "ศึกษาหลักพุทธธรรมกับการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมของไทยทรงดำ ตำบลท่าข้าม
อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี" โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัย
เอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็น
เครื่องมือในการทำวิจัย ได้ออกแบบเครื่องมือวิจัยแบบสอบถาม-สัมภาษณ์ ขึ้นมาใหม่ เพื่อให้ตรงกับ
วัตถุประสงค์การวิจัย และเพื่อความถูกต้องของเนื้อหาแบบสอบถาม-สัมภาษณ์ จึงเห็นควรให้ทรงผู้
คุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือวิจัย

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้เกี่ยวกับงานวิจัย
สามารถให้คำแนะนำได้เป็นอย่างดี จึงเรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือ
วิจัย เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฒิโก, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ยินดีตรรกศาสตร์เครื่องมือ

๕ ก.ค. ๖๐

ที่ ศถ ๖๑๐๑/ว ๓๒๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๘๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๘๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๕ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๕ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๑๙ มิถุนายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เจริญพร ผศ.ดร.วุฒินันท์ กัณฑ์เตียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือการวิจัย จำนวน ๓ ชุด

ด้วย พระอธิการศิริพงษ์ ภาทพลโณ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา แบบ ๑.๒ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๑๐ ได้รับอนุมัติขออนุมัติเรื่อง
"ศึกษาหลักพุทธธรรมกับการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมของไทยทรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอก
พูนพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี" โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร
(Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เป็นเครื่องมือในการทำ
วิจัย ได้ออกแบบสอบถามเครื่องมือวิจัยขึ้นมาใหม่ และเพื่อความถูกต้องของเนื้อหาแบบสอบถามเครื่องมือ
วิจัย จึงเห็นควรให้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขแบบสอบถามเครื่องมือวิจัย

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้เกี่ยวกับงานวิจัย
สามารถให้คำแนะนำได้เป็นอย่างดี จึงเจริญพรเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือวิจัย
เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ และขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร/โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mku.ac.th

ผู้ประสานงาน พระมหาอนุชาติ ใจดีธมโม โทร ๐๘๑-๕๖๖๘๘๐๔

ที่ ศช ๒๑๐๓/ว ๑๒๖/

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๔
www.mcu.ac.th

๓๔ มิถุนายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เจริญพร ดร.อำนาจ บัวศิริ

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระอธิการศิริพงษ์ ภททปณโณ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา แบบ ๓.๒ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๑๐ ได้วิบนุมัติคุณูปการเรื่อง
"ศึกษาหลักพุทธธรรมกับการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมของไทยทรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอ
พุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี" โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร
(Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำ
วิจัย ได้ออกแบบสอบถามเครื่องมือวิจัยขึ้นมาใหม่ และเพื่อความถูกต้องของเนื้อหาแบบสอบถามเครื่องมือ
วิจัย จึงเห็นควรให้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขแบบสอบถามเครื่องมือวิจัย

ในกรณี บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้เกี่ยวกับงานวิจัย
สามารถให้คำแนะนำได้เป็นอย่างดี จึงเจริญพรเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือวิจัย
เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ และขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระมหาสมปณฺ์ จิตฺตจักร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๕-๐๖๕๐

<http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: gds@mku.ac.th

ผู้ประสานงาน พระมหาธมฺวณฺ์ โชติสมฺโม โทร ๐๘๑-๕๒๖๑๕๐๗

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยเรื่อง

แนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการของชาวไททรงดำ

ตำบลท่าข้าม อำเภอบึงนาราง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

คุณลักษณะเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ๓ ข้อ คือ

๑. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตและบริบททางสังคมชาวไททรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอบึงนาราง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๒. เพื่อศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมของชาวไททรงดำ ในเขตตำบลท่าข้าม อำเภอบึงนาราง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๓. เพื่อนำเสนอรูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ของชาวไทยทรงดำ ตำบลท่าข้าม อำเภอบึงนาราง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์นี้แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับการประเด็นในการสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี
 ระดับการศึกษา..... อาชีพ..... ตำแหน่ง.....
 ที่อยู่/เลขที่..... หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....
จังหวัด.....โทรศัพท์.....สัมภาษณ์
 วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ส่วนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา วิถีชีวิตและบริบททางสังคมของชาวไทยทรงดำ
ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๑. ประวัติความเป็นมา

๒. แนวคิดเกี่ยวกับวิถีปฏิบัติของชาวไทยทรงดำ

- ๒.๑ วัฒนธรรมการเกิดเป็นอย่างไร
- ๒.๒ วัฒนธรรมการตายเป็นอย่างไร
- ๒.๓ วัฒนธรรมการแต่งงานเป็นอย่างไร
- ๒.๔ วัฒนธรรมการละเล่นเป็นอย่างไร
- ๒.๕ วัฒนธรรมด้านการแต่งกายเป็นอย่างไร
- ๒.๖ วัฒนธรรมด้านภาษาเป็นอย่างไร
- ๒.๗ วัฒนธรรมอาหารเป็นอย่างไร

๓. วัฒนธรรมการดำเนินชีวิตของชาวไทยทรงดำ

- ๓.๑ ท่านมีการปฏิบัติต่อพิธีกรรมการเกิดอย่างไร
- ๓.๒ ท่านมีการปฏิบัติต่อพิธีกรรมการตายอย่างไร
- ๓.๓ ท่านมีการปฏิบัติต่อพิธีกรรมการแต่งงานอย่างไร
- ๓.๔ ในชุมชนของท่านยังมีการละเล่นแบบพื้นเมืองของชาวไทยทรงดำหรือไม่อย่างไร
- ๓.๕ ท่านยังรักษาประเพณีการแต่งกายหรือไม่อย่างไร
- ๓.๖ ท่านยังรักษาประเพณีการใช้ภาษาหรือไม่อย่างไร
- ๓.๗ ท่านยังรักษาวัฒนธรรมทางด้านอาหารหรือไม่อย่างไร

๔. บริบทด้านความเชื่อ

- ๔.๑ ความเชื่อเกี่ยวกับผีเป็นอย่างไร
- ๔.๒ ความเชื่อเกี่ยวกับผีขวัญเป็นอย่างไร
- ๔.๓ ความเชื่อเกี่ยวกับมดมนต์เป็นอย่างไร
- ๔.๔ ความเชื่อเรื่องผีในด้านการเกษตรเป็นอย่างไร
- ๔.๕ ความเชื่อเกี่ยวกับข้อห้าม/และข้อปฏิบัติเป็นอย่างไร

๕. หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำ

- ๕.๑ วัฒนธรรมการเกิดเกี่ยวข้องกับหลักธรรมอย่างไร
- ๕.๒ วัฒนธรรมการตายเกี่ยวข้องกับหลักธรรมอย่างไร
- ๕.๓ วัฒนธรรมการแต่งงานเกี่ยวข้องกับหลักธรรมอย่างไร

๕.๔ วัฒนธรรมการเล่นเกี่ยวข้องกับหลักธรรมอย่างไร

๕.๕ วัฒนธรรมด้านการแต่งกายเกี่ยวข้องกับหลักธรรมอย่างไร

๕.๖ วัฒนธรรมด้านภาษาเกี่ยวข้องกับหลักธรรมอย่างไร

๕.๗ วัฒนธรรมอาหารเกี่ยวข้องกับหลักธรรมอย่างไร

๖. แนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมของชาวไททรงดำ

๖.๑ ท่านมีแนวทางในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวไททรงดำอย่างไร

๖.๒ ท่านมีแนวทางในการส่งเสริมวัฒนธรรมของชาวไททรงดำให้ยั่งยืนต่อไปในอนาคตได้อย่างไร

๗. ข้อเสนอแนะ.....

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

๑. นางสาว สระทองแอ่น (สิงกวาง), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
๒. นายร่วม ม่านสะอาด (สิงเรือ), อาชีพทำนา, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัด สุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
๓. นางเวียง บัวแก้ว (สิงกวาง), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัด สุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
๔. นายสมเหี้ยะ สระทองแก้ว (สิงเหลือง), อาชีพเกษตรกร, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
๕. นางสาวศิริณา เพชรชู, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านตำบลพลายวาส อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
๖. นางบุญรอด วรรณโสม, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัด สุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
๗. นางทองใบ สระทองแอ่น, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัด สุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
๘. นางมะลิลา ม่านสะอาด (สิงตอง), อาชีพรับจ้างทั่วไป, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
๙. นายคอย บัวแก้ว (สิงเหลว), อาชีพทำการเกษตร, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
๑๐. นายเฉลิม ศิรินาโพธิ์, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
๑๑. นาย ดำรง บัวแก้ว, อาชีพนายช่างทำเรือ, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
๑๒. นางศิรินทร์นา เปลียนสมัย, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
๑๓. นางแมง บัวแก้ว (สิงเหลว), อาชีพทำนา, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
๑๔. นายสุชาติ ดวงพุ่มเมศ, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

๑๕. นายสุวิทย์ บัวแก้ว (สิงแหวล), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอ
พุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
๑๖. นายคุณ บัวแก้ว, อาชีพทำนา, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุ
ราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
๑๗. นายประดิษฐ์ ถิ่นเมาลี, (สิงเรียง), อาชีพทำไร่ ทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม
อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
๑๘. นายสัมพันธ์ ยอดทองดี (สิงลอ), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม
อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
๑๙. นายสำรวย ถ้อยทัด (สิงกวาง), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอ
พุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
๒๐. นางบุญเอื้อ หุ่นบำรุง (สิงแหว), อาชีพทำนา, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอ
พุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
๒๑. นางสาวดำป้อ สระทองใหม่ (สิงลอ), อาชีพทำสวนปาล์ม, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม
อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
๒๒. นายวิทยา สระทองแอน (สิงแลง), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอ
พุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
๒๓. นางทองใบ สระทองแอน (สิงแลง), ทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอ
พุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
๒๔. นายไร ทองศรีสุพรรณ (สิงเลียง), อาชีพทำสวนปาล์มน้ำมัน อาชีพเสริมหาปลา, ชาวบ้านวัด
ดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
๒๕. นายทัน เพชรตั้ง (สิงลอ), อาชีพค้าขาย, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน
จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
๒๖. นายสุวรรณ เพชรตั้ง (สิงลอ), อาชีพทำนา, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน
จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
๒๗. นายเฉลิม ศรีนาโพธิ์ (สิงเวียง), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอ
พุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
๒๘. นางแสงเดือน บัลลังค์ (สิงแลว), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอ
พุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
๒๙. นาย รุ่ง บัวแก้ว (สิงแลว), อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน
จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

- ๓๐.นางสุปราณี นิมพลี, อาชีพแม่บ้าน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
- ๓๑.นายพิชิตพงศ์ นิมพลี, อาชีพรับจ้าง, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐. ๓๒. นายอัมรินทร์ ศิรินาโพธิ์ , อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
- ๓๒.นายดำรง บัวแก้ว (สิงหล), นายช่างทำเรือ, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
- ๓๓.นายเดียง บัวแก้ว, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
- ๓๔.นายสุชาติ แก้วจันทร์, อาชีพทำนา, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
- ๓๕.นางพัชรา เรือนทอง, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
- ๓๖.นายศักดิ์ชัย ถิ่นเมาลี, อาชีพรับจ้าง, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
- ๓๗.นายลักษณะ สระทองแอ่น (สิงกวาง), อาชีพรับจ้าง, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
- ๓๘.นาสัญชาติ ยอดทองดี, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
- ๓๙.นายอัมรรัตน์ จรุงรัตน์, อาชีพทำสวน, ชาวบ้านวัดดอนมะลิ ตำบลท่าสะท้อน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	พระอธิการศิริพงษ์ ภาทปญโญ เกิดวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๐๒
สถานที่เกิด	๑๙๘ หมู่ ๙ ต.บ้านเป้า อ.เกษตรสมบูรณ์ จ.ชัยภูมิ
การศึกษา	ประถมศึกษาจากโรงเรียนบ้านเป้าสำราญไชยวิทยา ต.บ้านเป้า อ.เกษตรสมบูรณ์ จ.ชัยภูมิ มัธยมศึกษา จากโรงเรียนบ้านวัดบริบูรณ์ ต.บ้านยาง อ.เกษตรสมบูรณ์ จ.ชัยภูมิ พ.ศ. ๒๕๒๔ น.ธ.เอก สำนักศาสนศึกษาวัดบริบูรณ์ ต.บ้านยาง อ.เกษตรสมบูรณ์ จ.ชัยภูมิ พ.ศ. ๒๕๕๐ พุทธศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนสุราษฎร์ธานี จ.สุราษฎร์ธานี พ.ศ. ๒๕๕๘ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
อุปสมบท	พ.ศ. ๒๕๒๒ ณ พัทธสีมาวัดพรหมอารีย์ ต.บ้านแจ้ง อ.ภูเขียว จ.ชัยภูมิ
สังกัด	คณะสงฆ์มหานิกาย
หน้าที่	เจ้าอาวาสวัดดอนมะลิ หมู่ ๗ ต.ท่าข้าม อ.พุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี
ปีที่เข้าศึกษา	พ.ศ. ๒๕๕๘
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดดอนมะลิ หมู่ ๗ ต.ท่าข้าม อ.พุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี